

HET DIALECTENBOEK 10

Moi, adieë en salut

**Groeten in
Nederland en Vlaanderen**

Het dialectenboek

Het dialectenboek 1. Kroesels op de bozzem. Waalre 1991.
ISBN 90-73869-01-3.

Het dialectenboek 2. Van de A tot de AA. Waalre 1993.
ISBN 90-73869-02-1.

Het dialectenboek 3. Dialect in beweging. 100 jaar na de enquêtes van Willems en Aardrijkskundig genootschap. Groesbeek 1995.
ISBN 90-73869-03-X.

Het dialectenboek 4. Nooit verloren werk. Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialecten (1925-1982). Groesbeek 1997.
ISBN 90-73869-04-8.

Het dialectenboek 5. In vergelijking met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquete (1998). Groesbeek 1999.
ISBN 90-73869-05-6.

Het dialectenboek 6. Van de Streek. De weerspiegeling van dialecten in familienamen. Groesbeek 2001.
ISBN 90-73869-06-4.

Het dialectenboek 7. Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil. Groesbeek 2003.
ISBN 90-73869-07-2.

Het dialectenboek 8. Proeven van dialect. Een kijkje in de keuken van de Nederlandse dialecten. Groesbeek 2005.
ISBN 90-73869-08-0

Het dialectenboek 9. Dialect in het spel. Groesbeek 2007.
ISBN 978-90-73869-09-7

te bestellen bij:

Stichting Nederlandse Dialecten
Gen. Gavinstraat 344 Beukendreef 11
NL-6525 MR Groesbeek B-9770 Kruishoutem
Tel. 024-361 13 76 Tel. 09-264 40 73

Moi, adieë en salut. Onder redactie van V. De Tier,
J. Swanenberg en T. van de Wijngaard.
Groesbeek 2009: Stichting Nederlandse Dialecten.-Ill.-
(Het dialectenboek; 10) Met lit.opg. ISBN 978-90-73869-10-3
NUR 525

HET DIALECTENBOEK 10

Moi, adieë en salut

**Groeten in
Nederland en Vlaanderen**

Onder redactie van
Veronique De Tier
Jos Swanenberg
Ton van de Wijngaard

STICHTING NEDERLANDSE DIALECTEN

GROESBEEK 2009

INHOUDSOPGAVE

287

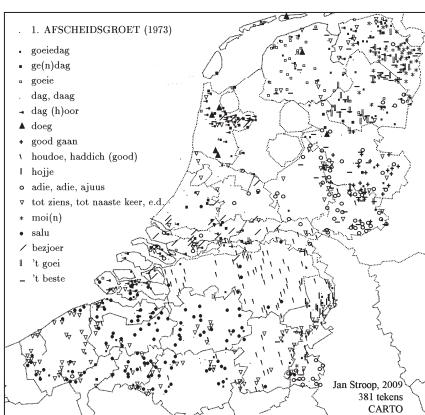
VOORWOORD

GROETEN EN WENSEN

Er zijn weinig taalsituaties waarin de hoorder zo afhankelijk is van de spreker als bij een begroeting en dat vaak zonder dat ie het merkt. Wie het eerst groet, bepaalt wat de ander zal zeggen, in 9 van de 10 gevallen. Wie bij het afscheid nemen *doei* hoort zeggen, zal bijna altijd automatisch antwoorden met datzelfde *doei*. Of hij moet wel heel sterk in zijn schoenen staan en op de confrontatie voorbereid zijn. De groetsituatie heeft een hoog papegaai gehalte.

Die imitatiedwang is zeker voor een deel verantwoordelijk voor het succes van groetwoorden en hun snelle verbreiding. Nergens leer je zo snel een nieuw woord als bij een begroeting of bij het afscheid nemen. In het normale taalverkeer betekent het horen van een nieuw woord niet dat je het dan meteen zelf ook gaat gebruiken. Maar bij de begroeting of het afscheid juist wel. Het al genoemde *doei* is daar een mooi voorbeeld van.

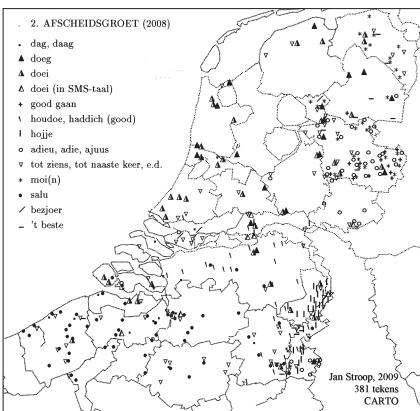
Het is begonnen met een dialectwoord, dat te voorschijn kwam in de enquête van het Dialectenbureau (het latere Meertens-instituut) uit 1973. Waar dat het geval was, blijkt op kaart 1: in de Zaanstreek en in enkele plaatsen in Noord-Holland en Friesland, bij el-

kaar 6¹. Verwaarloosbaar zou je zeggen, ware het niet dat *doeg* toen al een modewoord was, dat vooral door jongeren gebruikt werd, zoals een paar correspondenten scherp opmerkten. Dat die daar gelijk in hadden, bleek toen ik in diezelfde periode van rond 1974 steeds meer studenten in Amsterdam dat *doeg* hoorde gebruiken. Ik schreef er toen een stukje over, waarin ik meende dat het woord uit het Zaansche dialect in het Algemene Nederlands van de Amsterdammers terechtgekomen was. Dat denk ik nog steeds, trouwens.

Ik probeerde toen ook een verklaring te geven voor het succes van *doeg*, want een woord wordt niet zomaar populair. In het Algemene Nederlands is de gebruikelijke afscheidsgroet het korte *dag*, dat vanwege die (ongewenste) kortheid meestal gevolgd wordt door een ander kort woord, bijvoorbeeld *hoor*: *dag hoor* (in West-Friesland). Wie dat niet wil kan *dag* langer maken tot *daag*, maar hij riskeert dan wel aanstellerig gevonden te worden. In die situatie is *doeg* een uitkomst, want hoe lang je *doe-oeg* ook maakt en dat werd ook toen al volop gedaan, het klinkt nooit aanstellerig en nooit onbeschaafd. Het heeft zelfs iets gezelligs. Vergelijk het maar met de kreet *joe-hoe*. Een volgende fase in de ontwikkeling van dit groetwoord is *doei*, dat volgens sommigen nog een haartje gezelligger is dan *doeg*.

Kaart 2 heb ik gemaakt met gegevens van de recente dialectenquête van de Stichting Nederlandse Dialecten (2008), te weten de antwoorden op de vraag: ‘Hoe neemt u in uw dialect afscheid van een kennis van wie u weet dat hij/zij dialect spreekt in het algemeen?’. Op de kaart is te zien dat alle twee de vormen, *doeg* en *doei*, nu over heel Nederland voorkomen en dat de laatste vorm, *doei*, het meest verbreed is. Dat er niet meer gegevens op de kaart staan, heeft te maken met het aantal deelnemers aan de enquête, 325 in totaal, net als de ongelijkmatige bezetting over het hele taalgebied. Maar het patroon is duidelijk: *doei* komt in alle dialecten in

Nederland voor, en ook heel duidelijk is dat het woord in de Vlaamse dialecten vrijwel niet voorkomt. In twee van de drie gevallen blijkt men het daar alleen te gebruiken in chat- of sms-taal, een papegaaitaal bij uitstek.

We hebben met *doeg* en *doei* een voorbeeld van een woord dat vanuit een dialect in het Algemene Nederlands terechtgekomen is. Via dat Algemene Nederlands heeft het zich over heel Nederland kunnen verspreiden, waarna het vanzelf weer afzakte en in de dialecten terechtkwam. De verbreiding door dat Algemene Nederlands verklaart ook waarom *doeg* en *doei* in de Vlaamse dialecten niet voorkomen. Het Algemene Nederlands van Nederland heeft met het Vlaamse Algemene Nederlands namelijk weinig voeling of contact meer en dus konden die woorden wel in de Nederlandse dialecten doordringen maar niet in de Vlaamse, omdat het Vlaamse Algemene Nederlands dat *doeg* en *doei* niet kent.

We zijn tegenwoordig in de gelukkige omstandigheid dat we over het gesproken Algemene Nederlands, het Standaardnederlands, in beide gebieden goed geïnformeerd zijn. Die informatie vinden we in het *Corpus Gesproken Nederlands*. Dat is een database van een kleine 1000 uur opnames van gesproken Nederlands: ongeveer 670 uur uit Nederland, ongeveer 330 uur uit Vlaanderen. En wat nog mooier is, is dat dat hele corpus in een half uur helemaal doorzocht kan worden op het voorkomen van bijvoorbeeld de groetwoorden waar ik het hier over heb.

En wat we verwachten, blijkt ook. *Doeg* komt in Nederland 78 keer voor, in Vlaanderen niet één keer. *Doei* staat in Nederland ver bovenaan met 228 hits, Vlaanderen heeft er nu een schamele 4. De later opgekomen dubbelvorm *doeidoei* haalt 4 hits in Nederland en weer geen een in Vlaanderen. De onderlinge verhoudingen zijn in het CGN precies als in de dialectenquête van 2008, waar van de drie vormen *doei* de meest frequente is. Trouwens ook in de Nederlandse kranten is het al niet anders: *doei* is daar nummer één, *doeg* is tweede. De dubbelvorm *doeidoei* komt ook daar het minst voor; dat kan wel te maken hebben met een lagere sociale status van die groet. Volgens sommigen is *doeidoei* zo ongeveer het toppunt van gezelligheid en dat is voor anderen juist een reden om het dan niet te gebruiken. Het is niet altijd een garantie voor succes. Mijn indruk is ook dat *doeidoei* meer bij vrouwen in zwang is

dan bij mannen, zoals trouwens vanaf het begin af aan vrouwen het meest gebruik maakten van de groep *doeg*-woorden.

Is *doeg* met zijn varianten dus te zien als een groet die van onderop (de dialecten) omhoog geklommen is, bij *salu* zien we precies het omgekeerde. Tegenwoordig is *salu* de meest gebruikte afscheidsgroet in de Vlaamse dialecten, maar aanvankelijk was het een verheven vorm uit de schrijftaal. Vooral in de aanhef van officiële brieven en documenten was het heel gebruikelijk, dus als begroeting. Ik geef er een voorbeeld van, namelijk de aanhef van het *Plakkaat van Verlatinghe* uit 1581, de Nederlandse tegenhanger van de Amerikaanse *Declaration of Independence*: ‘De Staten Generael van de geunieerde Nederlanden. Allen dengenen die dese tegenwoordighe sullen sien ofte hooren lesen, saluyt.’ Het woord *saluut* is afkomstig uit het Latijn, waar het ‘gezondheid’ betekent. Het is dus een heilwens.

Dat *salu* bijna uitsluitend in de Vlaamse dialecten voorkwam (1973) en voorkomt (2008) en dan bovendien zonder de slot-*t* is een aanwijzing dat het woord daar vanuit het Frans van de bovenlaag in de lagere taalregionen doorgedrongen is. Dat proces ging ook gepaard met allerlei vormveranderingen, populariseringen, zou je kunnen zeggen: *salukes*, *saluutje*, *slukes*. Inmiddels heeft het woord weer status herwonnen want ook in het Standaardnederlands van het Vlaamse deel van het CGN komt het voor, 23 keer, wel voornamelijk in de vorm *salu*. Het is daar de meest frekwente afscheidsgroet. In het Nederlandse deel komt *salu* niet voor. Ook in de dialecten, de Vlaamse uiteraard, heeft *salu* voortgaand succes geboekt, want het komt in West-Vlaanderen nu, in 2008, veel meer voor dan in 1973. Het zoveelste geval van een woord dat in recente tijd vanuit Brabant terrein wint.

Natuurlijk waren er ook in het alledaagse oudere Nederlands minder plechtige groetwoorden in gebruik. In de geschriften uit die tijd domineert de formulering ‘*god geue v goeden dach*’ (Antwerps Liedboek 1544) en deze: ‘Elckerlijc, goeden dach Moet u Gode gheven ende ghesonde!’ Die formule werd zowel bij begroeting als bij afscheid gebruikt, net als het oude *saluut* trouwens. Dat die lange formule in de echte spreektaal ook gebruikelijk geweest is, is wel waarschijnlijk. Alle hedendaagse vormen met *dag*, die we in de spreektaal nog volop kennen, *dag*, *daag*, *goeden dag*, *daghoor*, enz. zijn daar natuurlijk

van afkomstig. Ook *ge(n)dag*, dat een verkorting is van *goeiedag*. Het heeft een klein opvallend verspreidingsgebiedje op de grens van Zuid-Holland en Utrecht. *Daghoor*, soms zelfs *dagoor*, vinden we vooral in het noorden van Noord-Holland. Ook *doeg* reken ik tot de *dag*-groep, met dit verschil dat dit *doeg* en zijn varianten alleen in gebruik is bij afscheid of vertrek, terwijl *dag* c.s. ook bij begroeting mogelijk is, behalve *daghoor* dan.

Vooral bij de *dag*-groep valt op dat er bij de groetwoorden een tendens bestaat ze te verlengen of uit te breiden. Een begroeting mag blijkbaar niet te kort zijn. *Dag* gaat meestal vergezeld van een persoonsnaam, *dag Jan*, of van een tussenwerpsel: *dag hoor*; *dag hé*. Het gerekte *daag* is blijkbaar lang genoeg want dat kan ook in zijn eentje gebruikt worden, maar *doeg* wordt doorgaans voorafgegaan door *nou*: *nou doeg*. En daarom wordt *doei* vaak herhaald: *doeidoei*. Wat ik hier bij de *dag*-groep constateer, de neiging tot verlenging zie je trouwens ook bij de andere groetwoorden, bijv. *houdoe*, *éé*; *nou ajius*. Dat wil zeggen bij de groetwoorden ten afscheid. Sommige toevoegsels lijken op een soort versterking van de groet, ‘*t beste hoor*, *dag hoor*, of een aanmoediging: *houdoe*, *war*.

De terreinwinst die we bij *salu* geconstateerd hebben, gaat ten koste van *houdoe*, dat in 1973 nog vrij frequent was in Belgisch-Limburg maar daar nu vrijwel afwezig is. De paar gevallen die daar te vinden zijn, hebben de Limburgse vorm: *haddich*. Dat het er zo weinig zijn, kan wederom te maken hebben met ons tekort aan informatie. Intussen is *houdoe* in deze vorm praktisch een exclusief Noord-Brabants woord geworden. Het schijnt dat Brabanders zich daar terdege van bewust zijn, want ze hebben *houdoe* massaal uitgeroepen tot het mooiste Brabantse woord. Hetzelfde teken als voor *houdoe* heb ik in Zuid-Limburg gebruikt voor de Limburgse vorm *haddich*. Een apart teken heb ik wel gegeven aan het Midden-Limburgse *højje*, omdat dat een opvallende expansie doormaakt. Het woord kwam in 1973 al wel voor in hetzelfde gebied, maar tegenwoordig ook ver daarbuiten; vergelijk de kaarten 1 en 2.

Hojje is populair en het lijkt een geduchte concurrent te zijn van *doeg* en *doei*. Overigens bestaat er zelfs een liedje dat HOJJE heet. Het is van de groep *Fermate* en zo begint het refrein: *Hojje, hojje, ich bin eweg*. *Hojje* is natuurlijk wel verwant aan *houdoe*, maar het is er niet uit ont-

staan want de voorloper van *hujje* luidt in de betrokken plaatsen *had-dich*. In sommige plaatsen komen ze zelfs nog naast elkaar voor, zonder allerlei tussenvormen die je bij een evolutie toch zou verwachten. *Hujje* is eigenlijk heel on-Limburgs vanwege dat persoonlijke voornaamwoord *-je*. Het lijkt wel een Hollandse vertaling van *houdoe*. Over de etymologie van *houdoe* doen de wildste verhalen de ronde, terwijl het woord toch eenvoudig te verklaren is. Ik sluit me aan bij de uitleg dat *houdoe* gewoon ‘hou je’ betekent, een restant ongetwijfeld van een eerder langere formule, iets als ‘hou je maar taaï’ of ‘hou je goed’.

Veel ouder dan dat *houdoe*, dat in geschrifte voor het eerst voorkomt in 1882, is *adieu*, waarvan de oudste vindplaats uit 1475 is. Het woord komt uit het Frans. Het moet dus wel weer een woord zijn dat vanuit de bovenlaag van de taalgemeenschap, die Frans kende, ook in andere lagen doorgedrongen is, dus ook in de dialecten. Het heeft tijdens die tocht heel wat vormveranderingen ondergaan. In het materiaal uit 1973 tel ik 17 verschillende vormen, o.a. deze: *adieu, ajuu, haju, tjeu, sjuuus, adie, tjuukes*, allemaal ontstaan uit dat *adieu* en allemaal doordat een of meer klanken van het oorspronkelijke woord werden weg gelaten. Vooral het begin van de tweede lettergreep met zijn in het Nederlands ongebruikelijk combinatie *dj* had daarvan te lijden. Of de *d* of de *j* moest eraan geloven.

Erg opvallend is dat *adieu* en varianten vooral in oostelijke dialecten voorkomen en in Zuid-Limburg, en helemaal niet in de Vlaamse. Dat is vreemd want Franse leenwoorden verschijnen daar doorgaans het meest, omdat Vlaanderen nu eenmaal aan het Franse taalgebied grenst en het westelijke deel in de middeleeuwen ook lang deel heeft uitgemaakt van het Franse koninkrijk. *Adieu* is in Vlaanderen vroeger wel in de schrijftaal aanwezig geweest, zo in het *Antwerps Liedboek* (a. 1544), net als bij Noord-Nederlandse schrijvers als Hooft, Bredero en Vondel. Dat *adie* in de Zuid-Limburgse dialecten terechtgekomen is, is niet zo verbazingwekkend. In dat gebied en dan in het bijzonder in Maastricht heeft het Frans lange tijd een belangrijke rol gespeeld. Het was de omgangstaal van de gegoede burgerij, die vaak als voorbeeld gezien werd.

Maar daarmee is de opvallende aanwezigheid van *ajuuus* in Gelderland en Overijssel natuurlijk niet verklaard. Die gebieden plaatsen ons wel

vaker voor raadsels. Nergens zijn er zoveel gebiedsspecifieke groetwoorden naast elkaar te vinden als hier. Exclusief voor Achterhoek en Twente is bijvoorbeeld de uitdrukking *good gaan*. Dankzij de correspondenten weet ik dat dat een verkorting is van ‘Laat ’t u goed gaan’, voorwaar een mooie wens.

Terwijl verspreid over heel ons taalgebied, in Noord en Zuid, de groet *’t beste* wordt gebruikt, verschijnt daar in Groningen, Drenthe en de Achterhoek de bescheiden variant *’t goei* van, niet te verwarren met *goeie* dat in ook in het Noorden voorkomt o.a. in Friesland en hier en daar in Groningen en Drenthe, en dat een verkorting is van *goeiedag*. In de enquête van 2008 is *goeie* overigens maar één keer opgegeven. *’t Goei* is waarschijnlijk ontstaan uit ‘ik wens u ’t goede’. De Oost-Nederlander houdt blijkbaar niet van overdrijven. Hij vindt *’t goede* goed genoeg. Misschien heeft het zelfs een religieuze achtergrond.

Van de Oost-Nederlandse groet *moi, moine* is bekend dat die ook gebruikt wordt in het aangrenzende Duitse taalgebied, in het bijzonder Oost-Friesland. Ik heb ook één geval in Limburg genoteerd. Het is een verkorting van de groet *mooie morgen*. Daar is dan alleen het eerste deel van overgebleven, *moi*, en omdat dat *morgen* uit de uitdrukking verdween, kon *moi* ook algemener gebruikt worden; zie ook de bijdrage van Siemon Reker in dit boek. *Moi* fungeert tegenwoordig niet alleen de hele dag door als afscheidsgroet, maar ook als begroeting zonder meer, bijvoorbeeld als men iemand op straat tegenkomt.

Een grote maar erg diverse groep is die waarbij de afscheidsgroet begint met het voorzetsel *tot*: *tot ziens, tot kijk, tot de volgende keer, tot later, oant sjen* (Fries!), enzovoorts. Ik heb ze maar op een noemer gezet, dat wil zeggen op de twee kaarten allemaal hetzelfde tekentje gegeven. Ze spreken voor zichzelf. Nieuw in 2008 is wel het gebiedje *tot ziens* ten zuiden van Rotterdam.

Een Frans leenwoord dat opvallend genoeg weer niet in Vlaanderen voorkomt maar wel in Nederland, tot in West-Friesland aan toe, is *bezjoer*. Het woord komt al in 1617 in Nederlandse geschriften voor. Zal dus ook wel weer ‘gezonken cultuургоed’ zijn. *Bezjoer* lijkt nu wel helemaal weg te zinken. Het is op zijn retour want op de kaart van 2008 komt het nog maar 3 keer voor, wel net als in 1973 in Dordrecht en om-

geving en in Steenwijk, Overijssel. Dan is er nog het Franse *au revoir*, maar dat komt zo weinig voor dat ik het niet op de kaart gezet heb.

Sommige begroetingswoorden kunnen ook bij afscheid of vertrek gebruikt worden. *Bezoer* is er één van, verder het oostelijke *moi*, naast alleen nog *dag* en de combinaties met dat woord, *goeiedag* en de andere varianten met *dag*, *dag* zelf dan meestal gecombineerd met een persoonsnaam. *Dag* en *moi* zijn ook de enige woorden die gecombineerd kunnen worden met de namen van bepaalde dagdelen: *goeiemorgen*, *moi middag*, enzomeer.

De combinatie *daghoor*, *doeg/doei* en verder *salu*, *goodgaan*, *bezoer*, *houdoe*, *hojje*, *ajus* en *adie*, zegt men alleen bij afscheid of vertrek. De meeste van de groetwoorden die hier de revue passeren zijn in wezen woorden waaraan een wens ten grondslag ligt of in besloten ligt. Je wenst iemand als je hem of haar ziet of verlaat een goede dag, of dat God hem behoede (*adieu*), of een goede gezondheid (*salu*), of een mooie morgen/dag, of dat het iemand goed mag gaan. *Salu* is in de loop der tijd veranderd van een wens bij begroeting in een wens bij vertrek. In de enquête heb ik ook maar één geval van *salu* bij begroeting gevonden.

Naast deze strikte afscheidsworten en de ‘multifunctionele’ vormen *moi* en *dag* kennen het Nederlands en zijn dialecten ook woorden die alleen als begroeting kunnen dienen. In de Dialectenquête van 2008 is daarnaar geïnformeerd met de vraag ‘Met welk(e) woord(en) of welke uitdrukking begroet u in uw dialect andere personen – in het algemeen?’ Het meest gebruikte woord is *hoi*. 91 Nederlanders hebben dat geantwoord, overigens maar 4 personen in Vlaanderen. Op de tweede plaats staat *hallo* dat 63 keer in Nederland wordt opgegeven en 19 keer in Vlaanderen, met de provincie Antwerpen daar als koploper met 8 keer. Deze getallen op zich zeggen niet veel omdat het aantal ingevulde enquêteformulieren per gebied sterk verschilt. Daarom nu een en ander in percentages. 2,8 % van de Vlamingen geeft *hoi*, tegen 28% van de Nederlanders, tien keer zoveel dus. Dat is een groot verschil. Ik concludeer eruit dat *hoi* in de Vlaamse dialecten vrijwel niet voorkomt.

Ook in het Vlaamse Standaardnederlands komt *hoi* veel minder voor dan in het Nederlandse. Het CGN geeft 24 Vlaamse hits, tegenover

405 Nederlandse. Globaal omgerekend: in Vlaanderen één keer *hoi* in 13 uur, in Nederland één keer *hoi* per 100 minuten. Bij *hallo* liggen de verhoudingen iets anders. In de Vlaamse dialecten scoort *hallo* bij 13% van de invullers, in de Nederlandse bij 20%. Nu de Standaardtaal uit het CGN. In Vlaanderen komt *hallo* één keer per 84 minuten voorbij. In Nederland is dat één keer per uur. Ook hier loopt Nederland dus ook voorop, zij het niet zoveel als bij *hoi*.

De verschillen zijn daarentegen weer heel erg groot bij het begroetingswoord dat vooral bij het begin van telefoongesprekken veel gehoord wordt: *hai*. Ook aan het begin van gewone gesprekken en in mindere formele brieven of mails neemt het gebruik ervan toe. *Hai* komt in het Nederlandse deel van het CGN 149 keer voor, in het Vlaamse deel maar 2 (twee!) keer. Was er evenwicht geweest dan hadden dat er ongeveer 50 moeten zijn. Hier hebben we dus echt een groot verschil in de Standaardtaal van de twee gebieden. *Hai* is overigens nergens dialectwoord, al heb ik er in Noord-Brabant twee meldingen van gezien, maar dat *hai* is daar ongetwijfeld uit de Standaardtaal overgekomen.

In de dialecten komen landwijd nog wel woorden voor die enigszins op dat *hai* lijken, maar die toch niet hetzelfde zijn en zeker niet dezelfde spreiding en levenskracht hebben als *hai*. Allemaal korte woorden die met een *h* beginnen, die gevuld wordt door een klinker. In gebieden waar de *h* niet uitgesproken wordt, blijft er alleen een klinker van over: *ee*, *ai*, en elders: *hei*, *heuj*, *heej*, *hui*, *ha*, *hoej*, kortom zowat alle klinkers komen aan bod. Van deze groep schijnt *hei* de oudste vorm te zijn. Het woord was in de middeleeuwen al in gebruik om aandacht te trekken. De andere woorden van deze groep zijn waarschijnlijk afgeleid van dat *hei*.

Van de meeste van deze woorden is moeilijk na te gaan wanneer ze ontstaan zijn, wat ze oorspronkelijk betekenden of waar ze vandaan komen, met één uitzondering, *hallo*. Dat woord is op het einde van de 19e eeuw in Amerika in gebruik gekomen bij de intrede van de telefonie. Het woord diende om de persoon aan de andere van de telefoonlijn te laten horen dat je er was. Daar leende *hallo* zich met zijn twee wijde klinkers bijzonder goed voor. Wat de oorsprong van dat woord geweest is, weten we niet, wel dat het tegelijk met de telefoon hier terechtgekomen is. De oudste vermelding in Nederland is uit 1884.

Er is maar weinig verschil tussen dit oude *hallo* van de telefonie en het tegenwoordige *hallo*. Het eerste betekende niets, het was feitelijk een telefoontest, het laatste woord betekent ook niet veel meer dan bijvoorbeeld ‘u bent aan de beurt’, bij de kassa in de supermarkt. Die betekenisloosheid geldt trouwens voor alle woorden die ter begroeting dienen: *hoi, heuj, heej, hei*. *Hoi zeggen* is hetzelfde als je hand opsteken als je een bekende ziet op straat. Maar daarom zijn dit natuurlijk juist de echte groetwoorden en niet de wenswoorden die ik eerder besproken heb. Al lijken ze wat hun vorm betreft soms verdacht veel op elkaar. In Midden-Limburg bijvoorbeeld zeg je *hoi* als je iemand tegenkomt en *hojje* als je weggaat. Het eerste betekent niets, het tweede ‘hou je goed’.

Omdat pure groetwoorden geen betekenis hebben, kun je ze ook gebruiken tegenover iemand aan wie je een hekel hebt of waar je ruzie mee hebt. Maar wenswoorden wil je dan natuurlijk niet gebruiken. Voor zulke situaties hebben we verwenswoorden tot onze beschikking, woorden waarmee je iemand het slechte toewenst. VERwensen betekent ‘verkeerd’ of ‘fout’ wensen; vergelijk VERspreken, VERspillen. Verwensingen worden wel tot de vloeken gerekend, maar niet alle verwensingen kun je bij weggaan of vertrek gebruiken. De meest geschikte voor dat laatste zijn naar mijn idee: *stik (de moord), val dood, krijg de klere, barst*. Maar er zijn er veel en veel meer. Bovendien komen er steeds nieuwe bij, blijkbaar inspireert ruzie en maakt hij de mensen vindingrijk. Vergelijken bij de verwenswoorden zijn groet- en wenswoorden maar saai. Daarom zou er ook maar eens een dialectenquête gehouden moeten worden naar verwenswoorden. Ik heb al een vraag: ‘Hoe neemt u in uw dialect afscheid van iemand die u bij de verkoop van uw auto belazerd heeft en van wie u weet dat hij/zij dialect spreekt?’. Ben heel benieuwd wat dat zal opleveren.

NOTEN

1. De kaartjes zijn getekend met het programma CARTO van Jan van Bakel. Bekijk ze desgewenst met een vergrootglas. Ze staan in groot formaat ook op de website www.janstroop.nl.

Frank den Hollander

DE BABYLONISCHE STREEKTAALVERWARRING

Het is me een raadsel waarom ik u op deze tiende dialectendag mag toespreken. Ik ben in Zeeland opgegroeid, volwassen geworden in Groningen, en verliefd op Vlaanderen. Maar misschien ben ik door die schizofrene drieledigheid wel juist de ideale man om hier te spreken, in een gezelschap van dialectkundigen uit alle hoeken en gaten van de lage landen.

Ik ben, bijna vierendertig jaar geleden alweer, vanuit mijn geboorteplaats Middelburg naar Groningen verhuisd. Ik wilde Engels gaan studeren en via een plaatsingscommissie kwam ik bij de Rijksuniversiteit terecht.

Uiteraard kom je niet heel veel Groningers tegen als je daar gaat studeren - in mijn eerstejaarsvriendengroep zaten bijvoorbeeld vier jongens uit Roosendaal en een meisje uit Dordrecht, wat het reizen per Meermanskaart flink stimuleerde. Dat was ook een geweldige *big bang* van regionale cultuur: taalstudenten zijn natuurlijk extra alert op wat nu precies het verschil maakt tussen Noord-Brabant, Drenthe en Zeeland. "Heb jij misschien geld bij?" vroeg de Roosendaaler – en was vervolgens verbaasd over de stilte die viel. Wij wachtten nog op een extra woord: Heb je geld bij *je*, maar dat kwam niet. Stom, vonden wij. "Er is veel verkeer bij de weg", constateerde de Emmenaar later. Huh? Bij de weg? Eróp, zouden wij dan zeggen! Na veel discussie, waarbij iedereen vond dat hij of zij het juiste dialect sprak, sloot ik af met "Jullie moeten niet zo van je neus maken." Zit niet zo op te scheppen, betekent dat in het Zeeuws. Van je neus maken? Daar konden de taalstudenten wel wat mee. Moest

daar nog niet een lijdend voorwerp bij? Wát moet je van je neus maken?
En waarom zou je iets van je neus maken?

Afijn, u hoort het: in de kantine van het Alfagebouw, hoofdkwartier van de Groningse Letterenfaculteit anno 1975, vond een interessante kruisbestuiving plaats van streekculturen uit heel Nederland. En dan heb ik het nog niet eens over de Friese studenten die elkaar in hun eigen, voor ons onverstaanbare taal aanspraken.

Pas later kwam ik wat meer in contact met echte Groningers. En al gauw begreep ik uit de aanvankelijk terloopse contacten met deze autochtonen, dat ik hier te maken had met een mooi volkje. Voor ik tot deze diepere inzichten kwam, moest ik natuurlijk wel eerst het Gronings leren te verstaan. Dat gaf aanvankelijk wel eens wat problemen. Om maar eens een in het oog springend verschil aan te stippen: in Zeeland wordt de *g* aan het begin van het woord uitgesproken als *h*, en de *h* aan het begin van een woord vervalt helemaal. *Oe haet et?* ‘Hoe gaat het?’ En als de Zeeuw zegt: *we hae nae Hoes*, dan bedoelt hij niet: we gaan naar huis, maar: we gaan naar Goes. U snapt: dat was voor een achttienjarig jongetje uit Middelburg nog niet zo makkelijk, hier in het Noorden.

Gelukkig had ik al meteen een kamer gevonden in een studentenhuis, waar de meeste andere bewoners afkomstig waren uit de Kanaalstreek. Was ik gewend aan Zeeuwse namen als Lieven van Belzen, Ko Joziasse, Nel Minderhoud en Jo Labruyère, nu moest ik nieuwe vrienden als Aeilko Timersma, Rieks Kral, Luppo Bezembinder en Harm Naaijer in mijn toch al zo volle hoofd toelaten. En kwamen ze vroeger uit vertrouwde dorpen als Biggekerke, Koudekerke, Serooskerke en Vrouwenpolder, nu maakte de Grote Bosatlas overuren als ik Mussel, Musselkanaal, Sellingen, Valthe, Valthermond, Tweede Exloërmond of gewoon Hongerige Wolf moest opzoeken.

Die nieuwe huisgenoten van mij kenden elkaar al vanaf de middelbare, soms zelfs vanaf de kleuterschool. Die gingen echt niet Nederlands praten waar ik bij zat! Zo leer je vanzelf snel en goed Gronings verstaan

- al ging dat natuurlijk niet zonder wederzijdse spraakverwarringen.
Deur is lös, zei een huisgenoot, en ik greep al een schroevendraaier om hem weer vast te maken.

Waar kom jij weg?

Die yoghurt is kapot. Daar hielp natuurlijk geen schroevendraaier aan.
Ik kom wel even langes.

Net als de doorsnee Zeeuwse akkerbouwer, misschien komt het door de vette klei, kon een Noorderling me voor zich innemen door zijn talent om de belangrijke zaken des levens kort en bondig samen te vatten in een of twee kernachtige zinnen, die precies tot de kern van de zaak doordringen. Ik geloof daarbij dat de Groninger in wezen een diep emotioneel mens is. Binnen in die machtige lichamen moet het stormen en waaien, dat kan niet anders. Maar met een enorme krachtinspanning weet men die turbulentie binnenshuis te houden - precies zoals mijn ome Wannes uit Hoedekenskerke zijn mond hield, op de avond van de watersnoodramp.

Het meisje van de bakker. Zij is de vleesgeworden uitvoering van dit fenomeen. Ik bestel een halfje extra grof volkoren, ze overhandigt mij het gevraagde en zegt dat dat één zestig kost. We hebben het nog over het tijdperk van de gulden. Ik heb alleen maar een vijfje, maar kijk in mijn portemonnee en vraag behulpzaam of ze er misschien zestig cent bij wil? Dit komt het meisje zér goed uit; ze heeft helemaal geen kleingeld meer. Daarom zet ze haar neutraalste gezicht op, kijkt langs me heen naar buiten, en zegt ze toonloos: 'Mag wel.'

Ruwe bolster, blanke pit, kun je het zo omschrijven?

Of: de Nederlandse meesters van het Understatement?

De Noorderling als de Confucius van Nederland?

Een vriend van me woonde in de Gerbrand Bakkerstraat in de stad Groningen, midden in de Oosterparkwijk dus. Hij is zelf ook een echte Groninger, en kon goed met zijn autochtone buurtgenoten opschieten. Vooral met het oudere echtpaar meteen naast hem werd vaak gezellig gekletst op de stoep of over de schutting van de achtertuintjes. Mijn vriend ging drie weken de stad uit, op vakantie. Toen ze terugkwamen liep de buurman net zijn huis uit. '*Hee, buurman*', vroeg mijn vriend, '*Aal goud?*'

'Nou, buurman, ik zal joe vertellen: mien vraauw is mie doodgoan!'

U merkt het al: mede door dit soort innemende Noorderlingen ben ik me langzamerhand ook echt een Groninger gaan voelen. Ik woon dit jaar vierendertig jaar in Groningen, en het is negenentwintig jaar geleden dat ik, half bluffend, half playbackend, mijn eerste liedje in het Gronings zong. Als mij gevraagd wordt of ik Zeeuw of Groninger ben, moet ik de Zeeuwen teleurstellen: niet alleen in jaren hebben die provincie en die Stad bij mij de overhand gekregen. *De Zeeuw in Den Hollander is mie n beetje doodgaan.*

Is dit al een beetje een schizofrene situatie, wacht dan maar tot ik u vertel over mijn eigenlijke grote liefde: de stad Gent en het omliggende Oost-Vlaanderen. Vanuit Middelburg is dat via Groningen een aardige omweg, moet ik toegeven. Maar in de afgelopen tien, vijftien jaar ben ik me gaan realiseren dat een Zeeuw met een Gronings hart gek genoeg ook in dat deel van Vlaanderen helemaal op zijn plek is! Misschien combineren de Oost-Vlamingen wel precies alle eigenschappen van Zeeuwen en Groningers, waardoor ik me daar altijd helemaal thuis voel.

Ik was in mijn jeugd al vaak in Vlaanderen geweest, met mijn ouders. Eerst de *Brèjese boot*, van Vlissingen naar Breskens, Zeeuws-Vlaanderen, dan bij Sluis de grens over, naar Brugge, Gent, Oostende, Blankenberge – of zondagochtend vroeg naar Antwerpen, naar de vogeltjesmarkt. Toen ik eenmaal in Groningen woonde, kwam het er niet zo vaak meer van, tot we ergens halverwege de jaren negentig opeens gingen voetballen in Schellebelle.

Ik voetbal (nog steeds) in het vierde zaterdagelftal van de Stad-Groninger voetbalvereniging Helpman. We wilden wel weer eens met het hele elftal een weekendje op stap, dus had onze aanvoerder een advertentie in de Voetbal International gezet: *Leuk team zoekt leuk toernooi*. Na een paar dagen werd hij gebeld, ik verzin het niet, door Roland Huylebroeck van SOS Schellebelle. SOS bleek te staan voor Studenten/Oud-Studenten, en deze voetbalvereniging organiseerde een ‘internationaal toernooi’. Als er iets internationaal is, dan is dat wel het amateurvoetbal. Elke zaterdag en zondag lopen in heel Europa iets te oude en iets te dikke mannen achter een bal aan te rennen op winderige veldjes aan de rand van haveloze woonwijken, omgeven door sloten (waar de bal mooi in kan vallen), populieren en reclameborden van de plaatselijke middenstand. Ook in Schellebelle kwamen we, ondanks de

belofte van een internationaal toernooi, terecht in een haveloze kantine waar tadeloze dorpsgenoten om tien uur 's ochtends al aan het bier zaten, moesten we ons omkleden in een modderige kleedkamer waar na afloop de douches koud bleken te zijn, en werd het vooral erg gezellig in de derde helft. Net als thuis. De reclameborden langs het enige veld waren van beton, met daarop de uitingen van de middenstanders geschilderd.

Grafzerken d'Haese Albert.

Opritten Vandebroecke.

De laatste dag van het toernooi werd afgesloten met de zogeheten animatieavond. In een enorme kale fabriekshal dronken we bier aan lange tafels terwijl keiharde discomuziek door de ruimte galmdde. We begonnen ons net te vervelen toen trots een zangeresje werd aangekondigd: Corina, de plaatselijke ster, net daarvoor nog tweede geworden in de Belgische voorronde van het Eurovisie Songfestival. Op het podium stond een frisse jonge meid met een goede strot. En waar het internationale gezelschap in de zaal duf bleef zitten, drongen de mannen van Helpman 4 naar voren om uitbundig mee te zingen en dansen.

Het internationale toernooi van dat jaar was het begin van een traditie, en vooral van een jarenlange vriendschap tussen Helpman 4 en Corina. Als het even kon gingen we elk jaar rond Hemelvaartsdag weer voetballen tegen onze vrienden uit Schellebelle, Cardiff, Weesp en Reiffenscheid. We logeerden in Hotel Flandria in Gent, maakten elk jaar een gek t-shirt met rare Groningse tekst, we begroetten de tadeloze drinkers aan de bar als oude bekenden, en als we geluk hadden, kwam Corina weer zingen op de animatieavond!

Maar ook in het jaar dat ze niet was geëngageerd, zorgden we er gewoon voor dat we haar toch gingen zien. We bezochten het café van haar ouders aan de markt in Wetteren en hoorden dat ze juist die avond zou zingen op een Vlaamse Artiestenavond, tien kilometer verderop. Wederom bevonden we ons in een troosteloze fabriekshal, maar nu werden we omringd door de fanclub van Corina, die het wel maf vond dat vijftien Hollandse mannen ook zo gek van hun idool waren. Toen Corina eindelijk opkwam, waren we door het dolle heen. Corina was door haar vader (die natuurlijk ook haar manager was), al ingelicht over onze komst, en verwelkomde ons na haar eerste liedje: *"Artelijk welkom, mijn grootste fans, de mannen van Elpman uit Groningen!"*

Een jaar later is Corina zelfs nog eens op onze uitnodiging in Groningen geweest, met een bus vol fanclubleden. We boden hen een rondvaart door de grachten aan, aten Chinees, en voordat ze weer terugreden naar Oost-Vlaanderen zong Corina nog een paar liedjes in ons stamcafé en shirtsponsor de Kroeg van Klaas. Dat jaar hadden we een mooi t-shirt gemaakt. Een dronken man in voetbalkleren zat versuft op handen en knieën in het gras, met daarboven de tekst:

“*Zo doen as n pony*” Doen is Gronings voor dronken, moet u weten. *Doen in Oskerd*: dronken in Usquert. We boden Corina een T-shirt aan. Ze aanvaardde het cadeautje dankbaar en trok het shirt meteen aan. Later bedachten we wat een mysterieuze tekst dit voor een Vlaamse moet zijn geweest... Zat ze in de bus, te midden van haar fanclub, zegt er eentje: “*Awel, wat staat er op dat shirt?*” “*Zo doen as n pony...*” “*Allez, maar Corina, waarom zoude gj zo moeten doen als ‘n pony?*”

Waarmee we eindelijk weer bij de streektaal zijn beland – ik zag u al denken. Mijn verhaal is misschien een illustratie van de enorme Europeïsering die volgens de pessimisten aan de gang is; het bewijs dat het niet meer goed komt met de streektaal. Anderzijds kunnen we uit deze anekdotes ook veel positiefs halen, over wederzijds begrip, integratie en wat al niet meer. Ik wil u niet te veel opruinen, of, zoals ze dat hier in Drenthe zeggen: *loat je geen swienen om de keet jagen*. (Ja, ook voor een beetje Drents draai ik mijn hand niet om!) Volgens mij gaat het juist steeds beter met de streektaal. Deze tot Groninger genaturaliseerde Zeeuw met Gentse *hang-up* zal u daar tot slot nog even het bewijs van leveren met een verhaal uit zijn eigen leven.

Sinds 1996 hebben mijn vrouw en ik drie adoptiekinderen, twee broertjes en een zusje uit Colombia. Inmiddels zijn ze vijftien, achttien en eenentwintig jaar oud, maar na enkele maanden bij ons in Groningen spraken ze al bijna vloeiend Nederlands. En dat terwijl er in huize Den Hollander geen Gronings wordt gesproken. Tenminste, dat dacht ik. Want een tijdje geleden gebeurde iets opmerkelijks. Ik was jarig, en aan het eind van de middag, toen er al wat mensen aan de borrel zaten, vroeg onze jongste zoon opeens: gaan we *petat eetn*? En vorige week kwam diezelfde pikzwarte krullenbol opeens de kamer binnen rennen en riep hij: *ik mot poepm!* U hoort het: dat komt wel goed, met die streektaal.

Reinhild Vandekerckhove

WB! CVA? WIST MJON?

DE CHATTAAL VAN VLAAMSE TIENERS TUSSEN
‘LOKAAL’ EN ‘MONDIAAL’

1. Een korte introductie tot chatten en chatteal

Het Nederlandse werkwoord *chatten* is afgeleid van het Engelse *to chat*. Van Dale geeft voor dit werkwoord de volgende Nederlandse equivalenten: “babbeln, kletsen, kwebbelen, keuvelen, praten”. Het Nederlandse werkwoord ‘chatten’ draagt diezelfde betekenissen, maar het werkwoord heeft een specifieke toepassing gekregen. Als tieners aan het chatten zijn, dan zitten ze voor de computer. Ze staan niet met elkaar te kletsen op het schoolplein of op straat, maar bevinden zich op verschillende locaties. Het ‘kletsen’ gebeurt via het internet, dat hen ‘babbelboxen’ of ‘chatrooms’ aanbiedt waarbinnen ze met elkaar kunnen communiceren. Het ‘chatten’ waar we het in dit artikel over hebben, gebeurt schriftelijk. Mensen tikken binnen de geselecteerde chatroom berichtjes in die meteen op het scherm verschijnen van de andere chatters die op dat moment ingelogd zijn. Anders dan bij e-mailcorrespondentie zijn de participanten altijd gelijktijdig aanwezig en worden er constant korte berichten over en weer gestuurd, zoals in een ‘echt’ gesprek. Open chatrooms geven vrije toegang tot iedereen die zich registreert, gesloten chatboxen bieden chatters de kans om selectief bekenden toegang te bieden tot de eigen chatbox. Aan ieder bericht gaat automatisch de naam van de afzender vooraf of toch tenminste de zogenaamde ‘nickname’, want chatters gebruiken zelden of nooit zonder meer hun eigen voornaam of familienaam. Ze creëren voor zichzelf een soort schuilnaam, die alle mogelijke vormen kan aannemen. Vaak zit hun voornaam of een vervorming ervan erin verwerkt. Heel wat nicknames zijn behoorlijk lang; niet zelden bevatten ze zelfs een of meerde-

re zinnen. Bovendien verwerken de chatters er graag allerlei tekens in die ze op het toetsenbord vinden, waardoor de nicknames er vaak heel bijzonder en hoogstpersoonlijk uitzien en aan transparantie verliezen. Een voorbeeld van een eenvoudige nickname die een vervorming van de voornaam van de chatter inhoudt is *Ch@r!ott€*. Een langer exemplaar is: °_-°EvY°_-°*Vergissen is menselijk en Vergeven goddelijk.*

Maar wat maakt de taal van chatters nu zo bijzonder of waarom is chatstaal het bestuderen waard? Dat heeft alles te maken met het feit dat schrijftaal een andere functie gekregen heeft door het chatten en door andere vormen van informele internetcommunicatie (cf. Schlobinski 2005). Tot voor kort werd schrijftaal niet gebruikt voor synchrone interacties. Schrijftaal werd doorgaans evenmin gebruikt voor een informeel babbeltje over faits divers. Dat is veranderd. De online communicatie in chatboxen lijkt zeer sterk op ‘face-to-face’ communicatie, alleen gebeurt die communicatie nu net niet ‘face-to-face’, maar via het internet en schriftelijk. Maar voor de rest wil de chatter doorgaans wel degelijk zo dicht mogelijk in de buurt komen van een gesproken conversatie. Dat zorgt ervoor dat het taalgebruik in vele chatrooms bepaald wordt door twee maximes die de chatters bewust of automatisch hanteren:

- (1) Schrijf zoals je spreekt;
- (2) Schrijf zo snel mogelijk (of: probeer je tiksnelheid te maximaliseren).

Wat het eerste principe betreft: formele schrijftaal past niet bij een informele babbel. Vandaar dat er een soort overdracht gebeurt van spreektaalkenmerken naar de schrijftaal (cf. ook Androutsopoulos 2003). Zo worden klanken die niet uitgesproken worden vaak ook niet weergegeven. Chatters in het hele Nederlandse taalgebied schrijven bv. *wete* en *werke* voor ‘weten’ en ‘werken’ omdat ze de eind-n ook niet uitspreken (zie Vermeeren 2004: 29). Maar het gaat verder dan dat: taalvariëteiten die bij uitstek spreektaalg zijn, worden nu ook op grote schaal geschreven. En hier komen we dan bij het dialect: het dialect heeft een plaatsje verworven in de chattaal van vele Vlaamse jongeren en zeker in de chattaal van West-Vlaamse jongeren die nog een behoorlijke beheersing van hun dialect hebben. Maar daarover meer in paragraaf 2.

Het tweede principe vloeit evenzeer voort uit de intentie om een gesproken conversatie zo dicht mogelijk te benaderen: bij het chatten is snelheid heel belangrijk. Alleen als de deelnemers erin slagen om voor

snelle beurtwisselingen te zorgen, kan er een vlotte en efficiënte interactie tot stand komen. Als de berichten te lang op zich laten wachten, ontstaat er een hinderlijke overlapping tussen antwoorden en bijgevolg een verwarringende communicatie. Een fictief voorbeeld: Persoon A tikt een bericht in waarop persoon B meteen reageert en A haakt vervolgens ook in op de reactie van B. Pas dan verschijnt de reactie van persoon C op de eerste uiting van A, omdat C zijn reactie met wat vertraging geproduceerd heeft. Op dat moment voegt de uiting van C niets meer toe aan de conversatie omdat B al in dezelfde zin gereageerd had en omdat A en B al een stap verder zijn in het discours. Dat gebeurt bij het chatten heel vaak en het is ook meestal niet onoverkomelijk, maar het bemoeilijkt wel de conversatie (cf. Crystal 2001: 31-34). Bovendien is het sowieso niet prettig om telkens te moeten wachten op reacties. Vandaar dat alle partijen er belang bij hebben om hun boodschappen snel de wereld in te sturen.

Het maximaliseren van de snelheid gebeurt op verschillende manieren: vooreerst zijn de meeste boodschappen heel kort. Chatters produceren veel één-woorduitingen en korte zinnetjes. Woorden die niet hoeven weergegeven te worden voor een goed begrip van de mededeling, worden ook niet opgenomen. Bv.: *ben door* voor ‘ik ben door’, wat het West-Vlaamse equivalent is van ‘ik ben/ga ervandoor’. Ook leestekens blijven vaak achterwege, tenzij ze helpen om de expressiviteit van de uitingen te verhogen (bv. uitroeptekens). Het bespaart namelijk tijd als je je niet moet bezighouden met het plaatsen van komma’s, dubbele punten etc. En verder worden er heel veel afkortingen gebruikt. Daarbij worden uiteenlopende strategieën toegepast. Het niet schrijven van de klinkers in veel gebruikte en daardoor makkelijk herkenbare woorden is er een van. Bv.: *wrm* voor ‘waarom’, *gwn* voor ‘gewoon’, *gstrn* voor ‘gisteren’. Soms ondergaat het woord nog een verdere reductie. Zo is *mss* een veel gebruikt alternatief voor ‘misschien’. Tijdswinst wordt ook bereikt door letter-cijfercombinaties: *w8* voor ‘wacht’, *4ever* voor het Engelse maar ook door Nederlandstalige chatters gebruikte ‘forever’. En tot slot vinden we in chattaal vele acroniemen, d.z. letterreeksen die een veelgebruikte, veelal Engelse, verbinding of formule vervangen: bv.: *cu* voor ‘see you’, *omg* voor ‘o my god’ en het in de titel genoemde *wb* voor ‘welcome back’. Ze besparen de chatters niet alleen heel wat tikwerk, ze zijn ook een kenmerk van het genre geworden. Echte chatconventies zijn het.

Mee bepalend voor het uitzicht van chattaal is ten slotte nog het gebruik van allerhande ‘smileys’, dat zijn combinaties van tekens om een gelaatsexpressie weer te geven (te bekijken met het hoofd op de linkerschouder). De meest bekende zijn: :-) of het lachende gezicht, ;-) of de knipoog en :-(of het verdrietige gezicht. Chatconversaties mogen dan wel de interactiviteit en levendigheid van een gesproken conversatie benaderen, ze ontberen bepaalde expressiemogelijkheden die face-to-face gesproken interactie wel biedt: het gebruik van lichaamstaal en het manipuleren van stemvolume en intonatie bijvoorbeeld. De smileys compenseren dat voor een stuk: wie zijn gesprekspartner plaagt, kan een lachend gezichtje of een knipoog achter zijn mededeling plaatsen om duidelijk te maken dat zijn woorden niet ernstig genomen hoeven te worden.

2. Lokale en mondiale elementen in de chattaal van West-Vlaamse tieners

De in de titel vermelde uitingen zijn afkomstig uit een corpus van chattaal geproduceerd door 53 West-Vlaamse tieners. Het gaat meerbepaald om msn-conversaties, d.w.z. conversaties uit gesloten chatboxen waarbinnen de tieners alleen met door hen geselecteerde bekenden chatten. De conversaties werden gevoerd tussen maart en juni 2008¹. Het materiaal werd ons door de tieners zelf ter beschikking gesteld. Voor elke chatter beschikken we over de volgende gegevens: leeftijd, sekse, woonplaats, studierichting en plaats waar hij of zij naar school gaat. Die persoonlijke gegevens zijn gelinkt aan de nicknames die de participanten tijdens het chatten gebruiken. Om de anonimiteit van de chatters te waarborgen, werden hun namen niet opgevraagd. De informantenden hadden weet van het feit dat de data gebruikt zouden worden voor onderzoek, maar wisten niet dat het om taalkundig onderzoek ging. Hen werd verteld dat onderzoekers wilden achterhalen over welke onderwerpen tieners chatten en hoe chatconversaties precies verlopen. We vroegen hen om te chatten zoals ze dat altijd deden en benadruktten dat er geen reden was om zich zorgen te maken als er delicate, ondeugende of belachelijke zaken aan bod kwamen aangezien hun anonimiteit gegarandeerd bleef.

Op die manier slaagden we erin om een corpus van 71 341 woorden samen te stellen, d.i. zonder de nicknames. Het corpus bedraagt 215

640 woorden als we de nicknames meetellen. De enorme discrepantie tussen beide cijfers heeft te maken met de buitengewone lengte van bepaalde nicknames en het feit dat de nicknames, zoals gezegd, herhaald worden bij elke beurtwisseling. In elk geval leveren de nicknames zelf ook interessant onderzoeksmaateriaal op.

Vanuit dialectgeografisch perspectief is het belangrijk om de chatters van het zuidoosten van de provincie (regio Kortrijk) te onderscheiden van die van het westen (regio Ieper en Poperinge). Omdat dialectgeografische variatie echter niet het topic is van deze paper, gaan we daar verder niet op in, maar vermeldenswaard is niettemin wel dat het oosten en het westen van de provincie zowat gelijk vertegenwoordigd zijn. Informanten uit het noorden (Brugge, Oostende) zijn er, op een enkele uitzondering na, niet. De jongste informanten zijn 13 jaar oud, de oudste informant is 20, maar de meerderheid van de informanten (41/53 of 77,35%) is halfweg de tienerjaren (14-16 jaar) te situeren. De vrouwelijke chatters zijn aanzienlijk talrijker dan de mannelijke, die slechts 28,3% (15/53) van de groep vertegenwoordigen..

De informanten

Leeftijd	13	14	15	16	17	18	19	20	TOTAAL
Mannelijk	2	3	4	4	0	2	0	0	15
Vrouwelijk	1	12	16	2	5	1	0	1	38
TOTAAL	3	15	20	6	5	3	0	1	53

Als we de in de titel opgenomen uitingen *wb! cva? wist mjon?* voluit schrijven en standaardiseren, krijgen we het volgende: ‘welcome back! ça va? hoe is het met jou?’

De eerste uiting is een Engels acroniem dat algemeen bekend is bij chatters. De tweede vormt een samentrekking van het weliswaar Franse, maar in Vlaamse spreektaal vaak gebruikte ‘ça va’. En de derde uiting is in het West-Vlaamse dialect opgesteld. Het vragend voornaamwoord ‘hoe’ is weggevallen maar de bindklank die automatisch uit de geronde *oe* voortvloeit als er een klinker volgt, m.n. *w*, wordt wel weergegeven. De initiële *h* van het vragend voornaamwoord wordt normaal gezien niet uitgesproken en ‘het’ wordt veelal gereduceerd tot *t*. ‘Hoe is het’ klinkt daardoor bij vele (West-)Vlamingen als *oe w is t*. Dat is bij deze chatter gereduceerd tot *wist*. Ook *mjon* is het product van reduc-

tie. De eind-t van het voorzetsel ‘met’ wordt niet uitgesproken in het West-Vlaams, maar de vocaal is wel altijd te horen. Ook die is hier echter weggewerkt. *Jon* is de westelijk West-Vlaamse en kust-West-Vlaamse objectsvorm van het voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud, die ook vaak als *joen* klinkt (cf. Devos & Vandekerckhove 2005: 79-81). De uiting *wist mjon* biedt dus niet zomaar een getrouwweergave van de West-Vlaamse realisatie van de uiting, ze is ook het product van typische chattaalreducties. De drie uitingen zijn bijzonder representatief voor wat we in het corpus aantreffen: typische spreektaalconstructies (algemeen Vlaamse spreektalige kenmerken en lokale dialectkenmerken), Engelse elementen en typische chattaalkenmerken. We gaan hieronder eerst in op het gebruik van spreektaal.

De chatters gebruiken algemeen gezien veel dialectkenmerken en allerlei spreektaalkenmerken, maar ze doen dat weinig consequent. Heel vaak gebruiken ze een mix van dialect, meer algemeen Vlaamse spreektaal (tussentaal) en standaardtaal. Bepaalde dialectkenmerken en vooral bepaalde dialectklanken vinden nooit hun weg in de chattaal van de tieners, andere komen heel frequent voor. De afwezigheid van bepaalde dialectkenmerken kan aan verschillende factoren toe te schrijven zijn: ongetwijfeld beheersen de tieners een aantal van die kenmerken niet meer, maar het is in vele gevallen even aannemelijk dat het weergeven van heel wat dialectklanken bv. zoveel creativiteit of inspanning vraagt dat dat het schrijfproces te zeer zou vertragen. Het levert bovendien schriftbeelden op waar de ontvangers niet mee vertrouwd zijn en dat bemoeilijkt dan op zijn beurt weer het leesproces. Maar feit is wel dat de tieners gretig allerlei dialectelementen gebruiken: door het gebruik van dialect geven ze uiting aan hun lokale identiteit en het geeft hen tegelijkertijd de mogelijkheid om wars van alle spellingsnormen een eigen schrijftaal te creëren. In dat laatste schuilt ongetwijfeld voor een stuk de aantrekkelijkheid van het schrijven in dialect (cf. Siebenhaar 2006: 54). Het impliceert een soort rebellie tegen schoolse normen. Hieronder twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld is behoorlijk consequent in het dialect opgesteld, het tweede switcht van standaardtaal naar dialect en vice versa.

- (1) *lik of da zi doet teegn mi luster kik eerder na joe*
zoals zij doet tegen mij luister ik eerder naar jou

Lik of da (letterlijk: (ge)lijk of dat) functioneert als onderschikkend voegwoord. Het is een typisch West-Vlaamse constructie waarvan ook de klankvorm West-Vlaams is: de chatter noteert niet de tweeklank *ij*, maar de West-Vlaamse monoftong *i*. Hetzelfde geldt voor *zi* i.p.v. *zij* en *mi* i.p.v. *mij*. Ook in *luster* zien we de West-Vlaamse monoftong *u* voor de Nederlandse tweeklank *ui*. Bij *zi* kan nog opgemerkt worden dat het vreemd is dat hier geen dubbelvorm genoteerd wordt. De meeste West-Vlamingen zouden in deze constructie *ze zi* zeggen, met een doffe vorm gevolgd door een vorm met volle klinker. Ook *tegn* is typisch West-Vlaams door de weergave van de zogenaamde syllabische *n*: anders dan in grote delen van Nederland en Vlaanderen wordt de eind-*n* in West-Vlaanderen wel degelijk geproduceerd. Ze wordt echter niet voorafgegaan door een doffe klinker, maar vormt de kern van de lettergreep. West-Vlamingen realiseren de *g* laryngaal, d.w.z. als *h*, maar dat zien we hier niet weergegeven. Het valt overigens algemeen genomen sterk op dat de West-Vlaamse chatters zelden of nooit *h* voor *g* noteren. Nochtans is dit een dialectkenmerk waar ze zich wel van bewust zijn en het is bovendien bijzonder resistent. Feit is echter dat het spellingsbeeld van een tekst drastisch zou veranderen als alle *g*'s systematisch door *h* vervangen zouden worden. Wellicht is dat op zijn minst voor een stuk de verklarende factor. *Kik* is de gereduceerde versie van de dubbelvorm *ek ik*. De doffe klank van het eerste voornaamwoord wordt wel vaker niet uitgesproken. *Na* is een West-Vlaamse variant van het voorzetsel *naar*, en *joe* is een West-Vlaamse objectsvorm van het voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud.

- (2) *dus denk eens na in jon bedde wa da je zal schrijven en schrijf da 1 keer up en da is wel goe wi*
Dus denk eens na in je bed wat je zal schrijven en schrijf dat eenmaal op en dat is wel goed hoor

Deze zin bevat een mix van AN en dialect. *Dus denk eens na* is Standaardnederlands. Het algemeen gebruikte West-Vlaamse alternatief voor ‘nadenken’ is *pei(n)zen*. *Jon bedde* is duidelijk West-Vlaams, met het West-Vlaamse bezittelijke voornaamwoord *jon* en de typisch West-Vlaamse vorm *bedde*, waarin de oude *-e* aan het woordeinde bewaard bleef. *Wa(t) da(t)*, met het redundantie ‘dat’ na het vragende voornaamwoord, is heel gebruikelijk in West-Vlaanderen en ook in de rest van Vlaanderen. Hetzelfde geldt voor het weglaten van de eind-*t*

in korte woorden als *wat*, *dat* en ook *goed* (met *d* in spelling, maar *t* in uitspraak). *Je zal schrijven* is Standaardnederlands, al kan het voor-naamwoord *je* ook als West-Vlaams geïnterpreteerd worden. Het West-Vlaams maakt echter nooit gebruik van het hulpwerkwoord *zal*. West-Vlamingen gebruiken *gaan* voor het uitdrukken van de toekomende tijd. *Up* is dan weer een typisch West-Vlaamse variant van het voorzetsel *op*. Het is het product van wat in de vakkunst literatuur spontane palatalisatie van de klinker *o* genoemd wordt. Interessant is ook het afsluitende woordje *wi*, dat een typisch West-Vlaams partikel is dat de geadresseerde aanspoort om de woorden van de spreker ter harte te nemen (cf. Devos & Vandekerckhove 2005: 102-103).

Het switchen tussen Algemeen Nederlands en dialect gebeurt vaak heel arbitrair, zoals ook uit voorbeeld (2) mag blijken. In andere gevallen lijkt er sprake te zijn van functionele codewisseling. De voorbeelden (3) en (4) verduidelijken wat we hiermee bedoelen:

(3)

- A: *witte gie da fctvoorschrift va oef 3???*
Weet (ken) jij het functievoorschrift van oefening 3?
B: *ja*
A: *wil je het aub zeggen?*

A vraagt in zijn dialect aan B of hij het functievoorschrift van een oefening kent die ze voor hun huiswerk moeten oplossen. Het gebruik van dialect blijkt uit de vorm *witte*, al zouden we voor het West-Vlaams eerder *witje* verwachten, en het voornaamwoord *gie*, met monoftong *ie*, voor ‘gij’. B antwoordt positief, maar geeft het functievoorschrift niet, waarop A niet zomaar de vraag herhaalt maar het geimpliceerde verzoek ‘beleefd’ (cf. “aub”) expliciteert. De switch naar het AN onderstreep die beleefdheid, maar versterkt ook het verzoek.

(4)

- A: *ma 'k vind da nie erg wi*
Maar ik vind dat niet erg hoor
jongens schrijven nu eenmaal minder brieven

De eerste zin van voorbeeld (4) bevat een aantal typische, in Vlaanderen vrij algemeen gebruikte spreektaalkenmerken, meerbepaald deletie van de eind-t in ‘dat’ en ‘niet’ en de reductie van ‘maar’ tot *ma*. De zin eindigt op het West-Vlaamse partikel *wi*. De volgende zin is volledig en consequent in het Standaardnederlands opgesteld, conform de Nederlandse spellingsnormen, en valt daardoor op in het chatcorpus. De switch naar Standaardnederlands brengt een contrast teweeg dat past bij de toonverandering op dit moment van de conversatie. We hebben hier te maken met twee tieners die aan het spreken zijn over de brieven die zij van hun vriendjes ontvangen. De chatter die aan het woord is in voorbeeld (4) zegt dat ze het niet erg vindt dat ze lange tijd geen brief ontvangen heeft van haar vriendje en voegt er dan wat pedant en pathetisch een algemene wijsheid aan toe waarvoor het Standaardnederlands blijkbaar de gepaste code is.

Staat het dialect voor informaliteit, loyauteit tegenover de plaats van herkomst en tegenover de gesprekspartners die uit dezelfde regio afkomstig zijn - een soort lokale en solidaire identiteit zeg maar -, dan creëert het gebruik van het Standaardnederlands wat meer afstand en plechtstatigheid.

De chatters overstijgen hun lokale verankering ook d.m.v. het gebruik van een andere variëteit, meerbepaald het Engels. Op die manier vinden de jongeren aansluiting bij de internationale of mondiale chat- en jongerencultuur. Het corpus bevat vooral veel één-woorduitingen in het Engels. Ze fungeren doorgaans als korte antwoorden op een uiting van hun gesprekspartner. Voorbeelden zijn *yes* (ja), *why* (waarom) and *nope* (informeel: nee (hoor)). Soms wordt de spelling aangepast aan het Nederlands. We vinden bv. *baaj* voor ‘bye’ (tot ziens, dag), *jes* voor ‘yes’. In andere gevallen worden Engelse woorden in de Nederlandse zinnen ingevoegd, waarbij het Nederlands altijd de basistaal blijft. Het corpus bevat weinig complete zinnen of langere uitingen die volledig in het Engels geproduceerd worden. Toch mag de impact van het Engels niet onderschat worden. Dat blijkt onder meer uit het feit dat voor zo-wat alle woordsoorten Engelse ontleningen te vinden zijn.

Bv.:

- (5) *ma ik draag die never* ‘maar ik draag die nooit’
- (6) *zin face is lik zo dik* ‘zijn gezicht is precies (gelijk) zo dik’
- (7) *please, zeg het*

- (8) *die foto is keicute* ‘die foto is bijzonder schattig’ (keischattig)
- (9) *lekker boring* ‘lekker saai’
- (10) *oh dear, ik dacht altijd het omgekeerde*
- (11) *a x moe moevn gaat zeker ng tot april dueren!* ‘als x moet bewegen, zal het zeker nog tot april duren’
- In het laatste voorbeeld is het Engelse werkwoord ‘to move’ helemaal vernederlandst.

Het Engels is ook prominent aanwezig in vele nicknames. In tegenstelling tot wat we in de chatconversaties zelf aantreffen, zijn er in de nicknames wel degelijk heel wat langere uitingen in het Engels terug te vinden. Een voorbeeld van een dergelijke nickname is:

- (12) *xTinee_x [»]/[i] I Can Feel The Energy All Around/[i] [«].*

Uit bovenstaande voorbeelden mag duidelijk zijn hoezeer het Engels deel uitmaakt van het verbale repertoire van de tieners. Het gebruik van Engels wordt ongetwijfeld voor een stuk gevoed door allerlei chatconventies die vaak sowieso Engelstalig zijn (zie bv. de in paragraaf 1 genoemde acroniemen), maar vermoedelijk bevat ook de spreektaal van de tieners heel wat Engelse ontleningen. Engels maakt deel uit van de leefwereld van de jongeren, die in sterke mate gekleurd wordt door Engelse muziek, films, soaps, computergames en de hele, sterk Engelstalige, computer- en internetcultuur. Je hoort erbij als je een mondje Engels kunt, want Engels is ‘cool’.

3. Conclusie

Uit het bovenstaande mag blijken dat de chattaal van tieners ons een heel bijzondere kijk geeft op het taalgebruik van de jongste generatie. Tieners hanteren een heel scala aan variëteiten en creëren daarmee een eigen code. Chatten biedt tieners niet alleen de kans om contacten met leeftijdsgenoten te onderhouden en te versterken, het laat hen ook toe om een identiteit voor zichzelf te construeren. Voor dat laatste zetten ze talige middelen in waarmee ze creatief omspringen.

Een van de gehanteerde variëteiten is het dialect. Bij de West-Vlaamse tieners speelt het dialect nog een rol, omdat ze nog een behoorlijke dialectbeheersing hebben. We zijn niet op regionale verschillen binnen de

provincie ingegaan, maar de algemene vaststelling is dat vooral de jongeren uit het westen van de provincie (regio Ieper, Poperinge) bijzonder dialectvast zijn gebleven. Dat betekent echter niet dat die jongeren consequent dialect hanteren. Ze hanteren heel vaak een mengtaal van dialect, regiolect (of tussentaal) en standaardtaal en kruiden dat alles met wat Engels. Consequent dialectgebruik is overduidelijk niet wat ze nastreven. Hun chattaal is in essentie ‘meertalig’. Bovendien is het voor hen ongetwijfeld onhaalbaar om met enige consistentie dialect neer te pennen. De aanwezigheid van bepaalde schrijfautomatismen, het gebrek aan een beschikbare dialectspelling, de drang om zo snel mogelijk berichten te produceren, allerlei chatconventies en in vele gevallen ook een ontoereikende dialectbeheersing staan die consistentie sowieso in de weg. Maar een mondje dialect is duidelijk mooi meegenomen. Via het dialect geven de jongeren uiting aan hun gemeenschappelijke lokale verankering en dat creëert een wij-gevoel. Zoals gezegd wordt die lokale verankering door het hanteren van andere variëteiten, en met name door het gebruik van Engels, ook weer oversteegen.

Chattaal biedt een doorkijkje naar de spreektaal van jongeren, maar vormt geen perfecte afspiegeling ervan. Door de studie van chattaal krijgen we toegang tot het rijke talige repertoire van de jongste generatie, maar chattaal blijft een genre op zich, met eigen conventies en vooral heel veel ruimte voor taalcreativiteit.

NOTEN

1. Met veel dank aan Judith Nobels die het corpus samenstelde.

BIBLIOGRAFIE

- Androutopoulos, Jannis (2003), ‘Online-Gemeinschaften und Sprachvariation. Soziolinguistische Perspektiven auf Sprache im Internet.’ In: *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* 31, 173-197.
- Crystal, David (2001), *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Devos, Magda & Reinhild Vandekerckhove (2005), *West-Vlaams*.

Tielt: Lannoo.

- Siebenhaar, Beat (2006), ‘Das sprachliche Normenverständnis in mundartlichen Chaträumen der Schweiz.’ In: *Germanistische Linguistik*. Theme issue: Neuere Entwicklungen in der linguistischen Interneterforschung, 45-67.
- Schlobinski, Peter (2005), ‘Mündlichkeit/Schriftlichkeit in den Neuen Medien.’ In: Eichinger & Kallmeyer (eds.): *Standardvariation. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache?*, 126-142
- Vermeeren, Johan (2004), ‘Maffiabroodjes voor koolio’s. Kenmerken van jongerentaal.’ In: *Narthex. Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie*, 21-31.

Pieter Breuker

GROETEN IN HET FRIES: TAAL IN BEWEGING

1. Inleiding

Groeten is iets dat we vaak doen en, als het goed is, een ritueel dat we tot in de perfectie beheersen. Toch is groeten bepaald niet eenvoudig: het is een ingewikkeld samenspel van taalkundige en sociale factoren.¹ Des te meer valt het op dat er zo weinig over is geschreven, zeker ook voor het Fries. De belangrijkste Friese literatuur is beperkt tot enkele columnachtige krantenartikelen en een voornamelijk taalhistorisch gericht artikel over groeten in het Noord-Fries, een verzameling Friese dialecten in Sleeswijk-Holstein.² Verder geven ‘de’ woordenboeken uiteraard Friese groetwoorden, maar een bezwaar is dat die daarin moeilijk als een samenhangend geheel kunnen worden beschreven. De woordenboeken zijn namelijk allemaal opgezet volgens hetzelfde vertrouwde patroon, te weten als een verzameling losse, alfabetisch geordende lemma's. Bovendien vertonen ze, ook als ik uitga van het *Wurdboek fan de Fryskke taal* (*WFT*), verreweg het meest uitgebreide en beschrijvende lexicon op het gebied van het Fries, enkele opmerkelijke omissies, met name op het gebied van aan andere talen ontleende groeten. Hetzelfde geldt voor het *Frysk Hânwurdboek*, dat verscheen toen ik dit artikel al had afgesloten (zie verder noot 23). De door de Stichting Nederlandse Dialecten ingestelde enquête over groeten ten slotte heeft in ieder geval voor het Fries niet veel opgeleverd: maar 19 respondenten hebben de enquête ingevuld.

Het gebrek aan theorievorming zou me op zichzelf al in de richting kunnen sturen van een meer beschrijvende bijdrage over groeten in

het Fries. Die werkwijze is overigens volkomen legitiem en, gezien de opzet van de SND, misschien zelfs te verwachten. Hoewel ik de bedoeling heb een redelijk compleet overzicht te geven van de meest gebruikelijke groetwoorden in het Fries, laat ik het niet bij een inventarisatie: waar mogelijk probeer ik ook verklaringen te geven. Die zullen noodgedwongen vaak een tentatief karakter hebben: verder onderzoek, zowel inventariserend als verklarend, is noodzakelijk. Bovendien zullen daardoor nadere nuances kunnen worden aangebracht, bijvoorbeeld met betrekking tot datering en verspreiding.

Bij mijn beschrijving gelden nog enkele andere beperkingen. Ik heb het hiervoor enkele malen over ‘het Fries’ gehad. Op zichzelf is dat een abstractie. Het Fries functioneert vooral als spreektaal, die bestaat uit een aantal grotere en kleinere dialecten. Hoewel ik ook daar geen onderzoek naar heb gedaan, meen ik te kunnen stellen dat de grotere dialecten - het Kleifries in het noordwesten, het Woudfries in het oosten en het Zuidhoeks in het zuidwesten - geen belangrijke verschillen met betrekking tot groeten laten zien. Ik behandel ze daarom als eenheid. Ik ga verder voorbij aan de kleinere Friese dialecten: het Hindeloopers, het Schylingers en het Aasters (beide op Terschelling) en het Schiermonnikoogs. Aan de ene kant zouden die deze toch al flinke bijdrage wel heel erg omvangrijk maken, aan de andere kant verschillen ze niet fundamenteel van ‘het’ Friese systeem. Dat laatste is minder het geval voor de niet-Friese dialecten buiten Friesland, het Oostfries in Saterland en het Noordfries zoals gezegd in Noord-Duitsland, maar ook daarvoor geldt dat ze te veel ruimte in beslag zouden nemen. Verder ga ik voorbij aan al eeuwen in Friesland gangbare, maar in de kern niet-Friese dialecten zoals het Stadfries, Bildts, Stellingwerfs en een aantal eilandert streektalen.³ Dat is minder vanzelfsprekend dan het lijkt: zo is *goeie* (met de *g* van Engels *good*), de Friese groet bij uitstek, ook heel frequent in een aantal van die dialecten. Een andere belangrijke beperking is dat ik me concentreer op de hedendaagse situatie. Dat houdt tegelijk in dat ik niet op etymologische aspecten kan ingaan, hoe interessant die soms ook zijn. Ik zal me, ten slotte, maar zijdelings bezighouden met aanspreekvormen.

Binnen het door mij gekozen kader is het ondoenlijk alle begroetingswoorden en hun specifieke bijzonderheden te vermelden. Het artikel zou weer veel te lang worden en verzanden in allerlei details. Bovendien

is het geheel aan begroetingsformules behoorlijk in beweging, vooral door veranderende sociale verhoudingen en door de invloed van andere talen en (sub)culturen. Het is niet altijd even gemakkelijk aan te geven wat ‘blijvend’ en wat tijdelijk is. Ik probeer de beschrijving zo op te stellen dat ik van algemeen naar bijzonder ga. Ik begin met een overzicht van de meest voorkomende groetwoorden, gevolgd door een uitvoerige toelichting. Daarbij moet ik, vanwege de verwevenheid van talige en sociale aspecten bij het groeten, ook al herhaaldelijk ingaan op de relatie tussen groetformules en de begrippen ‘vertrouwelijk’ en ‘afstandelijk’, ‘hoog’ en ‘laag’. Die laatste begrippen komen ook nog even aan de orde in het volgende paragraafje, dat over de sociale variabelen sekseverschil en leeftijd handelt. Min of meer in het verlengde daarvan komt de situatie bij het groeten nog even apart ter sprake. Overigens zijn situatieve elementen altijd van belang bij het begroetingsritueel: de hoofdcategorieën bij mijn indeling van de groetwoorden in de volgende paragraaf geven dat al aan. Wie de Friese groetwoorden wil beschrijven en verklaren, moet daarbij ook de positie en invloed van het dominante Nederlands in Friesland betrekken: iedere Friestalige beheert ook het Nederlands. Maar het lenen blijft niet beperkt tot het Nederlands: ook andere talen leveren een bijdrage, met het Engels in de hoofdrol. Ten slotte ga ik nog kort in op recente ontwikkelingen onder vooral jongeren.

2. Gangbare groetwoorden in het Fries

Ik begin deze paragraaf dus met een vereenvoudigd overzicht van de meest gangbare groetwoorden in het Fries. In het commentaar daarop en in de volgende paragrafen geef ik nog een groot aantal aanvullende vormen. Een primair onderscheid bij de groetformules betreft de woorden die bij het komen, bij het gaan of in beide gevallen worden gebruikt. Een tweede hoofdverschil heeft te maken met de tijd van de dag: altijd, ’s ochtends, ’s middags, ’s avonds of ’s nachts (al wordt er in het laatste geval uiteraard minder gegroet). De taalhandeling groeten staat in het Fries ook heel treffend bekend als *de tiid fan de dei sizze* (‘de tijd van de dag zeggen’).

	komen	gaan	komen en gaan
alle tijden van de dag	hallo	it bêste Oant sjen(s)	goeie (goeie(n))dach (goeie(n)/goe) dei hoi, heu, hee, hai, hei
's ochtends	(goeie/goe) moarn		
's middags	(goeie/goe)mid-dei		
's avonds	(goeie/goe)jûn		
's nachts	(goeie/goe) nacht		

Toelichting: de **specifieke** groeten voor **komen** zijn *hallo*, en wel voor **alle tijden van de dag**, en verder *(goeie/goe)moarn*, *(goeie/goe)mid-dei*, *(goeie/goe)jûn* en *(goeie/goe)nacht* voor respectievelijk **'s ochtends**, **'s middags**, **'s avonds** en **'s nachts**.

Die voor het **gaan** zijn *it bêste* en *Oant sjen(s)* en wel voor **alle tijden van de dag**. Er zijn dus geen speciaal aan een deel van de dag gerelateerde afscheids-groeten (maar zie ook punt 2 hieronder).

Altijd bruikbaar, dus voor zowel het **komen** als het **gaan** en voor **alle tijden van de dag**, zijn *goeie*, *(goeie(n))dach*, *(goeie(n)/goe)dei*, *hoi, heu, hee, hai* en *hei*.

2.1. Commentaar

2.1.1. Begroetingsformules zijn vrijwel altijd kort. Ze vormen slechts het hoor- of zichtbare deel van een veel langere taaluiting. Zo zou *goeie* kunnen staan voor zoiets als *Ik wensje jo/dy/jimme in goeie dei/moarn/middei/jûn/nacht* ('Ik wens u (enkelvoud)/jou/jullie-u (meervoud) een goede dag/morgen/middag/avond/nacht'). Onder normale omstandig-

heden zou zo'n uitgebreide groet ongeloofwaardig, idioot zelfs, klinken. Toch is ze niet helemaal onmogelijk: het kan als iemand van het groeten een bijzondere taalhandeling wil maken, bijvoorbeeld om aan te geven dat hij de ontmoeting bijzonder op prijs stelt.

De voorkeur voor korte begroetingsvormen blijkt ook als we kijken naar frequentie: in het algemeen worden de kortste vormen voorzover ik het kan overzien het meest gebruikt. De belangrijkste uitzondering vormt *goeie(n)dach*, maar ook dat is natuurlijk nog steeds een korte begroeting. Juist door hun hoge frequentie kunnen groetformules ook beknopt zijn: er kan immers, mede door de situatie, geen enkel misverstand bestaan over de bedoeling. Bovendien is het uiteraard gemakkelijk om in korte bewoordingen te groeten. Voor de begroetingen met een van de elementen *dei*, *moarn*, *middei* en, in mindere mate, *jûn* geldt nog een andere restrictie: ze kunnen, zeker in de spreektaal, al gauw als ‘boekjefries’ worden opgevat (veel Friessprekers realiseren, vaak onbewust, daarentegen juist door het Nederlands beïnvloede vormen: zie de paragraaf over ‘Geleend en toch eigen’).

2.1.2. Er zijn, zoals al opgemerkt in de toelichting op het schema, in relatie tot ‘de tid fan de dei’ opvallend weinig specifieke begroetingsvormen. Voor een specifiek deel van de dag (inclusief de nacht) gaat het bij het komen om (*goeie/goei*)*moarn*, -*middei*, -*jûn* en -*nacht*. Hoewel niet gebruikelijk, is het ook mogelijk die groeten bij het gaan te gebruiken, maar dan krijgen ze er nog een toevoeging bij, bijvoorbeeld: *No, middei hin* ('Nu, goedemiddag hé'; zie ook punt 4 van deze paragraaf). Niet gebonden aan een dagdeel is *hallo*.

Voor het gaan gelden als specifieke termen *it bêste* respectievelijk *Oant sjen(s)*, zij het dat ze niet aan een bepaald deel van de dag zijn gebonden.

Voor de volledigheid merk ik op dat (*goeie)nacht* ook ‘welterusten’ kan betekenen. Naast *Sliep lekker* wensen veel Friezen elkaar trouwens ‘gewoon’ ... *welterusten*, een term die dus zonder enige aanpassing aan het Fries uit het Nederlands is overgenomen. Tegen kinderen is ook de vorm *Lekker koese* gangbaar (van Frans *se coucher*).

Het lijkt me dat ook hier het gebruikersgemak een rol speelt. Korte en, zoals opgemerkt, hoogfrequente vormen als *goeie, dach, hoi, hai* (van

Engels ‘hi’) en het snel oprukkende *hei* zijn in veel situaties bruikbaar, zowel gerekend naar de persoon die men begroet als naar het moment waarop. Vertrouwelijk zijn *hee* en *heu* en al helemaal *de heu* (gevormd naar analogie van een vorm als *de groeten*?). Het gebruik ervan wordt nog bevorderd door een zekere democratisering van de menselijke houdingen, die zich ook verder in de taal uit. Om dicht bij mijn onderwerp te blijven, wijs ik nog op het sterk veranderde gebruik van aansprekervormen. Het bekendste voorbeeld daarvan is misschien wel ‘do’ voor ‘jo’ (en, sterker nog, ‘jij’ voor ‘u’ in het Nederlands). Het hiervoor gezegde betekent overigens niet dat *goeie*, *dach* en *hoi* altijd passend zijn. Ik kom daar nog op.

2..1.3. Bij afscheidsgroeten kan een nadere tijdsaanduiding dan het algemene *Oant sjen(s)* respectievelijk *it bêste* worden gegeven. Meer specifiek zijn bijvoorbeeld *Oant aanst*, *Oant moarn* (ook in het Nederlands bekend geworden door weerman Piet Paulusma), *Oant nije wike*, *Oant nei de fakânsje*, enzovoorts.

Ik heb er al even op gezinspeeld dat achter een groet (meestal) een wens schuilgaat. Zo staat *it bêste* voor (ongeveer) *ik winskje jo/dy/jimme it bêste*. Niet alle groeten houden im- of explicet een wens in, bijvoorbeeld *hoi* of *hallo*. Soms komt de wens juist heel explicet naar voren bij het afscheidnemen: *Goed wykein*, *In goede reis*, *Wês foarsichtich*, enzovoorts. Concretiseringen naar tijd zoals in de vorige alinea of explicet tot uiting gebrachte wensen veronderstellen altijd een bepaalde vertrouwelijke betrekking tussen de deelnemers aan het ritueel van het afscheidnemen.

Gebonden aan specifieke handelingen zijn afscheidsgroeten als *Oant bels*, *Oant skriuwen(s)* en *Oant mailen(s)*. Goed beschouwd is *Oant sjen(s)* een ‘ouderwetse’, in ieder geval te beperkte groet, die verwijst naar tijden waarin men elkaar bij een begroeting ook werkelijk zag. De moderne communicatiemiddelen brengen contact op andere wijzen tot stand en bovendien met een vaak hoge frequentie. Er is een grote mate van diversiteit in types ontmoetingen, mondeling, schriftelijk, visueel (zoals telefoon en sms, computer en mail, msn, hyves, skype, i-chat), die om nieuwe groetformules vraagt.

De afscheidsgroet *farwol* is in ieder geval in twee opzichten opmerkelijk. De term is nogal gemarkeerd, want voornamelijk beperkt tot de schrijftaal, mede daardoor tamelijk formeel en weinig frequent. Verder past de groet in situaties waarin voor langere tijd en soms voor altijd afscheid wordt genomen.

2.1.4. Sommige groeten zijn te combineren met een ander taalelement, vooral met een andere interjectie. Voor wat het afscheidnemen betreft, zijn onder mensen die elkaar goed kennen de volgende formules heel gewoon: *No, dach (hear)* ('Nu, dag hoor'), *No, goeie (hear)*, *No, hoi*. Daarbij past ook *Hoi hin* of, met Nederlandse invloed, *Hoi hè*. Ze vormen voor de persoon die afscheidneemt een middel om duidelijk te maken dat hij het gesprek, het samenzijn gaat beëindigen. Een andere toevoeging betreft het frequente gebruik van 'ja' in bijvoorbeeld: *Ja, hoi* of *Ja, it bête (hear)*. Die formule is een passend antwoord op de afscheidsgroet van de gesprekspartner, dus (A): (*No*) *hoi*. (B) *Ja, hoi*.

Vertrouwelijkheid blijkt eveneens uit afscheidsgroeten als (*In*) *noflike jûn/byienkomst (fierder) (noch)* '(Nog) (een) genoeglijke avond/bijeenkomst (verder)', waarbij het om hele frases kan gaan.

Ook bij het komen kunnen wat langere formules worden gebruikt. Een zekere mate van intimiteit is nodig voor de begroeting *Dei yn 't hûs*. Bij het ontmoeten is het krachtige (*h*)*agoeie!* al langere tijd aan het inburgeren. Die (welkomst)groet veronderstelt een grote mate van vertrouwelijkheid tussen de deelnemers aan het begrotingsritueel. Dat geldt a fortiori voor de ultrakorte begroeting (*h*)*a!*

Een andere combinatiemogelijkheid betreft het toevoegen aan de groetformule van een eigenaam, een woord dat de familierelatie tussen groeter en begroete aangeeft of een woord waarin de functie of het beeroep van de begroete tot uiting komt. In principe kunnen de volgende voorbeelden zowel bij het komen als bij het gaan worden gebruikt.

Vertrouwelijk zijn bijvoorbeeld *Goeie Klaas* of *Dach Klaské*. Bij Klaas en Klaské hoeft niet alleen te worden gedacht aan leeftijdsgenoten: het is nog steeds op vooral kleinere (?) dorpen gebruikelijk dat jongeren hun wélbekende ouderen met de voornaam aanspreken. Zo'n indirekte manier van aanspreken houdt weliswaar rekening met sociale verschil-

len, maar weerspiegelt tegelijk een bepaalde mate van vertrouwelijkheid: *Wol Klaske my eefkes helpe?* Zo'n aanspreekvorm is ook mogelijk bij woorden die verwijzen naar andere intieme relaties: vooral familieleden in engere zin (bijvoorbeeld *mem*) en de buren.

Intimitet spreekt eveneens uit *Hoi heit/mem/pake/beppe/omke/muoike* ('Hallo pa/ma/opa/oma/oom/tante'). Dat zijn volgens de gangbare opvattingen ook de enige zes woorden waarin bij het begroeten de familieliebetrekkingen tot uitdrukking worden gebracht. Toch is er volgens mij reden die beperkte groep uit te breiden met *broer*, *suster*, *neef* en *nicht*. *Dach broer* zou ik zelf heel goed kunnen zeggen en ik heb een neef die mij regelmatig met *Hoi neef!* verwelkomt. 'Onmogelijk' daarentegen zijn **Hoi skoanheit/skoanmem/sweager/skoansuster/achterneef/achternicht*: zo'n begroeting zo u achterdocht of lachlust opwekken. Wel weer (zeer) gebruikelijk is *Hoi buorman/buorfrou*.

Vertrouwelijke begrotingsformules die niet speciaal op een familie-relatie terug gaan (al kan het wel) zijn bijvoorbeeld: *Hoi jonge*, *Dach feint/fint* ('Dag kerel'), *Dach fanke* ('Dag meid/kind'). Overigens kan in voorgaande gevallen ook worden volstaan met het noemen, of preciezer aangeduid, het kort en krachtig laten horen van alleen maar het laatste woord: *Klaas!*, *Heit!*, *Jonge!*, enzovoorts.

In meer formele betrekkingen wordt de achternaam van de begroete persoon aan de groetformule toegevoegd: *Dach (mynhear) De Jong*, *Goeie (me)frou Sytsma*. Als de betrekking tussen beide partijen niet al te formeel is, kan ook worden volstaan met *De Jong* of met *(Me)frou Sytsma*. In beide gevallen past daar het pronomijn *jo* ('u') bij. Mocht de begroeter de laatste vormen toch net een tikkeltje te informeel vinden, dan kan hij het zo nauw luisterende spel van begroeten vervolmaken met bijvoorbeeld een hoofdknik, een lichte buiging, een glimlach. Het begroeten waarbij beide partijen elkaar zien, gaat trouwens altijd samen met lichaamstaal. Dat ingewikkelde en veelomvattende onderwerp vergt een aparte studie.

Personen van aanzien kunnen bij het groeten met hun beroep of functie worden aangeduid. Tot de bekende voorbeelden behoren *Dach [even-tueel Dei] dokter/dûmny/notaris/master/boer/boerinne/(me)frou*. In alle voorbeelden speelt de sociale status mee en bij *boerinne* en *(me)frou*

kan er ook sprake zijn van een onderdanigheidsrelatie, bijvoorbeeld werkgever (*boerinne*) - werknemer of van klant ((*me*)*frou*) - neringdoende. Bovenstaande begroetingsrituelen verdwijnen onder jongeren steeds meer, waarschijnlijk onder invloed van de eerder gesignaleerde democratiseringstendensen. Dat geldt helemaal voor *Dach/dei baas*, waarin ‘baas’ (patroon, meester) staat voor iemand die als zelfstandige een intussen meestal verouderd beroep uitoefent, met name dat van timmerman, wagenmaker, scheepsbouwer, smid of kuiper.

Hiervoor ging het naar de vorm vrijwel steeds om het begroeten van één persoon. Sommige groetformules zijn expliciet op meer personen gericht. Dat geldt bijvoorbeeld voor: *Dach jimme/allegearre/mei-inoar* ('Dag jullie/allemaal/samen'). Woordenboekmaker Waling Dijkstra noemt het nu verouderde *Dei folk(je)* ('Dag samen!').⁴

Zijn de voorgaande formules alleen van toepassing op situaties bij het komen, *Nacht allegearre* ('Nacht allemaal') in de betekenis van 'welterusten' past uiteraard bij het afscheidnemen. Ironisch bedoeld is het spreekwoord: *Goenacht mei elkoar!, sei de murd en hy stoep yn 't hinnehok*. ('Goedenacht samen!, zei de bunzing en hij betrad het kippenhok.').

Wélgemeend is de beleefdheidsbegroeting (*Goeie)moarn hearen!* of de vertrouwelijke pendant (*Goeie)moarn mannen!* Voor mijn gevoel wat minder gebruikelijk zijn (*Goeie)moarn dames!* en misschien meer nog (*Goeie)moarn froulju!*⁵ Heeft dat verschil te maken met de betrekkelijk nog recente ondervertegenwoordiging van vrouwen in het publieke leven?

3. Sociale variabelen

Het elkaar op passende wijze begroeten vereist allereerst het kiezen van de juiste talige formules. Verder zijn soms ook prosodische aspecten van belang, vooral toonhoogte en lengte. Het kan heel wat uitmaken of iemand wordt begroet met het op zichzelf ongemarkerde *Hoi* of met *Hooiiiii!*, met *Dach* of met *Dádach!* Al naar gelang de stemming en bedoeling van de begroeter, kunnen daarin bijvoorbeeld positieve gevoelens als blijdschap en warmte tot uiting komen, maar, zeker bij een lage, aan het eind afnemende toonhoogte, ook ergernis, boosheid, afkeuring. Het is in extreme gevallen mogelijk dat de groet in feite precies het tegenovergestelde beoogt van wat hij zou moeten zijn: geen

middel om met de ander te communiceren, maar juist om die af te wijzen, te negeren zelfs.

De communicatie kan ook worden verstoord als steeds dezelfde als eerste ‘moet’ groeten. Dat is een ‘plicht’ die niet zelden tot ergernis en zelfs tot niet meer groeten leidt. Men kan ook in verlegenheid worden gebracht als men in korte tijd steeds weer dezelfde (bekende) persoon ontmoet. Het groetritueel verloopt dan van een amicaal *Hallo* of *Hoi*, via een uiting van lichaamstaal, bijvoorbeeld een knik, een glimlach, een half opgestoken hand, tot het elkaar min of meer beschaamd negeren (of ‘Nog één keer en we moeten trakteren!’). Het elkaar niet meer explicet begroeten kan ook in het schriftelijk verkeer ontstaan, bijvoorbeeld als de deelnemers elkaar heel goed kennen of in korte tijd frequent contact met elkaar hebben. Een voorbeeld van het laatste is intensief mailverkeer onder collega’s.⁶ Het is in dit verband verleidelijk te speculeren over de achterliggende motieven voor groeten. Ze hebben, lijkt me, te maken met atavistische gevoelens: wie groet, geeft aan dat hij geen kwade bedoelingen heeft, geen vijand is. De oorsprong van het elkaar de hand geven, een direct voelbare wijze van elkaar begroeten, wordt wel verklaard als het willen laten zien dat men geen (verborgen) wapens in handen heeft.⁷

We hebben hiervoor al meermalen gezien dat bij het begroeten sociale aspecten een grote rol spelen: het ging daarbij met name om de tegenstelling tussen informeel en formeel, hoog en laag. Er is verder verband te leggen tussen vorm en de sociale variabelen sekse en leeftijd.

3.1. Hoog en laag

Zoals al eerder opgemerkt, speelt bij het kiezen van de juiste begroeting de sociale status een rol. Het verschijnsel is zo bekend dat nadere toelichting nauwelijks meer nodig lijkt. Daarom laat ik het hier bij één voorbeeld. Het is, ook in onze gedemocratiseerde maatschappij, uitgesloten dat bijvoorbeeld een student, ongeacht zijn leeftijd, bij de eerste ontmoeting zijn hoogleraar Fries begroet met *Hoi*. Hij zal ongetwijfeld een beleefd en, als hij op de hoogte is van de regels voor Fries gemarkeerde groetwoorden, ook ‘goed-Friese’ formule kiezen, bijvoorbeeld: *Moarn professor*. Soms kan een formele groet ook gewenst zijn als beide partijen elkaar normaal gesproken informeel begroeten, bijvoorbeeld in een vergadering met deelnemers van buiten.

3.2. Sekseverschillen

Misschien nog in heel formele situaties of in verfijnde kringen (maar beide zijn in de Friese context weinig frequent) zou de oude hoffelijkheidsregel kunnen gelden dat een heer als eerste een dame begroet. Ook op talig niveau speelt sekse bij mijn weten nauwelijks een rol in het kiezen van speciale begrotingswoorden. Toch is er in ieder geval één belangrijke uitzondering: geldt *dach* als algemeen gangbare groet, het *WFT* tekent daarbij terecht aan: ‘ook (vooral door vrouwen) [do:(x)], [du:(x)]’.⁸ Verder heb ik de indruk dat de betrekkelijk jonge vorm *doei* ook hoofdzakelijk door vrouwen wordt gebruikt. Dat geldt eveneens voor het uit het Nederlands overgenomen *groetjes*, soms verfriest tot *groetsjes*, en voor het aan het Engels ontleende *toedeloe*. Ik kom, in een ander verband, nog even op de laatste drie vormen terug.

Bestaan er ook groetwoorden die alleen of voornamelijk onder mannen gangbaar zijn? Daarvoor lijken de vertrouwelijke groeten (*de mazzel*, *tabee* en *de heu* in aanmerking te komen, maar nader onderzoek is weer gewenst. Het zou overigens opvallend zijn dat zulke groeten zouden ontbreken in een vanouds vooral masculiene maatschappij, waarin mannen elkaar meer ontmoetten dan vrouwen, allereerst in min of meer formele situaties.

3.3. Leeftijdsverschillen

De groetwoorden *goeie* en *dach* zijn in veel situaties bruikbaar. Ze zijn in principe geschikt zowel bij het begroeten van vertrouwden als van vreemden, van jongeren als van ouderen (en ook van mannen als van vrouwen). Toch is het oppassen: toen ik, overigens al een halve eeuw geleden, voor het eerst de moeder van mijn toenmalige beste vriend begroette en dat deed door *Goeie vrou Castelein* te zeggen, maakte ze duidelijk dat ze die vorm, ondanks de toevoeging ‘frou Castelein’, te vertrouwelijk vond. Ze achtte *Dach vrou Castelein* beter op z’n plaats. Ik was me van geen kwaad bewust, ook al omdat bij ons op het dorp mijn aanspreekvorm uitermate fatsoenlijk was. Speelden regionale verschillen hierin een rol? Het is in ieder geval opmerkelijk, zoals Anne Wadman in 1992 al heeft geconstateerd, dat *goeie* als groet pas voor het eerst in een Fries woordenboek van 1956 voorkomt.⁹

Een aantal groetwoorden kent duidelijk beperkingen met betrekking tot leeftijd. Zo zal een jongere niet zo gemakkelijk *hallo* en al helemaal niet *hoi* tegen een oudere (of een sociaal meerdere) zeggen. Hetzelfde geldt voor de ook qua vorm aan *hoi* verwante termen *hee* en *heu*. Vooral de laatste term is alleen in zeer vertrouwelijke situaties gangbaar. Ook het uit het Engels afkomstige *hai* kent zijn beperkingen in het gebruik. In dit verband kan ik ook nog wijzen op gemeenzame afscheidsgroeten als het aan het Jiddisch ontleende *de mazzel* - bij verkorting ook *mazzel* - of de van het Frans overgenomen termen *adieu/hadys* en het van het Maleis geleende *tabee*. Interessant in dit rijtje afscheidsgroeten is het Friese *hulde*, dat, zo bleek mij bij navraag onder kennissen en collega's, niet algemeen bekend is, maar dat ook uitsluitend onder vertrouwden bruikbaar is.

'De' sociale code schrijft verder voor dat, helemaal als het om een (aanvankelijk) nog vreemde jongere gaat, deze als eerste de (duidelijk) oudere groet. De noodzaak daartoe wordt alleen maar groter als de tegenstelling 'mindere' en 'meerdere' meespeelt (al is die bij ontmoeting met vreemden uiteraard niet altijd duidelijk).

4. Situatie

De situatie kan ook van belang zijn bij het kiezen van een bepaald groetwoord, zelfs bepalend voor of er wel of niet wordt gegroet. We gaan er in de volgende situatie vanuit dat A en B elkaar helemaal niet kennen, beiden van ongeveer dezelfde leeftijd zijn en zich in sociaal opzicht uiterlijk niet van elkaar onderscheiden. Als A en B elkaar in een drukke winkelstraat ontmoeten, zullen ze elkaar niet snel begroeten. De kans dat ze dat wel doen, is in de stad sowieso kleiner dan op het platteland en in dorpen. Toch zijn er ook in steden wel degelijk situaties dat vreemden elkaar kunnen begroeten, bijvoorbeeld bij het betreden respectievelijk verlaten van een gebouw of bij het ingaan van een lift.

Tegenover het elkaar zwijgend kunnen passeren in de stad, staat het soms bijna verplichte groetritueel op het platteland. Er is een duidelijke relatie tussen eenzaamheid, verlatenheid en ook de tijd van de dag aan de ene kant en de vanzelfsprekendheid om elkaar bijvoorbeeld *dach* of *goeie* te zeggen aan de andere kant: iemand moet wel heel sterk in zijn

schoenen staan als hij in het holst van de nacht en op een totaal verlaten landweggetje een hem totaal onbekend persoon niet begroet. Het groeten werkt in zo'n situatie als vredesstichter tussen beide partijen. Natuurlijk hoeft de situatie niet altijd zo geladen te zijn om toch te groeten: ook wanneer je in je auto een onbekende wandelaar of automobilist tegenkomt, is het op het platteland niet ongewoon even te knikken, de hand op te steken of, zonder geluid te produceren, met de mond een zichtbaar gemaakte groet te vormen. Het is een subtiel spel: soms is in zo'n situatie het losmaken van een wijsvinger van het stuur precies genoeg om aan de sociale code te voldoen.

De vorst van de afgelopen winter heeft zijn bijna vergeten bijdrage geleverd aan het elkaar begroeten. Het Fries kent een spreekwoord: 'Op it iis en op bêd binne gjin luie minsken' en, zo zou ik eraan toe willen voegen, ook geen treurige mensen. De vrolijkheid op het ijs nodigt als vanzelf uit tot groeten. Daarbij gelden democratische verhoudingen: vertrouwelijke groetwoorden als *goeie*, *hoi* en *dach* kennen ruimere toepassingmogelijkheden dan gewoonlijk. Overigens is het opvallend dat ook op niet bevoren water heel gemakkelijk (en informeel) wordt gegroet. Iemands stemming is natuurlijk toch al een belangrijke factor bij de keuze om wel of niet te groeten. Op een kampioensfeest 'kent' iedereen plotseling iedereen en is het elkaar uitbundig begroeten of, nog intiemer, op de schouder slaan, in de arm knijpen of kussen, aan de orde van de dag. Het zou bepaald ongepast zijn in zo'n situatie een vreemde te begroeten met *Jûn mynhear!*

5. Geleend en toch eigen

5.1. Fries en Nederlands

Friesland is een in taalkundig opzicht interessante provincie. Ik heb in de inleiding al even gewezen op het grote aantal Friese en niet-Friese dialecten. Heel wezenlijk voor de taalsituatie in Friesland is dat iedere Friestalige ook Nederlandstalig is. Volgens taalsociologisch onderzoek zijn de beheersingscijfers voor Fries onder de in Friesland wonende personen van 12 jaar en ouder: kunnen spreken: 74; kunnen verstaan 94; kunnen schrijven 17; kunnen lezen 65.¹⁰ De beheersingscijfers voor het Nederlands kunnen we voor alle vier vaardigheden gemakshalve

op 100 procent stellen. Het Nederlands is niet alleen qua beheersingscijfers overheersend: het geldt ook voor veel Friezen als de sociaal dominante taal. Die feiten verklaren waarom het Fries veel interferenties vanuit het Nederlands bevat. Die nog steeds toenemende invloed doet zich op lexicaal en grammaticaal niveau voor. Voor verreweg de meeste Friezen functioneert het Fries als spreektaal en net daarin komen veel interferenties voor. Een kleine minderheid gebruikt het Fries daarnaast als schrijftaal en probeert de invloed vanuit het Nederlands zoveel mogelijk te weren, allereerst in de schrijftaal.¹¹

De invloed van het Nederlands op het Fries laat zich ook gelden in groetwoorden, misschien moet ik zeggen: juist ook in groetwoorden. Ik heb hiervoor verschillende keren benadrukt dat er aan groeten een sterk sociale kant zit. Daarbij zijn aanzien, macht en distinctiedrang bepalende factoren.¹² Het is een interessante vraag in hoeverre Friese woordenboeken (en grammatica's) de invloed vanuit het Nederlands moeten verantwoorden en beschrijven. Het gaat daarbij om een gecompliceerd vraagstuk, met een centrale plaats voor iemands normatieve en dus subjectieve opvattingen over taal 'zuiverheid'. In het algemeen gesproken kan worden vastgesteld dat de Friese woordenboeken terughoudend zijn met het opnemen van interferenties uit het Nederlands, ook als ze (al lang) gangbaar zijn in de spreek- en soms zelfs schrijftaal. Ik beperk me hierna tot de groetwoorden.

5.2. *Leengroeten uit het Nederlands*

Waling Dijkstra, de eerste die een volledig woordenboek van het Nieuwfries heeft geschreven, geeft al rond 1900, onbedoeld misschien, blijk van de dilemma's waarvoor hij bij het beschrijven van Friese groeten heeft gestaan. Hoewel *dach* al in 1717 ook in het Fries werd geschreven¹³, neemt Dijkstra dat woord niet op. Toch is het in zijn (nog steeds gezaghebbend) woordenboek te vinden, maar dan wel heel verborgen, namelijk onder het lemma 'deije' ('doden'): 'Dei dy sels en lit my libje, gezegde van een Kleiker of Waterlander, als een Woudtsjer hem 'dei' (goeden dag) wenscht. De eerste zegt 'dach.'¹⁴ ('Dood jezelf en laat mij leven, gezegde van een bewoner van de Kleistreek of iemand uit het waterrijke gebied, als iemand uit de Wouden hem 'dei' [zowel 'dag' als 'dood' (als imperatief)] wenst'). Uit deze mededeling van Dijkstra blijkt dat de oorspronkelijke groet *dei* ten tijde van zijn woordenboek

al in het grootste deel van Friesland in de spreektaal was vervangen door het uit het Nederlands overgenomen *dach*. Bijna honderd jaar later heeft het *WFT dach* wel als apart lemma opgenomen, maar met de aantekening dat het een Hollandisme is. Taalhistorisch gezien is die kwalificatie terecht: *dach* is Nederlands, *dei* Fries. Toch is de werkelijkheid gecompliceerder. Bijna iedereen gebruikt in de spreektaal *dach* en het zou me niet verbazen dat zeker moderne schrijvers ook op papier een toenemende voorkeur voor die vorm hebben. Nader onderzoek zou dat weer kunnen uitwijzen. *Dei* leeft misschien nog het meest in toneelstukken, die op hun beurt overigens wel weer hun invloed hebben op de Friese standaardtaal. Zoals gezegd: het beeld is ingewikkeld.

Naast *dach* en het ook frequente *goeiendach* kent het Fries *dachsizze* (letterlijk ‘dagzeggen’, dus groeten). Een ouder leenwoord ook is *navond* of, met reductievocaal, *naven(d)*, uiteraard van *goedenavond* (vergelijk Duits *nabend* van *guten Abend*). Reinder Broelsma, een bekend Fries schrijver, gebruikte de vorm wel in zijn proza. Ik citeer een bron uit 1925: *Navend Sjoukje - nou wol bitanke* ‘Goedenavond Sjoukje - nu dan, wel bedankt’.¹⁵ De vorm *navend* is des opmerkelijker omdat hij naast een waarschijnlijk ook al in 1925 als Fries gemarkeerde vorm *bitanke* staat: verreweg de meeste Friestaligen gebruiken in ieder geval in hun spreektaal ‘bedankt’, eventueel nog met de Friese morfologie: *bedanke*.

Noemt het *WFT* nog wel *dachsizze* en *naven(d)*, zij het met de vermelding ‘H[ollandisme]’, niet opgenomen zijn de ook heel frequente groetwoorden *(goeie)morgen*, *(goeie)middach* en *(goeien)avond*. De invloed van het Nederlands kan zelfs nog verder gaan dan uit de net genoemde woorden blijkt: *goeie* wordt niet zelden met de ‘g’ van het Nederlandse ‘goed’ uitgesproken, terwijl *morgen* ook als *mögge* wordt gerealiseerd, dus ook identiek aan het Nederlands. Het is me meer dan eens overkomen dat mijn zo Friese *goeiemoarn* werd beantwoord met *goiemorgen* of *mögge*. Daaruit valt maar één conclusie te trekken: de uit het Nederlands afkomstige groetwoorden hebben een sterke positie in de Friese (spreek)taal. Nederlands naar zowel vorm als uitspraak zijn *goede* (voor *(goeie)moarn* en *gegroet*, waarbij de eerste vorm bij vooral het komen, de laatste alleen bij het gaan wordt gebruikt). Ik heb *groetjes* en *groetsjes* al eerder vermeld. *De groeten* kan zowel op zijn Nederlands als Fries worden uitgesproken. Alleen Fries, maar tegelijk

ook min of meer gevoeld als typisch Fries, is *de groetenis*. Beide vormen betekenen daarnaast zoiets als: ‘Bekijk het maar!’ *De groeten* kan in het Nederlands dezelfde betekenis hebben. Vergelijk in dit verband: *Ja hallo!* en *Ja dach!*, uitdrukkingen die het Nederlands en Fries eveneens delen. Tot het rijtje leengroeten hoort ook *Tot kijk* of, nog enigszins regionaal gekleurd, want waarschijnlijk overgenomen uit één van de niet-Friese dialecten in Friesland: *Tot kiekes*.

5.3. Leengroeten uit andere talen

In het voorbijgaan heb ik een aantal leengroeten uit andere talen dan het Nederlands al vermeld: *adieu/hady*s (uit het Frans), *tabee* (Maleis), *(de) mazzel* (Jiddisch), *hallo* en *hai* (de eerste waarschijnlijk,¹⁶ de tweede met zekerheid uit het Engels (van *hi*)). De laatste vier vormen zijn pas in de 20ste eeuw in het Fries gangbaar geworden.¹⁷

Door de toenemende mobiliteit van vrijwel iedere taalgebruiker, in combinatie met het prestige van bepaalde ‘grote’ cultuertalen, neemt het aantal leengroeten uit buitenlandse talen snel toe. Een bekend voorbeeld in het Nederlands en langzamerhand ook in het Fries is de uit het Italiaans overgenomen afscheidsgroet *ciao*. Die is in het Duits aangepast tot *Tschüss*. Ik noem dat feit ook om er tegelijk op te wijzen dat bij mijn weten noch het Nederlands noch het Fries voor wat betreft groetwoorden van het Duits - toch een grote én nabije cultuurtaal - heeft geleend. Is het Duits niet trendy genoeg? Ook uit een Romaanse taal afkomstig is het (nog heel wat minder gangbare?) *adios* (Spaans). Zou *hola*, de Spaanse variant van *hallo*, mettertijd volgen? De grote leverancier is evenwel het Engels. Daarvoor mag als extra verklaring gelden dat vrijwel iedere jongere die taal in ieder geval passief beheert. Naast het zeer frequente *hallo* en het snel inburgerende *hai* noem ik de nog wat minder gangbare vormen *bye*, *so long*, *toedeloe* (uit *toodle oo*) en *(Ik) sjoch dy*. Behalve *bye* kent het Engels en, ik zou bijna zeggen, dus ook het Fries, *bye bye*. Zouden onder invloed daarvan ook in het Fries steeds gebruikelijker wordende duplicaties als *hoi hoi*, *dach dach* of *doei doei* zijn ontstaan?¹⁸ Een afscheidsgroet kan overigens nog veel vaker worden herhaald, zo is me verschillende keren in Italië gebleken: *ciao, ciao, ciao, ciao, ciao, ciao, ciao, ciao*. Die herhaling is bijvoorbeeld gebruikelijk bij het beëindigen van een telefoongesprek. Daarbij wordt *ciao* steeds sneller en onvollediger uitgesproken, terwijl

de toonhoogte daalt. De laatste vormen lijken me vooral onder jongeren gangbaar. Het zou me niet verbazen dat jongeren in het algemeen een belangrijke rol spelen bij het vernieuwen van groeten en daarbij hoort ook het overnemen van groetformules uit andere talen.

Het valt op dat het bij de jongste ontleningen vrijwel steeds om afscheidsgroeten gaat: dé uitzondering vormt *hai*. Over *bye* is een weliswaar vaker vermelde, maar te mooie anekdote bekend om die hier niet nog eens te noemen. De uit Friesland afkomstige minister-president Pieter Gerbrandy schijnt premier Churchill ooit te hebben begroet met ‘Goodbye mister Churchill’, waarop die antwoordde: ‘This is indeed the shortest interview I ever had’, of een ander gevatt antwoord gaf.¹⁹

Ik kom nog even terug op de keuze van het *WFT* betreffende leengroeten uit de hiervoor door mij besproken talen. Wel opgenomen zijn: *dach* (evenals *dachsizze*) en *naven(d)*, zij het dus alle drie met de aantekening ‘H[ollandisme]’, *adieu/hadys* en (*de*) *mazzel*, maar niet: *goeiendach*²⁰, (*goeie)morgen-/middach-/avond*, *môgge*, *goede*, *gegroet*, *groetjes*, *groetsjes*, *de groeten*, *Tot kiekies*, *tabee*, *ciao*, *adios*, *hallo*, *hai*, *bye*, *toedeloe*, *so long*, (*Ik*) *sjoch dy* en dubbelvormen als *dach dach*. Die selectie is wat mij betreft meestal te verdedigen: sommige leenwoorden zijn wel heel sterk Nederlands gekleurd (bijvoorbeeld *goede*), nog heel jong (zoals *bye*) of, soms als gevolg daarvan, nog verre van algemeen (zoals *adios*). Meer dan eens is het weglaten echter minder vanzelfsprekend: het niet noemen van *tabee* en *hallo* (wel als uitroep, niet als groet) is zonder meer een omissie, terwijl het niet vermelden van *goeiendach*, *de groeten*, *tot kiekies* en *toedeloe* in mijn optiek op zijn minst twijfelachtig is. Het *WFT* had ze, door ze te markeren als Hollandisme of als (nog) weinig gebruikt, zonder problemen een plaatsje kunnen geven. Ook *ciao* ontbreekt, maar dat zou, hoe frequent ook, nooit kunnen worden opgenomen, omdat volgens alle Friese woordenboekmakers de beginletter ‘c’ in het Fries ontbreekt. Dat is een betwistbare opvatting zoals de bekendheid van het woord *ciao* in het Fries zelf al laat zien.²¹ Ook het weglaten van de ‘goed-Friese’ groeten *hee*, *hulde* (al is die dan mogelijk regionaal bepaald) en (*h)agoerie*²² valt moeilijk te verdedigen. Merkwaardig is dat het *WFT* wel *hadys* opneemt, naar eigen opgave een hapax legomenon uit ... 1819.²³

6. In beweging

Natuurlijk, het is een cliché, maar taal is in beweging en dat geldt bepaald ook voor de trendgevoelige groetwoorden. Eind 2007 maakte een tv-spotje van KPN in enkele dagen de groet *goeiemoggel* razend populair. De hype heeft maar even geduurd, maar liet zien dat een nieuwe groet heel snel kan worden ingevoerd. Eerder al had Jiskefet, het vooral in de jaren negentig populaire televisieprogramma van de VPRO, *goeiesmorgens* een tijdje ingang doen vinden. Van nog wat oudere datum en wél ingeburgerd is *doei*. Het succes daarvan blijkt onder meer uit de dubbelvorm *doei doeï* en uit (het kennelijk ook bestaande) *d'doei*. In haar internetstukje ‘Dikke doeï’ ergert Brigitte Buissink van tekstbureau Letterhelden zich aan die vormen. ‘Taaltrends zouden dikwijls niet misstaan in de rubriek ‘Taalergernissen’. Trends in het taalgebruik zijn immers vaak ergerlijk. Wat te denken van de vele gruwelijke vormen die de gesproken afscheidsgroet zoal aanneemt?’ Kan ze *doei* nog verdragen, dat geldt niet voor *d'doei*: ‘Ik heb het een tijdje aangehoord in de hoop dat mijn tenen na een aantal maanden zouden stoppen met krullen telkens als ik bij het verlaten van een winkel een ‘*d'doei*’ naar mijn hoofd kreeg. Maar nee, het wil maar niet wennen.’ Ze vraagt zich nog af waar *d'doei* vandaan komt: stotterde de persoon die de vorm (met succes dus) heeft geïntroduceerd, is de ‘d’ een verkorting van *dikke* of ‘een luie vorm van *doei-doei* (nog zo’n fijne!)’?²⁴

Brigitte Buissink verwoordt een gangbare opvatting: veel taalgebruikers ergeren zich aan neologismen, al dan niet tot stand gekomen door ontleining aan andere talen. Het is misschien constructiever daar wat soepeler mee om te gaan, zeker als het de zo voor mode gevoelige groetwoorden betreft. De meeste verdwijnen na een tijdje vanzelf wel weer en wat blijft, heeft bestaansrecht, zo simpel is het. Niemand - hoewel - zal *hallo* meer uit het Fries (of Nederlands) willen verbannen, en wie dat wel probeert, begint aan een mission impossible. Maar, en ik waag me nog eens aan een cliché, niets is voor eeuwig: als ‘de’ taalgemeenschap is uitgekeken op *hallo*, verdwijnt die groet onherroepelijk.

Ik heb hiervoor al aangegeven dat veel veranderingen bij jongeren lijken te beginnen. Het zou buitengewoon boeiend zijn hun taalgebruik op groetwoorden te onderzoeken. Mijn studenten gebruiken onderling een veelheid aan nieuwe vormen, vooral in het Nederlands, maar soms,

helemaal onaangepast, toch ook in het Fries, bijvoorbeeld *later* of *laterz* (verg. Engels ‘see you later’) of *cu* (van ‘see you’). Ik moet trouwens ‘bekennen’ dat ik als oudere ook behoeft heb aan nieuwe groetwoorden in mijn Fries: de oude en dus versleten vormen voldoen lang niet altijd meer, al helemaal niet in het persoonlijke verkeer. Zo heb ik een paar jaar geleden vooralsnog alleen in familiekring naast het ‘superfriese’ *heloa* (voor *hallo*, maar dan met een schwa en diftong, dus ‘heloa’ geeft ook redelijk de uitspraak aan) ook een puur Nederlandse vorm als *hallootje(s)* ingevoerd (naar analogie van *groetjes*?).²⁵ Heb ik die laatste vorm werkelijk zelf bedacht, of, waarschijnlijker, hem ergens gehoord en onbewust overgenomen? De herkomst is niet zo belangrijk: wat telt, is dat ook een bewuste taalgebruiker gehoor geeft aan de behoeft om met ‘eigen’ groeten te komen.²⁶ Ik zou in dit verband bijvoorbeeld nog kunnen wijzen op de toegenomen variatie aan de schriftelijke groetformules, juist ook in de contacten die ik zelf onderhoud. Naast overbekende clichés als het algemene *Mei freonlike groetenis*, het formele *Mei rju achtinge* of *Mei heechachtinge* en de vertrouwelijker slotwoorden *Mei hertlike groetenis*, *Mei bête groetenis* of *Tige de groetenis* (‘Heel erg (veel/sterk) gegroet’) zijn *Hertlike groetenis/groet*, *Golle groetenis*, *Waarme groetenis/groet* of kortweg *groetenis!/groet!* of (*Hiel*) *hertlik* voor mij al heel gewoon geworden. Ik hoef die goed Fries klinkende formules niet in te ruilen voor de moeder aller clichés *Mei Frysk groetenis*. Maar er komt natuurlijk een moment dat mijn ‘eigen’ vormen ook weer zijn verworden tot clichés. En dan moet ik op zoek naar wat nieuws.

7. Ten slotte

Naast de invloed van media, reclame en trendsetters, zal de toegenomen mobiliteit, die sterk wordt bevorderd door moderne communicatiemiddelen, steeds weer nieuwe groeten doen ontstaan: er is al lang niet meer één officiële cultuur en taal, er bloeien daarnaast talrijke subculturen en subtalen. De al maar sterker wordende invloed van allochtonen heb ik nog niets eens genoemd. Nu zal het Fries niet vooraan lopen in het ontwikkelen van voortdurend nieuwe groeten, maar het is vitaal genoeg om bepaalde trends te volgen en misschien zelfs met eigen termen te komen, ook al zullen die vaak ‘alleen maar’ uit dominante talen zijn vertaald. Daarbij moet in de eerste plaats aan het Nederlands worden

gedacht. Zo is het heel goed mogelijk dat (*Ik*) *sjoch dy*, een betrekkelijk zeldzaam voorbeeld van een leenvertaling op het gebied van groeten, niet rechtstreeks uit het Engels is vertaald, maar via het Nederlandse ‘(Ik) zie je’ in het Fries is opgenomen. De strijd tussen oude en nieuwe vormen zal verder toenemen. We zullen, nog meer dan nu al, getuigen zijn van een buitengewoon boeiend schouwspel. Met dat opwindende vooruitzicht groetsje ik jimme allegearre!

NOTEN

1. Ik zal me hier niet aan een definitie van groeten wagen, maar wil wél de in mijn ogen bruikbare omschrijving citeren die op <http://en.wikipedia> te vinden is: ‘**Greeting** (also called **accosting**) is a way for human beings (as well as other members of the animal kingdom) to *intentionally* communicate awareness of each other’s presence, to show attention to, and to suggest a type of relationship or social status between individuals or groups of people coming in contact with each other. As with many forms of communication, greeting habits are highly culture- and situation-specific and may change within a culture depending on social status and relationship; the [phenomenon] as such exists in all known human cultures, though. Greetings can be expressed both audibly and physically, and often involve a combination of the two. This topic excludes military and ceremonial salutes but includes rituals other than gestures. Greetings are often, but not always, used just prior to a conversation.’ De laatste zin moet, wat mij betreft, worden genuanceerd: na een groet volgt juist vaak geen conversatie. Wadman 1990 spreekt in zo’n situatie van een ‘foarbygongersgroet’.
2. Voor het Fries gaat het voor de primaire literatuur om Wadman 1990; Wadman 1992; Dam 1993; Hoekstra 2003. Over aanspreekvormen is vooral door Tamminga 1963 geschreven. Ik heb voor dit artikel met name gebruik gemaakt van het constructieve commentaar van collega’s Goffe Jensma, Siemon Reker en Willem Visser. Dank!
3. Nu is dat voor het Stellingwerfs minder bezwaarlijk omdat die streektaal in dit boek aandacht krijgt in een afzonderlijk hoofdstuk over groeten in de Stellingwerven en in Drenthe.

4. Dijkstra 1900: 389. Niet verouderd is *folk* of (*is der ek*) *folk yn*, dat nog steeds op dorpen kan worden gezegd als men bij bekenden de deur opendoet en door *folk* (*yn*) te roepen zijn komst aankondigt en tegelijk informeert of de bewoners ook thuis zijn.
5. Het Fries maakt een subtiel verschil tussen de meervoudsvormen *manlju* en *mannen*: bij de eerste vorm gaat het ruwweg gesproken om mannen in het algemeen, bij de tweede om een bepaalde categorie (die vaak een zekere mate van vertrouwelijkheid veronderstelt). Dat verschil geldt niet voor *frou*: het gangbare meervoud is *froulju*. Het alternatief, *frouwen*, heeft, hoewel het bijvoorbeeld in het *WFT* is opgenomen, voor mij een ‘Hollands’ smaakje.
6. Regelmatig schriftelijk contact vormde ook de aanleiding tot de volgende waar gebeurde anekdote, die zich afspeelt in de jaren vijftig van de vorige eeuw op het Friese platteland. Twee hoofden der lagere school - zoals directeuren van basisscholen toenertijd nog werden genoemd - moesten door omstandigheden regelmatig met elkaar corresponderen. Dat was voor een van hen aanleiding om de aanhef ‘waarde collega’ al gauw af te korten tot ‘w.c’. De ‘waarde collega’ rook onraad - de heren hadden, overigens over en weer, geen al te goede verstandhouding - en sprak op zijn beurt zijn collega in de volgende brief aan met: ‘Geacht schijthuis’. Daarmee was de mogelijkheid om nog weer nieuwe schriftelijke begrotingsformules te ontwikkelen uiteraard afgelopen.
7. Zie ook http://nl.wikipedia/Hand_geven. Ik heb de site voor het laatst geraadpleegd op 11012009.
8. *WFT 3* [1986]: 327.
9. Wadman 1992. Wadman (*1919) wijst er op dat hij de ‘gociegroet’ al in zijn vroege jeugd kende.
10. Het gaat bij deze cijfers overigens over gerapporteerde taalgedrag: de respondenten geven zelf een oordeel over hun taalvaardigheid. Zie voor de cijfers: Gorter en Jonkman 1995: 8.
11. Zie voor uitvoerige informatie: Breuker 1993.
12. Zie ook Van der Sijs 2005: 52.
13. Met dank aan dr. Arjen Versloot van de Fryske Akademy, die voor mij de taaldatabank Fries op de oudste vindplaatsen heeft nagezocht.

14. Dijkstra 1900: 263.
15. Broolsma 1925: 9.
16. Van der Sijs 1997: 359.
17. Voor de datering baseer ik me op Van der Sijs: 1997. Nu gaat het daarbij om leenwoorden in het Nederlands, maar het is niet aannemelijk dat het Fries ze al eerder heeft overgenomen dan de sociaal dominante taal.
18. Hoekstra 2003: 41 wijst op de (populaire) Noordfriese afscheidsgroet ‘moin moin’.
19. <http://www.depers> (door mij voor het laatst geraadpleegd op 11012009). Er bestaan overigens ook varianten op Churchills antwoord, de ene nog mooier dan de andere. Het intypen van de zoektermen ‘Pieter Gerbrandy’ en ‘good bye’ op google levert een vermakelijk overzicht op.
20. Het heel gangbare *goeiendach* is niet als apart lemma opgenomen. Het is uitsluitend te vinden onder het lemma *goedei*, waar het in één citaat wordt genoemd. Het heeft dus een verborgen bestaan (zie *WFT 7* [1990]: 306).
21. Naast de ‘c’ ontbreken in de Friese woordenboeken ook woorden met de beginletter *q*, *v*, *x* of *z*. Die werkwijze lijkt met de toenemende internationalisering, ook van de taal, moeilijk vol te houden: zo zou er in het Fries ook geen ruimte zijn voor bijvoorbeeld *chow chow*, *Queen-Anne-styl*, *X-gromosoom*, *yspsilon* en *zionisme*. Zie verder: Breuker 2007: 23-25.
22. Ik schat dat (*h*)agoeie al bekend was toen in 1991 het deel van het *WFT* verscheen waarin het had kunnen staan.
23. *WFT 8* [1991]: 77. Toen ik dit artikel al klaar had, werd het *Frysk Hânwurdboek* gepresenteerd (19012009). Dat is nog restrictiever in het opnemen van uit andere talen afkomstige leengroeten dan het *WFT*. Zo ontbreken, naast bijvoorbeeld *adieu*, *toedeloe*, *bye*, *hallo* en *ciao* dus, ook *dach* en *dachsizze*. Daarnaast is het opvallend dat gangbare Friese groeten als (*h*)agoeie, *hee*, *goeiemiddei*, *goejûn* en toch ook *hulde* geen plaatsje hebben gekregen. Hetarsenaal aan groetwoorden wordt zo voor degenen die het *Frysk Hânwurdboek* raadplegen onnodig beperkt.
24. Brigitte Buissink. ‘Dikke doeí’ [d.d. 19 januari 2008]. Op: <http://www.vitaal.nl/content.jsp?objectid=5890> (door mij voor het laatst geraadpleegd d.d. 11012009).

25. Puur Nederlands, niet alleen vanwege de klank, maar misschien meer nog om de morfologie, namelijk de verkleinvorm. Collega Siemon Reker wees me overigens nog op een vergelijkbaar geval in het Duits: *hallöchen* (met verkleiningsmorfem ‘-chen’). Bussink kent het verschijnsel in het Nederlands eveneens: ze noemt naast *hallootjes* ook *doegjes* en *ciaojes*. Die vormen vindt ze nog ‘erger’ dan de varianten van *doei*. Ze had ook kunnen constateren dat verkleining wel heel productief in het Nederlands is geworden: het verschijnsel strekt zich kennelijk zelfs uit tot groetwoorden, ook als die van vreemd komaf zijn.
26. Het is oppassen met zogenoemde eigen vormen: ik heb lang gedacht dat de vorm *guoi*, een variant van *hoi*(?), alleen in mijn familiekring bekend was, totdat bij navraag bleek dat collega Willem Visser het woord ook gebruikt.

BIBLIOGRAFIE

- Breuker: 1993. Pieter Breuker. *Noarmskaaimerken fan it hjoeddeiske Frysk*. Diss. RuG. Grins/Groningen, 1993.
- Breuker: 2007. Pieter Breuker. ‘Taalearmoed: distansjearje om it distansjearjen’. In: *Skanoskrift* nr. 1 (nov. 2007), 23-25.
- Brolsma: 1925. Reinder Brolsma. ‘Fen it Fryske Hiem. Goed dwaen’. In: *Leeuwarder Courant*, 7 november 1925, p. 9.
- Dam: 1993. Eppie Dam. ‘Trijeletterwurd’. In: *Leeuwarder Courant*, 30 april 1993, p. 5.
- Dijkstra: 1900. Waling Dijkstra. *Friesch Woordenboek I*. Leeuwarden, 1900. [reprint: Amsterdam/Leeuwarden, 1971].
- Frysk Hânwurdboek 2008. Pieter Duijff en Frits van der Kuip (eindred.). *Frysk Hânwurdboek*. Ljouwert, 2008.
- Gorter en Jonkman: 1995. Durk Gorter en Reitze J. Jonkman. *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*. Ljouwert, 1995, p. 8.
- Hoekstra: 2003. Jarich Hoekstra. ‘Grüße aus Nordfriesland. Zur Begrüßung und Verabschiedung im Nordfriesischen’. In: *Nordfriesisches Jahrbuch* 39 (2003), 39-53.
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Greeting>. ‘Greeting’.
- http://nl.wikipedia/Hand_geven. ‘Handgeven. Uit Wikipedia, de vrije encyclopedie’. Op: http://nl.wikipedia.org/wiki/Hand_geven.
- <http://wwwdepers.DePers.nl>. Van Dale geeft antwoord’. Op: <http://wwwdepers.DePers.nl>

- www.depers.nl/algemeen/?ID=177441.
http://www.vitaal. Brigitte Buissink. ‘Dikke doeï’. Op:
http://www.vitaal.nl/content.jsp?objectid=5890.
Van der Sijs 1997. Nicoline van der Sijs. *Groot etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*. Utrecht/Antwerpen, 1997.
Van der Sijs: 2005. Nicoline van der Sijs. *Groot Leenwoordenboek*. Utrecht/Antwerpen, 2005.
Tammainga 1963. Douwe A. Tamminga. *Op 'e taelhelling. Losse trochsneiden fan Frysk taellibben*. Boalsert, 1963, 70-78, 233-237.
Wadman: 1990. Anne Wadman. ‘Taal-tûkelteammen. Doeï!!’ In: *Leeuwarder Courant*, 11 mei 1990, p. 23.
Wadman: 1992. Anne Wadman. ‘De tiden fan de dei’. In: *Leeuwarder Courant*, 27 november 1992, p. 26.
WFT. *Wurdboek fan de Fryske Taal 1-23* [a – ûnbehoud]. Ljouwert-Leeuwarden, 1984-heden.

Siemon Reker

GROETN OET GRUNN

1. Inleidend

Groeten mogen in een plattelandsomgeving de gewoonste zaak van de wereld zijn, ze blijken bijzonder zodra je er maar even over nadenkt. Dat hebben groetwoorden gemeen met andere, cliché-achtige uitingen tegenover derden en ze steken nauw, zo leer je direct als kind. Toen ik onder invloed van m'n eerste schreden op de tennisbaan begon *sorry* te zeggen, corrigeerden m'n ouders me: *sorry* is amicaal, neutraler is *pardon*. Toen ik jaren later in de pizzeria met *merci* bedankte voor het voorzetten van de spaghetti, kwam de correctie juist van de kant van de kinderen. Sommige dingen zeg je niet. Dat wil zeggen: sommige dingen zeg je nóg niet of niet méér. Dat betekent alleen al daarom dat deze bijdrage zich moet beperken. Er is zoveel variatie in de tijd, er is regionaal allerlei verschil,- dat vraagt om een aparte studie van een specifieke en waarschijnlijk zeer bewerkelijke materiaalverzameling. Wat hier te berde gebracht wordt, zijn met name eigen ervaringen, gegevens uit woordenboeken en een aantal andere observaties, gehaald uit enkele literaire publicaties, vooral toneelstukken. Meer is het niet, maar toch ook niet minder en daarmee kan deze Groningse bijdrage minstens een onderstrekking vormen van het belangwekkende van dit onderwerp, de groeten.

2. Groeten en groeten is twee

Groeten is een speciale vorm van aanspreken. We groeten aan het begin en aan het eind van een contact, niet plotseling ook nog een keer als

tussendoortje. Groeten is contact leggen of contact verbreken met een andere partij in het sociale verkeer, enkelvoudig of meervoudig. Dat betekent dat groeten ook verband houdt met de wijze waarop je iemand *aantaalt*, dus tutoyeert of juist niet, de voornaam gebruikt of de familiernaam of bijvoorbeeld een functie-aanduiding. En kinderen die wel weten wie je bent maar niet hoe je heet, die kunnen alle regels aan hun laars lappen door zeer functioneel naar iemand te roepen met “Vader van Siebren! Vader van Siebren!”¹ Maar nogmaals, dat doen alleen kinderen, jongere kinderen. Later leert de praktijk dat de aangesproken persoon talig bezien altijd een zo kort mogelijke kern bezit en geen nadere bepalingen.

In de eerste reeks van de bloemlezende serie *Goud volk* zijn twee grotere toneelstukken opgenomen. Het bekendste is *Dizzepie-dizzepú* van Geert Teis, de man die Groningen even vroeg in de 20ste eeuw een volkslied schonk. Het stuk dateert uit de Eerste Wereldoorlog en bevat verrassend weinig openingen van een nieuw toneel op de wijze die zo bekend is uit de talloze kluchten die het Gronings kent: de deur gaat open en de nieuwe persoon groet degene(n) op het toneel en daarmee de toeschouwer. Weinig of niets daarvan bij *Dizzepie-dizzepú*, dat alleen al op dit punt een dynamisch en eigentijds stuk is. Pas bij het 3^e toneel in het 2^e bedrijf verschijnt er iemand met als binnenganger *Bezwoar!* Als de schoolmeester het aansluitende toneel opent met *Bonsoir!* weten we het zeker, degene die *Bezwoar!* zei, sprak boven zijn macht en maakte zich inderdaad belachelijk. Zo'n twintig jaar eerder had Molema in de laatste versie van zijn woordenboek, dus in het handschrift dat bij het INL in Leiden bewaard wordt, bij het woord *bezjoer* ‘bonjour’ geschreven dat het volk *bonsoir* niet kent. Dat is dus een toevallige onderstressing avant le mot.

Als groet is dit het enige geval in dit grote, avondvullende stuk. Wel zien we eenmaal als opening: “O Luken, bin ie doar?”, een uiting van een vrouw tegen haar echtgenoot met de voornaam *Luken*. We lezen daaruit dat het gebruiken van een voornaam in het Gronings van 1916 nog niet betekende dat er ook getutoyeerd werd, want *ie* is hier gelijk aan Ned. ‘u’. Overigens is het vooral een vrouw die op deze wijze (van het gebruiken van de voornaam maar tegelijk u zeggen) het woord richt tot een man. In het huwelijksverkeer heeft in Groningen tot niet eens zo lang geleden de gewoonte geheerst dat de echtgenote haar man aan-

sprak met de familienaam en ook *u* gebruikte. Groeten houdt verband met sociaal hoger en lager.

Bekenden groet je met zijn of haar voornaam als je die gebruikt; zijn ze iets minder bekend en worden ze iets minder vertrouwelijk bejegend, dan krijgen ze een extra aanduiding die de relatie onderstreept. Waaruit bestaat of bestond een groet op straat? Het is een combinatie van een wens en een aanspreekvorm wanneer het bekenden betreft. Tegen getrouwde vrouwen zeg ik *vrouw* plus de familienaam², tegen mannen gebruik ik alleen de familienaam. Ik groette in mijn geboortedorp dus *Vrouw De Boer!* maar haar man kortweg als *De Boer!*

Er kon/kan ook in functie gegroet worden en omdat dit vrijwel alleen een man betrof, was de aanspreekvorm hetzelfde als de beroepsaanduiding: *Meester!* (of: *Juffraauw!*) *Dokter!* *Domie!* *Netoares!* *Börgmeester!* *Plietsie!* Maar dit gold alleen voor deze groep, zelfs een belangrijke landbouwer of de grootste kruidenier zal ik met de familienaam aangesproken hebben én in de dialectische variant wanneer ik Gronings zou spreken met de betrokkenen. Dat is juist het verschil tussen beide aangesproken beroepen: waar de beroepsaanduiding in de groet figureerde, heerste de standaardtaal; als de familienaam gebruikelijk was, werd de streektaal benut. Zo bleek uit de wijze van aanspreken al een keuze van de taal. Is het van betekenis dat degenen die in functie werden aangesproken alleen als zodanig benoemd waren en dus eerder tijdelijk in ons dorp kwamen, terwijl de andere beroepen gemakkelijker van vader op zoon werden overgedragen?³

Een speciaal soort van functie-aanduiding is de aansprekking van familieleden. Het onderwerp van de benamingen van de naaste relaties is hier niet aan de orde (het is een zeer veranderlijk geheel), maar betreft dus vooral de aanduiding van ouders en grootouders, ooms en tantes, neven en nichten. De eerste groep krijgt geen nadere aanduiding, bij de ooms en tantes wordt de functie toegelicht met de voornaam van de betrokkenen, bij de laatste groepering blijft de aanduiding *neef* of *nicht(e)* in de praktijk helemaal achterwege maar wordt alleen de voornaam benut.

<i>relatie</i>	<i>relatie-aanduiding</i>	<i>gebruik van de naam</i>
ouders, groot-	+	-
ooms/tantes	+	+
neven/nichten	-	+

Zeker in de dorpen in de Provincie Groningen wordt ook tegen onbekenden goedendag gezegd, maar deze groet bestaat vanzelfsprekend uit de kale kern zonder verdere specificatie, omdat de aanspreekvorm immers onmogelijk is en *meneer* of *mevrouw* bestond binnen het Gronings niet.⁴

Soms was de aansprekking wat bijzonder, bijvoorbeeld bij het tegenkomen van een groepje bekenden. In zo'n geval kon ik alleen kiezen voor “Dag soam” of “Dag lu”, mijn vader zou ook “Dag joe allen” gezegd kunnen hebben en hij kende mensen die in die context “Tjallen!” zeiden, maar dat gebeurde ergens ver weg in de buurt van Roodeschool..., wel acht kilometer verderop. Alle drie de varianten betekenen een groet aan een collectief, ‘samen’ of ‘allen’.

Bij groeten kan het begin- en het eindmoment samenvallen als we iemand als het ware onderweg tegenkomen. In die situatie kan bij bekenden alles verder achterwege blijven buiten het noemen van de naam: *Beukemoa!*, *Kremer!*, *Medendörp!* of wie de aangesproken persoon van het mannelijke geslacht ook is. *Vrouw Beukemoa!*, *Vrouw Kremer!* en *Vrouw Medendörp!* zijn de normale vrouwelijke tegenhangers. De opgaande intonatie vroeg niet alleen de aandacht maar impliceerde zogezegd ook de niet uitgesproken groet.

De zaak werd maatschappelijk moeilijker bij het passeren van een echtpaar van een van degenen die met hun beroepsaanduiding begroet werden. Die waren namelijk aanvankelijk als enigen *mevrouw*, een titel die andere getrouwde en nog weer later ook ongetrouwde vrouwen op prijs begonnen te stellen.

3. De inhoud van groetwoorden: een kwestie van tijd

Zeer bepalend voor de groet is het temporele element. Immers, de wens die de begroeting inhoudt, wordt aan een bepaalde periode gekoppeld. Met Nieuwjaar en rond de geboortedag wensen we iemand het beste voor de rest van het jaar, maar de gebruikelijkste wenstijd is toch die van het restant van de lopende 24 uur, de dag. *Dag!* kwam al enkele malen naar voren.

Naast *Dag!* is er de langere variant *Doag!* die niet alleen optisch langer oogt maar ook langer klinkt (en wel met een gerekte ò-klank van *hok*, niettegenstaande de spelling met *oa*). Ik zou liever iets schrijven als “dòhò”, want daar komt de zangerige toon en de lengte meer in tot uitdrukking. Raar is deze ò-klank, maar waar en inderdaad met weglatting van de laatste *g*. Géén medeklinker op het eind van een woord is niet ongebruikelijk bij tussenwerpsels, die welhaast een CV-constructie lijken te prefereren; dat wil zeggen een woord van twee letters, een medeklinker gevolgd door een klinker; en bovendien is die laatste klinker tegen alle regels in een beetje van het ongespannen soort zoals de ò van *hok* die normaal gesproken juist liever niet op woerdeinde figureert.

Dag! met korte klinker kan op ieder deel van de dag en aan het begin of aan het eind van een ontmoeting gebruikt worden, *Doag!* daarentegen is uitsluitend een wegwezer.

Een klinkervariant daarvan zal *Doe!* of *Doehoe!* zijn. Dat is naar mijn gevoel ook een vorm die alleen gebezigd wordt bij vertrek. En nog bijzonderer: het woord is uitsluitend een afscheidsgroet uit de mond van vrouwen zoals *Doei!* dat in een zekere variant van de standaardtaal is, ook al meldt Van Dale dat niet.

Wanneer iemand voor een bepaalde tijd vertrekt, kan die periode natuurlijk heel goed tot uitdrukking gebracht worden in de afscheidsgroet. Maar als regel is het vreemd om iemand een goede maand, een goede drie dagen of een goede twee-en-een-halfjaar toe te wensen, want we rekenen meestal in een dag of een deel daarvan. Welk deel? Dat hangt af van het moment van ontmoeten of van afscheid nemen. In het donker is een *goedenacht* even normaal als ’s ochtends een *goedemorgen* bij de koffie. Op dezelfde manier zijn *goedemiddag* en *goedenavond* gebruikelijke groeten.

Dat er in het Gronings aan de avond gerefereerd wordt, zagen we aan beide genoemde toneelstukken, waarin hetzij in het Frans hetzij in het Gronings naar het laatste deel van de lopende dag verwezen werd (*oavend*). De ochtend (in het Gronings *mörn* of *mörigen*) is ook gangbaar in de groet, de nacht (*naacht* of *nacht*) klinkt waarschijnlijk alleen maar ongewoon op grond van de praktische reden dat men op dat moment betrekkelijk zelden afscheid neemt van elkaar.

Bijzonder is de groet in de middaguren. In Groningen is de tijd die ligt tussen 12 en 18 uur wat heet *middag*, *middeg* of *mirreg*, dit laatste

vooral in Noord-Groningen. De afgezwakte varianten *middeg* en *mirreg* kunnen wel dienst doen als tijdsaanduiding (bv. *vanmirreg* of *van-nommirreg* ‘vanmiddag’) maar niet als onderdeel van een groet. Ikzelf kan het niet op deze wijze gebruiken, maar ook de woordenboekmakers Molema en Ter Laan hebben dit dagdeel niet opgenomen te midden van een rijke reeks varianten zoals *guindag*, *guiendag* = *gondag*; *gounmörgen*, *gounmörn*, *gommörgen*, *g'nmörgen*, *gommör'n* en *goanoavend*, *genoavend*, *g'noavend*, ‘noavend’ (Molema) of *goidag*, *goiedag*, *goiendag*, *goundag*, *gendag*, *goimörgen*, *goidagsoam*, *dagsoam*, *nachtsoam*, *gounoavendsoam* (Ter Laan).

Het ontbreken van de middag-aanduiding is vast geen typisch Gronings verschijnsel, want in een Deens woordenboek laat de wens ‘goedenmiddag’ zich alleen vinden als vertaling van *goddag* dat naar de letter natuurlijk alleen ‘goedendag’ betekent.

4. De inhoud van groetwoorden: de wens

Als er niets bijzonders aan de hand is, wensen we iemand iets positiefs toe in een groet-uitdrukking. Het begrip ‘goed’ klonk door in de meeste van de vermelde vormen uit de lexicons van Molema en Ter Laan. Dat *goud* (in het grootste deel van Groningen de gebruikelijke vorm, verbogen *goeie* en in de stad Groningen *guie*) gemakkelijk reduceerde tot kortere varianten is een logisch gevolg van het frequente en terloopse gebruik van dit soort woorden.

Soms zien we een taalhistorisch spoor in de vorm van dezelfde oude naamvals-*n* die ook in het Nederlands niet altijd verdwenen is: *goeden-dag* heeft Van Dale tegenover *goedemiddag*.

Dat is een punt van belang bij een woord dat in het Noordoosten als een typisch regionale groet ervaren wordt, *moi*.⁵ *Moi* is om meer dan één reden een bijzonder geval en het woord als zodanig vormt vooral een weerbarstige materie. Om te beginnen is het niet of nauwelijks vindbaar in de genoemde woordenboeken. Pas in de tweede druk van Ter Laans *Nieuw Groninger woordenboek* (1952) staat het vermeld, in de eerste uitgave (1929) dus nog niet. Dat is opvallend voor een zó bekend en zó typisch Gronings gevoeld woord.

Ook in de literatuur van voor de Tweede Wereldoorlog is het woord fei-

telijk niet te vinden, althans niet in de hier bedoelde functie. *Moi* komt vrij vaak voor, maar lange jaren uitsluitend in de betekenis ‘moet je’. *Moi-je* verkort tot *moi* is dan een aanpassing van *mout je*. Zelfs in toneelstukken komt het als groet pas laat in gebruik. De eerste mij bekende bron is er eentje uit plm. 1930, B.H. Broekema’s *Ons Voutbaalclub “De Kous op de Kop” of K.O.D.K.* Zonder er precies onderzoek naar gedaan te hebben, veronderstel ik dat *moi* als groet pas in de literatuur begint op te komen in de jaren ’60 van de 20ste eeuw. Verrassend genoeg is de vergelijkbare Oost-Friese variant misschien nog van jongere datum, zie Byl (1982).

Kennelijk is *moi* een woord dat nog niet zo lang geleden deel is gaan uitmaken van de Groninger woordenschat. Bovendien is om twee redenen aannemelijk dat het woord via jongerentaal is binnengekomen: in de eerste vindplaats – het genoemde stuk van Broekema – zijn het jongens die de groet gebruiken; voor mij past het gebruik van *moi* alleen in de amicaal-informele sfeer want zelfs tegen mijn ouders gebruikte ik geen *moi*.⁶

Taalverandering in de praktijk van alledag: begin augustus 2008 kwam ik op een smal fietspad tussen Groningen en Bedum drie vrouwen tegen die ik niet kende. Ze reden me, toeval of niet, in aflopende leeftijd voorbij. Ik schat de leeftijden achtereenvolgens op een jaar of 70, 50 en 35. De eerste groette me met *Goeidag!*, de tweede met *Moi!* en de derde met *Hallo!* *Moi* kwam niet uit de mond van de voorste maar van de tweede persoon, de derde gebruikte inmiddels het Nederlands.

De regionale televisie van Groningen had tot eind 2008 twee dialectsprekers die op tegelijk serieuze en op komische wijze de dagelijkse weersverwachting brachten. De oudste (Jaap Nienhuis, geboren in 1935) gebruikte standaard als beginwoord *Goidag!*, Derk Bosscher als de iets jongere (geboren in 1958) *Moi!*

Goidag, goeidag, goeiedag, goiedag, - al deze vormen komen voor, die met een naamvals-*n* lijkt me uit de praktijk verdwenen. De vraag naar varianten voor *moi* is een relevante, want Ter Laan noteert de groet als *moi(den)*.⁷ Naast *moi* en *moiden* komt een derde vorm voor die *moie* luidt. Als ik als kind deze variant door mijn vader hoorde gebruiken, was ik verbaasd: ik vatte zijn *Moie!* op als *Moi, eh....!*, terwijl hij juist een bekende groet over wiens naam hij niet hoorbaar hoefde te aarzelen. Zelf gebruik(te) ik uitsluitend *moi*.

Ik veronderstel dat de door Ter Laan genoteerde langere variant exact hetzelfde klinkt als *moien*: *reeën* klinkt in het Gronings precies als *re-*

den, braaien (breien) als *braaiden* (breiden of gebreid). In het aangrenzende Oost-Friesland, net over de Duitse grens, is *Moin* de bekende en veelgebruikte variant (hetzij *Moin Moin*) die net zo klinkt, eventueel aan te geven als “moinn”.

Ik meen dat we kunnen aannemen dat *moien* hetzelfde is als *moie*, voorzien van een oudere naamvals-n. We kunnen dan ook vermoeden dat *moi* etymologisch een bijvoeglijk naamwoord is, waarin de positieve wens uitgedrukt is.

Met *mooi* hebben we een woord (met positieve betekenis) dat wel erg dicht bij *moi* ligt, maar er is een belangrijk probleem gemoeid met deze etymologische gelijkstelling: *moi* heeft een open, *mooi* een gesloten ó-klank en dit klinkerverschil steekt in het Gronings (nog) nauw. Maar misschien is onze ó-klank in deze frequentie nog niet zo oud; ook *doar* ‘daar’ met dezelfde ó-klank heeft heel lang als “dör” geklonken. *Mooi* is een ook in het Gronings voorkomend woord, dat overigens in de geschreven letteren afnemend gebruikt wordt als we de literaire tijdschriften uit de periode van 1918 tot plm. 2000 met elkaar vergelijken. Aannemelijk is dat het als té Nederlands gevoeld wordt door schrijvers, die het meer idiomatische karakter van *mooi* niet meer herkennen. *Mooi* is namelijk ook een versterkend bijwoord dat bijvoorbeeld voor negatieve bijvoeglijke naamwoorden kan voorkomen, *mooi doen* ‘erg dronken’. Een ander voorbeeld (te vergelijken met ‘daar zijn we mooi klaar mee’) blijkt uit een Nederlands citaat uit Molema’s Leidse handschrift p. 2205: “Uit N. Pekela schreef men (1874): “Als onze moeder de Stad ons niet te hulp komt en ruimt het waterschandaal tusschen ons en het Stadskanaal niet uit de vaart, kunnen we nog lange jaren met het watergebrek in den herfst mooi zijn.”

Een andere kwestie van *moi* is de exacte betekenis. Wie weet momenteel wat Boeles noteerde in zijn *Idioticon Groninganum* over dit woord, als het dit woord is: “**Mui, moi** (zeer kort, en dus nimmer als *mooi*, uitgesproken), veel, zeer. Het wordt gebruikt om eene versterking of vermeerdering der beteekenis van het b.n. of b.w., waar bij het gevoegd wordt, uittedrukken, schoon in mindere mate dan de superlativus te kennen geeft, b.v. “hi is mui vlug”, vrij wat vlug; hoewel niet de vlugste. Zoo ook: mui kold, mui slim enz.”

In Oost-Friese woordenboeken wordt benadrukt dat de wens op ieder moment van de dag gebruikt kan worden. Dat geldt voor mij eveneens,

maar Ter Laan geeft als vertaling “goeie morgen!” en voegt er aan toe, dat het woord “naar ‘t Holl.” is. Het lijkt het meest logisch, deze aanvulling te begrijpen als “onder Nederlandse invloed”, want *moi* is geen ABN. Dat kent wel *hoi*, ook 24 uur per dag bruikbaar en even amicaal als *moi* dat voor bepaalde sprekers van het Gronings is. (Voor het Oost-Fries is die laatste toevoeging niet van toepassing, daar gebruikt ieder deze groet tegen iedereen. Meervoudig *Moin mit’n anner!* is bij ons uitgesloten.)

Lost Nederlands *hoi* soms het probleem van de onverwachte klinker in Gronings *moi* op? Speelt in het geheel ook een rol, dat er in het Gronings diverse tussenwerpsels zijn met een ò aan het eind, zoals *jò* (geschreven *joa* ‘ja, bevestiging’), *dò* ‘daag’ en meer gelijkend *gòi* ‘gut’? Het tegenvoorbeeld *fóí* ‘pfff’ is zodanig op z’n retour dat we dit misschien kunnen vergeten.⁸

De herkomst van Gronings *moi* is problematisch, zelfs als we het gelijkstellen aan Nederlandsige en streektalige vormen als *goei* en *goeie* ‘tot ziens’. Ik meen dat ook de etymologie van Oost-Fries *Moin* nog vragen oproept na het gedetailleerde en argumenterende artikel van J. Byl over dat onderwerp in *Ostfriesland*. Byl denkt aan een afslijting van minder beklemtoonde delen in een vaste formule en dan zou de aanduiding voor ‘dag’ gehandhaafd moeten zijn en niet de aanduiding ‘mooi’. Maar bij ons komt *goeie!* ook los voor en dat lijkt dan toch een probleem.

5. Vrij vaste gezellen van groetwoorden

Is *moie* niet alleen als *moi, eh...* maar ook op te vatten als *moi, hör?* Klanktechnisch is dat erg aannemelijk, althans wanneer *moi* bij wijze van afscheid gebruikt wordt. De slot-groeten bestaan namelijk niet zelden uit een trio woorden, A-B-C.

De A geeft de inleiding tot de groet weer, de aanloop. Gangbare inleiders zijn kleine woordjes als *nou* of *eerst*.

Daarna volgt de feitelijke afscheidsgroet, B. Dit kan een vooruitgrijpen op het volgende contact zijn (type-tot ziens, we mailen e.d.) of een positieve wens zoals aan het begin van de communicatie. Er zijn ook enkele komische wegwezers, waarover verderop nader in paragraaf 6.

Tenslotte wordt er geregeld nog een laatste tussenwerpseltje C als dessert aan toegevoegd, zoals *hör!* of *hè!*

We krijgen dan ABC'tjes als *Nou t beste, hör* of *Eerst gegroet, hè*. Dat is in de standaardtaal even bekend, denken we alleen aan het liedje waarin “Nou tabee dan, ik groet u, tot ziens” voorkomt.

Bij het afscheid is het veel minder gebruikelijk om de aangesproken persoon nogmaals te noemen. Het kán, maar het weglaten wordt niet zo snel als onbeleefd ervaren als wanneer dat het geval is bij het begin van het contact.

Bij het eerste groeten wordt er niet ingeleid op de manier zoals dat bij het afscheid gebruikelijk is: **Nou, goiedag!* is als opening van de conversatie onmogelijk. Ook de afronding via een tussenwerpseltje zoals *hör* ‘hoor’ is tegen alle gewoontes in. De introductie bestaat direct uit een vorm van een wens (B), gevolgd door een adressering (D). Tegenover het omvangrijkere afscheid (ABC) staat in de regel dus een kortere opening (BD).

6. Nog een paar veranderingen

In allerlei opzichten weerspiegelen de groetgewoonten het veranderlijke van het Groninger dialect in de 20ste eeuw. Bij de aanduiding van de familieleden zijn er vele, die zich niet beperken tot het omdraaien van het type *Mans-oom* > *oom Mans*: *voader* en *voar* werden bijvoorbeeld *pa*, *mouder* werd *moe(ke)* om maar een enkel voorbeeld te noemen.

Groeten hoort bij de oe-woorden die in het grootste deel van het Gronings een *ou* kenden, zoals *bouk* ‘boek’, *kou* ‘koe’ en vele meer. In de loop van de tweede helft van de vorige eeuw werd *grout-* overal vervangen door *groet-*. Min of meer tegelijkertijd verdween de stam *groet-* met de betekenis ‘smerig’ uit het Gronings (een *groetjepoet* is een ‘smeerpoes’) en maakte daarmee het pad makkelijker begaanbaar voor de klinkerverandering van *grouten* naar *groeten*.

Die aanpassing aan de standaardtaal spoort met de aanduiding voor ‘de groeten’. Momenteel is dat in het Gronings (*de*) *groeten* (uitgesproken als “groetn”), maar voorheen was dat vooral *groutenis* of *groutenis*. Binnen het meest gespeelde toneelstuk van B.H. Broekema, *Op Brongerssheerd*, zien we deze veranderingen in de jaren ’30 van de vorige eeuw hun beslag krijgen: er wordt zowel “de groeten” van iemand overgebracht als “groutnis”.

De belofte van dit overbrengen van groeten (of complimenten) heette *ik zel t bestellen, vrijmoaken of woarnemen* ‘uitvoeren’ – héétte, verleden tijd, want deze aanduidingen hebben inmiddels plaats gemaakt voor *doun* ‘doen’.

In de literatuur staan voorbeelden van aangesproken personen in een bijzondere combinatie. In *Goud volk* (deel 3 p. 95) worden *meneer en Bottemoa* begroet, in *As zun deurkomt* (J. Zijl) luidt de aansprekking *Meester en juffrouw*, waarbij de laatste wel de echtgenote van de onderwijzer is maar geen onderwijzeres. Een tante van mij kwam vroeg in de jaren '20 van de vorige eeuw bij de plaatselijke horlogemaker in het gezelschap van haar verloofde uit Friesland. De horlogemaker kende haar wel maar haar verloofde niet en sprak het tweetal aan met “Jaantje en meneer”. Dergelijke ongelijksoortige aansprekingen doen inmiddels wat komisch aan en vormen de overgang naar de paragraaf die over humor en groeten handelt.

7. Groeten en lachen

Een kennis van me gaat al jaren naar Frankrijk met vakantie. Tot groot genoegen van zijn kinderen nam hij afscheid van de douane – zodra hun de toegang tot het land was geboden – met een vreugdevol *Ooievaar!* Wie zal er meer gelachen hebben om deze aanduiding, de spreker of de douanier die de verbastering van ‘au revoir’ herkend zal hebben?

Toneelschrijvers gebruiken in kluchten graag een komische binnengokmer. In *'t Kefetje aan de grens* (Simon van Wattum) komt zekere Sievert binnen en zegt “Ik zeg goiedag, en dat zeg ik!” en verderop zegt zekere Schuring “Doar was ik alweer”. Moeke zegt “Goeiemörgen, ik zeg goeiemörgen” en deze herhaalde bijzondere binnengokmers moeten een lachwekkend effect hebben door hun doortrekking van de vaste patronen.

Ook de successschrijver J. Zijl bedient zich gereeld van dergelijke lachwekkende entreetjes. Hij doet dat in bijvoorbeeld *Willem Wipkes leert zaklopen* enkele malen met een ongebruikelijk antwoord na de openingsgroet: “O, bistoe 't?” (Ach, ben jij het) en “Hé, komstoe dr aan?” (Verhip, ben jij daar?)

8. Toetjes tot besluit

Groeten vormt enerzijds dus wel een clichématige sector van de taal, maar anderzijds roept dat juist op tot doorbreking daarvan. Wie als eerste het vaste afscheid *ajuu!* varieert via *ajuu paraplu!* heeft de lachers op zijn hand. Verklaart het rijm Ned. *hou je taai* als gebaseerd op Eng. *goodbye?* Of heeft Ned. *ajuu* of Duits *tschüs* te maken met de moderne Groningse afscheidsgroet *puut*, dat eigenlijk alleen maar ‘zak’ betekent?

Met name het moderne *Puut!* of *Puut, hör!* figureert in enkele taalcolumns die ik een jaar of tien geleden schreef voor het Nieuwsblad van het Noorden (inmiddels het Dagblad van het Noorden). Een beetje ingekort en soms wat aangepast verschijnen ze hier opnieuw – bij wijze van afscheid.

(i)

- Het prachtige verhaal heb ik inmiddels vaak gebruikt bij lezingen, Duut van Goors “De Olle Grieze”. Het is van ongeveer 1970 en het gaat over de verrassende gebeurtenis van het plotse verdwijnen van de Martinitoren. Agent De Weerd kan ons uiteindelijk geruststellen. Via een nuchtere redenering bracht hij zijn collega’s op de gedachte op onderzoek uit te gaan bij de haven van Rotterdam. Daar hielden ze vervolgens een verdachte figuur aan, in het bezit van een koffer van tien bij tien bij 96 meter. Met de slotzin “Afijn, wie zellen mor ofwachten en t beste der van hopen” belanden we als lezer onverhoeds in het gat dat de ontvreemde Martini had achtergelaten.

De Groninger gemeenteraad vergaderde direct over de ingekomen brief van de eigenaar van een patatzaak. Hij wilde graag een kraampje naast het gat, dan kon dat mooi benut worden voor de gebruikte *puutjes*. De plastic bakjes kwamen later pas.

- De puutjes. Ad Melkert heeft aan dat ene woord het fractievoorzitterschap van de PvdA in de Tweede Kamer te danken en Groningen zijn nieuwe burgemeester. Jacques Wallage. Hoe hij het precies zei? Als ik me het interview goed herinner, viel het woord bij de groenteman en wist hij daardoor: hier ben ik thuis en besloot toen te solliciteren en binnenkort begint Wallage daarom in Stad aan zijn volgende publieke functie. Het meest voor de hand liggende welkomstpresentje aan hem is daarom een puutje mollebonen. (In 2009 noteer ik erbij, dat Wallage zijn vertrek als burgemeester juist heeft aangekondigd.)

Het woord *puut* ‘zakje’ is geen Nederlands, ook al vinden we het als *puut* in het kolossale *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, “een klein leeren, linnen of papieren zakje” in het noord-oosten en noord-westen van het land. Het is niet-ABN, het is iets dat als eigen gevoeld wordt en *puut* staat dus voor méér dan enkel dat ene woord.

- Het bijzonderste aan Wallages opmerking is de geringe aandacht die het heeft gekregen in de media. Als een Achterhoekse sollicitante geen stewardess wordt op grond van haar accent, weten de kranten en radio en tv van geen ophouden. Over Wallages motivering hebben we weinig gelezen. De journalisten zullen het wel heel normaal vinden.

Aan “puut” of “puut, hör!” of “nou, puut hin?” is apart dat het gebruikt wordt als amicale afscheidsgroet. We kunnen drs. Wallage er niet mee verwelkomen maar Jacques er wel mee uitzwaaien. Dat is vreemd. Dat wil zeggen ik heb geen redelijk idee wat het verband kan zijn tussen *puut* en weggaan. Wie het weet mag het zeggen.

- Groeten is een onderwerp op zich. In Duitsland hebben ze laatst vastgesteld dat “Tschüs!” aan de winnende hand is. (Ik zei altijd nog iets als “Wiedersehen” maar dat is inmiddels ouderwets. Toen ik mezelf overwonnen had en laatst in Leer bijna zingend “tschüs!” uit-probeerde, keek niemand vreemd op.) Wat zeggen wij in Nederland? Wie zeggen bij ons *doehoe* of *döhö* en onder welke omstandigheden? Wanneer gebruiken we *moi*: is dat altijd bruikbaar? En is het werkelijk waar dat in Oost-Groningen “floep” gezegd wordt bij wijze van afscheid?

Vóór Jacques Wallage geïnstalleerd wordt, moet daar via hulp van lezers duidelijkheid over verschafft kunnen worden. Ik wacht af en hoop er het beste van. *See you!*

(ii)

- De mogelijkheid om “puut” te zeggen bij wijze van amicale afscheidsgroet brengt een lezer in verband met het Deens. Hij probeert opheldering te geven bij de vragen in de vorige aflevering naar het verband tussen de ‘zak’ en de groet. In Denemarken kennen ze hetzelfde woord met dito uitspraak als in het Gronings, ook al schrijven ze *pyt*. De lezer wijst er op dat je soms kunt zeggen “Ja, de groeten!” als je bedoelt dat de ander naar de maan kan lopen. Die afwijzende betekenis heeft het Deense *pyt* in dat geval altijd.

Een beetje handige spreker legt allerlei verbanden. De gewaardeerde briefschrijver haalt een Zweeds etymologisch woordenboek aan waarin *pytt* gelijk gesteld wordt met ‘hel’. Het Deense woord betekent ‘bron’

en dan zou die drinkplaats net zo als oord van verwensing gediend kunnen hebben als ons “loop naar de pomp!” Over drinken gesproken, wie gebruikt er nog de uitdrukking “een puut knappen”? Volgens Ter Laan betekende dat ‘t stukslaan van een opgeblazen papieren zak om aan te duiden dat men een borrel nam. Iedere tijd zijn eigen aardigheden.

- Ook het Oost-Groninger “floep” heeft lezers aanleiding gegeven tot reageren. De één diskwalificeert het als een manier van gewild populair doen, een elektronisch mailtje uit Winschoten bevat de mededeling dat de afzender het in die omgeving nooit gehoord heeft. Het woordenboek van Ter Laan bevat geen van beide mogelijkheden. De Drentse Ter Laan, de tweedelige van Kocks, noteert voor Hoogeveen de afscheidsuitdrukking: *Nou, de floep heur!* Voor datzelfde kan een Drent ook *de mazzel* gebruiken, net zoals in het Nederlands, of *de kietel*...
- Het heeft er alle schijn van dat beide streektalen het woord *puut* ook in ander verband kunnen gebruiken, zoals in *leugenpuut*, leugenaar. In de eerste helft van Ter Laan vond ik *gadderpuut* (een verzamelaar), *kinderpuut* (iemand die gek is met kinderen) en *kwedelpuut* (kwebbelkous). Maar zoeken in het eerste deel van het Drentse woordenboek zorgde voor een veel grotere oogst van dit soort negatieve benamingen: *blaaspuut*, *braniepuut*, *dauwelpuut*, *drampuut*, *dweerpuut*, *fiemelpuut*, *gleerpuut*, *jammerpuut*, *jauwelpuut*, *jeuzelpuut*, *kibbel-*, *klungel-*, *knuiter-*, *kwaansel-*, *kwakkel-*, *kwebbel-*, *kweensel-*, *kwerel-* en *kwezelpuut*. Heeft Kocks er meer oog voor gehad dan Ter Laan? Is de taal negatiever geworden in de tweede helft van deze eeuw? Worden de sprekers al op enkele kilometers ten zuiden van de stad Groningen veel grover in de mond?
- *Puut*, *floep*, *de kietel*, *de mazzel*, *ajuu*, *moi*, *moie*, *moien*, *tabee*, *zie je* en vele andere woorden vormen een prachtig onderzoeksobject. Het prachtige zit ‘m niet alleen in de variatie van de vormen of in de verschillen tussen de sprekers in kwestie. Het is ook praktisch gezien een aanlokkelijk onderwerp. Zoals het een uitdaging moet zijn om bijvoorbeeld sporen van het Westerkwartiers na te gaan op Tasmanië of Nieuw-Zeeland, zo moet de groet-specialist zich onder de mensen begeven want alleen daar kan hij levende taal betrappen. Met bij zich een welgevulde *geldpuut* voor het betalen van reis- en verblijfskosten gaat de dialectoloog naar café’s voor een missie die mooie gegevens en

interessante beschouwingen op kan leveren. Het grootste probleem is daarvoor tijd en een geldschieter te vinden.

(iii)

- Een Veenkoloniale lezer reageert op de kwestie rond het groeten, waar we diverse varianten voor kennen. Opvallende kostgangers bleken te midden van talloze soortgenoten de vormen *puut*, *floep* en de *kiotel*. Allicht op basis van dat laatste woord meldt die lezer (een keurige voormalige hoofdonderwijzer uit Oost-Groningen) als aanvulling de variant “de keudel”. Hij heeft dat van zijn zoon die ook al in het onderwijs zit. Die deed het op van zijn leerlingen en enigszins gegeneerd - schrijft senior - geeft hij het aan ons door.
- Groeten hebben we in soorten. Allereerst maakt het moment iets uit. Groeten doe je aan het begin of aan het eind van een ontmoeting of samen zijn, niet zomaar op een willekeurig moment tussendoor. Bovendien hangt de keuze van de soort groet af van de gesprekspartners, want wat onder leerlingen kan kan nog niet altijd tussen een stukjesschrijver in de krant en zijn lezers. Dat laatste geval mag voor de een niet door de beugel kunnen en voor de ander wel, het illustreert de bijzondere sector van humoristische groeten. Ik neem aan dat uitdrukkingen als “Verbeter die!” en “Ik wins joe de vrede!” op z’n minst oorspronkelijk komisch bedoeld geweest zijn. Rijm is ook altijd goed voor een vrolijk afscheid. “Veul zegen op t pad - en vaalt nait op t gat!” staat bijvoorbeeld in het Groninger woordenboek van Ter Laan.
- Is rijmend groeten wellicht eerder een kenmerk van het Drents? In de Drentse Ter Laan (Kocks) staat op verschillende plaatsen de wens “De zegen van Habakuk negen”. In Eext - toch maar net over de Gronings-Drentse grens - zeggen ze olijk “Goeiemorgen Van der Zorgen, goeiedag Van der Vlag, dat was net de slag”. Als er nog eens een Drents-Engels woordenboek op de markt komt, zal als vertaling worden opgenomen: “See you later, alligator!”

NOTEN

1. Ik noteer na een groet telkens een uitroep teken om het vocatieve karakter aan te duiden.
2. Ik schrijf in het Gronings op grond van het uitspraakverschil *vrouw* wanneer deze gevolgd wordt door haar familienaam, *vraauw* daarzonder.
3. In *Hinderk en Hille* van een 40 jaar eerder worden middenstanders enkele malen met *boas* ‘baas’ aangesproken. Zie *Goud volk*.
4. In het archief van RTV Noord is een radio-interview waarin A.M.J. Deelman spreekt met K. ter Laan. De interviewer richt zich daarin in een Groningstalige context tot Ter Laan met “meeneer Ter Laan” en dat moet voor de luisteraars (rond 1960) een dubbel-vreemde indruk gewekt hebben, door het gebruik van “meneer” en door het Nederlandse “Ter Laan”.
5. Zie voor mooie woorden in Groningen en Drenthe o.a. Reker (2005b), Darwinkel e.a. 2005 en *De mooiste woorden van Groningen*.
6. Ik presenteerde rond 1980 een Groningstalig programma bij de regionale omroep van Groningen en Drenthe en begroette de luisteraars met iets als *Dagsoam!* of *Dag lu!* Toen ik in deze rol in 1983 opgevolgd werd door een presentatrice, schrok ik toen zij de luisteraars aansprak met *Moi lu!* dat voor mij te amicaal was in deze sfeer. Bovendien gebruikte zij de groet zowel aan het begin als aan het eind van de uitzending; voor mij was *moi!* alleen een begingroet onder leeftijdgenoten. In diezelfde sfeer gebruikte ik lossere aanduidingen als afscheidsgroet.
7. Ter Laan noteert heel precies een *ò* wanneer hij de klinker van *hok* aan wil geven; ik heb dat hier genegeerd.
8. Zie Reker (2006: 36).

BIBLIOGRAFIE

- Boeles, P. (1997), *Idioticon Groninganum. Vergelijkend Woordenboek van den Groningschen Tongval*. Uitgegeven door Siemon Reker e.a. Z.pl.
- Byl, J. (1982), ‘Moin! Die lange Erklärung eines kurzen Grußes.’

- In: *Ostfriesland. Zeitschrift für Kultur, Wissenschaft und Verkehr*. 1982/2, blz. 32-37.
- Darwinkel, A., J. Germs en H. Slot (2005), *Moi! Taalgids Drenthe*. Assen.
- Kocks, G.H., e.a. (1996-2000), *Woordenboek van de Drentse dialecten*. Assen.
- Kramers Woordenboeken, Deens-Nederlands*, door G. de Vries. Amsterdam, 1986.
- Laan, K. ter (1989²), *Nieuw Groninger woordenboek*. Groningen. (Eerste druk Groningen/Djakarta 1952).
- Molema, H. (1985²), *Woordenboek der Groningsche Volkstaal in de 19de eeuw*. Groningen. (Eerste druk Winsum 1887) (Een later handschrift van dezelfde auteur berust bij het INL in Leiden.)
- Reker, S. (2005a), *Goidag! Taalgids Groningen*. Assen.
- Reker, S. (red.) (2005b), *De mooiste woorden van Groningen*. Samenstelling Siemon Reker. Z.pl.
- Reker, S. (2006), *Corpus-gebaseerde dialectologie. 'Ongoing-changes' in drie Groninger tijdschriften uit de 20ste eeuw*. Assen.
- Reker, S. (red.) (2008), *Goud volk*. (Vijf delen bloemlezing Groningse letterkunde vanaf plm. 1800 - plm. 1930, elk deel met eigen ondertitel.)

Abel Darwinkel

A. Drenthe

KUJ GIEN MOI ZEGGEN?
DRENTSE BEGROETINGEN

Abel Darwinkel

1. Inleiding

Erica

*Ik zwaai as ik joe zie
En ok al zie 'j 't nie
Ik zwaai omdat ik anders eigenwies ben
Ach, zwaaien is 't ok nie
Ik steek gewoon mien hand op
En as 't moet wil ik der ok wel
wat bij zeggen*

Dit zijn de eerste regels van het liedje ‘Erica’ van de cd *Allennig* van de Drentse zanger Daniel Lohues. In zijn woonplaats Erica moet de landelijk bekende Lohues wel groeten, omdat men hem anders eigenwijs zal noemen. Ik denk dat de meeste plattelanders dat wel herkennen. Wie niet groet is *eigenwies* of een *wiesneus*. Lohues steekt in het liedje als groet zijn hand op en hij vervolgt met: “Als het moet wil ik der ook wel wat bij zeggen.”

Maar wat zegt de Drent als hij groet? Zit er verschil tussen wat hij pakweg tachtig jaar geleden zei en wat hij tegenwoordig zegt? En is er

in Drenthe verschil tussen groeten in het noorden en zuiden, verschil tussen zand en veen en stad en dorp?

In dit artikel ga ik in op de Drentse begroetingen die naar ik hoop interessant zijn voor de lezer. Ik zal dat doen aan de hand van een enquête die door ruim veertig Drenten is ingevuld. Gelukkig heb ik tevens gebruik kunnen maken van het materiaal dat G.H. Kocks tussen 1970 en 1995 verzameld heeft. De weerslag van dat materiaal is te vinden in het *Woordenboek van de Drentse Dialecten* (hierna aangeduid met WDD). Niet al het Drentse materiaal dat verzameld is, is in het WDD terechtgekomen. In het precomputertijdperk stuurde Kocks kaartjes met Drentse woorden aan zijn correspondenten. De correspondenten gaven, of bevestigden de betekenis van het woord en schreven er een zin bij waar het gevraagde woord in voorkwam. Kocks heeft vervolgens zijn woordenboek samengesteld uit de zinnetjes en woorden die de correspondenten hadden opgestuurd. Die geschreven kaartjes liggen op alfabetische volgorde in het Drechts Archief.

Verder heb ik een tiental Drentse boeken (zowel romans als verhalenbundels) nagezocht op begroetingen. Deze kleine literatuurstudie heeft ook interessante gegevens opgeleverd. De citaten uit deze boeken zijn onveranderd in dit artikel overgenomen, ook als zij in strijd zijn met de in 1987 door de Staten van Drenthe vastgestelde officiële Drentse spelling.

2. De enquête

De enquête is door tweeënveertig mensen ingevuld. De respondenten, die op één na, allen de Drentse taal machtig zijn, maken in het dagelijks leven gebruik van een grote verscheidenheid aan Drentse en Nederlandse groetwoorden.

De overgrote meerderheid gebruikt *moi* wanneer ze een Drentsprekend persoon tegenkomen. Ook bij het binnengaan van een huis kan *moi* de hele dag door worden gebruikt. *Goeiedag, goeiemörgen, goeiemiddag* en *goeienaovend*, al of niet in combinatie met een voor- of achternaam, worden in een volledig Drentstalige setting ook vaak genoemd. Bijvoorbeeld *Goeiemörgen Jan, Goeiedag Jansen*.

Bij vertrek wordt vaak *Moi hè* genoemd, maar ook *tot ziens* en *tot kiekes*. Daarnaast wordt ook veelvuldig gebruik gemaakt van een persoonlijke afscheidszin.

Groeten doet men vooral in eigen straat, buurt en woonplaats. Veel respondenten geven aan in de stad alleen bekenden te groeten, terwijl men omgekeerd in de eigen woonomgeving ook volslagen vreemden begroet. Is er sprake van contact met mensen die geen Drents spreken, dan wordt er vaker gekozen voor een Nederlandse groet als *goedendag*, *hallo* en *hoi*. Drie respondenten zeggen altijd te groeten met *moi* of een andere Drentse groet, ook als zij weten of vermoeden dat de ander het Drents niet machtig is.

De groeten *tjeu* en *heui* zijn door slechts enkele personen genoemd. *Tjeu* vooral in Oost-Drenthe, *heui* alleen in West-Drenthe.

De dominee, de dokter, de burgemeester en de (hoofd)meester hebben blijkens de antwoorden niet meer de uitzonderingspositie van vroeger. Bijna iedereen vermeldt dat deze mensen in het verleden immer gegroet werden met: *dag dominee*, *dag dokter* etc., maar dat er tegenwoordig nauwelijks nog onderscheid gemaakt wordt. Men begroet deze mensen vaker in het Nederlands, maar dat heeft hoogstwaarschijnlijk als oorzaak dat de notabelen vaak geen Drents spreken of zich daarin niet uiten.

Een aparte paragraaf heb ik gewijd aan het niet-groeten. Een enkeling schrijft het jammer te vinden dat er niet meer door iedereen gegroet wordt. In Drenthe hoort goedendag zeggen nog steeds tot de provinciale mores. Iemand die niet groet, is een *wiesneus* en komt vermoedelijk niet uit Drenthe, zo schrijven een drietal respondenten.

Talrijk zijn ook de observaties van wat men te horen krijgt als men door onoplettendheid niet teruggroet.

De enquête was gericht op verbale begroetingen, maar het non-verbale contact door middel van het opsteken van een hand is nog steeds zeer gebruikelijk in Drenthe. Hand opsteken gebeurt ook in combinatie met een groetwoord of in combinatie met een voor- of achternaam.

3. Moi-Moie

Moi is de groet die door de inwoners van de provincie Drenthe het meest gebruikt wordt. Uit de enquête blijkt dat *moi* de hele dag door gebruikt kan worden.

De oorsprong van het woord is onzeker, maar wat wel zeker lijkt, is dat *moi* niet eeuwenoud kan zijn. Het ontbreekt bijvoorbeeld in het Gronings woordenboek van Ter Laan, de meeste andere dialectwoordenboeken van het Nedersaksische taalgebied en ook in Drentse romans uit het begin van de twintigste eeuw is *moi* volledig afwezig.

Wikipedia stelt dat *moi* misschien een verbastering is van *morgen* in de begroeting ‘goedemorgen’, een verklaring die ook G.H. Kocks heeft gegeven in een artikel in zijn Drents *Medewerkerscontact* in 1989:

“*Moi* is ontstaan uit de wens ‘goede morgen’, maar het kan de hele dag door worden gebruikt, zelfs als afscheidsgroet. Het moet een lange weg hebben afgelegd om van ‘goede morgen’ tot *moi* te worden. Het wijkt daarmee ook af van het woord *morgen*, dat op de meeste plaatsen gewoon *morgen*, *mörgen*, of *maorn* is geworden.”

G.H. Kocks geeft echter geen bronnen voor deze bewering. Uit zijn kaartenarchief voor het WDD blijkt dat er bij de Drentse sprekers weerstand bestaat tegen *moi*. Weerstand komt vaak voor bij nieuwe woorden. En die weerstand kwam mijns inziens niet voort uit het feit dat het een Drentse groet was, maar dat het ongepast was om *moi* te zeggen tegen ouderen.

Ik citeer uit het al eerder aangehaalde artikel in het Drents *Medewerkerscontact* in 1989.

“Uit Midden-Drenthe meldde iemand dat *moi* in zijn jeugd zo’n 70 jaar geleden nog niet bekend was en derhalve pas later moet zijn ingevoerd. Dezelfde mening zijn ook Anderen en Exlo toegedaan. Door de meeste groepen wordt *moi* de hele dag door gebruikt. In de voormiddag wordt het alleen gebruikt in Eexterveen, Kerkenveld, Meppel, Diever en Nieuw Dordrecht. Anderen zoals Gasteren, Zuidlaren en Hooghalen gebruiken *moi* alleen tegen bekenden en de mensen uit het eigen dorp.

Heel anders is dat in Valthermond: *Wie hebben hier veul import, mor dai zeggen ook al moi*. In Padhuis wordt door jongeren geen *moi* gezegd tegen ouderen en in Roden gebruiken alleen mannen onder elkaar deze groet. In Tweede Exloërmont en Westerbork begroet alleen de jeugd elkaar op deze manier. In Diever merkt men op dat *moi* alleen door de boerenstand wordt gebruikt.”

De meeste medewerkers aan het WDD geven echter aan dat *moi* een gebruikelijke groet is.

Kuj gien moi zeggen aj mij veurbijgaot? (Elim)

Moi, bist doe der ook? (Emmer-Compascuum)

Voorbeeldzinnen van medewerkers aan het WDD die om verschillende redenen van mening zijn dat *moi* ongepast is.

Ie mut de meinsen fesoenlijk goeiedag zeggen en gien moi zeggen tegen grote meinsen. (Bronneger)

Moi is onverschillig goeiedag zeggen. (Anderen)

Groeten met moi vindt 'n hieleboel mensen onbeleefd. (Zwinderen)

Kinder groet mekaar vaak met moi, en oldern doet 't ook al tegenwoordig. (Schoonebeek)

Zòlf's kleine kinder zegt hier moi tegen oldern. (Noordscheschut)

Moi bij 't kommen en doeg bij 't weggaon is gien Nederlands en gien dialect. Niet zeggen! (Koekange)

Moi is 'n beetie onfesoenlijk, wordt van 's morgens tot 's aovends gebroekt. (Weerdinge)

Dat men geen *moi* zou mogen zeggen tegen ouderen wordt ook geïllustreerd door een ervaring van een respondent uit Norg. Begin jaren '60 riep hij als tienjarig jongetje enthousiast *moi* tegen zijn meester die hij in het weekend op straat tegenkwam.

“MOI? MOI?”, schreeuwde de meester. “Ben ik je opa soms?”

In Drentse romans uit het begin van de twintigste eeuw komt *moi* niet voor. Zelfs in de verhalen van de Drentse schrijver Peter van der Velde (*1918 – †2004), die publiceerde tussen ruwweg 1940 en 2000, komt men de begroeting *moi* niet tegen. De uitermate taalgevoelige Van der Velde was jarenlang hoofdmeester in Roderwolde in het uiterste noorden van Drenthe en ook hij vond het buitengewoon ongepast dat hij

door zijn leerlingen werd begroet met ‘*moi*’.

Het lijkt mij om bovenstaande redenen niet erg aannemelijk dat *moi* in enkele jaren is ontstaan uit goedemorgen.

Om de verwarring omtrent *moi* nog groter te maken: De negentigjarige Drentse schrijver Gerrit Kuipers (*1918) verklaart desgevraagd dat hij *moi(e)* niet ongepast vindt, maar groeten met *heui* is volgens Kuipers wel lomp. Volgens hem was het in zijn jeugd, Kuipers werd geboren in Schoonoord maar groeide op in Westerbork, al gebruikelijk om te groeten met *moi(e)*. Hij publiceert sinds 1950 en in zijn werk komt men *moi* en *moie* wel tegen.

Zoals te lezen is in wellicht zijn bekendste verhaal, ‘Spitsuur in Elp’. “*De man op de trekker steuk de haand op en ik kun zien datte ‘mòje’ tegen mij zee, maor heuren kunk ’t niet. Vanwege ’t gereutel van de trekker. Vanzölf zee ik ok ‘mòje’, wat hij niet heurde.*”

“*Wij zeden ‘mòje’ tegen mekaar en hij ruup mij nog toe, dat ’t mooi waer was.*”

Maar ook in Kuipers’ verhalenbundel ‘Luuks Battelings volk’ kan men de bekendste Drentse groet lezen: “*Moje*”, *zeede*, “*hej ’t wat naor ’t zin had?*” (blz. 78)

In de publicaties van hedendaagse Drentse schrijvers zoals Jan Veenstra, Jan Germs en Gerard Stout komt *moi* veelvuldig voor. In ‘Tammo Tiesing en het liek op zolder’ (2003) van Jan Veenstra leest men acht keer *moi*. In ‘An de Reize’ (2004) van Gerard Stout wordt vijf keer gegroet met *moi* en Jan Germs gebruikt *moi* in ‘Iemen met edik vangen’ (2008) negen keer.

Hoe *moi* ook ontstaan is en hoeveel weerstand er ook geweest is tegen deze groet; feit is dat tegenwoordig praktisch alle Drentse sprekers *moi* kennen en gebruiken. Ruim negentig procent van de respondenten gaf aan dat *moi* de hele dag door als groet gebruikt wordt. Slechts een enkele respondent is van mening dat *moi* niet tegen iedereen gebezigd kan worden.

G.H. Kocks besloot zijn artikel over *moi* in het *Medewerkerscontact* in 1989 met de woorden: “Ieder woord leeft bij de gratie van de taalwil

van de spreker. Wil niemand een bepaald woord, dan sterft het uit. Dat geldt ook voor de dialecten. De keuze is aan de sprekers.”
En gekozen hebben ze, die Drentse sprekers; ze zeggen *moi!*

Ter afsluiting van de paragraaf *moi* een anekdote uit de zuidoosthoek van Drenthe.

“In Nieuw-Amsterdam was vroeger een weinig spraakzame broodventer werkzaam met de bijnaam *Haarm-Moistoetmoi*.

Als hij bij een klant kwam zei hij slechts: “*Moi! Stoer?*” De aangesprokene noemde vervolgens het aantal broden en vervolgens zei de broodventer weer *moi*. Vandaar zijn bijnaam *Haarm-Moistoetmoi*.”

4. Goeie; Dag en Goeiedag

Moi is dus volledig afwezig in de Drentse literatuur van eind 19^e eeuw, begin 20^e eeuw. Groeten die wel veelvuldig gebruikt worden in boeken uit die periode zijn *goeie*, *dag*, *goeiedag* en *goeiemörgen*, *goeiemiddag*, *goelenaovend*. Groeten die ook veelvuldig genoemd worden door de respondenten van de enquête. Het zijn groetwoorden die veel lijken op de Nederlandse tegenhangers, zonder daarmee te beweren dat ze om die reden minder Drents zouden zijn.

“*Dag Freins, dag Fömmechien.*” (H. van Dijk - Luuks Hilbers jonges, blz. 45.)

“*Dag moe.*” (Anne de Vries - Bartje blz. 8)

“*Dag Ome Koo.*” “*Dag jonchien.*” (Anne de Vries - Bartje blz. 36)

“*Goei'n aovond, boer Jalvingh.*” (Ben van Eysselsteijn - Dorre Grond blz. 128)

“*Nacht Lamert.*” (Ben van Eysselsteijn - Dorre Grond blz. 119)

“*Goeiemörgen volk.*” (Harm Tiesing - Zien broed verloren blz. 121)

“*G'naovend.*” (Harm Tiesing - Zien broed verloren blz. 121)

Die vorm van groeten komt ook in later werk uit de tweede helft van de twintigste eeuw veel voor.

“*Wij zeden mekaar goeiedag; zoas 't heurt.*” (Gerrit Kuipers - Spitsuur in Elp blz. 46)

“Goiedag.” (Peter van der Velde - Winter op de Paaizermao blz. 31)
“Dag Bas.” (Peter van der Velde - Winter op de Paaizermao blz 103)

Wederom een anekdote, nu uit het westen van Drenthe:

“Wij haren in Dwingel een mannegie van wie de harsens niet zo waarkten as bij de deursnee mèens. Hij hedde Garriet Keizer. Garriet was in de kost bij vrouw Keimpema, zij verzorgde hum hiel goed. Vrouw Keimpema en Garriet woonden naost de legere schoele.

Garriet was in de volle overtuiging dat de bos van Dwingel van hum was. Hij gung der iedere dag hen en dwèul der wat rond. Iederiene die hum tegenkwaamp groette: ‘Garriet’ en hij zei dan steevaaste weerumme ‘Goeie’. Wij nuumden hum dan ook ‘Garriet Goeie’. As kiender pleuge wij hum deur achter mekaer te roepen: ‘Garriet’, ‘Garriet’, waorop hij dan steevaaste ‘Goeie’ zei, soms wel tien keer achter mekaer. Totdat het hum te gek weur en hij zien stok dreigend naor oens opsteuk. Dan was ’t lopen vanzölfs...”

5. Goeiedag even, moi even

Hoewel ‘goeiedag even’ en ‘moi even’ alleen door de jongste respondent (43 jaar) als groet is genoemd, wordt het door de jeugd zeer frequent gebruikt. Over de ontstaansgeschiedenis is weinig bekend. De groet is in elk geval verspreid door Wim Drent die bij de Groningse radiozender Simone FM, en tegenwoordig Radio Continu, als zijn alter ego Evert Baptist telefoongesprekken voert met willekeurige mensen en hen stevast begroet met ‘Goeiedag even’. Het meestal bizarre gesprek dat volgt, doet denken aan het werk van Jack Spijkerman in het VARA-radioprogramma ‘De Steen en Beenshow’ in de jaren ’80 van de vorige eeuw.

Wim Drent beweert dat de groet altijd al gebruikt werd door boeren in de veengebieden van Groningen en Drenthe, maar niet vaak door andere mensen. Sinds de kreet door hem werd geïntroduceerd op de radio is het een populaire groet geworden onder de jongeren in Oost-Groningen en Oost-Drenthe en ook de jeugd in mijn woonplaats Appelscha bedient zich van *goeiedag even*. Enkele zegslieden uit andere hoeken van Drenthe verklaren desgevraagd ook dat *goeiedag even* tegenwoordig populair is.

Wim Drent zoekt de verklaring voor het veelvuldig gebruik van *goeiedag even* door de jeugd in de populariteit van het radiotypetje Evert Baptist.

Veel sneller dan in vroeger jaren kan het medium radio een groet verspreiden over een groot gebied. Wim Drent vergelijkt de populariteit van de groet *goeiedag even* met *Goeiemoggel* van de tv-reclamecampagne van KPN.

Goeiedag even (uitspraak van *even* [eebm]) is de regionale versie van *Goeiemoggel*, volgens Wim Drent.

De groet *goeiedag even* is zelfs al beschikbaar als beltoon voor de mobiele telefoon.

De jeugd gebruikt het, de toekomst zal uitwijzen of *goeiedag even* en *moi even* een lang leven beschoren zijn. Zoals G.H. Kocks al zei, is de keuze aan de sprekers.

6. Zonder groetwoord beginnen met communicatie

Slechts één respondent maakte melding van deze in Drenthe, en vast ook elders, nog immer gebruikelijke manier van communiceren. Men groet niet altijd, maar in het voorbijgaan bezigt men een gemeenplaats of men vertelt wat men waarneemt. Hans Jalvingh, vrijwilliger bij 't Huus van de Taol, geboren en getogen in Oosterhesselen in Zuidoost-Drenthe verwoordt het als volgt.

"In de viestiger jaoren kenden ij mekaar in Hesseln. En aj mekaar tegenkomm, kuj niet volstaon met 'moi' te zeggen. Aj 't niet al te drok hadden, kunden ij even stilstaon of van de fiets stappen en een praoien maken. Over het slechte weer, de priezen van 't vee, de dörpsroddels. Maor aj 't drok hadden, bijv. in de bouw, gung dat aans. Degene die veurbij kwaamp, har de aander die doende was op het arf of op het laand, waornummen in zien handelings. Dat weur dan in vraogende zin even bevestigd: 'Zo, ij wullen de boel nog even anhemmeln?' Der bleef niet veul over dan daormet in te stemmen. Quasi belangstelling dus, want der was gien tied um echt even te praoeten."

Ook in de Drentse romans van begin 20^e eeuw kan men meermalen lezen dat men zonder een echte groet het gesprek begint.

“Heden wicht, doe hier?”

“Jao Hinderk, ei hier ook al?” (Harm Tiesing - Zien broed verloren blz 178)

“As dat Bart Bartels niet is.” (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz 179)

“Wel herink nog ies toe, bin ie daor, meister?” (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz 27)

“Heerink, mèensen, Harm, kom ie daor nog an?” (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz 254)

“Zo Barreld!” zee Jenne, “an het sloten?”

“An het sloten!” zee Barreld en hij zuchtte ies. (sloten = de sloot schoonmaken) (H. van Dijk - Luuks Hilbers jonges blz 139)

“O’, zee e, ‘kom ai der weer is anzetten?” (Peter van der Velde - Winter op de Paaizermao blz. 103).

7. Niet groeten

Over de groetwoorden wordt verschillend gedacht, maar de respondenten zijn het eens over het achterwege laten van een begroeting. Niet groeten is uit den boze. Toch gebeurt dat tegenwoordig steeds vaker en veel respondenten wijten dat aan de hoeveelheid import die in het dorp is komen wonen. Respondent Jans Geerts uit Roden verwoordt het als volgt:

“Jammer dat der deur veul lu heulemaol neeit meer groet wordt! Vrouger was het gewoon um altied te groeten op oous dörp! Het gaf de verbondenheid under de dörpsgenoten weer. Deden je dat neeit dan waj een ‘wiesneus’. Tegenwoordig loopt der dus jammer genog veul ‘wiesneuzen’ rond.” De tekst van het liedje Erica van Daniel Lohues in de inleiding vertelt hetzelfde verhaal.

Gea Tiemens uit Diever is het ook opgevallen dat er minder gegroet wordt:

“En dat valt mij hier ok aal meer op in het dorp en in de stad, dat mein-sen zowat niet meer groet. Wel bekenden en familie, die groet mekaar nog wel, ontdek ik, maor vrundie meinsen, en die hej zomers genog in Diever, die groet haost niet meer.”

De Drentse schrijver Erik Harteveld heeft ooit een kort artikelje ge-

schreven over de Drèentse groet, waarin duidelijk wordt gemaakt dat de dorpelng die niet groet, persona non grata wordt.

"Bij ons in het dorp is het eigenlijk heel simpel. Het repertoire is voor iedereen goed onder de knie te krijgen: Moi! Goeiedag! Tjeu! Mojje! Goeie! Doeg! Heui! Middag! Dat is het wel zo'n beetje. Als je je handen vol hebt, bijvoorbeeld met een tasje en een bladhark waar een nieuwe steel in moet, wordt het op prijs gesteld als je met je hoofd knikt. Dat knikje bestaat bij voorkeur uit een beweging van beneden naar boven. Andersom wordt niet gewaardeerd. Het is tevens zaak om alle automerken en de kleur ervan te kunnen verbinden met inwoners uit het eigen dorp.

Soms heeft iemand een nieuwe auto en dat zorgt voor een aangename afwisseling. Zo gebeurt er weer eens wat. Er is bij ons in het dorp ook een vrouwtje dat helemaal nooit teruggroet. Wij denken dat er wat aan haar mankeert. Ze loopt ook steeds met haar hoofd een beetje naar de grond en draagt vaak een mutsje over haar oren. Daar kan het ook aan liggen. Laatst groette ze na jaren aarzelend en schichtig terug. Dat was een mooie dag. Nu zal het wel gauw beter met haar gaan."

Op de vraag: ‘Wat zeg je of wat wordt er gezegd als iemand niet groet?’ kwamen een heleboel verschillende antwoorden.

Een aanzienlijk deel van de respondenten laat het bij één groet en groet niet nog een keer, maar veel respondenten geven aan dat ze nogmaals groeten, maar dan met stemverheffing of met de naam erbij. Een klein deel gebruikt een vaste zin die de aangesprokene quasigrappig wijst op zijn plicht tot groeten.

Hee, ziej gien arbeiders meer?

Hee, ken ie gien arbeiders meer?

Zeg X, zeg ie gien arbeiders meer dag?

Woj mij niet zien? Woj mij niet zeein? Wilst mie nait zain?

Hé wiesneus, zagen je mij neeit?

Veel mensen plaatsen een Drentse opmerking over de onoplettendheid van degene die niet teruggroet.

Grune Gaperd.

*Waor zit ie met de kop?
Waor zit ie met de gedachten?
Hé jong, kop der niet bij?*

8. Dag sam, genaovend saom

Begroetingen die door slechts enkele respondenten genoemd worden, zijn de Drentse varianten van goedendag, goedemorgen en goedendag in combinatie met *sam*, *saam* en *saom*. De Nederlandse vertaling is ‘goedenavond samen’.

Getuige de enquête wordt deze groet nog zelden gebezigd. In de door mij geraadpleegde Drentse boeken uit het begin van de twintigste eeuw wordt deze groet juist erg veel gebruikt.

- “*Goeiedag zaom.*” (Harm Tiesing - zien broed verloren blz. 257)
- “*Genaovend sam.*” (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz. 257)
- “*Gemorgen sam.*” (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz. 42)
- “*Gendag sam.*” (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz. 191, 194)
- “*Dag saom.*” (Ben van Eysselstein - Dorre Grond blz. 107)
- “*Goeiendag saam.*” (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz. 12)
- “*Goeienavond saam.*” (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz. 141)
- “*Dag saom.*” (Peter van der Velde - Winter op de Paaizermao blz. 63)

Het Nederlandse woord *samen* kent in het Drents drie vormen. In het noorden van Drenthe en in de oostelijke Veenkolonies zegt men *saomen* of *saom*. In het zuiden van Drenthe zegt men *samen*, *saam* of *sam* en in het westen van Drenthe zegt men *saemen*. Het woorddeel *-men* aan het einde van het woord versmelt in de Drentse streektaal tot een lang aangehouden *-m*.

Ter afsluiting van de paragraaf *dag sam* een mooie anekdote van één van de respondenten.

“*Boer Hans Jalvingh kreeg de erpel mooi in de bult, maor 't was wal wat laat worden. Otien was dat wal wend, want hie gung pas hen hoes*

as 't wark klaor was. Zie gung alvast hen de naoste naober, want daor was ien jaorig. Toen Hans een uurtien later de klink van de deur bij de naober oplichtte en naor binnen gung, zag e dat de keuken al vol volk zat. Zie waren drok an de proot. Hans, nog op de zul staonde, dee de pet of en groette al het volk met: 'Dag sam.' De aandere dag vreug de neie knecht: 'Wel was toch die Sam waor Hans Jalvingh het over had?'"

9. Voesten

In de Nederlandse politiek steekt de laatste jaren regelmatig een discussie de kop op over handen schudden. Handen schudden maakt volgens sommige mensen deel uit van onze nationale cultuur. Zonder stelling te willen nemen in deze discussie, ik ben tenslotte een Drent, is het een interessante constatering dat handen schudden in Drenthe door echte Drenten niet altijd op prijs wordt gesteld.

De taalschulte¹ van de Drentse gemeente Noordenveld, Harm Soegies, gaf onlangs aan het officiële handenschudden voorafgaand aan een vergadering liever te willen overslaan: "We zeein mekaor zo vaok, dan is die handenschudderij toch naargens veur neudig? Wij kunnen ja wel gewoon moi zeggen?"

Voormalig D66-statenlid Albert Haar zei onlangs bij een vergadering het volgende: "Meinsen waor as ik Dreints mit praoete en die ik vaker as drie keer in 't jaor zie, geef ik gien haand."

In de Drentse literatuur worden zelden handen geschud. Slechts als mensen elkaar heel lang niet gezien hebben, geven ze elkaar de hand.

" 'Laow ies voesten', zèe de meister en gaf Albert een haand." (L. Jonker - Harm, boerenlèven an de Riest blz 27).

"Laow dan ies voesten, we hebt menaar ook in zo lange niet eziene." (H. van Dijk - Luuks Hilbers jonges blz. 45).

"Jaantien, zekg ie, heur haand drukkend en vaasthollend, ken's mij dan ok nog?" (Harm Tiesing - Zien broed verloren blz. 258)

10. Groeten met de naam

Een groot aantal respondenten geeft aan dat er gegroet wordt met toevoeging van de naam. *Moi Jan* of *Goeiedag Henderk*, of er wordt gegroet door het noemen van alleen de achternaam:

“*Germs!*”

“*Darwinkel!*”

Indien mogelijk wordt de achternaam ook verdrrentst.

Kuipers wordt: “*Kupers!*”

Berghuis wordt: “*Baarghoes!*”

Dit is een zeer gebruikelijke manier van groeten, getuige het grote aantal vindplaatsen in de Drentse literatuur van begin 20 eeuw.

“*Arend-Jan*”, knikt *Bartje*. (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz. 71)

“*Dag Wapse*” (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz. 14)

“*Harmke.*” “*Bart, zegt ze, jongen.*” (Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk blz. 182)

“*Zoo, Jalving.*” “*Zoo, doom'nee.*” (Ben van Eysselstein - Dorre grond blz. 138)

“*Dag Thie*”, “*dag Egge.*” (Ben van Eysselstein - Dorre grond blz. 138)

“*Klaosie!*” “*Jan Hinnerk!*” (Peter van der Velde - Winter op de Paaizermao blz. 69)

“*Dag Freins*”, “*Dag Fömmechien.*” (H. van Dijk - Luuks Hilbers jonges blz. 45)

Zoals blijkt uit het voorbeeld uit de roman ‘*Dorre grond*’ van Ben van Eysselstein werden sommige mensen begroet met de naam van hun beroep.

Dat gebeurde alleen bij de dominee, de dokter, de burgemeester en de (hoofd)meester. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat voor wat betreft de groeten die uitzonderlijke positie van deze beroepsgroepen aan het verdwijnen is.

Dominee Hans Katerberg van de Jacobuskerk in Rolde, verklaart des gevraagd:

“Oldere mèenschen (Drenten) zult gien ‘moi’ tegen mij zeggen. Die zegt: ‘Dag domnee’, en in ‘t veurbijgaon ‘domnee’ en tikt dan even an de pet. Jongvolk in Raol zeg haost nik s tegen domnee. Zie kent hum jao hielegaar niet mèer... En ás zie mij nog ies een maol tegenkomt is ‘t gewoon Hans, net as aander méenschen dus bij de veurnaom. Der is op ‘t heden agil gien verschil mèer en dat is ok wal beter vin ik. Dat was eertieds wal aans vanzölf! Domnee was ‘meneer de domnee’ (wat dubbel is) en ‘mevrouw’ was de vrouw van de domnee. De vrouw van de heufdunderwiezer was ‘juffrouw’. Doe mus der jao nog verschil wezen.”

11. Rituelen

Veel families en gezinnen hebben voor wat betreft het groeten hun eigen ritueel. Ze nemen afscheid met een grapje in familiale kring. In de bekende Drentse roman Bartje hebben de ouders van Bartje het volgende groetritueel:

“Ik ga vort.” “Doe zo as ie zeggen, dan lieg ie niet.” (Bartje, blz. 12, 50)

Als klein jongetje ging ik met de hele familie regelmatig op bezoek bij opa en oma. Bij vertrek speelden we het spelletje ‘lesté tik’. Degene die de ander het laatst heeft aangeraakt, is de winnaar. Zoals het opa’s en oma’s betaamt, lieten zij na enig tegenspel de kleinkinderen met de overwinning huiswaarts keren. Lang heb ik gedacht dat ons spel ‘lesté tik’ alleen door onze familie gespeeld werd, maar in het WDD kan men het lemma *lèesttik, ook lestslag* vinden. Het spel komt voor in het noorden, zuidoosten en westen van Drenthe.

Enkele voorbeeldzinnen uit het woordenboek:

As wie ‘s aovends oet mekaar gungen gaven wie mekaar een slag, en zeden dan van lestslag. (Bargeroosterveld).

Wij deden, as we oet school kwamen, vaak lèesttik. (Balloo).

Ik heb hum de lesttik geven, man hij wil het nich gelden laotan. (Barger Compascuum).

Andere verbale rituele vormen van afscheid nemen die door respondenten zijn genoemd zijn:

- *De keutel. Ja en een hiele dikke vette.*
- *Weerkommen!*
- *Nou, de zegen van Ruth (en aj 'm niet hebben wult, dan gooit 'm mar vurt)!*
- *De zegen van Ruth (en de foeken van Jacob; dan kuj vissen)!*
- *Nou, de zegen van Absalom (en die van Salomo krije toe)!*
- *De zegen van Habbakuk, ... van Habbakuk negen.*
- *De zegen van Bartje.*
- *Haalt de scha ies weer op.*
- *Kom ies weer, niet te gauw en ok niet zo laang.*
- *We kommen de schao wel ies weer ophaolen.*
- *Naokommen.*

12. Tjeu

De groet *tjeu* is net als het Duitse *tschüss* en het Achterhoekse *aju* of *ajuu* afkomstig van *adieu*. *Tjeu* is door vijf respondenten genoemd, allen afkomstig uit het oosten van Drenthe, de omgeving van de Hondsrug en de Veenkolonies (de plaatsen Ees, Odoorn, Valthermond, Schoonoord en De Kiel). *Tjeu* komt niet voor in de streektaalliteratuur die ik heb geraadpleegd.

Streektaalfunctionaris Jan Germs van het Huus van de Taol sluit het televisieprogramma ‘*Jasbuus vol Drents*’ van RTV Drenthe bijna altijd af met *tjeu*. Henk Scholte, presentator van het radioprogramma ‘*Twij deuntjes veur ain cent*’ van Radio Noord zegt ten afscheid *tjeu* tegen de luisterraars. Germs is afkomstig uit het op de Hondsrug gelegen Odoorn en Henk Scholte komt van oorsprong uit Stadskanaal, gelegen op de grens van Groningen en Oost-Drenthe.

Henk Scholte heeft in zijn radioprogramma enkele jaren geleden na-vraag gedaan bij de luisterraars naar de afscheidsgroet *tjeu*. De mensen die reageerden en *tjeu* kenden waren vrijwel allemaal afkomstig uit Oost-Groningen.

13. Heui

Komt *tjeu* voornamelijk voor in het oosten van Drenthe, *heui* hoort men vooral in het zuidwesten van Drenthe, zij het dat het slechts door

drie respondenten is genoemd. In de literatuur die ik geraadpleegd heb, komt *heui* alleen voor in ‘Bartje’ en in ‘Bartje zoekt het geluk’ van Anne de Vries. In het voorbijgaan wordt vaak gegroet door middel van *heui* al of niet gecombineerd met het opsteken van een hand.

(Anne de Vries - Bartje - onder andere op blz. 40, 170, 183, 211).

(Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk - onder andere op blz. 152).

G.H. Kocks heeft *heui* (ook *heuie* en *huj*) opgenomen in het Woordenboek van de Drentse Dialecten. De woordenboekmedewerkers die *heui* kennen, komen uit het zuidwesten en midden van Drenthe. Iemand die een ander met *heui* begroet, kon volgens het woordenboek vaak de zinsinde: *'t stro is langer as 't heui* terugverwachten. *Heui* is namelijk tevens het Drentse woord voor *hooi*.

14. Bedanken

Aan het eind gekomen van het artikel over groeten, bedank ik u hartelijk voor uw aandacht. Als men een Drent bedankt voor bewezen diensten, kan men de volgende antwoorden verwachten:

Niks te danken.

Daor hej 't veur.

Is wel goed zo.

De Groninger hoogleraar Siemon Reker beëindigt het door hem geschreven boekje ‘Taalgids Groningen Goidag!’ met de opmerking dat *moi* vooral een amicale groet is en dat onbekenden in Groningen daarom beter kunnen groeten met *Goidag*. In Drenthe is *moi* eveneens een amicale groet, maar uit de enquête blijkt dat vrijwel iedereen het gebruikt. Na lezing van mijn artikel hebben we elkaar beter leren kennen en kan ik in elk geval afscheid van u nemen met: *Nou, moi, hè.*

In de volgende hoofdstukken kunt u lezen hoe het bij onze Nedersaksische buren in Overijssel en de Stellingwerven met de begroetingen is gesteld.

NOTEN

- 1 Een *taolschulte* is een door het Huus van de Taol aangestelde contactpersoon die de belangen van de Drentse taal en het Huus van de Taol behartigt in zijn gemeente.

BIBLIOGRAFIE

- Dijk, H. van (1996), *Luuks Hilbers jonges - Dialectschatzen uit het Drèentse dörpsleven*. [z.p.]: Stichting Het Drentse Boek. Oorspronkelijk uitgegeven in 1935.
- Eysselsteijn, Ben van (1948³), *Dorre grond*. Den Haag: H.P. Leopolds Uitgeversmij N.V.
- Germs, Jan (2008), *Iemen met edik vangen*. [z.p.]: Stichting Het Drentse Boek.
- Hadderingh, H. en B. Veenstra (1979), *Drents woordenboek. Een verzameling van vrijwel uitsluitend idiomatische woorden, uitdrukkingen, zegswijzen en spreekwoorden ...* Schiedam: Interbook International.
- Jonker, L. (1988), *Harm, boerenlevens an de Riest*. [z.p.]: Stichting Het Drentse Boek. Oorspronkelijk uitgegeven in 1935 door J. A. Boom & Zoon, uitgevers te Meppel, 1939.
- Kocks, G.H. (1989), *Drents Medewerkers Contact* (DMC), blz. 34-35)
- Kocks, G.H. (2000), *Woordenboek van de Drentse Dialecten*. Register Nederlands-Drents. Assen: Van Gorcum.
- Kocks, G.H. m.m.v. J.P. Vording, A. Beugels, H. Bloemhoff en vele anderen (1996-1997), *Woordenboek van de Drentse Dialecten*. Assen, twee delen. Assen: Van Gorcum.
- Kupers, Gerriet (1983), *Spitsuur in Elp*. Assen: Hummelen, 1983.
- Kupers, Gerriet (1984), *Luuks Battelings volk en nog wat vertellings*. Assen: Hummelen, 1984.
- Reker, Siemon (2005), *Goidag! Taalgids Groningen*. Assen: In Boekvorm uitgevers bv.
- Stout, Gerard (2004), *An de Reize*. [z.p.]: Stichting Het Drentse Boek.
- Tiesing, Harm (z.j.), *Zien broed verloren*. Assen: Drukkerij Torenlaan.
- Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Dertiende, herziene uitgave door Guido Geerts en Ton de Boon. Utrecht – Antwerpen: Van Dale lexicografie.
- Veenstra, Jan (2003), *Tammo Tiesing en het liek op zolder*. [z.p.]:

Stichting Het Drentse Boek.
Velde, Peter van de (2008²), *Winter op de Paaizermao*. [z.p.]: Stichting Het Drentse Boek.
Vries, Anne de (z.j.), *Bartje*. Nijkerk: G.F. Callenbach N.V.
Vries, Anne de (z.j.), *Bartje zoekt het geluk*. Nijkerk: G.F. Callenbach N.V.

Daniël Lohues - *Allennig*

B. Stellingwerven

Henk Bloemhoff

VROUWLUDEN EN MANLUDEN, ZIEKIEK: DAGZEGGEN IN STELLINGWARF

Vrouwluoden en manluden! Zeker, met die begroeting, lezer, hoor ik u aan te spreken en in dit bijzondere geval ‘aan te schrijven’. Je gaat immers *een zael vol volk* ‘een volle zaal’ niet aanspreken met alleen maar het alledaagse en wel erg informele *huj* ‘hoi’ of met het in alle gewone situaties wel te gebruiken *goeie*, om vervolgens te vertellen wat je te vertellen hebt. Aangezien u voor mij een publiek bent dat ik niet ken en waarmee ik zeker nog niet op informele voet verkeer, zeg en schrijf ik netjes *Vrouwluoden en manluden!*. Dat is een begroeting die in de vroege jaren zestig al werd gebruikt door sommige Stellingwerfstalige vertegenwoordigers van de beide Stellingwerfse gemeenten, natuurlijk voor zover ze af en toe het Stellingwerfs wilden gebruiken.

Natuurlijk kan het ook anders in het Stellingwerfs zonder onbeleefd te worden of zonder tot ontleengedrag te vervallen met *Dames en heren!*. Dat laatste kan natuurlijk wel altijd gezegd worden, het is heel beleefd, maar het kan niet op ieders instemming rekenen als het gebruikt wordt voorafgaand aan een Stellingwerfstalige toespraak. Het is immers *gien goed Stellingwarfs* ‘geen goed Stellingwerfs’, dat is immers *Vrouwluoden en manluden!*. En dat kiest men weer liever dan *Manluden en vrouwluoden!*, hoewel je die volgorde toch regelmatig hoort, bijvoorbeeld op de beide lokale omroepen van de twee Stellingwerfse gemeenten.

Maar zoals gezegd, het kan toch ook anders. *Dag beste meensken, Goeie beste meensken, Goeie, meensken!, Goeiedag allemaole/allegere* e.d. kunnen gezegd worden, en worden dus ook gezegd, zonder dat deze begroetingen als onbeleefd of als te informeel opgevat worden.

We zitten met deze uiteenzetting in de tiende bundel (!) van de *Stichting Nederlandse Dialecten* natuurlijk wel meteen in het formele domein van de schrijftaal. Laten we eerst eens kijken hoe er in meer gewone,

dagelijkse omstandigheden wordt gegroet in Stellingwerf, het vandaags Nedersaksische taalgebied in Zuidoost-Friesland. In 1309 was dat bijzondere gebied in Friesland in opstand tegen bisschop Gui van Utrecht; het is ook het jaar van de oudste bron met de naamsvermelding *Stellingwarf*. Niet alleen de *SND*, maar ook *Stellingwarf* heeft dit jaar dus iets te vieren.

1. Goeiedag, meensken! Mondelinge begroetingen die in meer dan één deel van de dag gebruikt kunnen worden

In het algemeen gezegd begroet men elkaar op een meer formele, beleefd manier of op een informele manier. De informele manier hoeft natuurlijk niet onbeleefd te zijn. Dat wordt hij pas bij toepassing in meer formele situaties, in omstandigheden waarin een ‘beleefder’ groet wordt verwacht. Een groet dus die meer respect uitdrukt, meer als uiting van beleefd willen zijn wordt ervaren. ‘s Morgens of ‘s middags, het maakt niet uit: met *Goeiedag* zit je wat dat betreft goed, in beide gevallen. Je zegt het zelf, in formele en net zo gemakkelijk in meer informele situaties, en je vindt de ander zeker niet onbeleefd als hij jou op zijn beurt met *Goeiedag* begroet. Wel geldt de dag als ‘domein’ van *Goeiedag*, want het bezigen van deze groet in de avonduren wordt toch wel gemakkelijk als vreemd ervaren. Toevoegingen als in *Goeiedag Jan en Garriet*, *Goeiedag meensken* e.d. maken de begroeting nog iets warmer, hartelijker of iets respectvoller, zoals in *Goeiedag burgemeester!/Borgemeester!* De spreker doet daarmee nog meer zijn best en het is alsof het de mensen die met elkaar gaan communiceren net iets dichter bij elkaar brengt. Zulke voorbeelden vinden we niet alleen in de gesproken taal, maar ook in de geschreven weergave van de gesproken taal zoals we die uit de oudere Stellingwerfse literatuur kennen. (Een handzaam overzicht van die literatuur wordt geboden in hoofdstuk 7.3 van het recente *Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde*). Het meeste materiaal in deze bijdrage komt echter uit het *Stellingwarfs Woerdeboek*, dat heel veel interessante verbindingen en complete zinnen laat zien die sprekers hebben ingebracht door middel van een jarenlang volgehouden maandelijkse enquête, en wel in de periode 1975-2004. In deze bijdrage wordt dat woordenboek regelmatig geciteerd – te weten met behulp van de verkorte vermelding *SW-*, omdat het dus veel informatie uit vooral de gesproken taal bevat.

Met behulp van *SW* leren we van meer dan honderd informanten, verspreid over de hele regio, dat *goeiedag* algemeen is in het oosten van het gebied Stellingwerf en verspreid opgegeven is in het westen. Vooral uit dat gebied komt ook de opgave *goeiendag*. De aangevulde begroeting van het type *Goeiedag meensken* vinden we ook in *SW*, nl. *Goeiedag mit mekaere* ‘goedendag met elkaar’, een opgave uit Peperga-De Blesse. Volgens de informant voor *SW* wordt *goeie(n)dag* ook gebruikt als groet bij vertrek, dus ‘ten afscheid’.

Dit tafereel uit het openluchtspel *Uut het leven* (uitvoering 17 en 18 augustus 1918, te Schotterenburg onder Oosterwolde) laat ons zien hoe Laamet ('Lammert') na lange tijd voor het eerst met verlof terugkeert uit een legerplaats in Brabant. Hij geeft de beide meisjes stevig de hand, eerst Rensien, dan Anne, zo vermeldt de regie-aanwijzing in de gedrukte versie. De beide maegies begroeten hem met *Welkom hier! Welkom hier!* Hoe gaot 't nog? Het valt overigens elders in de toneeltekst op dat ook de tapper en de scheper 'schaapherder' elkaar de hand geven wanneer de laatste vertrekt na zijn bezoek aan de 'tapperij', om weer samen met zijn hond naar de kudde schapen te gaan (zie ook par. 4). Foto: Archief Stichting Stellingwarver Schrieversonte, Berkooop/Oldeberkoop.

In de tekst van een openluchtspel uit 1918, getiteld *Uut het leven* en geschreven door J.H. Popping uit Oosterwolde, komt ook meermalen *goeiendag* voor. De auteur deelt in het voorwoord mee, dat de spreektaal zoveel mogelijk ‘naar de uitspraak is aangegeven’, en overeenkomt met ‘die in het zuidoostelijk deel van Stellingwerf’. Het Stellingwerfse taalgebruik van Popping zal als midden-19^e eeuws bedoeld zijn, omdat

zijn stuk ‘enige jaren na de Belgische omwenteling’ speelt, veel historische gegevens noemt en ook overigens sterk historiserend is. Het is bekend dat hij ten behoeve van het gebruik van correcte taal vooral luiserde naar ouderen. Hij koos voor het genoemde tijdperk “a. omdat men dien tijd vrij duidelijk kon geven; b. om die jaren van mobilisatie eens in herinnering te brengen”, zo meldt de auteur in het woord vooraf. In verband met Popping’s *goeiedag* wijs ik erop dat de vorm met *n* door de informant voor *SW* voornamelijk is opgegeven juist uit westelijk Stellingwerf, de oostelijke informant gebruikten kennelijk bijna uitsluitend *goeiedag*. Uit de dorpen Peperga en De Blesse komt in *SW* ook een voorbeeldzin voor met *goeiedag* als uitroep in de betekenis ‘toe maar even!’, ‘ja hallo!’, ‘nou zeg!’. Deze luidt: *Ja, goeiedag, dat zoj' wel willen!* ‘ja, goeiedag, dat zou je wel willen’. Dit gebruik is niet tot Peperga en De Blesse beperkt, maar is algemeen in Stellingwerf.

Naast *goeiedag* kent het Stellingwerfs ook *dag*, dat ook tot *daag* wordt aangehouden, en de eveneens korte vorm *goeie*. *Dag* en *goeie* komen in het hele gebied voor, zo blijkt uit de opgaven van de informant voor *SW*. Naar mijn indruk kunnen ze zonder terughoudendheid ook in de avonduren worden gebruikt. Ook in de hierboven vermelde tekst van J.H. Popping uit 1918 komt *dag* een aantal malen voor, als begroeting bij aankomst, bijv. *Dag Rensien, hoe giet 't nog mit jow?* ‘Dag Rensien, hoe gaat het nog met je?’. Maar meer nog vinden we het in dat werk als afscheidsgroet. In een enkel toneelstukje van H.J. Bergveld (1902-1966) treffen we *goeie* aan als begroeting (Bergveld 1976), elders uit zijn werk komt de voorbeeldzin: *J. keek nog wat notsk* (‘nors’), *mar zee toch ok mar 'Goeie!'*.

Goeiedag zeggen en *dag zeggen* – het laatste wordt ook als *dagzeggen* geschreven – zijn verbindingen die ‘mondeling groeten’ betekenen. Ook *doeg* (met lang aangehouden *oe*) wordt gezegd, vooral als men elkaar tegenkomt en dan *dagzegt*. Meer nog wordt het gebruikt als groet ten afscheid, vaak in verbindingen als *Now, doeg*, en (als reactie): *Ja, doeg heur*. Soms kan dit *doeg* ook als *dowg* klinken. Ook *dag* en *daag* kunnen op die manier in het hele gebied bij het afscheid worden gezegd, vaak in verbindingen als *Now, dag heur* en in de groet-als-reactie: *Ja, dag heur*. *SW* geeft veel voorbeelden van *dag* in verbinding met de naam of functie, of met een groepsaanduidend woord. Voorbeelden daarvan zijn: *Dag volkien/Dag mit mekeer ‘goedendag samen’* (uit

Oldeberkoop), *Dag allemaole!*, *Dag maot!* (de aanspreekvorm *maot* komt vooral in een groot westelijk gebied voor, vanaf Nijeberkoop), *Dag meester/juffer*, *Dag burgemeester/borgemeester*, *Dag Klaos!* Bij het afscheid wordt vaak gezegd: *Dag, heur!*, *Now, dag heur!*, *Now, dag meester*.

Goeie wordt eveneens veel gezegd, als groet onderweg, bij het aanspreken, bij binnenkomst, bij het zich melden bij een groep die staat te praten, e.d. Ook dan maakt een toevoeging de communicatie wat warmer, directer, zoals in: *Goeie, meensken!* *Goeie, Aaf!*, *Goeie, volkien, waor zullen jim henne!* ‘dag mensen, waar gaan jullie naar toe?’ Net als *dag* kan *goeie* ook in verbindingen worden gebruikt bij het afscheid: *Now, goede heur!*, *Goeie, hen!* ‘nu, gegroet, hé’.

Bij vertrek kun je trouwens ook heel goed gebruik maken van andere, algemene manieren van zeggen: *Tot kiek es* ‘tot ziens’, *Tot een aandere keer* e.d., *Et beste, heur!* ‘het ga je goed, hoor’, *Now, et beste (dan/dan mar)*, waarbij reacties mogelijk zijn als: *Ja, goede heur*, en: *Ja, et beste heur*, of: *Ja heur, et beste!* Sporadisch hoort men ook *Goejui!*, als nadrukkelijke enigszins informele afscheidsgroet, zoals in Nijeberkoop. En uit het dorp Ter Idzard komt de woordenboekopgave *Goeie! De jokte!* ‘dag! de jeuk!’, een aldaar bekende groet gebruikt door kennissen die onder elkaar zijn.

Gaat men voor eventjes weg, dan wordt gezegd: *Now, tot zo, tot doukies, tot douk, tot aanst* (en varianten), *tot aansend, tot straks, tot zodaories, tot zodaodelik, tot zomitiën*.

Niet iedereen die je tegenkomt kun je met de meer informele groetwoorden *huj* (met de *u* van ‘put’), *hoj* (met gesloten, korte *o*) en *hallo* aanspreken. *Hoj* kan gezegd worden tegen iemand die wordt ingeschatt als ongeveer even oud, en het kan ook om een ouder iemand gaan die je goed kent en met wie je informeel om kunt gaan. Je zegt het niet zo snel tegen een onbekend iemand, tenzij het om een jongere gaat. Ook gezagsdragers en anderen met flinke status groet je over het algemeen niet met *hoj*, of je zou al willen uitdrukken dat je weinig respect hebt voor hem of haar. Het gebruik van *hoj* is zeker niet van de allerlaatste tijd, ook al gezien het voorkomen in de *Haarm*-trilogie van de oudere auteur Hendrik Vondeling (1901-1992), vgl. *Hoj Haarm, reup Sietse*

'hoi Harm, riep Sietse'. Tegenwoordig wordt ook wel *hallo* gezegd, met ongeveer dezelfde mogelijkheden als *høj*.

Maar je groet iemand met hogere status of een onbekende al helemaal niet met *huj*. Gebruik je dat woord wel, dan is het een soort minimale groet – en ook niks meer. Net als bij *høj* kun je ook *huj* zeggen of roepen niet alleen bij aankomst maar ook bij vertrek, dan dus als afscheids-groet, vgl. *Ik gao d'r vandeur! Now, huj hen!* 'Ik ga ervandoor! Nou, dag hè?'. Als iemand weggaat met *Now, dan gao ik mar* e.d. kun je behalve met *tot kiek es, tot doukies, tot straks* enz. ook antwoorden met een minimale reactie: *Ja, huj*. Dat is dan een groet die vrij gemakkelijk doet denken dat de spreker al weer lang z'n gedachten ergens anders heeft. Een stukje wellevender klinkt in elk geval zoets als *Ja, høj hen!* In plaats van *huj* kun je trouwens ook *hui* zeggen, een uitspraak die gebonden is aan westelijk West-Stellingwerf benoorden de rivier *De Lende*. In dat gebied is *uj* trouwens in het algemeen gesproken tot *ui* geworden. *Huj* en *hui* als groetwoorden zijn homoniemen van *huj* resp. *hui* = 'hooi'. En dat verklaart waarom in de informele sfeer gemakkelijk als reactie op de groet *huj* wordt gezegd: *'Stro is langer!'* Bijzonder is de vermelding in *SW* dat jongens die vroeger overdag in het veld op de koeien moesten passen (de zogeheten *koe кудеры* 'koe-hoeders'), elkaar min of meer zingend aanriepen of groeten met *Huj, huj, as i'j bi'j mi'j kom ik bi'j jow* 'huj, huj, als jij bij mij kom ik bij jou', een opgave uit Fochteloo. *Huj* kan hier dus een groetwoord zijn, maar tegelijk werd dit woord ook gebruikt als lokroep voor het vee.

Als heel informele afscheidsgroeten worden ook gebezigd: *Aju!* – wat sporadisch wel schertsend aangevuld wordt tot *Aju de parreplu* –, *De zegen!*, *De kriebels!* (min of meer schertsend) en *De mazzel*, zoals blijkt uit *SW*-opgaven als die uit Scherpenzeel resp. Blesdijke: *Now, dan de mazzel mar* (Scherpenzeel), *De mazzel dan mar weer!* (Blesdijke). Je kunt iemand bij wijze van afscheid verder ook groeten met '(now,) de groeten'. Dat kan vriendelijk maar ook heel bits klinken. Een bits afscheid geef je in het bijzonder met een stevig *Gegroet!*, wat niet wil zeggen dat *gegroet* in geen enkel geval ook vriendelijk zou kunnen klinken. In elk geval wordt sinds begin jaren zeventig ook wel gezegd, als spontane, hartelijke groet ten afscheid: *De groeten, tot kiek!*

Ook *moj* (met gesloten, korte *o*) geldt als een informele groet. Mensen met een hoge status en vreemden tegen wie je beleefd wil zijn groet je, naar mijn indruk van nu en van langer geleden, niet met *moj*. In de eerste helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw werd het gebruik van *moj* in het hele gebied afgevraagd, dus in zo'n 25 dorpen verspreid over de hele regio Stellingwerf. Het bleek toen in de testgroep in het centraal gelegen Nijeberkoop niet bekend te zijn. Ook *huj*, zo gaf men in die groep aan, ‘zei je vroeger niet’ (*SW*). Maar de leden van de testgroep van *SW* in Nijeholtpade kenden *moj* wel. In die tijd bleek uit de opgaven uit maar liefst dertien dorpen met informantengroepen dat *moj* toen al in gebruik was, hoewel het mij uit de oudere Stellingwerfse literatuur niet bekend was. En ook nu komt het bij inspectie van een aantal boeken niet naar voren. Sommige informantengroepen voor het *SW* gaven in de jaren tachtig aan dat ze *moj* alleen in de ochtend zeiden. Dat betreft de groepen uit Nijeholtpa, Peperga-De Blesse, Spanga en Scherpenzeel. In het oostelijke Fochteloo gaf men op *moj* te kennen van jongeren. De groet *moj* gold indertijd voor de informantengroepen en geldt ook nu als informeel, maar was en is als informele groet ook weer snel ongepast. Dat is in overeenstemming met de waarneming van de Drentse auteur Gerrit Kuipers, die wordt genoemd in de bijdrage van Abel Darwinkel aan deze bundel. *Goeiedag of goeiendag* is daarentegen niet informeel. Enkele voorbeeldzinnen met *moj* uit *SW* zijn:

- (1) Moj, daor was ik dan, we zullen mar gauw beginnen (een zin uit Oldeholtpade)
- (2) As ik morgens iene tegenkomme, zeg ik van moj (een zin uit Nijeholtpade)

De beperking van *moj* tot de morgen doet denken aan een mogelijke ‘vervorming’ uit *goeiemorgen/goeiemorn/morn* (zie ook par. 2). Die mogelijke verklaring wordt ook in de bijdrage over het Drents aangedragen. Het is daarnaast ook voorstellbaar dat de beperking tot de ochtend het gevolg is van een betekenislink die de sprekers, al interpreterend, tussen *moj* en *morgen* hebben gelegd. Als laatste over *moj* geeft ik hier nog een waarneming van mijn zoon uit de jongercultuur van oostelijk Stellingwerf, aangrenzend Drenthe en het Groningse Westerkwartier. Jongeren van zo rond de twintig gebruiken regelmatig de groet *moj* en – dat is net iets stoerder – de versterkte vorm *ah-moj* (met de klemtoon op *moj*). Zo ook is heel bekend de groet *Goeiedag even*, een eveneens

populaire groet uit de jongerencultuur die ook Darwinkel noemt in zijn bijdrage over Drenthe, met wat meer uitleg en met een soortgelijke waarneming uit het oostelijk Stellingwerfse Appelscha.

2. Tijdsgebonden begroetingen: van Waj' d'r ok weer tot Naacht, Trien!

Goeiemorgen, meensken! Ik gebruik het – redelijk spontaan natuurlijk – regelmatig in mijn radiopraatje *Van praot komt praot* op de beide locale radiozenders. *Goeiemorgen allemaole* kan evengoed, en zo ook *Goeiemorgen Albert en Alie!* Opmerkelijk is dat we de verbinding *Ja, goeiedag 'nou zeg, kom nou toch'* in bijv. *Ja, goeiedag, dat zoj' wel willen!* uit paragraaf 1 ook kunnen gebruiken met *Goeiemorgen*. We zeggen dan dus: *Ja, goeiemorgen, dat zoj' wel willen!* Dezelfde verbinding maken we als Stellingwervers opmerkelijk genoeg niet met *goeiemiddag, goeienavond* of *goeienacht*. Dus wel kunnen we zeggen: *Ja, goeiemorgen/goeiedag! Dat zol ik ok wel verdienen willen!*, maar die uitspraak zullen we niet beginnen met *Ja, goeiemiddag (...)*. Het gaat dan ook om een uitroep waarmee je aangeeft dat iets heel anders is, loopt of zal gebeuren dan de suggestie is, en dus niet om een eigenlijke begroeting. En zo kan het gebeuren dat de uitroep *goeiemorgen* in zin (3) hieronder gedaan kan zijn op elk moment van de dag of zelfs in de nacht.

(3) *Ik docht hi'j zal dat allienig wel even anbrengen kommen, mar goeiemorgen! Hi'j bleef zowat tot an melkerstied!* ‘ik dacht dat hij dat alleen wel even zou komen aanbrengen, maar goeiemorgen! Hij bleef bijna tot de koeien gemolken moesten worden’ (wat gebeurt aan het eind van de middag en vroeg in de morgen) (*SW*; een zin uit Nijeberkoop)

Naast de groet *goeiemorgen* worden ook de verkorte vormen van deze groet: *morgen*, *morn* en *monnen* gebruikt. In reactie daarop kan men het woord *ok* ‘ook’ toevoegen, vgl. (4). Maar in het soort gebruik van *goeiemorgen* zoals uitgedrukt in (3) zien we de verkorte vormen niet optreden. Het gaat in die gevallen natuurlijk ook om een bijzondere uitroep, niet om een feitelijke groet.

- (4) *Morn!* ‘goedemorgen’, met als reactie van degene die als eerste gegroet wordt: *Morn, Monnen!* of *Morgen!*, echter vaak: *Ok morgen/morn/monnen!*, zoals in: *Ok morgen! Mar wat hewe now an de fiets hangen!* ‘ook goedemorgen toegewenst. Maar wat is dit, wat gebeurt hier allemaal (letterlijk: wat hebben we nu aan de fiets hangen!)’ (materiaal uit oudere literatuur van H.J. Bergveld (1902-1966), afkomstig uit Appelscha, geciteerd uit *SW*)

Nog voor je buiten je gezin ieder een goedemorgen wenst, begroet je ’s morgens de andere gezinsleden of andere huisgenoten. Zie je ze voor de eerste keer die ochtend, dan gebruik je vaak zinnen als: *Hej’ wat (lekker) slaopen?* ‘goed geslapen?’, *Zo, bi’j’ ok wakker* ‘zo, ben je ook al wakker’, *Zo, waj’d’r ok weer!* ‘zo, was je daar ook weer’, *Dat ie bin d’r ok al (weer) uut!* ‘dus jij bent ook al (weer) uit je bed’.

Net als *goeiemorgen* kent ook *goeiemiddag*, de volgende aan een bepaalde periode van een dag gebonden vorm, een verkorte variant, nl. *middag*. Ook voor de aan de avond gebonden groet zijn er meerdere mogelijkheden die geen van alle informeel zijn. Wel kan de avondgroet, evenals die voor de morgen en de middag, nog vriendelijker gemaakt worden door de hier al eerder genoemde toevoegingen. De kale vormen van de gewone groet voor de avond zijn, zo valt te lezen in *SW*: *Goeienavend* (algemeen gebruikt), *Goeienavend* (sporadisch, en dan alleen westelijk), *Genaovend* (Noordwolde), *’n Aovend* (een verkorte vorm dus, die algemeen in gebruik is en was, ook bij oudere schrijvers), *’n Avend* (uit Spanga). Met de genoemde toevoegingen ontstaan er begroetingen als *’n Aovend jim!* (van de oudere oostelijke auteur H. Vondeling (geciteerd uit *SW*)), *’n Aovend volkien!* (uit Donkerbroek).

En, als de avond dan ten einde is of loopt, kun je nog iemand ten afscheid *goeienacht* toewensen. Maar je zegt het juist niet als begroeting tegen mensen die je in de nacht ontmoet of die je via de telefoon of anderszins begroet bij het begin van een gesprek. Daarom klinkt in Stellingwerver oren het begin ‘Goedenacht luisteraars’ van bepaalde landelijke, nachtelijke radioprogramma’s dan ook nogal vreemd.

Elkaar welterusten wensen gebeurde en gebeurt nog altijd veel met een algemene groet: *Welterusten!* In huiselijke kring zegt men ook wel:

Goeienaacht, maar veel vaker: *Naacht!* of *Nacht!*, een verkorting van *goeienaacht*. Het toevoegen van de naam van degene die men welterusten wenst komt veel voor, vgl. *Naacht Trien! Nacht Henk!*, terwijl een aantal kinderen tegelijk als volgt welterusten kan worden gewenst: *Naacht kiender!* (een vermelding in *SW* uit Nijeholtpade). Het uiten van *Welterusten* roept gemakkelijk, bij spreker zowel als hoorder, een reactie op in de vorm van een oud volksrijmpje, dat vele varianten kent. *SW* geeft daarvan een hele reeks, waaruit hier twee worden geciteerd onder (5) en (6):

- (5) *Welterusten/Mit de kop in 't kussen/Mit de neuze in de veren/ Morgen eten we lekkere peren* (uit Makkinga, Oosterwolde)
- (6) *Welterusten/Mit de kop in 't kussen/Mit de kont d'r bi'j del [‘er-bij neer’]/Nacht Nel!* (*Spanga*)

Vandaag de dag zegt men trouwens ook vaak, los of als toevoeging bij *Welterusten*: *Lekker slaopen!*, *Now, mar lekker slaopen, heur!*, *Slaop (mar) lekker!*

3. Laten groeten

Heel vaak gebeurt het dat je degene die je zou willen groeten maar die zich elders bevindt, laat groeten door de ander, van wie verondersteld wordt dat hij of zij de te groeten persoon binnenkort tegenkomt. Je laat dus *de groeten overbrengen*. Wat geef je de brenger van je groet dan mee? Dat zijn verbindingen van dit type: *Doe him/heur de groeten* ‘doe hem/haar de groeten’, *Wi'j'him/heur even de groeten doen?* ‘wil je hem/haar even de groeten doen?’; (*Now*), *de groeten (mar) (even) doen (heur)*. Iets lichter klinkt het alternatieve *dagzeggen*: *Wi'j'ze wel even dagzeggen van oons?* ‘wil je hen onze groeten wel even overbrengen?’ en *Ie moe'n ze mar even dagzeggen van oons*. Degene die *de groeten* moet ontvangen, krijgt dit te horen: *Now, de groeten van Annie*, *Now, ik mos jow even de groeten doen van Annie*, of *Now, ik mos jow de groeten (even) doen, en... ie raoden nooit van wie!* Aan het verouderen zijn de uitdrukkingen: *Now, de kompelmenten van Jan en ik mos jow vraogen...* ‘nu, de complimenten = beleefde groeten van Jan en ik moest je vragen...’, zo ook *Now, de groetenis(se) van mien heit* ‘de (beleefde) groeten van mijn vader’.

4. Voesten en voesken

Elkaar een hand geven ter begroeting deed je vroeger in ons gebied eigenlijk alleen als je elkaar lang niet gezien had. Dat kon bijvoorbeeld gebeuren als je een dag op visite ging naar familie of kennissen die een aantal dorpen verder woonde. Zulke visites waren niet ongewoon, je ging dan *uut gaasten* (letterlijk: een dag gast zijn bij vrienden of familie). Op een zondagmorgen gingen man en vrouw, eventueel met kinderen, naar de mensen die ze volgens een afspraak die al lang geleden was gemaakt, zouden bezoeken. Je dronk uitgebreid koffie *mit een lekkere koeke*, gebruikte een uitgebreide warme maaltijd, bleef 's middags nog op de thee en ging vervolgens vaak niet te laat weg, om thuis nog te kunnen melken als de andere familieleden dat alleen niet aankonden. Ook de gastheer zelf moest in principe natuurlijk zijn koeien melken. Als je aankwam moest je *voesten* of *voesken* (lees: 'vuisten'). Ook als je weer wegging, het was immers voor langere tijd, werd er nadrukkelijk afscheid genomen met *voesken* of *voesten*. Dit werkwoord drukt letterlijk uit 'vuisten', dus: elkaar de hand schudden. Het *voesten* ten afscheid heet ook: *ofvoesten* of *ofvoesken*.

Bij het eerste contact zei men, ter uitnodiging om elkaar een hand te geven, bijvoorbeeld: *Zuwwe even voesken?*, of *We moe'n donkt mij eerst even voesten*. Raakte men al druk aan de praat en vergat men in eerste instantie de ander een hand te geven, dan kon men vervolgens zeggen: *Hewwe al voeskt?* 'hebben we elkaar al een hand gegeven?', nl. als uitnodiging om dat alsnog te doen. Ook met belangrijke personen of vreemden die op visite kwamen, zeker als ze langere tijd zouden blijven, *voestte* men wel. Maar kwam men voor zo maar even een boodschap of een kort gesprek dan gebeurde dat niet. In het oudere werk van de Stellingwerver schrijver H.J. Bergveld (1902-1966) lezen we bijv. *Ik veegde mien hanen eerst effen wat an mien stiesiekoren broek of en voestte doe mit him* 'ik veegde mijn handen eerst even een beetje af aan m'n manchester broek en gaf hem toen een hand'. Tegenwoordig geeft men elkaar veel vaker en veel gemakkelijker dan vroeger de hand ter begroeting (maar zie ook het onderschrift bij de foto van een bekend openluchtspel uit 1918).

5. Niet groeten: foute boel of juist niet?

Wie de ander niet opmerkt en dus niet groet, of niet de moeite neemt hem of haar te groeten, kan dat kwalijk genomen worden. Maar dat geldt alleen voor een omgeving waar men het gewoon vindt dat men elkaar groet, en dat is vooral in de kleinere dorpen. In grotere plaatsen als Wolvega en Oosterwolde groet men lang niet iedereen die men op straat tegenkomt, net zo min als men dat doet bij een bezoek aan grotere plaatsen als Assen, Groningen, Zwolle of Heerenveen. Maar degenen die verwachten dat je ze herkent, rekenen toch wel op een groet. Niet groeten kan dan, net als in dorpen waar het haast per definitie wordt verwacht, negatieve reacties opleveren, reacties van het soort zoals ze in (7) - (10) zijn geciteerd.

Ken ie mi'j niet meer?

- (1) *Ie kennen me zeker niet meer??!*
- (2) *Kuj' gien dag zeggen?* (een uiting die gemakkelijk bits kan klinken)
- (10) *Ie willen me zeker niet meer kennen!* d.i. zoiets als: ‘je hebt er zeker geen behoefte aan me te herkennen’, of ook: ‘ik ben kennelijk ‘te min’

Ook een derde kan erop wijzen dat je eigenlijk hoort te groeten, vgl. zin (11).

- (11) *Kuj' die meensken gien dag zeggen!, ...niet even dag zeggen!*
‘kun je die mensen niet even groeten?’

Toch begon de heel vaste gewoonte ieder een goede dag te wensen al enigszins te vervagen ten tijde van de verzamelfase van het *Stellingwarfs Woerdeboek* (1975-1991). De volgende voorbeeldzin in *SW* uit Nijeberkoop onder (12) getuigt daarvan:

- (12) *Meikeer dag zeggen doen ze niet vule meer tegenwoordig*
‘mensen groeten elkaar niet vaak meer als ze elkaar tegenkomen’ (zoals vroeger)

Een bijzondere toepassing van de groet *dag* (‘ten afscheid’) vinden we in de verbindingen (13) en (14). Daarin is *dag* synoniem van ‘weg, ervandoor’. Deze zinnen citeert *SW* uit het westelijke dorp Nijetrijne.

- (13) *Ie kun om mi'j dag gaon!* ‘je kunt wat mij betreft ophoeperen’
(14) *Gao now toch gauw dag!* ‘ga weg, je kunt de boom in’

In de leefomgeving en -situaties waarin het gewoon is of was om elkaar te groeten, geldt dat je degene met wie of de familie waarmee je geweldig ruzie hebt en er zo'n hekel aan hebt dat je ze nooit meer wilt spreken, hoe dan ook nooit meer groet of aanspreekt. Zulke mensen *zeg ie nooit gien dag meer*, beide partijen *praoten nooit meer*. Kortom, de partijen verwachten dat ze jarenlang, zo niet altijd elkaar niet meer zullen groeten en geen gesprek meer zullen voeren. Bij ernstige ziekte of overlijden kon zoets heel misschien nog weer eens doorbroken worden, maar in principe *bleven ze lelk op meikeer* ‘bleven ze elkaar vijandig gezind’. Tot welke merkwaardige situaties dat kon leiden, werd lang geleden door een van de woordenboek-informanten uit Nijeberkoop verteld. De dorpstimmerman en de dorpschilder waren bij een kleine verbouwing betrokken in het huis van de informante. Maar ze waren om zo te zeggen ernstig gebrouilleerd en spraken dus niet met elkaar, ook niet toen ze steeds aan het werk waren in dezelfde woonkamer. De vrouw des huizes, onze informante dus, nam een kijkje en bracht koffie, en merkte de ijzige stilte. Waarop ze zich liet ontvallen: *Now, afijn, jim verpraoten de tied in elk geval niet!* ‘jullie verspillen je tijd in ieder geval niet door maar steeds met elkaar te praten’.

6. Groeten in mail of brief

Als gewone groet in de dagelijkse mondelinge communicatie leek *goeie* voor sommigen kennelijk als een verouderd woord te gaan gelden, maar het blijkt ineens een nieuw leven te zijn beschoren in internetgebruik. Stellingwervers beginnen hun mail behalve met *Dag Jannie*, *Dag Geert* of het heel korte *Dag* ook vaak met *Goeie Femmie*, *Goeie Aebel* enz. De informele groet zoals die vaak boven brieven staat: *Beste Sjoukje*, *Beste Gerard* is overgenomen in mailverkeer, en komt dus voor naast *Dag Jannie*, *Goeie Aebel*.

Wanneer men zich beleefd of formeel moet uitdrukken, gebruikt men aanspreek-verbindingen van het soort *Achte Heer Geerts*, *Achte Vrouw De Vries*. De groet onder een mail of brief is *Mit vrundelike groet(en)*, of evenwel, als men hartelijkheid wil weergeven: *Mit hattelike groet*. Verkorte

vormen komen ook voor, zoals in *Vrundelike/Hattelike groet*. Veel informeler is *Now, tot een aandere keer, Now, goeie heur, Now, tot kiek (es), Now, et beste*. Men kan z'n brief ook eindigen met (*Now,*) *de groetenisse*, en dat kan met een mailtekst ook. Die lijkt me echter het vaakst te worden afgesloten met korte vormen als *Tot kiek es, groet, (de) groeten* en *vr. gr.* als afkorting van *vrundelike groet*. Ook *mvg* als afkorting van *mit vrundelike groet(en)* komt af en toe voor. Alleen maar *Gr.* zag ik in Stellingwerfs mailverkeer tot nu toe niet, en ook niet ‘*Hartelijks*’. Dat is, zo schreef Frits Abrahams onlangs in *NRC Handelsblad* (16-12-2008), ‘een handige vondst, maar de gevolgen kunnen, nog meer dan vroeger, gruwelijk zijn als je de derde letter per ongeluk weglaat. Dan nog liever de grimmige afkorting: *Gr.*’

Ziekiek (‘kijk eens’, een Stellingwerfse vorm om de ander z'n aandacht te trekken), we ondervinden hoe in Stellingwerfs mailverkeer de afkorting *gr.* geen kans krijgt al te grimmig te lijken, hij wordt immers voorafgegaan door een afgekorte expressie van vriendelijkheid of hartelijkheid aan de aangeschrevene. Die groeten we namelijk met *h. gr.* of op z'n minst met *vr. gr.* Mag ik, voor de zekerheid, ter afsluiting en beslist allerhartelijkst bedoeld, iedereen *et beste* wensen en daarbij hopen op *tot kiek es?*

BIBLIOGRAFIE

- Abrahams, Frits, ‘Een nieuw mailvirus’, in: *NRC Handelsblad* 16-12-2008
- Bergveld, H.J. (1976), *Klaeterjaegers. Riempies, verhaelen, teniel-stokkies en godsdiestig wark in de Stellingwarver taal, bi'j meeker brocht deur Henk Bloemhoff*. Oosterwoolde.
- Bloemhoff, H. (1994-2004), *Stellingwarfs Woerdeboek diel 1-4*. Oosterwoolde 1994 (dl. 2), Berkoop/Oldeberkoop 1997 (dl. 3), 2001 (dl. 4), 2004 (dl. 1)
- Bloemhoff, H. en P. Jonker (2008), ‘Stellingwerver literatuur’, in: Bloemhoff, H., J. van der Kooi, H. Niebaum en S. Reker, *Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde*. Assen, p. 352-366.
- Popping, J.H. (1918), *Uut het leven. Tooneelstok in drie bedrieven in het dialect der Stellingwarvers*. Oosterwoolde.
- Vondeling, H. (1990), *Haarm Trilogie. Haarm/Haarm en Maatien/Jouk boerkt veerder*. Oosterwoolde.

Philomène Bloemhoff-de Bruijn

GROETEN EN AFSCHEID NEMEN IN OVERIJSSEL

1. Inleiding

In de maanden november en december van 2008 hield de Stichting Nederlandse Dialecten een internetenquête met als thema: *Groeten en afscheid nemen in de streektaal*. In 35 vragen werd niet alleen gevraagd naar groetwoorden, maar bijv. ook naar de woorden die men gebruikt wanneer men zijn/haar verwondering wil uitdrukken, iemand feliciteert, bedankt of zich verontschuldigt. De respons in Overijssel viel niet erg mee, maar er kwamen toch voldoende antwoorden binnen om er een beschouwing aan te kunnen wijden. In totaal werd in deze provincie de enquête ingevuld door 71 personen.

In dit artikel beperk ik me tot het bespreken van de woorden en uitdrukkingen die in Overijssel worden gebruikt om anderen te begroeten en om van anderen afscheid te nemen, zowel mondeling, in het leven van alledag (§ 2 en 3), als schriftelijk in sms-berichten of in chatsessies (§ 4). Het zal blijken dat er binnen Overijssel duidelijke regionale verschillen bestaan en dat de groetwoorden die de respondenten intikken wanneer ze sms-en of chatten niet sterk afwijken van de woorden die ze gebruiken wanneer ze op traditionele wijze iemand groeten.

2. Begroeten

Vraag 13 van de enquête luidde:

Met welk(e) woord(en) of welke uitdrukking begroet u in uw dialect andere personen?

- a) *in het algemeen*

- b) 's morgens
- c) 's middags
- d) 's avonds

In totaal gaven 47 respondenten een antwoord op vraag 13a, 48 op vraag 13b, 46 op vraag 13c en 13d; regelmatig werd meer dan 1 antwoord gegeven.

2.1 Goeie(n)dag!

De uit het Nederlands bekende begroetingswoorden *goeie(n)dag*, *hallo* en *hoi* worden ook in de provincie Overijssel veel gebruikt. In plaatsen waar de *h*- aan het begin van een woord niet gezegd wordt, zegt men *allo* in plaats van *hallo* en geeft men dat ook op, maar *oi* voor *hoi* werd niet genoteerd, dat vond men kennelijk te vreemd om in te typen. Behalve deze bekende woorden zien we verschillende regionaal gebruikte begroetingen. *Heui* (en varianten) komt voor in Noordwest-Overijssel en Zwolle. *Moi*, een groet die met name uit Groningen bekend is, maar volgens collega Abel Darwinkel (zie ook diens artikel) inmiddels in Drenthe wijd verbreed is, wordt in onze provincie opgegeven in Twente, aangrenzend Sallands gebied (Hardenberg, Dedemsvaart, Slagharen, Hellendoorn) en daarnaast (een vooruitgeschoven post?) nog eenmaal in Steenwijk. *Moin* en *(t)jo* zijn typisch Twentse vormen. *Moin* komt uitsluitend voor ten oosten van Almelo; *(t)jo* in Rijssen.

Algemene begroeting	Waar?
goeie(n)dag	Verspreid (16x)
(h)allo	Verspreid (15x)
hoi	Verspreid (10x)
(h)eu(i)	NW-Ov, Zwolle (4x)
moi	Twente, aangrenzend Salland, Steenwijk (13x)
moin	Twente (4x)
(t)jo	Rijssen

fig. 1

2.2 Goeiemorgen, goeiemiddag, goeienavend

's Morgens zegt men in Overijssel meestal *goeie(n)morgen* tegen elkaar of men gebruikt daarvan een regionale variant: *goeiemörgen*, *goeie(n)morn*, *goeie(n)mörn*, *goeie(n)märn* of kortweg *morn*. Maar ook *moggle!* wordt een paar keer opgegeven, zowel in West-Overijssel als in Twente.

Veruit de meeste respondenten die als algemene groet *moi* hebben opgegeven (zie 2.1.), gebruiken dit woord 's morgens ook, en de *moin-zeggers* gebruiken deze groet 's morgens zelfs alleen maar. Met andere woorden: van de *moi(n)-zeggers* hoor je maar een enkele keer de speciale ochtendgroet *goeiemorgen* (of variant). *Hoi/heui* wordt 's morgens ook wel gezegd, maar degenen die dit als algemene groet opgaven, groeten 's morgens meestal met: *goeiemorgen* (of variant), net als de *hallo-zeggers*. *Goeiendag* wordt als ochtendgroet bijna niet gebruikt.

De mensen die de ander 's morgens met *goeiemorgen* (of een variant daarvan) of *morn* begroeten, doen dat 's middags op vergelijkbare wijze: *goeie(n)middag*, of kortweg: *middag*. Sommigen zeggen 's middags *goeie(n)dag*. Een groot deel van de *moi-zeggers* groet ook 's middags met *moi*, een ander deel met *goeie(n)middag*, en wie 's morgens en als algemene groet *moin* bezigt, doet dat 's middags, zoals verwacht, ook.

Als de dag bijna om is, is *goeienavend* (of een variant daarvan) de groet die het meest wordt gebruikt. Zelfs een van de *moin-zeggers* geeft het als avondgroet op, naast het voor hem/haar gebruikelijke *moin*. *Goeie(n)dag* is duidelijk niet meer van toepassing. In het noordwesten van de provincie wordt *hoi* of *(h)eu(i)* vrijwel niet gebruikt voor 'goedemorgen', 'goedemiddag' of 'goedenavond'.

In schema:

's morgens	Waar?	's middags	Waar?	's avonds	Waar?
goiemor- gen (of variant)	Verspreid (21x)	goeie(n) middag (of var.)	Verspreid (22x)	goeien- aovend (of var.)	Verspreid (31x)
morn	Verspreid, vnl. buiten Twente (8x)	middag	Verspreid (4x)	aovend	Verspreid (3x)
mogge	Verspreid (4x)				
goeie(n) dag	Verspreid (3x)	goeie(n) dag	Verspreid (7x)	goeie(n) dag	1x
(h)allo	Bathmen, Baalder, Rijssen (3x)	(h)allo	Bathmen, Baalder	(h)allo	Bathmen, Baalder, Rijssen (3x)
hoi/(h)eu(i)	Niet NW- Ov., wel Staphorst (6x)	hoi/(h)eu(i)	Niet NW- Ov. (6x)	hoi/(h)eu(i)	Niet NW- Ov. (5x)
moi	Twente, aangren- zend Salland (11x)	moi	Twente, aangr. Sall. (8x)	moi	Twente, aangr. Sall. (8x)
moin	Twente (4x)	moin	Twente (4x)	moin	Twente (4x)

fig. 2

3. Afscheid nemen

3.1 Tot zo en tot straks

In vraag 18 werd gevraagd wat men zegt tegen huisgenoten als men eventjes weggaat en als men enkele uren weggaat. Op deze vraag werd 48 maal een antwoord gegeven. Sommigen gaven meer dan één antwoord.

Als Overijsselaars eventjes weggaan, kunnen ze dat op verschillende manieren laten weten. In het midden van de provincie kunnen ze dan zeggen: *Aju* (of: *Aju, tot zo*, of: *Aju tot straks*).

De nadruk op het **weggaan** ligt in de afscheidsgroet: *Ben/Ga even weg*, en daarvan dan de plaatselijke variant, bijv. *Ik bin even vut, heur* (Dedemsvaart), *ik goa eskes hen* (Twente), *'k gao èven vot* (Dalfsen). Anderen benadrukken dat ze snel **terug** zullen zijn: *Ik bin der zo weer!* Daarnaast wordt door velen *Tot straks* of *Tot zo(meteen)* gezegd, ook in verschillende regionaal/lokaal bepaalde varianten. In Twente wordt gezegd *tot temee/temet/töt temeer*, of *tot/tut/töt voort* (soms gevolgd door: *Ik bin der zo weer!*). In Giethoorn is het: *tot daomiet*.

Neemt men voor enkele uren afscheid (vraag 18b), dan zegt men vrijwel niet: *Ben/Ga even weg*, *Ik bin der zo weer*, *Tot zometeen* of *Tot zo*. In plaats daarvan komen: *Tot straks*, *Tot vanaavend*, of: *Ik ga (weg)*, dikwijls met een aanvullende opmerking, in verschillende lokale varianten, bijv.:

Now, ik gao! Tot straks! (Dedemsvaart).

Ik mut èven vot. Ik bin der met 'n pa ur wè weer (Nijverdal).

'k Gao 'n steugie vot (Dalfsen).

Ik blieve een gaankie weg, eur (Giethoorn).

De antwoorden in schema:

Even weg	Waar?	Enkele uren weg	Waar?
Aju	midden provincie (7x)	Aju	vnl. midden provincie (10x)
Ben/Ga even weg	midden prov., Twente, Deventer (8x)		
Ik bin der zo weer	Verspreid (5x)	Ik bin der zo weer	Twente (2x)
Tot straks/strakkies	vnl. midden prov. (9x)	Tot straks/sträkkies	vnl. buiten Twente (15x)
Tot zo (meteen)+ var.	Verspreid (20x)	Tot zo + var.	Verspreid (3x)
Tot temee + var.	Twente (4x)	Tot temee + var.	Twente (2x)
Tot voort +var	Twente (6x)	Tot voort +var	Twente (2x)
		Ik gao vot + var.	Verspreid (9x)
		Tot vanaavend + var.	Verspreid (3x)

fig. 3

3.2. *Aju!*

Vraag 20 van de enquête luidde:

Hoe neemt u in uw dialect afscheid van een kennis van wie u weet dat hij/zij dialect spreekt

- a) *in het algemeen*
- b) *'s morgens*
- c) *'s middags*
- d) *'s avonds*

Vraag 20a werd 46 maal beantwoord. Velen gaven meer antwoorden. Een respondent uit Rijssen geeft zelfs zeven woorden/uitdrukkingen op: *goodgoan, kalm an, heanig an, tjo, aju, tjuus, wierkommen*, maar niet alleen in die plaats beschikt men over diverse mogelijkheden om afscheid te nemen. In totaal worden meer dan twintig verschillende afscheidsgroeten genoemd.

De zeer korte afscheidsgroet *aju* of *ajuuus* wordt niet alleen gezegd als men het huis even of voor enkele uren verlaat (vraag 18), maar wordt in de hele provincie, dus ook in Twente, gebruikt als algemene afscheids-groet. Ook *tjuus* wordt wel gezegd, maar alleen in Twente. *Tjo* komt voor in Rijssen.

Veel gebruikt in Twente is uiteraard *goodgoan* (in Nijverdal en Markelo *goedgoan*). Twents zijn ook: *good hoalden, hard hoalden, bettert oe, wearkommen/wierkommen* (in Giethoorn zegt men als men dit wil uitdrukken bijv.: *'k zie joe gauw weer*) en *doot heanig an* (doe kalm aan). De niet-Twentse pendant van deze laatste uitdrukking is: *kalm an (hè?)*.

Afscheidswensen die niet of nauwelijks door Twentenaren zijn opgegeven, zijn: *tot ziens* (wel door iemand uit Nijverdal), *tot kijk, tot kieke(n)s, tot 'n andere keer, tot 'n volgende keer, tot 'n neeje keer, tot gauw* (soms: *töt - of tut -*). *Doeg, doe* en *tot kieke(n)s, tot kijk* komen alleen in Noordwest-Overijssel en Zwolle voor. De stereotiepe Kamper afscheids-groet: *Now, allo eur!* was uiteraard ook bij de antwoorden te vinden.

De antwoorden zijn gegroepeerd als volgt in schema te zetten; alleen groeten die meer dan eens werden genoemd, zijn opgenomen:

Algemene afscheidsgroet	Waar?
aju, ajuus, tjuus	Verspreid (22x)
goodgoan + var.	Twente (13 x)
good/hard hoalden	Twente (3x)
doot heanig an	Twente (5x)
weerkommen + var.	Twente (2x)
kalm an, hè?	buiten Twente (2x)
tot ziens	vnl. buiten Twente (7x)
tot kieke(n)s, tot kijk	Zwolle + NW-Ov. (4x)
tot 'n andere/volgende keer + var.	buiten Twente (4x)
doeg, doci	Zwolle + NW-Ov. (4x)
het beste	Dedemsvaart, Rijssen (3x)

fig. 4

De antwoorden op vraag 20 b, c, d wijken nauwelijks af van die op vraag 20 a. Met andere woorden: of men nu 's morgens, 's middags of 's avonds afscheid van iemand neemt, men gebruikt telkens dezelfde woorden. Soms wordt er 's avonds nog iets aan toegevoegd als: *slaop ze*, of: *good slaopen*.

4. Sms'en en chatten

Sms'en en chatten is ook bij onze streektalalsprekers inmiddels ingeburgerd. Op de vraag of men dialectwoorden gebruikt in sms-berichten of in chatsessies, antwoorden 19 van de 45 personen die deze vraag beantwoorden positief. De anderen antwoorden met "nee". Ik neem aan dat zij wel sms'en en chatten, en dat degenen die deze vraag niet beantwoorden, dat niet doen. Interessant is om even te bekijken of de sms'ers en chatters allemaal tot de jongere categorie behoren. De mensen die enquêtevraag 32: *Gebruikt u dialectwoorden in sms-berichten of in chatsessies?* niet beantwoorden, variëren in leeftijd van 17 tot 76 jaar; degenen die deze vraag wel beantwoorden zijn tussen de 22 en 79, en de 19 respondenten die streektaalwoorden gebruiken bij het sms'en of chatten tussen de 22 en 69 jaar. Op het eerste gezicht is de laatste groep dus eerder jonger dan ouder dan degenen die niet in de streektaal sms'en of chatten: zij zijn tussen de 31 en 79.

In schema:

Streektaalwoorden in sms-berichten of chatsessies?	Aantal (totaal 71)	Leeftijd
ja	19	22-69
nee	26	31-79
geen antwoord	26	17-76

fig. 5

Om nog beter te kunnen zien of de gebruikers van de streektaal echt niet ouder zijn dan de andere sms'ers en chatters, splitsen we de leeftijd van de ja- en nee-zeggers even uit in drie categorieën, en we zetten er ook de leeftijd onder van degenen die geen antwoord gaven. Uit onderstaand schema lezen we dan bovendien af in welke leeftijdscategorieën de Overijsselse respondenten van de enquête vallen.

Streektaalwoorden in sms-berichten of chatsessies?	Aantal	Leeftijd tot 40	Leeftijd 40-59	Leeftijd vanaf 60
ja	19	4	8	7
nee	26	4	6	16
geen antwoord	26	6	8	12
totaal aantal respondenten	71	14	22	35

fig. 6

4.1 *Hoi! Moi!*

Welke streektaalwoorden gebruikt men eigenlijk in sms-berichten of chatsessies om iemand te begroeten en wanneer men afscheid neemt? Gebruikt men andere, bijv. kortere woorden dan in “gewone” situaties (zie fig. 1 en 4)? In de enquêtevragen 33 en 34 is naar begroetings- en afscheidswoorden in sms-berichten en chatsessies gevraagd. Van de 19 respondenten die streektaal gebruiken (zie fig. 5 en 6) geven er 16 een duidelijk antwoord op de vraag naar de begroetingswoorden. Het meest worden als groet gebruikt: *Hoi*, of: *Moi(n)*. *Moi(n)* alleen in Twente en Hardenberg, het oosten van de provincie dus, *hoi* of *(h)eu(i)* voornamelijk in de westelijke helft en eenmaal in Rijssen. In Rijssen zien we

opnieuw de groet (*tjo*, die ook bij de algemene begroetingen (zie fig. 1) werd opgegeven.

Bij het sms'en en chatten worden dus vaak korte groetwoorden gebruikt; *goeie(n)dag* zien we hier niet. Maar mensen gebruiken ook heel persoonlijke begroetingen. *Waidewa* is wel de meest opvallende, een buitenstaander weet niet wat ermee bedoeld wordt. Het is een samen-koppeling van: *Wa-j der wa?* (Was je er wel?).

In fig. 7 zijn de verschillende antwoorden gekoppeld aan de plaats van het dialect dat gesproken wordt. Groetwoorden die slechts eenmaal werden genoemd, zijn niet opgenomen.

Begroeting	Waar?
hoi	Verspreid (4x)
(h)eu(i)	NW-Ov. (2x)
moi	Twente, Hardenberg (5x)
moin	Twente (2x)
(t)jo	Rijssen (2x)

fig. 7

4.2 *Aju! Goodgoan!*

Op vraag 34, betreffende het afscheid nemen in sms-berichten en chatterssies, gaven 18 van de 19 streektaalminnende sms'ers en chatters antwoord. Dezelfde woorden worden gebruikt als bij het “gewone” afscheid nemen (zie fig. 4). *Aju* + varianten en *goodgoan* zijn ook nu favoriet.

Zoals te verwachten was, neemt men in Twente dikwijls afscheid met *goodgoan*. Hellendoorn sluit zich daarbij aan, Nijverdal vreemd genoeg niet. Ook *good hoalden*, *hardhoalden* en *heanig an* ‘kalm aan’ zijn alleen door Twents sprekenden opgegeven. *Tjo!* is wederom beperkt tot Rijssen. Het wordt daar gebruikt als begroeting, maar ook ten afscheid.

Iets westelijker en in Zwolle (maar ook in het Twentse Rijssen) noteert men *aju* of *ajuu*. Een enkele keer wordt afscheid genomen met: *doeg*, *doei*, *het beste*, *tot ziens* en *tot de volgende keer* (vgl. ook fig. 4).

Uit de enquête blijkt ook dat *groeten(d)* en *gegroet!* vrijwel alleen

schriftelijk gebruikt worden, en niet zijn opgegeven als mondelinge afscheidsgroet.

In fig. 8 zijn alleen de afscheidswoorden opgenomen die meer dan eenmaal scoorden.

Afscheid	Waar?
aju, ajuus, tjuus	Verspreid (9x)
goodgoan	Twente (9x)
heanig an	Twente (4x)
good/hard hoalden	Twente (3x)
gegroet, groeten(d)	Dedemsvaart, Giethoorn, Nijverdal (3x)
tjo	Rijssen (2x)

fig. 8

5. Besluit

Wanneer men in de streektaal iemand begroet, of wanneer men afscheid neemt van iemand, worden daar in Overijssel dikwijls woorden en uitdrukkingen voor gebruikt die ook uit het Nederlands bekend zijn. Bijna overal in de provincie worden *aju*, *goeiedag*, *goeiemorgen*, *goeiemiddag*, *goeienavond*, *hallo*, *hoi*, *tot straks*, *tot zo* en *tot ziens* gehoord. Dikwijls horen we aan deze groetwoorden wel dat ze door een Overijsselaar worden gezegd: ‘goeiemorgen’ klinkt vaak als: *goeie(n) morn*, *goeie(n)mörn*, ‘goeienavond’ als *goeienaomd*, ‘hallo’ als *allo*, ‘tot zo’ als *tut zo*, of *töt zo*.

Daarnaast worden woorden en uitdrukkingen gebruikt die in de eigen streek thuisoren, bijv. het begroetingswoord *(h)eu(i)* en het afscheidswoord *tot kieke(n)s* in Noordwest-Overijssel. En hiermee hebben we het wat betreft de regio-specifieke groetwoorden van West-Overijssel ook meteen gehad. Hoe verder men naar het oosten gaat, hoe meer regionale groetwoorden er zijn: *moi* in Twente en aangrenzend Salland, *moin*, *tot temee*, *tot voort* ‘tot zo, tot straks’, *goodgoan*, *hard hoalden*, *good hoalden*, *doot heanig an* en *weerkommen* alleen in Twente, en daarnaast nog het exclusieve *(t)jo* in Rijssen.

De niet-Twentse tegenhangers *aju*, *tot straks*, *kalm an*, *hè*, *tot 'n andere keer*, *doeg/doei* zijn veel algemener dan alleen in West-Overijssel en Salland in gebruik.

Het gebruik van *moi* is in Groningen en Drente in de loop van de 20e eeuw opgekomen, en heeft zich inmiddels dus ook in Twente en Salland genesteld. Dat het in Overijssel evenals *moin* (Twente) niet oud is, blijkt uit de woordenboeken. Beide woorden worden noch door Schönfeld Wichers (*Woordenboek van het Rijssens dialect*, 1959), noch door Dijkhuis (in het Twents *Diekhoes*, *Twents woordenboek*, 1991³) genoemd.

Tanneke Schoonheim¹

GROETEN UIT DE RANDSTAD

1. Inleiding

Een groet is een gebaar, een woord of een woordgroep, waarmee je sociaal contact op gang kunt brengen of kunt afbreken. Hoe iemand groet, hangt sterk af van zijn leeftijd, zijn status en de situatie waarin hij zich bevindt. Groeten doen we allemaal meerdere keren per dag, zowel verbaal als non-verbaal; we schudden handen, slaan op schouders, geven zoenen en zeggen daarbij dingen als *goedemiddag*, *hallo* en *hoi*. Ook vragen we anderen iets voor ons te doen, bedanken we ze voor wat ze gedaan hebben, verontschuldigen we ons voor wat we hebben nagelaten en wensen we elkaar geluk met wat we doen. Maar zeggen we nu allemaal hetzelfde of kunnen we ook nog wat regionale variatie ontdekken?

Voor Noord- en Zuid-Holland en Utrecht heeft de enquête van de Stichting Nederlandse Dialecten met een totaal van 24 bruikbare informant(en) (Noord-Holland 9, Zuid-Holland 11 en Utrecht 4) helaas slechts weinig respons opgeleverd, maar misschien kunnen we aan de hand daarvan toch iets zeggen over de woorden die gebruikt worden bij begroetingen, wensen, verzoeken, bedankjes en verontschuldigingen in het westen van Nederland. Groeten uit de Randstad dus.

2. Begroetingsformules

1.1. *Algemeen*

Als algemene begroeting worden voor Utrecht *dag*, *hallo* en *hoi* genoemd. Daarnaast gebruikt men *ha die [voornaam]* en ook wordt *ha jochjó!* genoemd, specifiek als begroetingsvorm voor een goede bekende.

In Noord-Holland voeren *hallo* en *hoi* de lijst aan, met daarnaast het voor Utrecht nergens vermelde, maar daar ongetwijfeld ook gebruikte, *goeie(n)dag*. Aan informele vormen geen gebrek in Noord-Holland: genoteerd zijn *hai*, *héé*, *hee*, *hé*, *hey* en *heui* naast *yo*, *mah*, *gast*, *gozer* en *môj*. Deze laatste vijf groetwoorden worden alleen door jongere informanten opgegeven.

De Zuid-Hollandse informanten geven als algemene begroeting voornamelijk *hoi* op, met varianten daarvan als *hoei*, *heu* en *heuj*. Eenmaal vermeldt een informant expliciet dat hij *hoi* zegt tegen bekende, niet al te oude personen. Daarnaast gebruikt men *dag*, *hallo* en *goeiendag* en ook hier komt het gebruik van *ha* of *hé* in combinatie met de voornaam van persoon die begroet wordt, voor: *ha die Aad*, *hé Joke*. Als andere groetwoorden worden nog genoemd *hi* en *mô*, *hé* (beide door jongeren), *woi* (Dordrecht), *horrie* (Strijen), *hoe is-ie* en *hoe is 't*, en *goeie*.

1.2. *Specifiek 's morgens*

Als specifieke begroeting voor de ochtend gebruikt men in Utrecht *goedemorgen*, wat ook wel verkort wordt tot *morgen* (en dan meer bepaald tot *mogge*). Daarnaast is *moi* als ochtendgroet opgegeven. Deze vooral in het noorden en oosten van Nederland voorkomende groet is waarschijnlijk eveneens een verkorte vorm van *(goede)morgen*. Verder wordt het uit de KPN-reclame bekende *moggel* een keer als groetwoord genoemd.

In Noord-Holland gebruiken de meeste informanten een variant van *goedemorgen*, dat regelmatig verkort wordt tot *morgen*. Een van de informanten vermeldt daarbij expliciet dat *goedemorgen* de formele vorm van de ochtendbegroeting is, terwijl *moge* daarvan de informele variant is.

Ook in Zuid-Holland zien we dat men 's morgens wel *goedemorgen* gebruikt, maar dat men over het algemeen toch de voorkeur geeft aan de verkorte vorm *morgen*.

1.3. Specifiek 's middags

's Middags zeggen Utrechtenaren over het algemeen *goedemiddag* of *middag* tegen elkaar. Daarnaast gebruikt men het algemene groetwoord *goededag*. Een oudere informant, die in Utrecht geboren en getogen is, maar nu in Groningen woont, noemt *moi* als middaggroet.

Ook in Noord-Holland gebruikt men 's middags meestal *goedemiddag*, dat een enkele keer wordt verkort tot *middag*.

Datzelfde geldt voor Zuid-Holland, waar *goedemiddag* en *middag* de meest gebruikte groetwoorden voor dit moment van de dag zijn en waar men verder gebruik maakt van de algemene groetwoorden *goededag*, *hallo* en *hoi* en hun varianten.

1.4. Specifiek 's avonds

Als specifieke avondbegroeting worden voor Utrecht en Noord-Holland alleen *goede(n)avond* en *avond* opgegeven. Ook in Zuid-Holland worden deze beide begroetingen in het merendeel van de gevallen gebruikt. Voor die provincie worden verder ook de algemene groetwoorden *hallo* en *hoi* vermeld.

1.5. Conclusies

Hoi, hallo, dag en *goededag* zijn de algemene groetwoorden die in de Randstad in diverse varianten gebruikt worden. Hoewel dat niet expliciet vermeld wordt, kunnen we aannemen dat *goededag* formeler is dan *dag* en *hallo*, die op hun beurt weer formeler zijn dan *hoi*. Toch lijkt het erop dat er een verschuiving plaatsvindt, waarbij *hallo* opschuift naar de positie van *(goede)dag* en *hoi* naar de plaats van *hallo*.

De algemene woorden kunnen op elk moment van de dag gebruikt worden, wat uiteraard niet geldt voor de woorden die specifiek een dagdeel aanduiden. *(Goede)morgen* wordt natuurlijk alleen 's morgens gebruikt,

(*goede)middag* 's middags en (*goeden)avond* 's avonds. Uit de enquête lijkt naar voren te komen dat (*goede)middag* eerder door een algemeen groetwoord vervangen wordt dan (*goede)morgen* en (*goeden)avond*, maar gezien het geringe aantal informanten en de manier waarop de vragen gesteld zijn, is dat lastig te bepalen. In elk geval wordt in plaats van (*goeden)avond* nooit (*goede)dag* als alternatief gebruikt, wel *hallo* en *hoi*.

Opvallend is trouwens nog dat geen van de informanten de begroeting *goede smorgens* vermeld, die bekend is geworden door het televisieprogramma Jiskefet en dat ook de uit de reclame bekende term *môggel* maar eenmaal wordt genoemd.

3. Afscheidsformules

2.1. *Algemeen*

In Utrecht worden bij het afscheid van iemand die men kent, de afscheidsformules *adie wah*, *ajus*, *de ballen*, *de mazzel*, *mazzeltsjies* en *tot ziens* opgegeven. Daarvan gaan *adie wah* en *ajus* terug op Frans *adieu* (met in het laatste geval toevoeging van het Utrechtse stopwoord *wah*) en *de mazzel*, *mazzeltsjies* op Jiddisch *mazzeltov*. *De ballen* is een zeer informele formulering, die alleen gebruikt wordt door jongeren onder elkaar, terwijl *tot ziens* een neutrale formulering is, die door jong en oud in alle omstandigheden gebruikt kan worden.

De Noord-Hollandse informanten geven bij het afscheid nemen van bekenden een scala aan formuleringen op: *doeg*, *doei*, *groetenis*, *joe*, *tot kijk*, *later*, *mazzel*, *tot ziens* en *noffeleke deg* (*murgen*, *middeg*, *eivend*) *nag*. Hierbij laten zich nogal informele, mogelijk met name door jongeren onder elkaar gebruikte termen als *doeg*, *doei*, *joe*, *later* en *mazzel* onderscheiden, naast de typisch West-Friese formulering *noffeleke deg* (*murgen*, *middeg*, *eivend*) *nag* 'een genoeglijke dag (ochtend, middag, avond) nog' en het eveneens (West-)Friese *groetenis*. De formuleringen *tot kijk* en *tot ziens* zijn neutraal.

In Zuid-Holland worden de hierboven al als neutraal bestempelde formuleringen *tot kijk(s)* en *tot ziens* genoemd als meest gebruikte formu-

les bij het afscheid nemen van een bekende. Daarnaast komen *besjoer/bezoer*, *dag, de groeten, hoi, hou doe, houwie haaks/houwie taai, later, mazzel*, 'k zie je morgen/ik ga je zien en tot in de pruimentijd voor. Het aan Frans *bonjour* ontleende *besjoer/bezoer* wordt door oudere informanten opgegeven, evenals het uit het Brabants afkomstige *houdoe*, terwijl *hoi, de groeten, later* en *mazzel* juist door jongere informanten worden vermeld. De formuleringen *houwie haaks/houwie taai* en 'k zie je morgen/ik ga je zien zijn duidelijk informeel van aard, terwijl *dag* net als *tot kijk(s)* en *tot ziens* als een neutrale formulering bestempeld worden. Opvallend is de enkele malen opgegeven uitdrukking *tot in de pruimentijd* die in de eerste helft van de 17^e eeuw ontstaan is in de Muiderkring, het beroemde gezelschap van intellectuele vrienden van de schrijver P.C. Hooft en tot op heden kennelijk vooral in Zuid-Holland is blijven voortleven.

Er wordt in de Randstad een scala aan formuleringen gebruikt bij het afscheid nemen van een bekende. De enige formulering die in alle drie de provincies voorkomt, is het neutrale *tot ziens*. Deze wordt ook overal het vaakst opgegeven. Hoewel er over het algemeen weinig streekeigenen in de formuleringen is te vinden, zien we bij de Utrechtse opgaven de typisch Utrechtse afscheidsgroet *adie wah*, terwijl in Noord-Holland het West-Friese *noffeleke deg (murgen, middeg, eivend) nag* opvalt en Zuid-Holland met *tot in de pruimentijd* mogelijk ook een min of meer tot dat gebied beperkte uitdrukking kent.

2.2. Afscheid voor kortere of langere tijd

In Utrecht gebruikt men als afscheidsformule voor een korte periode van afwezigheid een constructie met het bijwoord *zo*: *tot zo (dadelijk)* of *ben zo terug*. Als de afwezigheid zich uitstrekken over een periode van meerdere uren worden andere formuleringen gebruikt: *tot later, tot straks, tot over ... uur*. Eenmaal geeft een informant het informele *nou doe* op in dit verband. De meeste Utrechtse informant beschouwen *tot straks* als synoniem van *tot zo* en men gebruikt beide formuleringen uitsluitend als afscheidsgroet bij een korte periode van afwezigheid.

Net als de Utrechtse informant gebruikte men in Noord-Holland als afscheidsformule voor een korte periode van afwezigheid overwegend een constructie met *zo*: *tot zo, zie je zo* of *ben zo terug*. Daarnaast wor-

den incidenteel formuleringen als *ik zien jolle drekt weer, tot straks, ajuus* en *doeg* opgegeven. Als de afwezigheid wat langer duurt, wordt meestal (*tot*) *later* of *tot straks* gezegd, met daarnaast formuleringen als *tot vanmiddag, zien jolle veneivend, zien jolle vemiddeg* en *doeg*. Ook voor de meeste Noord-Hollanders is *tot straks* een synoniem van *tot zo*, al gebruikt men het in Noord-Holland zowel voor een kortere als voor een langere periode van afwezigheid.

Ook in Zuid-Holland is *tot zo* de gangbare constructie als afscheidsformule voor een korte periode van afwezigheid. Daarnaast worden formuleringen als *tot demee* (verbasterd uit Frans *a demain* ‘tot morgen’) *tot strakkies* en *tot daluk(kies)* ‘tot dadelijk’ genoemd. Als het wegbleven wat langer gaat duren, zegt men *tot over een paar uur, tot strakkies, zie je straks, 'k zie je, dag, aju, doeit of tot kijk*. Het gebruik van *tot zo* en *tot straks* is voor de meeste Zuid-Hollandse informanten volkomen synoniem (met als derde mogelijkheid nog *tot dadelijk*) en net als in Noord-Holland wordt het zowel voor een kortere als voor een langere periode van afwezigheid gebruikt.

2.3. Groet en afscheid in sms-berichten en onlinecommunicatie

Er is maar weinig materiaal met betrekking tot het groeten in sms-berichten en vormen van onlinecommunicatie (e-mail, msn, hyves, facebook). Een aantal oudere informanten heeft deze categorie helemaal niet ingevuld, waarschijnlijk omdat ze geen gebruik maken van deze zaken. Van de overige informant geef een aantal expliciet op in een dergelijke situatie geen dialectwoorden te gebruiken.

De enig overgebleven informant in Utrecht gebruikt het informele *moi* als groet aan het begin van een sms- of chatbericht. Dit woord geeft hij trouwens ook op als groetwoord in de gewone intermenseleke communicatie. Opvallend is wel dat hij *moi* ook in sms-berichten en vormen van onlinecommunicatie gebruikt als afscheidsgroet, terwijl hij daar in het dagelijkse taalgebruik *tot ziens* voor vermeldt. Hier speelt de (geringe) lengte van het woord mogelijk een rol.

Voor Noord-Holland zijn *hallo, hoi* (met varianten als *hee, hey en nôh heui*), *moge* en *yo* als groetwoorden opgegeven. Aan het eind van een bericht gebruikt men hier woorden als *dag, doeit, groetenis, joe, later* en *mazzel*.

In Zuid-Holland zijn *hoi* en *mô* opgegeven als groetwoorden aan het begin van een sms-bericht of vorm van onlinecommunicatie en *doei* en *groetjes* aan het eind daarvan.

Behalve bij het specifiek (West-)Friese *groetenis*, een opgave van de Noord-Hollandse informant die dit woord ook als gewone afscheids-groet opgeeft, zien we dat het gaat om algemene, informele groetwoorden die vooral door jongeren worden gebruikt.

4. Andere wensformules

3.1. Wens bij het slapen gaan

Als wens voor het slapen gaan gebruikt men in Utrecht *slaap lekker* en *welterusten*. In Noord-Holland wordt naast *slaap lekker* ook *slaap goed* gebruikt en wordt *welterusten* ook wel verkort tot *trusten*. Zuid-Holland kent net als Utrecht *slaap lekker* en *welterusten*, met daarnaast *trusten* en eenmaal *de rust*.

Uit de opgaven blijkt dat *slaap goed/lekker* en *welterusten* (vaak verkort tot *trusten*) in de hele Randstad de gebruikelijke woorden zijn waarmee men elkaar een goede nachtrust wenst.

3.2. Wens voor succes

In Utrecht gebruikt men een uitdrukking als *(veel) geluk* of *alle geluk van de wereld* om een ander succes te wensen. In Noord-Holland is meer variatie op dat gebied. Opgegeven zijn *ien zoót gelok*, *veel geluk*, *mazzel*, *succes*, *toitoitoi* en *zet hem op*. De Zuid-Hollandse informant geven als succeswensen op: *'t beste*, *veel geluk*, *(de) mazzel* en *succes*.

Bij het wensen van succes zien we dat zowel in Utrecht als in Noord- en Zuid-Holland uitdrukkingen met het woord *geluk* de boventoon voeren. Andere termen worden voor Utrecht niet opgegeven, wat uiteraard helemaal niet betekent dat die daar niet voorkomen. Noord- en Zuid-Holland hebben beide het neutrale *succes* en het uit het Jiddisch afkomstige *(de) mazzel*. Dit laatste woord kent men in Utrecht ook, maar het is daar alleen als afscheidsgroet opgegeven. Net als *(de) mazzel* komt

de term *toitoitoi* uit het Jiddisch; het is van oorsprong een deel van een bezweringsformule om het kwaad af te weren, die later in de toneelwereld als gelukwens werd gebruikt. In de jaren zeventig kreeg deze uitdrukking nationale bekendheid door het NCRV-programma *Toi toi toi bij Ted*, waarin gewone mensen optraden die een bijzondere prestatie probeerden te leveren. Verder heeft Noord-Holland nog de aansporing *zet hem op*, terwijl voor Zuid-Holland het neutrale *'t beste* vermeld is.

3.3. Wens bij een heuglijk feit

Bij het gelukwensen met een heuglijk feit worden voor Utrecht *wel gefeliciteerd, proficiat* en *van harte* genoemd. Noord-Holland heeft voornamelijk *gefeliciteerd* en daarnaast *van harte* en *van harte gefeliciteerd*. Voor Zuid-Holland is unaniem *gefeliciteerd* opgegeven.

Als er een heuglijk feit gevierd wordt, is er in de Randstad kennelijk een grote uniformiteit in de manier waarop men dat verbaal tot uiting brengt. Zowel in Utrecht als in Noord- en Zuid-Holland zegt men dan over het algemeen *gefeliciteerd*, ook wel voorafgegaan door een bepaling als *van harte* of *wel*. Uit *van harte gefeliciteerd* is de verkorte formule *van harte* ontstaan, met *gefeliciteerd* impliciet gelaten. De uit het katholieke zuiden afkomstige gelukwens *proficiat* wordt in Utrecht eenmaal opgegeven en in Noord- en Zuid-Holland helemaal niet, hoewel deze hier uiteraard ook wel (maar evident minder dan *gefeliciteerd*) wordt gebruikt.

3.4. Wens bij het eten

Voor de maaltijd begint, wenst men elkaar in Utrecht *smakelijk eten* of *eet smakelijk* toe. Ook maakt men wel gebruik van het informelere *eet ze*. Noord-Holland kent dezelfde mogelijkheden, waarbij de formulering *eet smakelijk* het meest is opgegeven, gevolgd door *eet ze* en *smakelijk eten*. Eenmaal is hier de uit het Frans afkomstige uitdrukking *bon appetit* opgegeven. De Zuid-Hollandse informanten laten een duidelijke voorkeur voor de informele uitdrukking *eet ze* zien. Daarnaast gebruikt men in deze regio *eet smakelijk*, ook wel verkort tot *smakelijk*.

Bij het eten maakt men in de Randstad over het algemeen gebruik van twee verschillende formuleringen, het neutrale *eet smakelijk/smakelijk eten* en het informelere *eet ze*.

3.5. Wens bij een heildronk

Bij het heffen van het glas, zegt men in Utrecht *gezondheid* of *proost*. Dezelfde woorden worden genoemd in Noord-Holland, met *proost* als meest gebruikte wens, waar men verder het Jiddische *lechajem* vermeldt, en het Franse *santé*. Ook in Zuid-Holland is *proost* de meest gebruikte uitdrukking bij het uitbrengen van een heildronk, met als andere genoemde mogelijkheid (*op je*) *gezondheid*.

De meest gebruikte wens bij een heildronk in de Randstad is *proost*, gevolgd door (*op je*) *gezondheid*. Het Jiddische *lechajem* zal hoofdzakelijk nog in Joodse kringen worden gebruikt (de term is opgegeven door een informant die ook op andere gebieden Jiddische woorden noemt) en het in de jaren zeventig redelijk populaire *santé* is eveneens een incidenteel geval.

5. Verzoek-, bedank- en verontschuldigingsformules

4.1. Alsjeblieft

Wie in Utrecht iets van een ander gedaan wil hebben en het vriendelijk vraagt, leidt zijn zin in met *mag ik* of maakt gebruik van het woord *alsjeblieft*. Ook in Noord- en Zuid-Holland is *alsjeblieft/alstublieft* het toverwoord om gedaan te krijgen wat je graag wilt. Voor Zuid-Holland is *alsjeblieft* zelfs de enig opgegeven mogelijkheid, in Noord-Holland wordt door een informant nog het Jiddische woord *smoel* genoemd.

Voor de hele Randstad geldt dus dat *alsjeblieft/alstublieft* het algemeen gebruikte woord is om mee te proberen iets van een ander gedaan te krijgen. Opvallend is overigens dat het Engelse *please* hier nergens wordt genoemd, terwijl hieronder bij de bedankwoorden zijn tegenhanger *thanks* wel voorkomt.

4.2. Bedankt

Om iemand te bedanken gebruikt men in Utrecht *dank je/u* of *bedankt*. Datzelfde geldt voor Noord-Holland, waar verder nog het Engelse *thanks* en het Franse *merci* worden genoemd. Ook in Zuid-Holland vermeldt een van de informanten het gebruik van *merci*, maar in de meerderheid zijn ook daar de formuleringen *bedankt* en *dank je/u (wel)*.

De gangbare formuleringen voor het bedanken van iemand zijn in de Randstad dus *bedankt* of *dank je/u (wel)*. Het door sommige informantenv vermelde gebruik van Engelse en Franse woorden als *thanks* en *merci* is sterk in de minderheid tegenover het gebruik van de Nederlandse termen.

4.3. Graag gedaan

Als reactie op een bedankje wordt voor Utrecht de uitdrukking *graag gedaan* opgegeven. Samen met *geen dank* is dat ook in Noord-Holland de meest genoemde formule, gevolgd door *geen moeite* en het Spaanse *de nada* ‘van niets; niets te danken, geen dank’. Ook in Zuid-Holland voeren *geen dank* en *graag gedaan* de lijst aan. Een elders niet genoemde uitdrukking die hier verschillende keren wordt vermeld, is *laat maar (zitten)*. Verder komen nog voor *niets te danken* en *geen probleem*.

Over het algemeen zegt men in de Randstad dus *graag gedaan* of *geen dank* als reactie op een bedankje.

4.4. Sorry

Om zich te verontschuldigen gebruikt men in Utrecht *sorry*, *neem me niet kwalijk*, *pardon* of *excus*. Zowel in Noord- als in Zuid-Holland is *sorry* verreweg het meest opgegeven excuswoord. Daarnaast noemt men *pardon* en *neem me niet kwalijk*.

Opvallend is dat hier het Engelse *sorry* de boventoon voert. Het Nederlandse *neem me niet kwalijk* wordt ook overal genoemd net als het Frans *pardon*. Ons verontschuldigen doen we in de Randstad kennelijk in diverse talen.

4.5. Geeft niet

Als reactie op een verontschuldiging is er voor Utrecht slechts één informant die een opgave doet: *is oké*. De overige informanten hebben hier niets ingevuld, waardoor het onduidelijk blijft hoe ze in een dergelijke situatie reageren. In Noord-Holland zijn er meer antwoorden, waarbij *geeft niet/niks* het frequentst is, gevolgd door *maakt niet uit*, *is (al) goed* en *prima*. Ook voor Zuid-Holland wordt *geeft niet/niks (hoor)* het meest genoemd, gevolgd door *maakt niet uit (joh)* en *'t is niks*.

Algemeen gebruikte varianten in de Randstad zijn hier dus *geeft niet/niks*, *(het) maakt niet uit* en *(het) is goed/oké/prima*.

6. Tot besluit

Hoewel het materiaal voor de Randstad met betrekking tot groeten en wensen op zijn zachtst gezegd niet overweldigend is, zien we er toch aardige dingen uit naar voren komen. Het is duidelijk dat de drie provincies samen veel woorden en uitdrukkingen gemeen hebben, maar toch heeft elke provincie ook zijn eigen eigenaardigheden. Dat blijkt uit een echt Utrechtse afscheidsgroet als *adie wah*, het (West-)Friese *groetenis* en het alleen in Zuid-Holland meerdere malen opgegeven *tot in de pruimentijd*.

De opgegeven woorden roepen ook weer allerlei vragen op: hoe is het Drents/Groningse *moi* zo populair geworden bij jongeren in de Randstad?, is *tot dadelijk* typisch Zuid-Hollands?, komt *doei* niet veel vaker voor dan hier uit de opgaven blijkt? Het zou dus aardig zijn om aan de hand van de hierboven beschreven resultaten gericht verder onderzoek te doen met grotere en meer gedifferentieerde groepen informanten voor elke provincie en een verder uitgewerkte en meer gespecificeerde vragenlijst. Degene die zich daarmee zal gaan bezighouden,

wens ik veel plezier en veel succes, en alle lezers van deze bijdrage doe ik de hartelijke groeten uit de Randstad.

NOTEN

- 1 Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden

Jos Swanenberg

ALLEE, DÈ GE BEDANKT ZÉT, WÁNNE! HOUDOE! TUSSENWERPSELS IN NOORD-BRABANT

1. Inleiding

De Stichting Nederlandse Dialecten heeft getracht in een enquête bij gelegenheid van de tiende dialectendag te peilen naar de regionale verscheidenheid en generatiegebonden verschillen in onze woordenschat rondom het groeten, aanspreken, afscheid nemen, geluk wensen, verontschuldigen enz. De opvallendste resultaten voor Noord-Brabant komen in deze bijdrage aan de orde, aangevuld met materiaal uit enkele lokale beschrijvingen van dialectgrammatica.

2. Begroeten

Tot de meest gebruikelijke tussenwerpsels die bij wijze van een begroeting kunnen worden gebruikt behoren *hoi*, *hai*, *heuj*, *(h)eej*, *ha*, *hallo*. Ook *hallee* wordt vaak gebruikt, maar lijkt vooral tegen bekenden gezegd te worden en bovendien verouderd te zijn. Dat geldt zeker voor Oud-Gastels *allee de matjee* waarin het laatste woord denkelijk als rijmende variant van ‘maatje, kameraad’ moet worden beschouwd. *Heuj* wordt doorgaans met weinig enthousiasme gezegd.

Daarnaast zijn er natuurlijk *goeiendag*, *goeiemèérge* of *-morge* (in Budel *-morgen*), *goeiemiddeg* en *goeienaovend* (*goeienacht* kan men enkel als afscheidsgroet gebruiken). De verkorte vormen zijn meestal meer standaardtalig: *morge* (*mogge*), *middag*, *avond*. *Da(a)g* wordt in meer formele situaties gebruikt.

In de SND-enquête werd vanuit Tilburg *bezjoer* als begroeting opgegeven. Dat woord wordt inderdaad in diverse Tilburgse dialectwoordenboeken als groetwoord vermeld. Het is natuurlijk het Franse ‘bonjour’. In Spapens e.a. (2004: 51) wordt dit woord vertaald met ‘goede dag’ maar dan bedoeld als afscheidsgroet, niet als begroeting. Er wordt het volgende bij vermeld: “- *naa, bezjoer war, toe taovend!*: nou dag hè, tot vanavond! Een enkele keer wordt deze groet nog wel eens gebruikt, maar kan niet tippen aan *houdoe*. Net als met ‘*zèg, kom houdoe war*’, kon je er iets extra’s in leggen met ‘*zèg, bezjoer war*’. Klonk net iets gemoediger. *Bezjoer* werd ook gebruikt als ‘bekijk het maar’. Iemand vroeg te helpen bij het maken van een vlieger. Het antwoord luidde: ‘*Jao, bezjoer!*’.” De betekenis ‘bekijk het maar’ komt vaker voor bij woorden die als groet gebruikt worden: *ja daag!*

3. Instemmen, bevestigen, ontkennen

In deze paragraaf komen de woorden aan bod die men gebruikt om instemming, bevestiging of ontkenning uit te drukken, met andere woorden om te laten horen of men het met de ander eens is. Enkele van deze woorden worden vaak als stopwoord gebruikt. Er zijn mensen die bijna iedere zin eindigen met *wánne* ‘nietwaar’.

Het gaat zoals gezegd om woorden die worden gebruikt om bevestiging te krijgen (‘nietwaar’, ‘hè’) of om bevestiging of ontkenning uit te drukken (‘ja’, ‘nee’). Ook werd in de enquête gevraagd naar woorden of woordgroepen die gebruikt worden om ongeloof uit te drukken (‘het is niet waar’).

De Bont (1962: 458) noemt *bä bää* (alternatieve spelling voor *bè*, een open *e*) als noordelijk Kempenlandse uitroep van ongelovigheid of twijfel. Er kunnen ook woorden aan *bä* worden toegevoegd: *bä kom!*, *bä lieven teed!*, *bä mins Goods!* Het ongeloof drukt dan ook vaak lichte

ontstemming uit. *Goodeweg* is een uitroep bij verbazing. *Goodeweg* is letterlijk ‘gaat eweg’, dus ‘ga weg’. *Eweg* is een samenkoppeling van een voorzetsel *en* (neenvorm van *in*) en het zelfstandig naamwoord *weg* (vgl. Engels *away*, Weijnen 2003: 101). Een versterkte vorm is *Goodeweg nog niej toew!*

De Bont noemt verder bij verbazing *Hä toch!, Hällige Marante Zoewte!, Hälp genooi!, Mär lieven hälp genooi!, Mär liejve Kriejle Zoewte!, Mär Liejve Sint Tuttemis nog!, Mär mins (genooi)!, Mär toch!, Och heemel, was is 't iejt toch!, Och jonge! Oejoei!, O Man!, Sinte Marte Soewt!, Sjeenderes Marante!* Tot slot heeft hij nog *pèù!*, ook weer bij verbazing. De Bont heeft in zijn opsomming alleen tussenwerpsels met deze betekenis en een lange lijst basterdvloeken opgenomen. Woorden voor afscheid, begroeting, felicitatie etc. ontbreken in zijn grammatica. Van Gompel (2006: 333) noemt twee uitroepen voor verbazing onder de Reuselse tussenwerpsels: *gòddeweg* en *mèr mins*. Die zijn vergelijkbaar met *goodeweg* en *mär mins* van De Bont.

In de SND-enquête komen bij het uitdrukken van ongeloof veel zinnen naar voren. Ze betekenen zo iets als ‘dat meen je niet’, ‘dat is niet te geloven’, ‘weet je het zeker’, ‘is het echt waar’: *wittet zeker? dè mènde nie! nie te geleuve! eest echt?* Daarnaast worden *hè?* en *wè?* of *wa?* (‘wat?’) in dergelijke situaties gebruikt, woorden dus waarmee men tevens kan aangeven dat men iets niet goed heeft verstaan.

Stopwoordjes die vragen om instemming zijn in oostelijk Noord-Brabant *wánne*, *wònne* of *wònnie* (samentrekkingen uit ‘waar niet?’), *wor*, *war* of *wer*, *niewaor*, *nie*, *nie dan*, *wèl?* Van Gompel heeft voor Reusel in het zuidelijke Kempenland *wòr* en *nie?* als tussenwerpsels die worden gebruikt om bevestiging te krijgen. In westelijk Noord-Brabant gebruikt men (*h)eej* dergelijke situaties. Het is een van de kenmerken waarop West-Brabantse dialecten gemakkelijk onderscheiden kunnen worden van Midden- en Oost-Brabantse dialecten (Swanenberg 2005a).

In het gesprek wordt extra aandacht gevraagd door een zin te beginnen met *afijn*, *allee*, of door een zin af te sluiten met *hurre!*

Tussenwerpsels die een bevestiging inhouden zijn in oostelijk Noord-Brabant *oojeeja*, *okee*, *dikke mik* en *ja*. Verouderd is *bèlja* of *bèjat* dat

‘wel ja!’ betekent. Instemming geeft men met *ja net* ‘ja juist’ of *krek!* ‘correct’. In Tilburg kent men *jè* en *jè net*. Van Gompel noemt *dikke mik en bëjòt* om bevestiging oftewel instemming uit te drukken. Ontkenning wordt volgens hem aangegeven met *nint* of *ninnek*. In het noordoosten van Noord-Brabant zegt men *nee* of *nee nie*, of ook sarcastisch *bè ja* ‘wel ja! dat kun je denken’.

Verhoeven (1978) merkt voor het Midden-Brabantse Udenhout een verschil op tussen *ja* om te bevestigen en *jèè* voor een aarzelende toestemming. Voorts meldt hij voor het nabij gelegen Haaren een nadrukkelijkere vorm *aja*, voor ‘wat je daar ontkent, is wel degelijk waar’. Andersom is er ook *anee*. In Udenhout werd die Haarensche vorm plat en ouderwets gevonden.

Jat of *jòt* voor ‘ja’ en *nint* of *nunt* voor ‘nee(n)’ zijn gevormd met het voornaamwoord ‘*t*’ (‘het’). De zojuist voor Reusel genoemde vorm *ninnek* is gevormd met een ander voornaamwoord: ‘neen ik’. ‘Ja’ en ‘nee’ krijgen meer nadruk door er een voornaamwoord aan te plakken; in Vlaamse dialecten komt dit verschijnsel veel vaker voor.

Het woordje *bè* waarmee *ja* een extra lading kan worden meegegeven, is eigenlijk hetzelfde woord als hierboven werd genoemd als uitroep om ongeloof uit te drukken (*bä*, De Bont 1962). In het WNT wordt dit woordgebruik geplaatst onder *ba(h)*, de uitroep bij afkeer en walging: “II) Als uiting van bevestiging of verzekering, ongeveer gelijkstaande met *wel*. (...) In verbinding met andere uitdrukkingen van verzekering. || Maar groeyter in u grond iet dat u maakt eerghierigh? Ba ja zeit elk, SPIEGEL, Hertsp. 6, 335”.

Verderop in dit WNT-artikel wordt ook de variant met ‘l’, *bèlja!*, genoemd: “In Zuid-Nederland wordt op dezelfde wijze ook gebruikt *bal* (zie Loquela 1890, n° 7)”.

4. Gelukwensen en heilwensen

De SND-enquête bevatte in deze categorie de volgende vragen: hoe wenst u iemand een goede nachtrust toe (*welterusten*), hoe wenst u iemand veel geluk toe (*veel geluk, veel chance, mazzel*, ...), hoe feliciteert

u iemand bij een heuglijke gebeurtenis (*proficiat, beste wensen, ...*), hoe wenst u iemand een smakelijke maaltijd toe (*bon appetit, eet ze, smakelijk, laat het smaken, ...*) en hoe brengt u een heildronk uit op iemands gezondheid (*gezondheid, skol, santé, ...*).

Het meest gebruikelijk bij een heildronk zijn de woorden *proost, prut, santé* en (*op oew*) *gezondheid*. Van Gompel heeft voor Reusel de opmerkelijke heildronk *schuppes*. Misschien verwijst *schuppes* naar de inhoudsmaat *schop*. Deze inhoudsmaat ligt ten grondslag aan de vergelijking *zo zat as 'n schup*, die in Noord-

Brabant (vooral in het oosten) en Limburg wordt gebezigd. De inhoudsmaat geeft een halve liter aan, vooral van alcoholische dranken, en vervolgens is het woord ook een glas waarin de drank getapt wordt, gaan betekenen (Van de Wijngaard 1999: 209-210). Voor Budel werd ingevuld: *sangtaotum*, waarop vaak iemand antwoordt: *as ie ni hingt, dan staotum* (als hij niet hangt, dan staat hij; wat hangt of staat, mag u zelf invullen). Mogelijk is *sangtaotum* spelenderwijs als rijmwoord op *staotum* ontstaan uit *santé*.

Iemand een smakelijke maaltijd toewensen, doet men met *smakelijk ete, eet smakelijk* en *smakelijk*. Felicitaties klinken als *gef(i)eliciteerd* of *preficiat* en gelukwensen als *veul geluk, de mazzel en succes*. Uit Roosendaal komt nog het informelere *de balle*, volgens het woordenboek van Van Dale verwijzend naar de zaadballen. Uit Schaijk en Boxmeer komt tot slot *het beste wa(r)*.

Voor ‘welterusten’ kwamen uit de enquête naast *welteruste* en *truste* ook *slöppèl* (Reusel), *slaopèl* (Budel) en *slappèl* (Westerhoven). Het zijn samentrekkingen van ‘slaap wel’. *Slaap wel, slaop wel* en *slop wel* werden bovendien voor Roosendaal, Eindhoven en Lieshout opgegeven. Nieuwer is *slaap lekker* en informeler is *maf ze* (gegeven voor ’s-Hertogenbosch).

5. Bedanken en verontschuldigingen

Het woord ‘alstublieft’ wordt gebruikt bij een verzoek om iets te krijgen, maar ook wanneer men iets aanreikt. In Noord-Brabant kent het de varianten *asjebließ*, *astebließ*, *astemblieft*, *èstemblieft*. De dankbetuiging die daarop kan volgen, luidt *bedankt*. Veel invullers van de SND-enquête gaven ook *da ge bedankt zijt*, *da witte* ('dat je bedankt bent, dat weet je'). Het is een van die zegswijzen die als typisch Brabants ervaren wordt. Naast *bedankt* gaf een enkeling het Franse leenwoord *merci* op en uit Eindhoven kwam zelfs *tak* zoals men in Scandinavische talen bedankt (Deens ‘tak’, Noors ‘takk’, Zweeds ‘tack’). Op de dankbetuiging kan men weer reageren met *gin dank* of *niks te danke*, *gèr(e) gedaon* ('gaarne gedaan') en *'t is goed* of *'t zit wel goed*.

Men verontschuldigt zich in het dialect middels het uit het Frans geleende *perdon* en het Engelse *sorry*. Daarop reageert men meestal met *gif niks* (geeft niets) en *maakt nie uit*. Woorden waarmee men kan aangeven dat men iets niet goed heeft verstaan of begrepen zijn *wa* of *wè* en *hé* of *hè*. Ze worden zoals gezegd ook gebruikt om ongeloof uit te drukken. Daarnaast worden in deze situatie *sorry*, *perdon*, *wabließ* en *wa zeede* (en varianten, voor ‘wat zeg je?’) gebruikt. Minder netjes is *wèllek*?

6. Afscheid nemen

De afscheidsgroet in Noord-Brabant wordt verwoord met *houdoe* en *seluu*. *Houdoe* is de meest bekende groet, een woord dat het Brabants bij uitstek karakteriseert. Heel archaïsch doet *God bewaor-oe* aan, maar ik heb het toch onlangs nog gehoord in Gemonde. *Seluu* (van Frans ‘salut’) wordt opgegeven voor Reusel en Bergen op Zoom. Echte Bergenaren beweren zelfs uitsluitend *seluu* te gebruiken en nooit *oudoe* (dat daar zonder h- zou worden uitgesproken) te zeggen.

Tabee komt uit het Maleis (*tabe* ‘gegroet’) en werd pas vanaf het begin van de twintigste eeuw in Nederland gebruikt. Inmiddels is *tabee* al weer ouderwets geworden en in onbruik geraakt. Het werd in de SND-enquête niet vernoemd, maar we hebben het nog wel horen gebruiken en opgenomen in een overzichtje van tussenwerpsels voor de noordelijke Meierij (Swanenberg en Swanenberg 2007: 145).

Houdoe wordt vaak met andere tussenwerpsels verbonden: tegenwoordig hoor je *hee houdoe hè*, vroeger *allee, houdoe wánne*. Jongere mensen gebruiken naast of in plaats van *houdoe* vooral *doei, doeg* en *hoi(e)*. Al langer komen meer standaardtaloge afscheidsgroeten naast *houdoe* voor: *daag, goeiedag, (goeie)morge, (goeien)avond, prettige dag nog e.d.*

Houdoe was Noord-Brabants mooiste woord. Naar aanleiding van die verkiezing van het mooiste woord in 2005 kopte *Brabants Dagblad* “het Brabants leeft!”, getuige alle aandacht en belangstelling. Maar liefst 6000 mensen deden mee aan de verkiezing dus dialect is hot en hip. In feite deden er zelfs twee keer meer dan 6000 mensen mee, want men mocht in de eerste ronde zijn favoriete woord insturen en in een tweede ronde stemmen op het mooiste woord uit de tien meest ingezonden favorieten (de short list oftewel ‘*t kort rijke*’).

Het grote aantal reacties laat echter alleen maar zien hoe groot de belangstelling voor het dialect de laatste jaren is, maar het laat niet zien dat het goed gaat met het dialect, dus dat het dialect inderdaad leeft. Inzenders lieten namelijk hun keuze vergezeld gaan van opmerkingen als “want ons mam van 83 zegt nog altijd...” of “twintig jaar terug hoorde ik...”, en dan zegt het enthousiasme van de inzenders niets over de vitaliteit van die dialectwoorden in 2005. Zeggen kinderen op de basis-school nog *tesnuzzik, griesele* of *schottelslet?* Het zijn woorden die in de top tien van Brabants mooiste woord staan. De winnaar *houdoe* is het enige woord in die top tien dat een vitaal dialectwoord genoemd mag worden. Het wordt nog volop gebruikt, in alle leeftijds categorieën. Wim Daniëls citeert in het boek dat naar aanleiding van de verkiezing verscheen, een van de inzenders: “als het Brabantse dialect uitsterft, zal ‘houdoe’ het laatste woord zijn dat standhoudt” (2005: 79).

Houdoe was natuurlijk ook het titelwoord in de heerlijke kassameisjes-persiflage van de cabaretiers ‘de Vliegende Panters’ uit 2001. Het woord is niet langer alleen in Noord-Brabant in gebruik, maar wordt ook door jongeren buiten Brabant gezegd, zelfs niet langer met een verkeerd klemtoongebruik. Brabanders kunnen zich nog altijd vreselijk storen aan het fout uitspreken van woorden als *houdoe*: zogenoemde ‘import’ zegt maar al te vaak *houdoe hè*, maar de klemtoon hoort natuurlijk op de eerste lettergreep te liggen.

Houdoe wordt nogal eens op verkeerde wijze verklaard. Men wil het wel eens thuisbrengen als Spaans, Frans of Engels leenwoord: *adios*, *adieu* resp. *howdy* (een afgesleten vorm van *how do you do?*). Anderen denken dat *houdoe* zou kunnen zijn ontstaan uit de vrome wens ‘God (be)houde u’. De groet zou daarmee een soort van equivalent vormen van ‘vaya con Dios’ en ‘God bless you’. *Houdoe* zou dan wel het enige equivalent zijn waarin God nooit wordt vernoemd.

Hetzelfde woord als de afscheidsgroet is *houdoe*, als het gebruikt wordt om hen die op een wagen staan te werken, te waarschuwen wanneer die wagen vertrekt.

Hoe volges men 't woord “houdoew” kan zen ontstaon? Nou, es ik vruger op de hògkèir mee moog rèèje um rog of haover in te haole en we op de plak ònkwame, moes ik van de kèir aaf, want daor ston ik mèr in de weeg. Dan wier de rog hok vur hok opgestoke dur d'n opstèèker. Een hok (vier gerve) wier dan dur de voerman (die ston op de kèir; dè was de laoyer) in een beweging op d'r plàts gelee, nòdè tie urst d'n hokbaand ha durgesneeje. (.....) D'n opstèèker moes iedere keer es ie vort wó zette, de laoyer warschoowe. Hij riep dan “houdoewvaast”. Dè mos wel, want 't wèirk van de laoyer ging onder 't vortzette gewoon deur en dan zó-t-ie, es ie nie gewarschoowd was, dur de schok van 't óntrekend pèrd aachter van de kèir geklotterd zen. Mèr 't pèrd kende de roep “houdoewvaast” ok en wochte nie op “allee juu”, mèr trok op 't urste “houdoe” al aon, zonder op “vaast” of “juu” te wochte. 't Was dan ok mèr heel gewoon dè d'n opstèèker al gauw alleen mèr “houdoe” riep. (...) Of 't ècht zo is, dè weet ik nie, mèr 't zó kunne (...).

(Verhoeven 2000: 78-79, dialect van Haaren. Deze C. Verhoeven is overigens niet dezelfde als de C. Verhoeven die ik hierboven al aanhaalde bij ‘ja’ en ‘nee’; die was van Udenhout).

Een prachtige tekst. Als de oogst op de hoge kar wordt geladen, roept de voerman telkens *houdoe*, zodat degene die de oogst “opsteekt” niet van de kar af valt als het paard de kar voorttrekt. De betekenis van *houdoe* als waarschuwing is ‘hou je vast!’, *houd oe vaast*. Maar ik denk niet dat de waarschuwing aan de oorsprong ligt van de afscheidsgroet, zoals Verhoeven veronderstelt, zeker niet omdat het paard *houdoe* heeft geleerd. *Houdoe* komt in twee betekenissen voor, die niet uit elkaar ontstaan zijn. Verhoeven schrijft verder in deze passage: ‘n Woord dè ok al

gebrûkt wier vur “houwt oe goed” of “paast op oe èige”, waarmee hij zelf, onbedoeld, de juiste herkomst van de afscheidsgroet geeft. *Houdoe* is in functie van afscheidsgroet ontstaan als een heilwens: *houd oe goed* ‘hou je goed!’, gevormd uit een imperatief en een objectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord in de tweede persoon. In Budel, waar men een dialect spreekt dat sterk verwant is aan de dialecten over de grens in Belgisch Limburg (zie Swanenberg 2005b), kent men behalve *hou-doe* ook een Limburgse verwant *haddich*, en dat woord is eveneens gevormd uit die imperatief ‘hou’ en de objectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord in de tweede persoon (*dich*, dat staat voor ‘jou’).

7. Tot slot

Het lexicale materiaal dat in deze bijdrage de revue passeeerde, laat maar weinig regionale verscheidenheid of generatiegebonden verschillen zien. Zeker, een woord als *seluu* mag typisch voor Bergen op Zoom genoemd worden en de grens tussen *wánne*, *wònne*, *war* en *wor* enerzijds en (*h)eej* anderzijds is onderdeel van een van de meest opvallende isoglossen in Noord-Brabant. Verder lijkt bijvoorbeeld *tabee* vrijwel uitgestorven, terwijl *doei* en *doeg* snel terrein winnen. Maar van woorden als *truste*, *santé*, *bedankt*, *preficiat* en *goeiendag* kunnen we weinig interessants zeggen dat betrekking heeft op regionale spreiding of generatiegebonden gebruik. Zulke woorden zullen nauwelijks als Brabants ervaren worden, maar eerder als behorend tot een algemeen informeel Nederlands register. Toch zijn er ook woorden en zegswijzen aan de orde geweest die nu juist als typisch Noord-Brabants gevoeld worden, zoals *houdoe*, *wánne* en *dè ge bedankt zijt (dè witte)*.

Onderwerp van deze bijdrage was een verzameling woorden, die niet een zaak, eigenschap of handeling willen benoemen, maar die gebruikt worden om iets te kennen te geven. De woorden fungeren als label voor vragen, bevestigingen en wensen, maar ook om begrip of twijfel uit te drukken en behoren daarmee tot de emotionele woordenschat. En die gebruik je op gevoel, daar sta je niet te lang bij stil.

BIBLIOGRAFIE

- Bont, A.P. de (1962), *Dialekt van Kempenland, meer in het bijzonder d'Overse taol, dl. I: Klank- en Vormleer*. Assen, Van Gorcum.
- Daniëls, W. (2005), *Brabants mooiste woord*. 's-Hertogenbosch, Gianotten e.a.
- Gompel, W. van (2006), *Reusels Woordenboek. Deel IV: Inleiding, schets van het dialect, aanvullingen, registers*. Reusel, Heemkunde Werkgroep Reusel.
- Spapens, P. e.a. (2004), *Diksjenèèr van de Tilbörge taol, goedgetold*. Zaltbommel, Kempen Uitgevers.
- Swanenberg, J. (2005a) 'Oost versus West. De Donge als dialectgrens', in: *Brabants. Kwartaaluitgave over Brabantse taal, literatuur, muziek, dialect- en naamkundee* 2-2.
- Swanenberg, J. (2005b), 'De Kranendonkse dialecten: hoe Brabants of Limburgs zijn ze?'. In: *Aa-kroniek* 24-2.
- Swanenberg, J. en C. Swanenberg (2007), *Op goei gevul. Vormleer van de Meierijse dialecten*. Almere/Enschede, Van de Berg.
- Verhoeven, C. (1978), *Herinneringen aan mijn moedertaal*. Baarn, Ambo.
- Verhoeven, C.J. (2000), *Op z'n "Haores"*. Enschede, Van de Berg.
- Weijnen, A.A. (2003), *Etymologisch dialectwoordenboek*. Tweede, verbeterde en vermeerderde druk. Den Haag, SDU.
- Wijngaard, T. van de (1999), 'Van einen boetsauto, e kumpke boedieng, d'r oskar en anger zake oet 't Limburgs'. In: V. De Tier en S. Reker, *In vergelijking met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête (1998)*. Groesbeek, Stichting Nederlandse Dialecten.

Ton van de Wijngaard

ENNE? ... JAO, OUCH ENNE!
GROET EN AFSCHEID IN HET LIMBURGS

*“Juffrouw! Iech wins uuch gojenaovend!
Menier! Iech wins ‘t uuch vaan’s geliek.
Wie heet ‘t reiske uuch bevalle?
Sjarmant! Miech ouch, geer zeet vaan Wiek?”*

T. Weustenraedt, de Percessie vaan Sjerpenheuvel (1831)

1. Inleiding

Begroetingen en afscheidswoorden zijn vaak sterk tijdsgebonden en daardoor zeer veranderlijk. Daarnaast zijn ze dikwijls ook groepsgebonden en maken snel duidelijk tot welke groep een spreker zichzelf gerekend wil zien. Daardoor verandert deze woordcategorie zeer snel, er komen woorden bij, andere verdwijnen en sommige worden soms na een tijd ‘herontdekt’. Dat geldt voor de standaardtaal net zo goed als voor de streektaalen en dialecten. Voor die laatste groep geldt nog een ander criterium: er bestaat een regionale spreiding van de woorden: *hou doe* wordt toch vooral als een Brabants afscheidswoord gezien en *moi* wordt meteen gekoppeld aan de dialecten van Noordoost-Nederland. Hoe het met de hedendaagse en wat oudere Limburgse varianten voor groet en afscheid staat, is het onderwerp van deze bijdrage. Belangrijkste bron daarbij is de internetenquête van de SND uit 2008. Ook lokale Limburgse dialectwoordenboeken zijn in ruime mate geraadpleegd. Sommige tekstpassages zijn bovendien gebaseerd op eigen observaties.

2. De enquête

De dialectenquête over groeten werd eind 2008 in Limburg gehouden en kon worden ingevuld via internet. Om bekendheid te geven aan de enquête, werd er via het Huis van de Kunsten Limburg een persbericht verspreid, waarin het doel ervan werd toegelicht. Naar aanleiding daarvan verschenen er een aantal bijdragen over de enquête in Limburgse huis-aan-huisbladen. In de rubriek *Typisch Limburgs* in *Dagblad De Limburger* en het *Limburgs Dagblad* stond een oproep om de enquête in te vullen en ook op de websites van L1, Veldeke Limburg en het Huis voor de Kunsten Limburg werd een tekst over de enquête geplaatst. In totaal werd de enquête in Nederlands Limburg door 74 respondenten ingevuld. Het totale aantal reacties uit de provincie lag wel hoger, maar sommige invullers logden twee keer in en diverse keren kwamen respondenten niet verder dan het invullen van hun persoonlijke gegevens. Die respons is op het totaal dan ook niet meegerekend.

De gemeente met de meeste reacties was Venlo. Uit die plaats werden 8 ingevulde lijsten ingestuurd. Daarna volgt Roermond met 5 ingevulde formulieren. Uit Maastricht, Geleen en Weert werden elk 4 lijsten teruggestuurd. Het volledige lijstje van reacties is als volgt:

		ingevulde lijsten
1	Venlo	8
2	Roermond	5
3	Geleen, Maastricht, Weert	4
4	Helden, Horst, Reuver, Valkenburg	3
5	Blerick, Echt, Elsloo, Kerkrade, Sevenum, Sittard	2
6	Baexem, Belfeld, Bemelen, Blitterswijck, Brunssum, Ell, Heerlen, Hulsberg, Kessel, Koningsbosch, Koningslust, Landgraaf, Maasbree, Mechelen, Montfort, Roggel, Schaesberg, Schinnen, Spaubeek, St. Odiliënberg, Stevensweert, Stramproy, Swalmen, Tegelen, Thorn	1

Verdelen we de lijsten over de drie regio's in Limburg, dan blijkt er een gelijkmatige verdeling te zijn: 22 lijsten voor Noord-Limburg, en 26 voor zowel Midden- als Zuid-Limburg. De oudste zegsman is 79 jaar en komt uit Geleen. Opmerkelijk is ook de lijst uit Belfeld, want die werd ingevuld door een respondent van 77 jaar die al vijftig jaar in Nieuw Zeeland woont. Hij spreekt zijn Belfeldse dialect daar in kleine kring nog steeds. De jongste invullers van de enquête, er waren er meer, zijn 20 jaar oud.¹

3. Groeten en groet: het werkwoord en het zelfstandig naamwoord

Het Nederlandse werkwoord *groeten* kent in de Limburgse dialecten kennelijk niet veel variatie, want een rondgang door de Limburgse dialectwoordenboeken geeft maar een bescheiden resultaat. Een van de weinige woordenboeken die het werkwoord wel vermeldt is *d'r Kirchröadsjer Dieksiejoneer*, het Kerkraads woordenboek. Daar vindt men onder het trefwoord groeten de Kerkraadse vorm *jrusse*, en onder begroeten *bejrusse*. Die woorden zijn ook in Simpelveld en Bocholtz in gebruik.

Het Maastrichts woordenboek van Endepols uit 1955 en het Roermonds woordenboek van Kats geven voor *groeten* verder de uit het Frans afkomstige vorm *sallewere*, ‘het gewone woord voor A.N. groeten’: *heer salleweert miech neet mie*, ‘hij groet mij niet meer’. *Salueren* in deze betekenis vinden we ook terug in ouder Maastrichts, bijvoorbeeld in het toneelstuk *Het Kindermaägske* van G.D. Franquinet uit 1857, waarin de oude vrijer Moentjes de jonge Antje met de volgende zin begroet: *Jufvrouw, ich salueer uch*. We hebben het bij *saluere* dan ook met een verouderde vorm te doen: in modern Maastrichts is het woord volgens de *Nuie Mestreechen dictionair* uit 2004 weliswaar nog wel bekend, maar dan alleen in de betekenis die het in het Nederlands nu ook heeft: ‘op een militaire manier groeten’.

In veel Limburgse dialecten wordt het werkwoord *groeten* zelf dus weinig gebruikt. Gebruikelijker is *goedendag zeggen, gojendaag zègke*. In het Montforts woordenboek vinden we een variant waarbij het lidwoord ‘de’ is toegevoegd: *emes de gojendaag zègke*, ‘iemand goedendag zeggen’. Vergelijkbare vormen kent men in het naburige Posterholt: *(de)*

goje daag zègke of de godden daag zègke: dae zaet nag neet ins de gojedaag ‘hij zegt nog niet eens goedendag’ (Posterholts woordenboek, pag. 84).

In Midden-Limburg gebruikt men voor ‘elkaar begroeten’ ook het zinnetje: *d'n tied vannen daag zègke*, letterlijk ‘de tijd van de dag zeggen’. Een respondent die de enquête invulde voor Montfort gaf daar als voorbeeldzinnetje bij: *Dae zaetj mich d'n tied vannen daag neet mieë*, ‘hij groet mij niet meer’. Maar ook in het zuidoosten van Limburg is deze constructie bekend, in het Kerkraads woordenboek (p. 68) vinden we bijvoorbeeld *de tsiet van d'r daag zage* voor ‘groeten’. Het Posterholts woordenboek (p. 84) kent een overeenkomstige vorm *de daag is tied zègke: die zègke zich neet meer de daag is tied*, ‘die zeggen zich geen goedendag meer’. ‘Daag is tied’ in dit voorbeeldzinnetje is het losgeschreven *dagestied*, ‘tijd van de dag’, vergelijk het Duitse *Tageszeit*. In Kerkrade, Simpelveld en Bocholtz kent men: *inne de daagtsiet of dagestsiet zage*, ‘iemand groeten’. Ook het Montforts woordenboek (p. 95) geeft deze constructie, die overigens wel als verouderd wordt getypeerd: *emes d'n dagestied zègke*. Als omschrijving vinden we daar: ‘iemand groeten met woorden als *gojemorge, gojemiddig, gojendaag*, etc’.

3.1 Groet

Het Nederlandse woord *groet* kan zowel voor een ontmoeting als voor een afscheid gebruikt worden. Ook voor ‘groet’ is de variatie in het Limburgs beperkt. Wat voor het werkwoord geldt, is daarom eveneens op het zelfstandig naamwoord van toepassing: het is nauwelijks opgenomen in Limburgse dialectwoordenboeken. De woordenboeken van Kerkrade en Simpelveld/Bocholtz zijn weer de uitzondering, daar vinden we *jrós* en het meervoud *jrus* wel terug. De meervoudsvormen (*de*) *jrus* en (*de*) *grus* worden in Kerkrade en omgeving veel gebruikt als afscheidsgroet, ook onder een brief of e-mail.

Volgens het grote *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) kan men een groet, en dan meestal het meervoud daarvan, groeten, ook door bemiddeling van een derde sturen. In het Limburgs kan dat eveneens en daarvan vinden we voorbeelden in de dialectwoordenboeken terug. In het Posterholts woordenboek bijvoorbeeld: *Doon dem de groete van mich*, ‘doe hem de groeten van mij’.

Voor het overbrengen van groeten door een derde persoon aan iemand anders wordt in het Limburgs opmerkelijk vaak gebruik gemaakt van het woord *kómplemente*. De respondent uit Montfort vulde in de enquête bijvoorbeeld het volgende voorbeeldzinetje in: *De kómplemente van mie vader*, ‘de groeten van mijn vader’. Ook het Gronsvelds woordenboek kent deze constructie: “*kompromeente*: alleen mv: groeten door een tussenpersoon overgebracht”: *ich móet uch de kompleemeente mäoke vaan m'n awwers*, ‘ik moet u de groeten doen van mijn ouders’, en in het Maastrichts woordenboek van Endepols vinden we voorbeeldzinnen als: *doeg de kómp(e)leminte aon d'n awwen hier*, ‘doe de groeten aan je oude heer’ of: *nog väöl kómp(e)leminte van d'nné maan*, ‘nog veel groeten van je man’. In Sittard kent men: *dooch mich de kómplemente* in de betekenis ‘doe de groeten’ en in het Montforts woordenboek (p. 148) vinden we: *Haaj dich good en dooch de kómplementen aan die van uch, allemaol*. En zelfs in het Noord-Limburgse Venlo is het in deze betekenis gebruikelijk, aldus het lokale dialectwoordenboek: *de kómplemente doon*, ‘de groeten overbrengen’ (Venloos woordenboek, p. 171).

Volgens het WNT *kunnen* (maar tegenwoordig waarschijnlijk meer *konden* TvdW) complimenten ook bij het afscheid of aan het slot van een brief gebruikt worden: “Men draagt een bekende, bij het afscheid nemen of aan het eind van een brief veelal op aan zijne huisgenooten enz. de *complimenten* te doen.” In het Limburgs heeft deze toepassing van het woord zich nog verder uitgebreid en kan men (*de*) *kómplemente* ook in het algemeen als afscheidsgroet gebruiken. Vooral in Maastricht en omgeving vinden we het in deze betekenis zeer regelmatig terug. Ook in ouder Maastrichts was *compliment* in de zin van ‘groet’ al gebruikelijk, getuige dit citaat uit het al eerder genoemde toneelstuk *Het Kindermaögske* van G.D. Franquinet uit 1857. De onpopulaire Moentjes beklaagt zich daarin over het feit dat hij overal wordt weggestuurd:

*Jao, jao! ze wezen mich mer euveral de deur,
En zonder complemint. – Raoi, Antje, raoi boeveur*

In modern Limburgs kent men (*de*) *kómplemente* als afscheidsgroet ook in het dialect van plaatsen als Sittard, Montfort, Roermond en Venlo. Verder naar het noorden wordt het woord momenteel zo nog niet gebruikt. Datzelfde geldt ook voor het zuidoostelijk deel van de provincie.

4. Begroetingen

In een van de vragen uit de dialectenquête van 2008 werd gevraagd naar het algemene woord of de algemene uitdrukking waarmee de respondent in zijn of haar eigen dialect andere personen begroet. Doorgaans begroet men iemand pas in het eigen dialect als men weet dat die gesprekspartner eveneens dialect spreekt. Er is dus sprake van een informele situatie waarbij we ervan uit mogen gaan dat er ook informele begroetingen worden gebruikt.

Het zal dan ook niet verbazen, dat in de Limburgse enquête het woord *hoi* het vaakst werd genoemd wanneer men iemand in het eigen dialect wil begroeten. *Hoi* wordt door alle leeftijden gebruikt en het is bovendien in de hele provincie bekend. Verschillende respondenten merken in de enquête ook op dat *zij hoi* als een informele aanspreekvorm beschouwen.

In het Standaardnederlands is het gebruik van *hoi* een recente ontwikkeling. Zo is het in het WNT nog niet opgenomen, en pas in de laatste drukken van Van Dale. Dit laatste woordenboek dateert het gebruik ervan na 1950 en merkt erover op dat *hoi* “evenals het Engelse *Ahoy* spontaan gevormd is”. Het woord is volgens Van Dale een uitroep om de aandacht te trekken of wordt als uiting van vreugde en als begroeting gebruikt. Dat het woord ook in Limburg een recente ontwikkeling is, zien we bevestigd door het Montforts woordenboek (p. 62) waar bij het trefwoord *hoi* wordt opgemerkt dat dit woord daar rond 1960 in gebruik is gekomen. In het enquêteformulier van de al eerder genoemde respondent uit Nieuw Zeeland die Limburg 50 jaar geleden verliet, ontbreekt *hoi* in het lijstje met begroetingen. Ook dat duidt erop dat *hoi* in Belfeld toen waarschijnlijk nog niet in gebruik was.

Aansluitend bij *hoi* worden in Limburg tegenwoordig een aantal vergelijkbare vormen als *ha*, *hei* en *hai* gebruikt. Die blijken vooral in zwang te zijn bij jongere generaties sprekers. *Ha* is ook populair bij het sms'en, want dat kost volgens een invaller uit Roermond weinig tekens. Maar ook oudere sprekers kennen die vormen. Voor Stramproy bijvoorbeeld merkte een respondent van 58 jaar op dat *ha* vaak gevolgd wordt door een voornaam: *Ha Piet*, *Ha Lei*, en ook in Roermond en Sevenum is *ha* gevolgd door een eigennaam gebruikelijk. In Bemelen

wordt het, al naar gelang wie wordt aangesproken, gecombineerd met ‘jong’ of ‘maedsje’: *ha jong, ha maedsje*. In Sevenum zijn dat respectievelijk ‘kelke/jung’ en ‘megje’: *ha kelke/jung, ha megje*.

In de dialecten van Zuidoost Limburg vinden we verder nog een vorm terug die sterk lijkt op de laatstgenoemde: *aa*. In Kerkrade wordt *aa* plus een voornaam gebruikt als begroeting van een goede bekende: *aa Joep*, ‘hallo Joep’, *aa Lei*, ‘dag Leo’. Ook in Simpelveld en Bocholtz is deze vorm bekend. *Aa* kan zelfs los worden gebruikt om de begroeting te starten en het heeft dan eveneens de betekenis van ‘hallo’. Een respondent uit Mechelen schreef daarover in de enquête: “In mijn geboorteplaats Mechelen worden de zinnen meestal geopend met: *Aaa, bis te doa! Aaa, wie geit i?*”

Als tweede, meest genoemde begroeting na *hoi* vinden we in de enquête *daag* en *gojendaag* terug. *Gojendaag* wordt meestal als een meer formele aanspreekvorm gezien, ‘gemaakt plechtig’ noemt een respondent uit Bemelen het ook. In Roermond wordt *daag* tegen goede bekenden en tegen familie gezegd, naast *hallo* dat wordt gebruikt bij mensen die men nog niet eerder heeft gesproken. In het Zuid-Limburgse Mechelen wordt *daag* bij mannen gecombineerd met de achternaam: *daag Jansse, daag Sjwane*. Bij een vrouw wordt dat niet gedaan, daar wordt *daag* gebruikt samen met *medam*: *daag medam*, of met de voornaam: *daag Liesbeth*. *Daag* en vooral *gojendaag* worden (werden?) in Limburg ook gekoppeld aan de benamingen van gezagsdragers als de dokter of de pastoor wanneer die begroet worden: *gojendaag dokter, daag menieër pestoeér*.

Wanneer men meer dan één bekende of vriend ontmoet, wordt in het Limburgs (*gojen*) *daag* vaak gecombineerd met *same* om die mensen te begroeten. Volgens het WNT is dit gebruik beperkt tot “sommige streken op het platteland”, maar in Limburg is het – zo blijkt uit de enquête – ook in stadsdialecten zoals die van Venlo, Weert en Maastricht heel normaal. Het huidige Nederlandse en Limburgse *same* is een samentrekking van *te* en *zame* dat in ouder Nederlands werd gebruikt. In Kerkrade en omgeving zien we die langere vorm in het dialect nog terug, daar wordt de begroeting als (*jódden)daag tsezame* uitgesproken.

Uit de reacties van de zegslieden blijkt dat *daag same* als begroeting in Limburg nog steeds heel gebruikelijk is en ook nog bij alle leeftijdsgroepen bekend. Zo merkte een invaller uit Reuver op dat je *daag same* gebruikt wanneer je andere wandelaars tegenkomt in het bos, en ook zegslieden uit Valkenburg en Weert meldden dat (*gojen*) *daag same* een begroeting is voor een gezelschap, een grotere groep mensen. Ik ken het zelf uit mijn Eygelshovens dialect en ik hoor het mijn vader nog gebruiken als wij op pad waren in het dorp en onderweg bekenden tegenkwamen. In het dialect van Eygelshoven wordt het, net als in het grootste deel van de provincie, uitgesproken als *daag same*, waarbij de *aa* in de beide woorden sleeptonig, dus een beetje gerekt, wordt gerealiseerd.

Naast *daag* is ook *enne* in een groot deel van Limburg als begroeting erg populair. In de enquête werd het in ruim 20% van de lijsten ingevuld. *Enne* werd voor de volgende plaatsen opgegeven: Roggel, Stevensweert, Thorn, Weert, Roermond (2x), Elsloo (2x), Sittard, Valkenburg, Maastricht, Landgraaf, Koningsbosch en Brunssum.

Het Limburgse *enne* is de verlengde vorm van *en* met een naslag-*e* en verdubbeling van de medeklinker: *en-ne*. In de dialecten in het centrale gedeelte van Nederlands-Limburg tussen Roggel en Reuver in het noorden en Stein, Geleen en Brunssum in het zuiden komt dit verschijnsel in meer woorden voor. We zien het vooral bij eenlettergrepige woorden die eindigen op een -l, -m of -n. Die woorden krijgen een naslag mee, een klank die vergelijkbaar is met de *e*-klank in het Nederlandse *de*. *Stal* wordt daar dus uitgesproken als *stalle*, *arm* als *erme* en *pin* als *pinne*. Dat gebeurt ook met hetwoordje *en*: dat klinkt in dit gebied als *enne*.

In het Standaardnederlands wordt *en* onder meer gebruikt aan het begin van een vraagzin: *En, hoe gaat het er mee?* *En, wat zei de juffrouw?* *En, kunnen jullie nogal met elkaar opschieteren?* *En, dacht je het nu toch maar te wagen?* *En, wat zou dat?* *En* wordt dan meestal met nadruk uitgesproken en het staat volgens het WNT vrij los van het zinsverband. In die betekenis vinden we *enne* ook in het Limburgs; de voorbeeldzinnen zijn afkomstig uit de enquête:

Roggel: *Enne! Alles good?*

Stevensweert: *Enne, kin se mich neet miear?*

- Roermond: *Enne, alles goed?*
Sittard: *Enne, alles goud?; Enne, këns te mich neit meer?*
Koningsbosch: *Enne, wie is het?*
Brunssum: *Ènne, woa bis te mit diene kop?*
Valkenburg: *Enne, kin se mich neet miear?*
Maastricht: *Enne, kins te gein klein lui mie?*

In veel Limburgse dialecten kan *enne* ook los worden gebruikt en het wordt dan gezien als een algemene begroeting, een beetje vergelijkbaar met ‘hallo’ of ‘hoe gaat het ermee’. In de enquête werd het op deze wijze voor de volgende dialecten opgegeven: Roermond (2x), Thorn, Landgraaf, Weert en Elsloo. Ook het dialectwoordenboek van Posterholt (p. 84) kent *enne* in deze betekenis. Volgens de Limburgse Wikipedia gebruik je *enne* als je geen antwoord verwacht, naast *wie geit 't* als dat wel het geval is. Een respondent uit Roermond merkt in de enquête over *enne* op: “Het meest typische van de Roermondse taal is het begroeten; en vooral in de wat lagere echelons van de bevolking. Men begroet vaak met *enne* wat kan worden gezien als ‘en, alles goed’. Het antwoord is vaak *ouch enne* wat zoiets betekent als ‘ja, alles goed’.”

Opmerkelijk is dat er over *enne* nauwelijks iets terug te vinden is in de Limburgse dialectwoordenboeken. Behalve in het Posterholts woordenboek wordt deze vorm verder nergens genoemd in de woordenboeken uit het Midden-Limburgse gebied. Het Montforts woordenboek (p. 115) geeft onder het trefwoord *en* wel een datering van het woord in deze betekenis, namelijk rond 1970: “Soms drukt dit woord – dat altijd met vraagintonatie wordt uitgesproken – alleen maar verbazing uit. Vóór 1970 was deze manier van gebruik van *en* niet bekend”.

Enne lijkt zich in de Limburgse dialecten de laatste tijd met grote snelheid verder uit te breiden, met name in het zuiden van de provincie. In eerste instantie zal het woord wel zijn gebruikt in het gebied waar de naslag-*e* ook in andere woorden werd uitgesproken. Maar intussen vinden we het al in dialecten van verschillende plaatsen buiten deze streek terug, zo blijkt uit de enquête. In de enquête waren dat bijvoorbeeld Maastricht, Landgraaf en Valkenburg.

Op internet is van alles te vinden over *enne*. Zo schreef ene Rein op 19 september 2006 op zijn blog: “*Enne?* Je hoeft geen zachte G te horen om te weten dat je in Limburg bent. Een onvervalst *ennúh?* is Limburgs begroeten op zijn best.” En op zondag 21 december 2008 verzuchte Noortje om 03:59 uur [...] op een internetforum: “Op Pinkpop werd ik helemaal gestoord van dat Limburgse *enne*? – “Eh, ja, hay”.

Maar ook op andere terreinen blijkt de populariteit, of in ieder geval het ruime gebruik van *enne*. Zo bestaat er in Sittard een muziekgroep *Ouch Enne!* en het duo Limbo Express uit Gulpen/Wahlwiller bracht in 2000 een nummer uit onder de titel *Enne?* waarin ze gesprekken met weinig inhoud muzikaal op de korrel nemen. Het lijkt dan ook dat *enne* een ontwikkeling doormaakt, vergelijkbaar met het Gronings/Drentse *moi* in die provincies. Ik betrapt me er zelf ook op dat ik *enne* tegenwoordig vaker als begroeting gebruik. De rest daarom dan ook nog maar even in het Eygelshovens: *Joa, óch enne...*

5. Afscheid

Afscheid nemen kan het Limburgs op veel verschillende manieren. Dat kunnen heel individuele groeten zijn als het Montfortse *alla, veer zolle mer weer op hoes aan kratse*, en *gojenach, ich vaar aaf* of het Roermondse *de böl*, maar uit de enquête blijkt dat er toch ook verschillende, meer algemene Limburgse afscheidsgroeten in gebruik zijn.

Nummer één met stip in de Limburgse enquête is *hojje* of *hajje*. Deze twee vormen werden maar liefst door 33 zegslieden, verspreid door heel Limburg als afscheidsgroet opgegeven. Op een totaal van 74 lijsten is dat dus rond 45%! *Hojje* duikt op in bijna de hele provincie, alleen in de dialecten van het zuidoosten van Limburg is het zo goed als onbekend. Het werd in dit laatste gebied alleen door een zegsman uit Landgraaf vermeld. De verspreiding van *hajje* concentreert zich meer in Noord-Limburg in gemeentes als Horst, Sevenum, Helden, Blerick en Venlo, maar we vinden het in de enquête een aantal keren ook meer zuidelijk terug, in plaatsen als Reuver, Weert en Valkenburg. Het gebruik van *hujje* en *hajje* is verder niet aan een bepaalde leeftijdsgroep gekoppeld, in de enquête varieerde de leeftijd van de respondenten tussen 21 (uit Horst en Venlo) en 77 (uit Belfeld) jaar.

In Limburgse dialectwoordenboeken vinden we *højje* maar een paar keer terug. Het betreft dan vooral Noord-Limburgse plaatsen. Zo geeft het Genneps dialectwoordenboek het op p. 83 in de betekenis ‘tot ziens’: *Højje wah, wies wèr ‘s!*, ‘tot ziens, tot weer eens!’. Het Groesbeeks woordenboek (p. 115), net buiten de provincie, kent *højje hè* als ‘tot ziens, dag’: *Noow gao’k, højje hè*, ‘nou ga ik, tot ziens’. Andere Noord-Limburgse woordenboeken die *højje* als afscheidsgroet hebben opgenomen zijn het Venrays woordenboek (p. 223; naast *häldtòw*), het Venloos woordenboek (p. 147; naast *hald dich*) en het Maasbrees woordenboek (p. 145). Opvallend zijn de vermeldingen in het Posterholts woordenboek (p. 83) en in het Beesels woordenboek (p. 66), omdat dat zo ongeveer de enige Midden-Limburgse woordenboeken zijn waarin *højje* is opgenomen. Nog zuidelijker ontbreekt *højje* dan volledig in de Limburgse dialectwoordenboeken.

Het Posterholts woordenboek vermeldt behalve *højje* verder nog de variant die wordt gevuld door een tussenworpel *ae*: *Hojjen-n-ae!*, een afronding waardoor de groet een wat minder abrupt karakter krijgt. Ook het Gennepse *wah* en het Groesbeekse *hè* hebben die functie.

De vorm *højje* is een samentrekking van *houd je*. In sommige opgaven van zegslieden uit de enquête vinden we die langere vorm ook terug. Voor Ell werd bijvoorbeeld *houje* opgegeven en voor Stramproy *houdje*. Het werkwoord *houden* wordt volgens het WNT in dit geval gebruikt als een wens in de zin van “zorgen dat men niet ziek wordt, gezond blijft”.

Ook in het Weertlands Woordenboek (p. 145) wordt de vorm *houtje* vermeld. De samenstellers van het woordenboek beschouwen die als de oudere variant: “*houtje* ‘tot ziens, houd je goed’: *Houtje waor*, ‘tot ziens, hè’; *Houtje-n-heh*, ‘tot ziens hè’”. Dit was een typische afscheidsgroet van mensen in Weert en Nederweert. Je hoorde het in de zestiger jaren nog overal: in winkels, op straat en natuurlijk thuis. Inmiddels is deze groet in 30 jaar tijsd bijna helemaal vervangen door het Noord-Limburgse *houje* en het Brabantse *houdoe*.”

Højje lijkt zich inderdaad de afgelopen jaren vanuit Noord-Limburg verder in de provincie te hebben verspreid. Een duidelijke aanwijzing daarvoor is het ontbreken van de vorm in zo goed als alle dialectwoor-

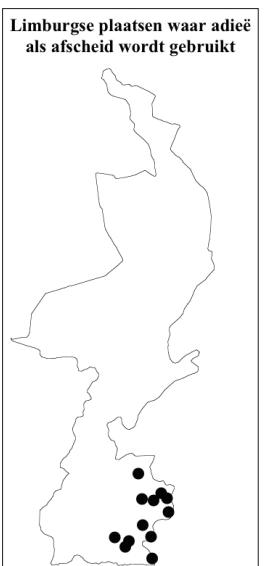
denboeken ten zuiden van Venlo. *Hojje* en *hajje* waren en zijn de oorspronkelijke afscheidswoorden in de dialecten van Noord-Limburg, het zuiden van Gelderland en delen van Oost-Brabant. Het feit dat ze in deze betekenis ook in de dialectwoordenboeken uit die gebieden staan vermeld, bevestigt dat.

In Midden-Limburg en zelfs al in delen van Zuid-Limburg lijken ze inmiddels de vervangers van oudere vormen als *hoi dich*, *hald dich*, *haaj dich*, *houwt dich* en *hod dich*. Mogelijk dat de snelle verspreiding van *hoi* als begroeting in Limburg daarbij een rol heeft gespeeld. Zo schrijven sommige respondenten uit de enquête de vorm *hojje* dan ook als *hoi-hé*, omdat ze waarschijnlijk het verband met het werkwoord *houden* als zodanig niet meer herkennen. De op deze manier gespelde variant vinden we bijvoorbeeld in de lijsten van twee Maastrichtse zegslieden terug.

Hierboven werd al aangestipt, dat alleen in het zuidoosten van de provincie het gebruik van *hojje* in de dialecten nog niet echt ingang heeft gevonden. In dit deel van Limburg wordt doorgaans afscheid genomen met het woord *adieë*, vaak nog gevolgd door *wah*. Soms wordt het ook ingekort tot *dieë*.

In de enquête werd *adieë* ingevuld voor de volgende plaatsen: Brunssum, Heerlen, Landgraaf, Schaesberg, Kerkrade (2x) en Mechelen. *Adieë* kan volgens de invullers op alle tijden van de dag als afscheid worden gebruikt. Uit opmerkingen van de respondenten blijkt verder dat men in de rest van de provincie *adieë* sterkt koppelt aan de dialecten uit het zuidoostelijke gebied. Zo schreef een invaller uit Schinnen: “Als ik iemand uit het gebied van Simpelveld-Kerkrade tegenkom, gebruik ik de afscheidsgroet: *adieë (wah)*.”

Adieë is ook gebruikelijk in de dialecten net over de grens in België, bijvoorbeeld in de Voerstreek en in Eupen. Volgens het *Rheinisches Wörterbuch* (dl. 1, p. 56) wordt de vorm *adieë* in het Rijnland gebruikt in de dialecten van Monschau, Düren, Aken, Jülich, Geilenkirchen, Erkelenz en Heinsberg, dus in een gebied dat ten oosten aansluit op het Limburgse gebied. Overigens is de bron van dit woordenboekartikel een enquête uit 1917 en heeft de situatie zich daar, zoals we verderop zullen zien, inmiddels wel ingrijpend gewijzigd.

Ook in de dialectwoordenboeken uit het zuidoosten van Limburg vinden we *adieë* in deze betekenis terug. Het Kerkraads woordenboek (p. 47) bijvoorbeeld geeft onder het trefwoord *adieë* als voorbeeldzinnen: *Adieë tsezame, bis mörje; Lech kom uuch adieë zage; Adieë en hod diech vrieë!*, ‘tot ziens en houd je taai!’. En ook de dialectwoordenboeken van Simpelveld/Bocholtz (p. 16), Heerlen (p. 273) en Brunssum (p. 15) kennen *adieë* als afscheidsgroet. Opmerkelijk is de ouderdom van het woord. Het Heerlens woordenboek van J. Jongeneel uit 1884 vermeldt het al, naast twee vormen die we inmiddels niet meer horen in het Heerlens dialect: *atjuus* en *atjeu* (p. 3). Waar het woord op dit moment in Limburg in het dialect gebruikt wordt, is ook in het bijgevoegde kaartje te zien.²

Het tussenwerpsel *adieë* is afgeleid van het Franse *adieu*, ‘tot ziens’. Deze Franse vorm is volgens het WNT een samenstelling van *à Dieu*, Latijn *ad deum*, “de woorden waarmede men iemand, bij ‘t afscheidnemen, aan Gods hoede aanbeveelt.” Als tussenwerpsel is het in betekenis vergelijkbaar met ‘vaarwel’.

Het zuidoostelijke *adieë* kent in Maastricht en omgeving een equivalent met een iets andere uitspraak: *adie*. *Adie* werd in de enquête vermeld door twee respondenten uit Maastricht. Ook in de dialectwoordenboeken van Maastricht en omgeving vinden we het woord terug. Het Maastrichts dialectwoordenboek van Endepols uit 1955 (p. 7) kent het als tussenwerpsel en als zelfstandig naamwoord: “addie, 1. tw.: *adie mien kammeraote, 't heimwee griep miech aan* 2. m.: vaarwel, afscheid: *iemes adie zègke; dat waos 'n adie veur langen tied.*” En ook in de *Nuie Mestreechsen dictionair* uit 2004 vinden we het terug, bijvoorbeeld in het zinnetje: *Da kin nog geinen adie vaanaof*: ‘daar kan nog geen groet af’. Het woordenboek van Gronsveld, in de buurt van Maastricht, kent *addie*, ‘tot ziens’ (p. 209).

Een respondent uit Roermond vermeldde in de enquête nog een ander woord dat samenhangt met *adieu*: *tjuus*. Die vorm is een verkorting van

atjuus, dat we ook al in het Heerlens woordenboek van Jongeneel waren tegengekomen. Het dialectwoordenboek van Valkenburg uit 1917 (p. 8) geeft een verwante vorm *adjuskus*, ook in de betekenis van ‘vaarwel’.

KERKRAADSE ROBOT ZINGT EN ZEGT ‘ADIEË WA!’

Het prunkstuk van de expositie Robots! in het Kerkraadse Industriion is RoboThespian. Deze vijftigduizend euro kostende robot reageert op bezoekers en kan naast zingen, speciaal voor het Industriion ook een zinnetje Kerkraads dialect praten.

Tussen het eindeloos quoten uit beroemde films ('i ate his liver with some fava beans and a nice chianti' uit Silence of the Lambs) en het zingen van musicals ('the hills are alive with the sound of music') trakteert de rusteloze robot het publiek op de in Kerkrade gebruikelijke groet 'Adieë wa!'. Alleen weet RoboThespian niet precies wanneer hij deze zin moet uitspreken. De robot roept hem te pas en te onpas, terwijl 'adieë wa' toch echt alleen bij vertrek gebruikt mag worden. Voor de niet Kerkradenaren onder ons: het is dialect voor 'tot ziens'.

Uit: *Dagblad De Limburger*, 02.09.08 15:47, bijgewerkt op: 02.09.08 15:51

Volgens het Posterholts woordenboek zijn *atjuus* en *ajuuus* in 't Posters als afscheid tegenwoordig nog steeds in gebruik; we vinden beide vormen in het boek op p. 84 in die betekenis terug. *Atjuus* en *ajuuus* zijn volgens het WNT eveneens afgeleid van het Franse *adieu*, maar dat verklaart de eind-s in die woorden niet. Andere bronnen gaan er dan ook van uit dat *atjuus* en *ajuuus* teruggaan op het Spaanse *adiós*, dat via de zeemanstaal in het Standaardnederlands is terechtgekomen. De afscheidsgroet *tschüs*, die tegenwoordig met name in het noordelijk deel van Duitsland heel populair is in de omgangstaal, heeft zich waarschijnlijk zo via het Nederlands in het Duits verspreid. Uit een recent onderzoek in het Rijnland blijkt dat *tschüs* daar als groet wordt gebruikt

naast *tschö* (uitgesproken als *tsjeu*). *Tschö* wordt in het algemeen gezien als de Rijnlandse variant van *tschüs*. Het woord is tegenwoordig dan ook in het hele Rijnland en zelfs in de Eifel bekend, van Wesel in het noorden tot Trier in het zuiden. De toename van het gebruik van *tschö* lijkt een verschijnsel van de laatste 50 tot 70 jaar te zijn. Voor die tijd was een vorm met eind-s, *adjüs*, in een veel groter deel van het Rijnland bekend. Uit het nieuwe onderzoek blijkt dat de dialecten in en rond Aken, waar oorspronkelijk de vorm zonder eind-s (*adieë*) gebruikelijk was, zich inmiddels voor het overgrote deel ook bij het *tschö*-gebied hebben aangesloten.

De ontwikkeling die zich aan de oostkant van de rijksgrens in de afgelopen decennia heeft voorgedaan, zou in de toekomst ook wel eens het scenario voor het Limburgse *adieë* kunnen worden. Het gebruik staat onder druk van *hojje*, dat zich momenteel langzaam in het gebied begint te verspreiden. Steun uit de aangrenzende gebieden is er ook niet meer voor *adieë*, want daar is het woord zo goed als verdwenen. Aan de andere kant lijkt het woord anno 2009 nog steeds een redelijk onbetwiste positie te hebben in het zuidoosten van de provincie. Een indicatie daarvoor is bijvoorbeeld dat je meer dan 2000 hits krijgt, als je *adieë/adieje* intikt bij zoekmachine Google.

In het Standaardnederlands wordt *tot ziens* tegenwoordig als een algemene afscheidsformule gebruikt. In die vorm is het ook in het Limburgs bekend. In de enquête werd *tot/toet zeens* opgegeven voor de dialecten van Valkenburg (2x) Roermond (2x) en Maastricht. In Roermond en Valkenburg kent men ook de langere vorm: *tot zeens, es god bleef*, ‘tot ziens, als god belief’. De vorm *tot ziens* wordt nog niet zo lang in het Nederlands gebruikt; het WNT geeft vindplaatsen uit 1866 en 1898. *Tot ziens* is afgeleid van het werkwoord *zich zien* in de betekenis ‘zich ontmoeten’. Die laatste, wederkerige toepassing van *zien* is volgens het WNT een – overigens weinig gebruikte – ontlening aan het Duitse *sich sehen*, ‘zich ontmoeten’.

In tegenstelling tot wat het WNT beweert, is het werkwoord *zich zien* in de betekenis ‘zich ontmoeten’ in het Limburgs wel gebruikelijk. Als afscheidsgroet vinden we het in de enquête terug in verschillende vormen:

Maastricht: *Alle, 't beste hè en veer zien us; Veer zien us weer.*

Sittard: *Veer zeen ós.*

Roermond: *Ich zeen dich/uch sjtrakkes.*

Venlo: *We zeen ós!*

En ook in sommige Limburgse dialectwoordenboeken is het in deze betekenis vastgelegd. Zo geeft het dialectwoordenboek van Posterholt de volgende voorbeeldzinnen: *toet v'r ós zeen!*, *v'r zeen ós nag waal (ins)!*, *v'r zeen ós waal weer!*, en in Montfort (p. 414) kent men: *toet v'r ós weer zeen*.

Getuige de vermeldingen uit de enquête lijkt het gebruik van *zich zien* zich op het moment vooral nog te beperken tot de grotere Limburgse steden. Toch is het niet onwaarschijnlijk, dat het zich in de toekomst ook naar andere dialecten zal uitbreiden. Het krijgt daarbij onverwachte steun vanuit het Nederlands. Daar duikt *ik zie je* als leenvertaling van het Engelse *see you* steeds vaker op, met name bij jongere sprekers. Het is ook een populaire manier om je sms mee af te sluiten: XZJE ('ik zie je').

6. Tot slot

De woorden die worden gezegd bij begroetingen en afscheid worden sterk bepaald door de situatie waarin en tegen wie ze worden uitgesproken. Ook zijn ze sterk onderhevig aan veranderende gedragscodes. De inventarisatie van Limburgse begroetingen en afscheidswoorden door middel van de internetenquête uit 2008 is dan ook vooral een momentopname. Maar toch zijn er in de resultaten wel een aantal ontwikkelingen in te ontdekken. Bij de begroetingen valt op dat het Standaardnederlandse *hoi* zich de afgelopen veertig jaar ook in het Limburgs heeft verspreid. Het is daar nu overal in de provincie bekend. Opmerkelijk is verder de populariteit van *enne*, dat zich vanuit het Midden-Limburgse gebied de afgelopen jaren snel richting zuiden heeft uitgebreid.

Bij het afscheid nemen kunnen we constateren dat het Noord-Limburgse *hoyje/hajje* zich de laatste jaren opmerkelijk sterk heeft verspreid in de richting van de meer zuidelijk gelegen dialecten. Dat gaat daar voor een deel ten koste van traditionele vormen met een minder groot versprei-

dingsgebied als *houd dich, adieë*, het Noord-Limburgse *wies d'r wer èns wat is*, het Sittardse *pes wer èns* of het opmerkelijke *maoj* waarvan het gebruik zich lijkt te beperken tot het Zuid-Limburgse Bunde.

Maar ook omgekeerd zullen zich ongetwijfeld nieuwe woorden vanuit het zuiden richting noorden blijven verspreiden. Een goede kanshebber zou in de komende jaren wel eens de dubbelvorm *hoi hoi* kunnen worden. Die is, maar daarvoor baseer ik me wel alleen op eigen observaties want in de enquête werd de vorm slechts één keer genoemd, vanuit Maastricht aan een opmerkelijke opmars begonnen en wordt op het moment veel door jongere, vrouwelijke sprekers als afscheid gebruikt. En het is bekend dat met name die bevolkingsgroep wel al voor meer vernieuwingen in de taal gezorgd heeft.

NOTEN

- 1 Veel dank aan alle respondenten die de enquête via internet hebben ingevuld.
- 2 Met dank aan Ronny Keulen die het kaartje met behulp van de computer samenstelde.

BIBLIOGRAFIE

- Franquinet, G.D. (1857), *'t Kindermaogske. Kluchtspeul in ein Akt*. Maastricht: Leiter-Nypels.
- Franquinet, G.D. (1861), *Jonk bij jonk en auwt bij auwt. Operakomiek in twie akten*. Maastricht: Leiter-Nypels.
- Hilgers, L. (2007), *SMS zkwrdnbk*. [z.p.]: Educos.
- Müller, Robert (2003), ‘Das rheinische tschö’. In: *Rheinische Vierteljahrsschriften* jg. 67, p. 333-339.
- Müller, J., (e.a.), (1928-1971), *Rheinisches Wörterbuch*. Bonn, Berlin. (9 delen)
- Vaan, M. de (2008), ‘De œ-naklank in het Limburgs, verspreiding, fonetiek, verklaring’. In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* jg. 10, p. 61-80.
- Weustenraad, Th. (1994), *De percessie vaan Sjerpenheuvel*. Bezorgd door Lou Spronck; met een inleiding van Geert van Istendaal en

illustraties van Toussaint Essers. Maastricht: Stichting Manutius.
Van Dale: *Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*,
Dertiende, herziene uitgave door Guido Geerts en Ton de Boon.
Utrecht – Antwerpen: Van Dale lexicografie.
WNT: *Woordenboek der Nederlandsche Taal (1864-2001)*. ’s
Gravenhage: Martinus Nijhoff.
De dialectwoordenboeken van Groesbeek, Gennep, Venray, Maasbree,
Venlo, Weert, Roermond, Beesel, Swalmen, Posterholt, Montfort,
Sittard, Heerlen (1884 en 2000), Brunssum, Kerkrade, Simpelveld/
Bocholtz, Valkenburg, Gronsveld en Maastricht (1955 en 2004).
De Limburgse Wikipedia: <http://li.wikipedia.org/wiki/Veurblaad>

Ronny Keulen

HEI!, HE?, HUI.

GROET- EN OMGANGSWOORDEN IN BELGISCH-LIMBURG

1. Ten geleide

Dit artikel gaat over dialectwoorden die in de Belgische provincie Limburg zoal gebruikt worden om iemand te begroeten of er afscheid van te nemen, om iemands aandacht te trekken, om te kennen te geven dat men iets niet verstaan heeft, enz. De titel van deze bijdrage kan begrepen worden als een ‘conversatie’ tussen twee personen, waarbij de eerste persoon *hei!* roept om de aandacht van de tweede te trekken (bijv. omdat die hem of haar niet gezien had), waarop de tweede enigszins verward of verbaasd reageert met *hé?* ‘wabliefst?’ en vervolgens door de eerste begroet wordt met *hui* ‘goeiendag’. Het zijn van die typische korte stopwoordjes die iedereen gebruikt, maar waar niemand echt stil bij staat. Ze ontsnappen vaak niet enkel aan de aandacht van de dialectspreker, maar ook aan de regels van het klanksysteem van bepaalde dialecten. Van de dialecten in het zogenoemde ontrondingsgebied bijvoorbeeld is geweten dat de geronde voorklinkers als de *uu* of *eu* systematisch vervangen worden door hun ongeronde tegenhangers (*ie*, *ee*, ...). Dat heeft ertoe geleid dat binnen dat gebied bepaalde geronde voorklinkers (bijna) niet meer voorkomen. Zo wordt op de webpagina’s van de Heemkring Zutendaal¹ opgemerkt dat de klinker *eu* als in Nederlands *freule* ‘adellijke jonkvrouw’ enkel voorkomt in de woorden *euh* (stopwoord), *neuh* ‘nee hoor’ en *peuh* (uitroep), net in die categorie woorden dus die het onderwerp van deze bijdrage zijn.

Het uitgangspunt van dit artikel is de internetenquête die de Stichting Nederlandse Dialecten organiseerde naar aanleiding van de 10e Nederlandse Dialectendag op 28 maart 2009 in Theater en Congrescentrum De Tamboer in Hoogeveen. De enquête leverde voor Belgisch-Limburg een vijftigtal ingevulde exemplaren op, gaande van Achel in het noorden tot Kanne in het zuidoosten en Velm in het westen. Ook qua leeftijd kende de enquête een mooie verspreiding: de jongste informant was 18 jaar, de oudste informanten waren 79 jaar. De gegevens van de internetenquête vormden de basis voor de onderstaande tekst en werden verder aangevuld met gegevens uit oudere dialectenquêtes (in hoofdzaak de vragenlijsten van de voormalige Zuid-Nederlandse Dialectcentrale van de K.U.Leuven), de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen*, lokale woordenboeken en ongepubliceerde licentiaatsverhandelingen.

2. Ook ne goeiendoag huinendoag

2.1 Goeindag

Een heel normale manier om iemand in het Nederlands te begroeten is die persoon een goede dag toe te wensen door eenvoudigweg *goeden-dag* te zeggen. Dat woord is gewoon een samenstelling van *goede* en *dag*, waarbij de tussen-*n* nog een restant is van een oude naamvals-*n* (*ik wens u (eenen) goeden dag*). In de Limburgse en verreweg de meeste andere Nederlandse dialecten wordt een *d* die tussen twee klinkers staat (zoals in *goede*) niet uitgesproken en vaak vervangen door een *j*- of *i*-achtige klank, wat leidt tot een uitspraak als *goeie* enz., vergelijk bijvoorbeeld kaart 58: ‘bloeden’ van deel IV van de *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (FAND IV)*: 121). Enkel in de noordoostelijke dialecten en in Noord-Holland lijkt de *-d-* consequenter bewaard te zijn. Elders overweegt de uitspraak *goeie-* of variant, die in het *Woordenboek der Nederlandse Taal (WNT)* tot de “gemeenzame taal” gerekend wordt en ook in *Van Dale* als spreektaalgekenmerk wordt.

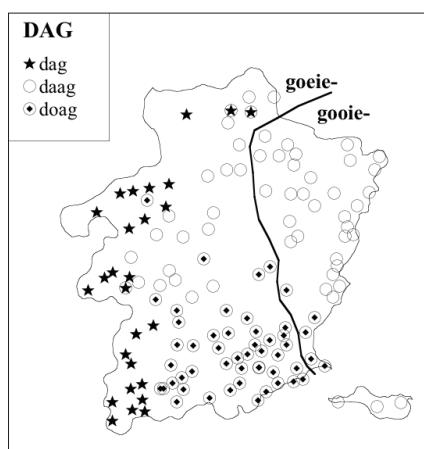
Wat betreft de uitspraak van de klinker in *goeie-* laten zich voorts twee duidelijke gebieden afbakenen in Belgisch-Limburg. De Nederlandse *oe* in *goed* is immers de voortzetting van de West-Germaanse lange *ō* (cf. Angelsaksisch *gōd*), die in het oosten van Belgisch-Limburg, het

grootste deel van Nederlands-Limburg, het Ripuarisch en het Duitse Zuid-Nederfrankisch voorkomt als lange *oo* (Goossens 2008: 53). Die is echter geen voortzetting van de oude West-Germaanse *ō*, maar gaat terug op een tussenfase *uo* (cf. Oud- en Middelhoogduits *guot*) en is te beschouwen als het resultaat van een jongere ontwikkeling. De grens tussen *oe* en *oo*, of in dit geval tussen *goed/goeie-* en *good/gooie-*, loopt dwars door Belgisch-Limburg en is reeds bij benadering getrokken door Frings en Van Ginneken (1919: 167)² en later verfijnd door Leenen (1930: 208-209)³. Ze loopt van noord naar zuid met *goed* ten westen in Hamont, Sint-Huibrechts-Lille, Kleine Brogel, Peer, Helchteren, Zonhoven, Genk, Munsterbilzen, Waltwilder, Mopertingen, Hees, Vlijtingen, Riemst en Zichen-Zussen-Bolder; en *good* ten oosten in Kaulille, Bocholt, Grote Brogel, Bree, Meeuwen, Gruitrode, Opglabbeek, Niel, As, Lanaken, Veldwezelt, Vroenhoven en Kanne⁴.

Het woord *dag* heeft eveneens enkele interessante varianten in Belgisch-Limburg. Bij gebrek aan lexicale variatie is het begrip ‘dag’ niet als lemma opgenomen in het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (*WLD*, meer in het bijzonder *WLD III*, 3.4 – Kruijsen 2004: 120), maar het loont wel de moeite om even stil te staan bij de fonologische variatie. In Nederlands *dag* (Middelnederlands *dach*) is de oude West-Germaanse korte *a* in gesloten lettergrepen bewaard gebleven. In open lettergrepen daarentegen, zoals bijvoorbeeld in het meervoud *dagen*, heeft de West-Germaanse korte *a* zich ontwikkeld tot een lange klinker (*aa*), waardoor een tegenstelling is ontstaan tussen een korte *a* in onverbogen vormen (*dag*, *glas*, ...) en een lange *a* (*aa*) in verbogen vormen (*dagen*, *glazen*, ...). In het Standaardnederlands heeft de korte *a* uit de onverbogen vorm zich bij adj ectieven als *lam*, *nat*, *tam* en *zat* verder doorgezet in de verbogen vormen (*lamme*, *natte*, ... in plaats van vroeger **lame*, **nate*, ...).

In de meeste Limburgse dialecten heeft echter de omgekeerde ontwikkeling plaatsgevonden: daar heeft de lange klinker van de verbogen vorm zich doorgezet in de onverbogen vorm. Men spreekt er daardoor van *daag* (of *doag*) ‘dag’ en *glas* (of *gloas*) ‘glas’, van *laam* (*loam*) ‘lam’, *naat* (*noat*) ‘nat’, enz. Het verspreidingsgebied van de vormen met gerekte klinker is echter niet voor alle woorden hetzelfde. In het zuiden ligt aan de grens van Limburg met Vlaams-Brabant een overgangsgebied waar sommige van de genoemde woorden wel een lange

klinker hebben, maar andere een korte. Zo vermelden de *Sintruinse Diksjónèer* (1995: 77, 81) en het *Idioticon van het dialect van Niel-bij-Sint-Truiden* (Smets 1966: I-250, I-252) *dag* ‘dag’ naast *doak/doaëk* ‘dak’. In het eerste deel van de *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (FAND: 12-13) worden zowel ‘dag’ als ‘dak’ besproken, maar is enkel een kaart opgenomen met de fonologische variatie voor ‘dak’⁵. De vormen met gerekte klinker (*daak, doak*) bestrijken de hele provincie, met uitzondering van het noordwesten, dat *dak* heeft. Voor ‘dag’ is dat gebied iets kleiner en hebben ook enkele dialecten in het zuidwesten een korte klinker (*dag*). In een woord als *lam* daarentegen is het gebied iets groter en reiken de vormen met lange vocaal (*laam, loam*) een eindje verder naar het westen dan bij ‘dak’, tot in Miskom, Ransberg, Drieslinter, Neerlinter, Oplinter en Wommersom (Pauwels 1935: 36).

Op kaart 1 worden de verschillende uitspraakvarianten van het woord ‘dag’ weergegeven. Een smalle strook in het westen van de provincie heeft net als het Standaardnederlands een korte klinker bewaard. Zo komt de vorm *dag* in het noordwesten voor tot en met Lommel, Leopoldsburg, Beringen, Meldert, Linkhout en Halen. In het zuidwesten van de provincie zijn de meest oostelijke plaatsen waarvoor in de vragenlijsten van de voormalige Zuid-Nederlandse Dialectcentrale van de K.U.Leuven *dag* is opgetekend Kozen, Nieuwerkerken, Sint-Truiden, Aalst-bij-Sint-Truiden, Mielen-boven-Aalst en Jeuk. Verder oostwaarts komen vormen met gerekte klinker (*daag, doag*) voor. Die grens tussen de vormen met *aa* en de jongere ontwikkeling *doag* is evenwel scherp te trekken. Ze loopt tussen Herk-de-Stad, Berbroek, Spalbeek, Kermt, Stokrooie, Kuringen, Hasselt, Zolder, Houthalen, As, Opgrimbie en Rekem ten noorden met *daag* en Stevoort, Sint-Lambrechts-Herk, Diepenbeek, Genk, Zutendaal en Lanaken ten zuiden met *doag*.

Samenvattend zijn de volgende varianten van ‘goedendag’ in omloop in Belgisch-Limburg: om te beginnen *goeiedag* in een smalle strook in het westen van de provincie, *goeiedaag* in een centraal noordelijk gelegen gebied en *goeiedoag* in Centraal-Haspengouw. Voorts zegt men in het noordoosten *gooiedaag* en in Lanaken, Veldwezelt, Vroenhoven en Kanne *gooiedoag*. In uitdrukkingen als ‘er kon nog geen goedendag af’ of ‘hij was te groots (trots) om goedendag te zeggen’ zijn die varianten vrij gebruikelijk in de hele provincie. Als begroeting daarentegen komt in een vrij omvangrijk gebied een woord voor dat verwant is aan het Duitse *heute* ‘vandaag’ (vgl. Standaardnederlands *heden*). Aangezien er tot op heden een zeker spanningsveld is tussen *heden* en het jongere *vandaag*, wordt eerst even stilgestaan bij de benamingen voor beide.

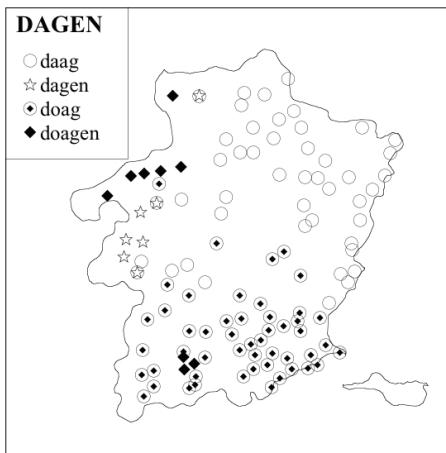
2.2 *Vandaag*

Het woord *vandaag* is reeds in het Middelnederlands opgetekend als *vandaich* (WNT) en is ontstaan uit *van dage*, een oude datief van *dag*; vgl. ook ‘daags’ uit de vroegere genitief *des dages*. Beide stammen net als het meervoud *dagen* af van een West-Germaanse korte *a* in open lettergreep, die zich in het Standaardnederlands en heel wat dialecten ontwikkeld heeft tot een lange klinker. De kleur van de klinker (*aa/oa*) in die woorden komt grosso modo overeen met die in ‘dag’, met dien verstande dat de klinker nu in de hele provincie lang is. Het meervoud *dagen* wordt enkel in een smalle noordwestelijke strook net als in het Standaardnederlands door middel van de uitgang *-en* gevormd. Een tegenstelling *dag – dagen* beperkt zich in Belgisch-Limburg tot een klein centraal gelegen gebiedje in het uiterste westen, o.a. in Beringen, Meldert, Linkhout en Loksbergen. Jansen (1966: 57) vermeldt voor Lommel voorts *daag* ‘dagen’ naast *dagen*, Jansen (1991: 5) nog enkel *daag* ‘dagen’. Voor Hoerpertingen, Voort en Mettekoven is voorts *doag – doagen* opgetekend, maar daar is de uitgang *-en* allicht gevormd naar analogie met het Nederlands en van jongere datum. In al die dialecten heeft ‘vandaag’ dezelfde klinker als het meervoud ‘dagen’, maar dan zonder de uitgang *-en*.

In de meer oostwaarts gelegen Limburgse dialecten valt het tweede element van *vandaag* helemaal samen met de uitspraak van het meervoud *dagen* aangezien het meervoud niet gevormd wordt door toevoeging van een meervoudssuffix of uitgang. Het verschil tussen enkelvoud en

meervoud wordt in die dialecten uitgedrukt door een verschillende betoning. De meeste Limburgse dialecten kunnen namelijk een betekenisverschil uitdrukken door middel van een systeem van twee toonaccenden, in de taalkunde stoottoon (of toonaccent 1) en sleeptoon (of toonaccent 2) genoemd. De sleeptoon wordt doorgaans gekenmerkt door een iets langere uitspraakduur van de klinker (Belemans en Keulen 2004: 31). Belangrijk nu is dat het verschil tussen sleeptoon en stoottoon in de Limburgse dialecten kan leiden tot een verschil in betekenis, bijvoorbeeld in Hasselt *gaas* ‘gas’ met sleeptoon versus *gaas* ‘gans’ met stoottoon. Op dezelfde manier kan een verschil tussen enkelvoud en meervoud worden uitgedrukt, in het geval van ‘dag’ in Hasselt *daag* ‘dag’ met sleeptoon versus *daag* ‘dagen’ met stoottoon of in Tongeren sleeptonig *doag* ‘dag’ tegenover stoottonig *doag* ‘dagen’. In een klein gebiedje ten zuidwesten van Maastricht zijn de toonaccenden door jongere ontwikkelingen overbodig geworden en nadien verloren gegaan. Zo vermeldt Cajot (2001: 71) dat er in Zichen-Zussen-Bolder geen onderscheid meer is tussen ‘dag’ en ‘dagen’. Ook in de overige dialecten van de gemeente Riemst is er geen verschil tussen *doag* ‘dag’ en *doag* ‘dagen’. In andere dialecten heeft de verschillende betoning dan weer geleid tot een verschillende klank in enkelvoud en meervoud. In Lanaken is een tegenstelling ontstaan tussen sleeptonig *doag* ‘dag’ en stoottonig *daag* ‘dagen’; in Maastricht is de situatie net andersom en luidt het enkelvoud *daag* ‘dag’ (met sleeptoon) en het meervoud *doag* ‘dagen’ (met stoottoon) (Keulen 2006: 55).

Samenvattend is er, afgezien van een klein gebiedje met *dagen*, dus een tegenstelling tussen *daag* ‘dagen’ in het noorden van Belgisch-Limburg en *doag* ‘dagen’ in het zuiden volgens de grens beschreven in alinea 5 van paragraaf 2.1. Een uitzondering hierop vormen echter enkele dialecten in het uiterste noordwesten, die een tegenstelling tussen *dag* ‘dag’ en *doag* ‘dagen’ kennen. Het gaat om Tessenderlo, Kwaadmechelen, Oostham, Heppen, Leopoldsburg, Kerkhoven en Stevensvennen. Voorts sluit ook Beverlo hierbij aan met *doag* ‘dag’ – *doag* ‘dagen’ (Vandermeeren 2001: 4). De *oa*-klank is in die dialecten evenwel enigszins anders te beoordelen dan in het zuiden van de provincie. In de meeste Limburgse dialecten is namelijk een verschil bewaard gebleven tussen de gerekte West-Germaanse korte *a* als in *dagen* en de vanouds lange West-Germaanse *â* als in *vragen*. In het noorden van Belgisch-Limburg is er een verschil tussen *daag* ‘dagen’, *maag* ‘maag’, *slaag* ‘slag’, enz. ener-

de genoemde dialecten in het noordwesten van Belgisch-Limburg is zo'n verschil er net als in het Standaardnederlands niet en hebben beide reeksen woorden dezelfde klinker, vgl. *doag* 'dagen', *moag* 'maag', *loag* 'laag', *ploag* 'plaag', *vroag* 'vraag' (vgl. Reynders 1968: 211).

In Lommel ten slotte is de situatie wat ingewikkelder. Beide klanken zijn er namelijk niet samengevallen in "oa/ao" zoals Goossens (1967: 262) aangeeft, maar in *aa*: *daag* (naast *dagen*), *maag*, *laag*, *plaag*, *vraag*; vgl. ook *aap - schaap*, *slapen - rapen* enz. Hierop is evenwel een belangrijke uitzondering te formuleren: wanneer de West-Germaanse korte *a* in open lettergreep of de vanouds lange West-Germaanse *â* voor een dentale medeklinker (*d, t, s, z, l, n*) staat, hebben beide zich ontwikkeld tot *ouë*, bijvoorbeeld *louëten* 'laten' - *houëten* 'haten', *mouën* 'maan' - *krouën* 'kraan', ... Lommel dient dan ook wel degelijk erkend te worden tot het gebied waar beide klanken zijn samengevallen en niet zoals op kaart 90 in Weijnen (1991: 308) en kaart 8 in Goossens (2008: 95) tot de oostelijke dialecten die een onderscheid tussen beide hebben bewaard.

zijds en *loag* 'laag', *ploag* 'plaag', *vroag* 'vraag', enz. anderzijds. In het zuiden van de provincie is dat *doag*, *moag*, *sloag* tegenover *looëg*, *plooëg*, *vrooëg* in het zuidwesten (omgeving Sint-Truiden en Borgloon) en *lwog*, *plwog*, *vrwog* in het zuidoosten (omgeving Tongeren en Riemst). Gemeenschappelijk is dat al die dialecten een tegenstelling tussen de gerekte *a* en de lange *â* hebben. In

2.3 Heden

Volgens het *Woordenboek der Nederlandse Taal* behoort *heden* niet meer tot de gewone spreektaal, maar is het gebruik ervan beperkt tot “op den kansel, in ambtelijken stijl, in boeken”. Ook Müller (1891: 200) bestempelde het reeds als “papieren schrijftaal”. In de spreektaal is *heden* grotendeels teruggedrongen door het jongere synoniem *vandaag*; *Van Dale* rekent het dan ook tot het forme-

le taalgebruik. In het Engels is het zelfs helemaal vervangen door het woordtype *today* (Oudengels *tó daeg* ‘te dage’). Het Duits en het Fries daarentegen zijn met respectievelijk *heute* en *hjoed* op “conservatief standpunt” blijven staan (WNT). Ook in de Limburgse dialecten heeft *vandaag* of *vandoag* de oudere varianten nog niet overal verdronken.

In tegenstelling tot het Standaardnederlands *heden* gaan de Limburgse varianten niet terug op Middelnederlands *heden* (*hede*, *hedent*), maar op gelijkbetekend *huiden*, Middelnederlands *hude(n)*, *huyden* (cf. Duits *heute*), dat ontstaan is uit Germaans **hiu dagu* ‘op deze dag’, vgl. Latijns *hodie* ‘heden’. Op dezelfde stam is ook Standaardnederlands *huidig* terug te voeren. In de Limburgse dialecten vertoont de klinker met andere woorden niet de klank die overeenkomt met Standaardnederlands *heden*, maar wel met de klinker in *huiden*, die we bijvoorbeeld ook aantreffen in *luiden* (ww.) of *huis* ‘huizen (mv.)’. Het gaat om de stoottonige klankwettige variant van West-Germaanse *iu* (en WGm. *û* met umlaut). In Riemst en omgeving spreekt men zo van *hui* ‘vandaag’, vgl. *luie* ‘luiden’ en *huis* ‘huizen (mv.)’. In onder meer Vlijtingen, Munsterbilzen en Zutendaal in het ontrondingsgebied is dat *heie* en in Bilzen *haie*. In een centraal gelegen gebied in Haspengouw is de eind-*n* bewaard en is de sjwa verdwenen, zo bijvoorbeeld in *hain* te Ketsingen, *huin* in Hoeselt of *höän* in Borgloon; vgl. ook *bluun* voor ‘bloeden’ in

FAND IV: 121, al is dat echter geen vastomlijnd gebied, zoals ook blijkt uit de vormen *laie* ‘luiden’ en *hain* ‘huiden (= vandaag)’ in Ketsingen (Peuskens 1941: II-236, II-268).

In sommige dialecten zijn die vormen ook op hun terugweg. Zo melden informanten voor Sint-Lambrechts-Herk, Alken en Hoepertingen in het westen en voor Bilzen, Eigenbilzen en Lanaken meer naar het oosten toe, dat ze vooral gebruikt worden door de oudere generatie dialectsprekers, terwijl jongeren gewoonlijk *vandoag* zeggen. In Maasmechelen, Opgrimbie en Rekem wordt *huie* dan weer uitsluitend gebruikt voor iets dat enkele uren geleden (maar wel nog ‘vandaag’) gebeurd is. In andere dialecten is het woord daarentegen nog stevig ingeburgerd, zo zegt men in Kortessem voor iets dat maar blijft aanslepen *da's van doag huin, doag mörge* en in Tongeren *doag hain, doag mörrege* tegen iemand die maar langzaam vordert. In Millen en Genoelselderen zegt men over het dialect van Membruggen al spottend *Hoane ète ve hoane, mörge ète ve knoan* ‘Heden eten we hanen, morgen eten we konijn’ omdat *heden* en het meervoud *hanen* in dat dialect identiek worden uitgesproken (Belemans 2003: 225-226).

In heel wat dialecten gebruikt men tevens een verkorte vorm van ‘huiden’ (vgl. Duits *heute*) om iemand te begroeten, nl. *hui, heu* of met ontroding *hei*. Die aansprekking is dus allicht niet verwant aan Nederlands *hoi* of Engels *hey*, maar is zoals Snijders (1986: 108) aangeeft wel eerder op te vatten als ellips uit “heute (wünsche ich dir einen schönen Tag)”, ‘huiden (= vandaag) wens ik je een goede dag’.

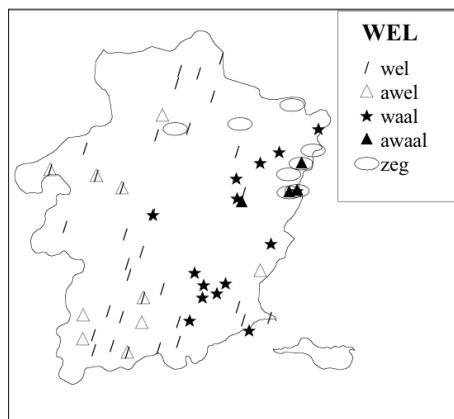
3. Helaba!

Een woord dat in Belgisch-Limburg min of meer het midden houdt tussen groetwoord en een uitroep om iemands aandacht te trekken is *hela*, zij het met verschillende klemtoon. Met klemtoon op de tweede lettergreep (en vaak verdroffing van de eerste lettergreep) wordt *helá* in verschillende Limburgse dialecten gebruikt om iemand te begroeten; met klemtoon op de eerste lettergreep daarentegen wil *héla* vooral iemands aandacht trekken. Het is een samenstelling van het kortere *hé* en het Franse *là* ‘daar’ en kan dus vrij vertaald worden als respectievelijk ‘ge-groet daar’ of ‘hé daar’. Voorts kan het eerste element *hé* volgens *Van*

Dale onder meer eveneens als begroeting en als uitroep om aandacht te trekken gebruikt worden.

Meer informatie over het gebruik van *hela* als uitroep om iemands aandacht te trekken levert zin 35 van de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen*: ‘Hela! Ik heb al twee keeren op u (naar jou, je) geroepen’. Uit die gegevens blijkt dat *hela* voorkomt in de hele provincie, in sommige plaatsen versterkt als *helaba*, een samentrekking van *hé* en Frans *là-bas* ‘daarginds’. Eveneens frequent in de hele provincie is de uitroep *hei*, in Wellen en Aalst-bij-Sint-Truiden *hei daar* als leenvertaling van *hé là-bas*.

4. Awelawel!

In *De Chinese kast*, het 140e album van de stripreeks Jommeke, figureert een Madam Awelawel die in bijna zowat iedere zin die ze zegt het woord *awelawel* gebruikt. Het is een reduplicatie van *awel*, dat op zijn beurt ontstaan is uit (*h*)*a* en *wel*, volgens het WNT misschien gevormd naar het voorbeeld van het Franse *eh bien*. Het kan gebruikt worden om verwondering

uit te drukken of om een vraag in te leiden. In de vragenlijsten van de voormalige Zuid-Nederlandse Dialectcentrale (ZND)⁶ is het reduplicerende *awelawel* niet opgetekend in Limburg. In het uiterste westen van de provincie is daarentegen wel enkelvoudig *awel* in gebruik, onder meer in Tessenderlo, Heusden, Sint-Truiden, Borgloon en Wellen. Het wordt er veelal gebruikt naast *wel*, dat in zowat de hele westelijke helft van de provincie voorkomt. *Wel* stamt af van een Indogermaanse wortel *uel*, waarvan ook *willen* afkomstig is.

In het Middelnederlands stond naast *wel* echter ook reeds ablautend

wale (Van Veen en Van der Sijs 1997: 968), dat volgens Van Dalen-Oskam (1997: 154) in Jacob van Maerlants *Rijmbijbel* uit 1271 “alleen in Noord-Brabant, (Belgisch) West-Brabant en Limburg” voorkomt; *wel* is daarentegen “aangetroffen in ambtelijke teksten uit alle regio’s behalve Oost-Nederland, (Belgisch) Oost-Brabant en Limburg”. In de twintigste eeuw ligt de grens tussen beide vormen als inleiding op een vraag blijkens de ZND-gegevens heel wat oostelijker en doorkruist ze Belgisch-Limburg: voor het Maasland is de vorm *waal* opgetekend en voor verschillende dialecten in het zuidoosten *woal* (vgl. ook *daag/doag* in paragraaf 2). In het verlengde daarvan is voor As, Elen en Lanklaar *awaal* opgetekend en voor Stokkem *hawaal* (met hypercorrecte *h*-). Wel dient nog opgemerkt te worden dat *wale* ‘wel’ als tegenstelling van ‘niet’ een ruimer verspreidingsgebied kent dan als inleiding op een vraag, zo kent men in Kortessem ‘*t is woal* ‘het is wel waar’ naast *wel?* ‘wat vertelt ge nu?’ (Oris 2000: 584, 589).

Ten slotte wordt in het Maaskempens en in enkele dialecten op de oevers van de Maas (onder meer in Bree, Maaseik, Rotem) in de plaats van *wel* ook wel eens *zeg*, de gebiedende wijs enkelvoud van het werkwoord *zeggen*, gebruikt om iemands aandacht te wekken.

5. Het is toch waar, *nietwaar*?

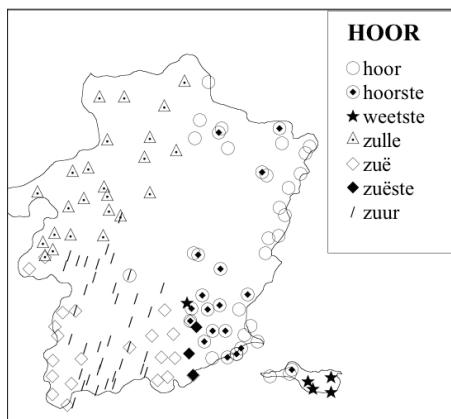
In de internetenquête van de Stichting Nederlandse Dialecten werd aan de hand van de zin ‘Het is toch wel erg/wreed, nietwaar/wor(re)/hé?’ tevens de vraag gesteld naar woorden die men zoal gebruikt om bevestiging te krijgen over een net gedane uitspraak. Vergelijkbaar is zin 73b: ‘‘t Is zo, niet waar?’’ van lijst 8 van de voormalige Zuid-Nederlandse Dialectcentrale uit 1925. Als tussenwerpsel dat een dergelijk verzoek tot instemming inhoudt, wordt *nietwaar* tegenwoordig aaneengeschreven – in tegenstelling tot het bijwoord van ontkenning (*het is*) *niet waar*, waar het tussenwerpsel op teruggaat.

In Belgisch-Limburg komen *nietwaar* en uitspraakvarianten als *nietwaar*, *niewoar*, *neetwoar* enz. frequent voor in het noorden van de provincie, soms verkort tot *niet*, *neet*, *nie*, *nei* enz. Daarnaast komt verspreid ook de uitroep *hé* voor. In het zuid(west)en van de provincie, met name in de regio van Sint-Truiden, Borgloon en Tongeren, overweegt

de vorm *wor* ‘(niet)waar’, die allicht via *woor* is ontstaan uit *waar*. Voor Sint-Truiden zelf is voorts ook het kenmerkende *worra* opgetekend, bijvoorbeeld *'t ès zoe, ne worra?* (vgl. ook *Sintriuinse Diksjónèer* 1995: 246).

Voor Val-Meer is verder (*'t ès zo), pà?* (met korte *a*) opgetekend, dat van het Franse *n'est-ce pas?* ‘is het niet’ is afgeleid en inmiddels (bijna) niet meer gebruikt wordt, vergelijk ook de *Túngërsé Diksjénéer* waar *pà* nog vermeld wordt naast *wor* en *hé* voor de “generatie Tongenaars van het einde der 19de en het begin der 20ste eeuw tot ongeveer 1920”, bijv. *sjoon wéer, pà?* ‘mooi weer, nietwaar?’ (Stevens 1986: 425).

6. Het is niet waar, *hoor!*

Een andere manier om de aandacht te vestigen op een net gedane uitspraak is door toevoeging van *hoor* of *zulle* en varianten op het einde van de zin. In tegenstelling tot *nietwaar*, dat hoofdzakelijk bedoeld is om bevestiging te krijgen (en soms om een zekere twijfel uit te drukken), worden *hoor* en *zulle* vooral gebruikt om een bewering kracht bij te zetten. Het komt veelal

voor in ontkennende zinnen als ‘Het is niet zo erg als het eruit ziet, zun/ hoor/wi!’ in de internetenquête van de Stichting Nederlandse Dialecten (SND) of zin 17: ‘Ik heb (ik) het niet gedaan zulle maat (hoor vriend)!’ in de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (RND)⁷. Soms komt het ook wel voor na positieve zinnen als ‘Dat weet nu toch iedereen, hoor/ awa!’, een voorbeeldzin uit de SND-enquête. Enkele informanten nooterten hiervoor eveneens *nietwaar*, *wor* of *hé*, maar doorgaans zijn heel andere woordtypes gangbaar als uitroep ter bekragtinging.

De Standaardnederlandse benaming *hoor* komt in Belgisch-Limburg

voor in de onmiddellijke grensdorpen met Nederlands-Limburg en verder in het noordoosten van de provincie tot en met Grote-Brogel, Kaulille en Hamont. Het is afgeleid van de gebiedende wijs van het werkwoord *horen* en heeft in de Limburgse dialecten net als in het Duits *hören* umlaut: *uur* of *heur*. Met ontronding wordt dat in onder andere Bree en Genk *hier*. Voorts valt in enkele dialecten langs de Maas de *h*-aan het begin van het woord weg en zegt men *uur*.

In het zuidoosten van de provincie (behalve in de grensdorpen Veldwezelt, Vroenhoven en Kanne) wordt *hoor* doorgaans gevuld door het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud *du*, *dich* ‘jij’, dat in en ten oosten van Bilzen, Rijkhoven, ’s Herenelderden, Berg en Diets-Heur de gebruikelijke vorm is tegenover westelijker *dzjee* ‘gij’ (Stevens 1949: 135). Onbeklemtoond wordt *du* doorgaans verzwakt tot *de*, onder andere in enclitische positie, dat wil zeggen wanneer het voornaamwoord na het werkwoord staat (bijv. *hoor je!*). In tegenstelling tot het Standaardnederlands (vgl. *je hoort* versus *hoor je*) verdwijnt de persoonsuitgang van het werkwoord niet, maar blijft die net als in het Duits behouden (vgl. Du. *hörst du*). Via assimilatie van de *d* (van *de*) aan de *t* (van *hoorst*) heeft dat uiteindelijk geleid tot **hoorste*, dat voor enkele Maaskempense plaatsen en voor Lanaken nog is opgetekend als *huurste*. Verder zuidwaarts is die vorm door enkele klankwijzigingen nog bijna nauwelijks te herkennen. Zo spreekt men bijvoorbeeld in Riemst van *jöste* ‘hoor je’ (met wegval van de *h* voor een stijgende tweeklank, wegval van de *-r* voor *s*, en verkorting van de klinker) en in Bilzen van *heste* of *este* (idem, met bijkomende ontronding). In Moelingen en ’s-Gravenvoeren komt eveneens *huurste* voor naast *huur*; in de overige Voergemeenten is *wetste* ‘weet je’ de normale vorm. Voor Hoeselt ten slotte is ook (*h*)*jödzje* opgetekend, een samentrekking van *hoort* en *dzjee* ‘gij’.

In het noordwesten van de provincie heeft een gelijkaardig proces geleid tot *zulle*, dat ontstaan is uit het werkwoord *zullen* en enclitisch *gij*. Van oorspronkelijk *zult gij/gi* is via *zuldi*, *zulde* door *d*-wegval *zulle* ontstaan (vgl. *gulle* voor ‘gulden’). Het komt voor in en ten westen van Achel, Overpelt, Peer, Helchteren en Zolder en ten noorden van de Demer. Verder naar het zuidwesten is de *l* sporadisch verdwenen, wat geleid heeft tot de vorm *zuë* (vgl. WNT), die hoofdzakelijk voorkomt in het Hageland. Volgens Pauwels (1935: 37) valt de grens tussen *zulle* en

zuë in Vlaams-Brabant “ongeveer met de Uerdinger-linie samen”, i.e. de grens tussen *ik* en *ich*. In het zuidwesten van Belgisch-Limburg is *zuë* nog opgetekend voor Halen, Loksbergen, Binderveld, Duras, Wilderen en verder zuidwaarts tot in Aalst-bij-Sint-Truiden, Borlo en Vorsen.

Net ten westen van Tongeren ligt nog een tweede gebied met *zuë* of *zuu* ‘zul je’, dat in Tongeren zelf voorkomt naast *huë* ‘hoor je’ (Stevens 1986: 203). Het is op dezelfde manier ontstaan uit *zult (d)zje (zuld zje)* ‘zult gij’, dat volgens Grootaers (1910: 245-246) gewoonlijk *zul zje* luidde. Het heeft zich vervolgens verder ontwikkeld tot *zuj e* (*zöj e*) en *züi*, dat niet te verwarringen is met *sè* ‘zie’ in bijvoorbeeld Tongeren of Hasselt. Ten oosten van Tongeren is op een gelijkaardige wijze *zuste* ontstaan uit *zuls(t) de* ‘zul je’, vergelijkbaar ook *hoorste* ‘hoor je’ verder oostwaarts. Ook hier is er nog een onderscheid tussen *zuste (dat wal doen)* ‘zul/zou je (dat wel doen)’ en *zuuste* ‘zie je’.

In de streek tussen beide *zuë*-gebieden, grosso modo het Lonerlands, is *suur*, *zuur* de gewone vorm. In het Demerkempens vinden we bezuiden de Demer ook de ontronde vormen *sier* en *zier* van Schulen tot Hasselt. Na ‘negatieve zinnen’ komt in Hasselt ook *sier ni* voor, dat Staelens (1982: 188) beschouwt als “wellicht ontronding van Fr. *sûr*” ‘zeker’. In Sint-Truiden komt naast *zuur* en *zuir* voorts ook *zuura*, *zuira* en *zurra* voor (*Sintrùinse Diksjónèèr* 1995: 251), vgl. ook *worra* met eind-*a* voor *wor* ‘nietwaar’ in de vorige paragraaf.

7. *Wablief, zeggen de boeren!*

Wanneer men iets niet verstaan of begrepen heeft, is de beleefd formule om dat in het Standaardnederlands te signaleren door middel van *wablief*. Het is een verkorte en samengetrokken vorm uit *wat belief* (*u*) (of eventueel uit *wat belief je*) van het werkwoord *believen* ‘behagen, goeddenken’ en betekent zoveel als ‘wat verlangt u?’ (WNT, Van Dale). Op dezelfde manier zijn *alstublieft* en *asjebließt* gevormd uit *als het u belieft* en *als het je belieft* ‘indien het u/je goeddunkt’. In de Limburgse dialecten komen de beleefd vormen *wablief*, *wablief* of *wableeft*, *wableef* al naargelang de gesprekssituatie en de gesprekspartner eveneens voor in zowat de hele provincie. Voorts is voor Ophoven in de SND-enquête nog de volle vorm *wat beleeftjer uch* ‘wat belieft

er u' opgetekend en voor Eisden en Kanne respectievelijk *waatbleef* en *watbleef* (vgl. WNT: *watbleif*).

In de gewone omgangstaal wordt de volle vorm echter meestal niet gebruikt, maar verkort tot *wat?*, dat in *Van Dale* wordt omschreven als een “indirecte (onbeleefd) uitdrukking dat men iem. niet goed verstaan heeft en hem uitnodigt zijn zeggen of vragen te herhalen”. In de Limburgse dialecten komt die verkorte vorm ook voor als *waat* (met rekking) of *wa, wo* (met wegval van de eind-*t*). Volgens het *Woordenboek van het dialect van Bree en omgeving* klinkt *waat?* eveneens “ietwat onbeleefd, zodat men daarop rustig kan antwoorden: *Plaat viér dee gaat!*” (Schoofs 1996: 495). Ook Snijders (1986: 244) vermeldt voor Geistingen *plaat veur die gaat* als antwoord op iemand die niet beleefd spreekt. Ook andere verkorte vormen om aan te duiden dat men iets niet verstaan heeft, gelden veelal als onbeleefd. Zo komt in de hele provincie ook *hé* voor, min of meer als een verzoek om het gezegde te herhalen. In Zolder en Kortessem reageert men dan vaak met *wablief, zegge de boere*, daarmee doelend op het feit dat de boeren beleefder zijn dan de spreker die *hé* zegt (Oris 2000: 168).

Dezelfde woorden worden vaak ook gebruikt om iets te weten te komen, uit een zekere vorm van nieuwsgierigheid. Dat die karakter eigenschap eveneens als negatief ervaren wordt, blijkt wel uit een aantal antwoorden die her en der in Limburg in gebruik zijn. Zo luidt het niets-zeggende antwoord op de vraag *waat is 'r gebuurd?* ‘wat is er gebeurd’ in Bocholt *het paerd haet zien kónt gesjuurd* ‘het paard heeft zijn kont geschuurd’, hoofdzakelijk omwille van het rijm. In Val-Meer hoort men voorts wel eens *Watte? – Bei de appeteeker verkoape ze wattle!* ‘Watte? – Bij de apotheker verkopen ze watten!’ en *Wej? – De kúj loape in de wej!* ‘Hoe? – De koeien lopen in de wei!’. In de laatste zin is *wej* een verkorting van *wej zègste* ‘hoe zeg je’, vgl. Duits *wie* ‘hoe’.

Ten slotte worden er ook wel eens echte ‘nonsensantwoorden’ gegeven. In zekere zin geldt dat ook voor de net behandelde rijmpjes, al kunnen die zinnen nog vertaald worden. Dat kan echter niet gezegd worden van Diepenbeeks *Weet zjé wa? – Kuutsje fa!* of de tegenhanger daarvan in Sint-Truiden: *Zèg ens wa? – Wa. – Kutsje ba!* Daarnaast vermeldt de *Sintrùinse Diksjónèèr* (1995: 243) ook *Weit dzje wa? – Òntschoroute la la!*, dat net als de vorige zinnen geen betekenis heeft.

8. Haddeg (goed)

De gebruikelijkste manier om van iemand afscheid te nemen in Belgisch-Limburg is door middel van *haddeg* en varianten, al dan niet gevolgd door *goed*. Het betekent zoveel als ‘houd u/je goed’ en is afgeleid van het werkwoord *houden*, gevolgd door het persoonlijk voornaamwoord. In de westelijke helft van de provincie, waar de persoonlijke voornaamwoorden voor ‘u’ en ‘je’ samengevallen zijn in *dzjee* of *gij*, is dat de objectsvorm *och*, *oech* (vgl. Du. *euch*). Als afscheidsgroet hoort men er bijvoorbeeld *aad oech* (Sint-Truiden), *had oech* (Kortessem), *hod oech* (Tongeren), *haaw och* (Kaulille), enz.

In Bocholt, Reppel, Ellikom, Meeuwen, Genk, Bilzen, Rijkhoven, ’s Herenelderden, Berg, Diets-Heur en verder oostwaarts is daarentegen een verschil bewaard gebleven tussen de persoonlijke voornaamwoorden van de tweede persoon enkelvoud *du*, *dich* ‘jij’ en die van de belefheidsvorm *geer* en *euch* ‘u’. In het oosten van de provincie is er dan ook nog een onderscheid mogelijk tussen beide, bijv. *hauwdich* ‘hou je (goed)’ tegenover *hauwdoch* ‘houd u (goed)’ in Bocholt of *haad dech* versus *had uch* in Riemst. De laatste vorm wordt soms ook verdoft tot *haddeg*.

Voor Achel is in de internetenquête van de Stichting Nederlandse Dialecten voorts ook *haddig* opgetekend, dat op het eerste gezicht de voortzetting van *had dich* ‘houd je’ lijkt⁸. Het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud in Achel luidt echter niet *du*, *dich*, maar *gij*, *ge* en *oech*, zodat *haddig* daar dan ook enigszins anders te beoordelen is. Indien het tweede element toch *dich* is, zou het om een oude relictvorm kunnen gaan die behouden is toen *dich* in Achel verdwenen is ten gunste van westelijker *gij*, *ge* of zou het omgekeerd een jongere ontlening kunnen zijn, al lijkt dat misschien minder waarschijnlijk.

Er is evenwel nog een derde mogelijkheid: door de verdroffing van *oech*, *och*, *uch* en varianten werd *haddeg* vaak de enige vorm. In heel wat Limburgse dialecten wordt zo’n doffe klinker of reductievocaal uitgesproken als *i*-achtige klank. Goossens (2008: 193-194) illustreert dat verschijnsel aan de hand van het woord *woensdag*, dat in een ruim gebied *woensdeg* of *woensdig* luidt. Zo zou eventueel ook *haddig* ont-

staan kunnen zijn uit de verdofte vorm *haddeg* van *had och*. Het is vanuit hedendaags standpunt niet duidelijk welke verklaring nu de juiste is, maar hoe dan ook bekleedt *haddig* in Achel en Budel (cf. voetnoot 8) een bijzondere positie.

Andere afscheidswoorden lijken in Belgisch-Limburg minder frequent gebruikt te worden. Het meest verbreid is *salut* ‘tot ziens’ (vgl. Fr. *salut*), dat net als in de rest van Vlaanderen in de hele provincie voorkomt, al geldt *salej* in Hasselt volgens Staelens (1982: 364) als enigszins verouderd. Voorts vermeldt de *Dieksjenèèr van 't (H)essels* tevens *dzjis!*, *dzjiskes!* ‘tot ziens, daag’ (Staelens 1982: 39), dat in de *Túngërsé Diksjénéér* voorkomt als *zjüs*, *zjüskes* en *azjüs* (Stevens 1986: 32, 712). Het is verwant aan het Duitse *tschüs* ‘dag, tot ziens’, dat op zijn beurt waarschijnlijk ontleend is aan het Franse *adieu* ‘vaarwel, tot ziens’, letterlijk *à Dieu* ‘tot God’, de woorden “waarmede men iemand, bij 't afscheidnemen, aan Gods hoede aanbeveelt” (WNT). *Adieu* ‘vaarwel’ zelf ten slotte is in Belgisch-Limburg enkel opgetekend in het *Idioticon van het dialect van Meeswijk* (Janssen 1964: 17).

NOTEN

1. Dialectpagina Zutendaal, zie <http://users.telenet.be/heemkring-zutendaal.info>.
2. Zie tevens ‘Pause 3’ met de isoglosse voor West-Germaanse *ē*, *eo* en *ō* (Frings en Van Ginneken 1919: 208+); vergelijk voorts het “model van een kaartje voor het systeem der lichaamsdelen” met de fonologische variatie voor ‘voet’ in de Nederlandse dialecten in Van Ginneken (1943) op een ingevoegde pagina tussen blz. 92-93.
3. En dus niet pas door Leenen (1947: 6) zoals Goossens (2008: 94) meedeelt; zie ook de herdruk van Leenen (1930) in Van de Wijngaard (1996: 120-121). De grenslijn van Leenen wordt overigens bevestigd door kaart 8 ‘boek’ in de eerste aflevering van de *ANKO*.
4. Enkel Hasselt vormt een eilandje in het westelijke *goed*-gebied doordat het een tegenstelling heeft tussen de onverbogen vorm *gouēd* ‘goed’ en de verbogen vormen *goeie/goei* ‘goede’, vgl. bijv. *e gouēd (kēnd)* ‘een goed kind’ versus *en goei (vreu)* ‘een

- goede vrouw' en *ne goeie (man)* 'een goede man'; vgl. zo ook *goeiendaag*.
5. Vergelijk ook kaart 9 in de Klankinleiding van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (Belemans en Goossens 2000: 95), die trouwens gebaseerd is op hetzelfde materiaal van het Goeman-Taeldeaman-Van Reenenproject.
 6. ZND 8 (1925), zin 88b 'Wel(nu), wat is me dat?'; ZND 9 (1925), zin 2 'Wel, Jan, waar werkt ge tegenwoordig?'; ZND 9 (1925), zin 4 'Wel, jongens, hebt ge uw werk af? En gij, Marieke, kent ge uw les al?'
 7. In het Stadsarchief Tongeren kunnen sinds kort ook de niet gepubliceerde RND-opnamen van wijlen André Stevens geraadpleegd worden. Zij zijn mee opgenomen in het materiaal dat het uitgangspunt vormde voor deze tekst.
 8. Vergelijk ook *haddich* voor Budel in de bijdrage voor Noord-Brabant.

BIBLIOGRAFIE

- ANKO = Atlas van de Nederlandse Klankontwikkeling (ANKO).*
Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers, 2 delen. Daan, J. en M.J. Francken (1972-1977)
- Belemans, R. (2003), 'Is da noa kal wa dzje kalt? Sjibboletzinnen in de dialecten van Belgisch Limburg'. In: V. De Tier en R. Vandekerckhove (red.), *Het dialectenboek 7: Aan taal herkend. Het bewustzijn van het dialectverschil*. Groesbeek: SND, blz. 215-231.
- Belemans, R. en J. Goossens (2000), *Woordenboek van de Brabantse Dialecten, Deel III, Inleiding & Klankgeografie*. Assen: Van Gorcum.
- Belemans, R. en R. Keulen (2004), *Belgisch-Limburgs*. Tielt: Lannoo.
- Cajot, J. (2001), 'Een toonloze enclave in polytoon gewaand gebied. Een les in structurele fonologie?' In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde 3*, blz. 71-88.
- Diepenbeeks. *Eigenwoordig en eigenzinnig* (2000). Diepenbeek: Heemkundige Kring Diepenbeek.
- Draye, L. (2007), 'Enkele klank- en vormkenmerken van de Limburgse dialecten'. In: R. Keulen, T. van de Wijngaard e.a. (red.), *Riek van klank. Inleiding in de Limburgse dialecten*. Sittard: Mooi Limburgs

- boekenfonds, blz. 24-44.
- FAND = *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*. Gent: KANTL, 4 delen, Goossens J., J. Taeldeman e.a. (1998-2005)
- Frings, Th. en J. van Ginneken (1919), ‘Zur Geschichte des Niederfränkischen in Limburg’. In: *Zeitschrift für Deutsche Mundarten* 14, blz. 97-208.
- Goossens, J. (1967), ‘Een Limburgse eierschaal: geen lege dop’. In: *Album Dr. M. Bussels*, blz. 257-262.
- Goossens, J. (1987), ‘Schets van de meervoudsvorming der substantieven in de Nederlandse dialecten’. In: *Taal en Tongval* 39, blz. 141-173.
- Goossens, J. (2008), *Dialectgeografische grondslagen van een Nederlandse taalgeschiedenis*. Tongeren: Michiels. (= Overdruk 12 van de *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*.)
- Grootaers, L. (1910), *Het dialect van Tongeren. Eene phonetisch-historische studie*. Lier: Van In.
- Jansen, J. (1966), *Idioticon van het dialect van Lommel*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 2 delen.
- Jansen, J. (1991), *Het Lommels als grensdialect*. Hasselt. (= *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 59.)
- Janssen, J. (1964), *Idioticon van het dialect van Meeswijk*. Licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 2 delen.
- Keulen, R. (2006), ‘Eine vergleichende diachrone Untersuchung zum Tonverlust südwestlich der Stadt Maastricht’. In: M. de Vaan (red.), *Germanic Tone Accents*. Stuttgart: Franz Steiner, blz. 51-61. (= *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik – Beiheft* 131.)
- Krijnsen, J. (2004), *Woordenboek van de Limburgse Dialecten, Deel III, aft. 4.4: De stoffelijke en abstracte wereld*. Groningen: Gopher.
- Leenen, J. (1930), ‘Van «Muis» naar «Maus»’. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 4, blz. 165-215.
- Leenen, J. (1947), ‘Limburgse klankgrenzen’. In: J. Leenen, S. van der Meer en W. Roukens (red.), *Limburgse dialectgrenzen*. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, blz. 1-13. (= *Bijdragen en mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam* 9.)
- Müller, J.W. (1891), ‘Spreektaal en schrijftaal in het Nederlandsch’. In:

- Taal en Letteren 1*, blz. 196-232.
- Oris, J. (2000), *Diksjenér van Kotsove*. Kortessem: Gemeentebestuur Kortessem.
- Pauwels, L. (1935), ‘De taal in het Hageland’. In: S. Leurs e.a. (red.), *Steden en Landschappen viii: De Demervallei*. Antwerpen: De Sikkel, blz. 31-40.
- Peuskens, R. (1941), *Het dialect van Ketsingen-Berg*. Licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 2 delen.
- Reynders, G. (1968), *Klankleer van het Leopoldsburgs en klankgeografie van de omliggende gemeenten*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 2 delen.
- RND = Blancquaert, E. e.a. (1925-1982), *Reeks Nederlandse Dialectatlassen*. Antwerpen: De Sikkel, 16 delen.
- Schoofs, R. (1996²), *Woordenboek van het dialect van Bree en omgeving*. Bree.
- Sintruïnse Diksjónèèr* (1995). Sint-Truiden: ’t Neigemènneke.
- Smets, W. (1966), *Idioticon van het dialect van Niel-bij-Sint-Truiden*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 2 delen.
- Snijders, D. (1986), *Epaarte kal over de Geistinger taal*. Geistingen, ongepubliceerd manuscript.
- Staelens, X. (1982), *Dieksjenèèr van 't (H)essels*. Hasselt: Heideland.
- Stevens, A. (1949), ‘Pronominale isomorfen in Belgisch-Limburg’. In: *Taal en Tongval 1*, blz. 132-154.
- Stevens, A. (1986), *Túngërsé Diksjénéer*. Tongeren: Vanormelingen. *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*.
- Van Dalen-Oskam, K. (1997), *Studies over Jacob van Maerlants Rijmbijbel*. Hilversum: Verloren. (= *Middeleeuwse Studies en Bronnen LVII*.)
- Van de Wijngaard, H. (red.) (1996), *Een eeuw Limburgse dialectologie*. Hasselt/Maastricht: VLDN.
- Van Ginneken, J. (1943), *De studie der Nederlandsche streektalen*. Amsterdam: Elsevier.
- Van Veen, P.A.F. en N. van der Sijs (1997), *Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale.
- Vandermeeren, L. (2001), *Het Bjévels. Supplement 2001*. Beverlo.
- Weijnen, A. (1991), *Vergelijkende klankleer van de Nederlandse dialecten*. ’s-Gravenhage: SDU. (= *Aan het woord 5*.)
- Woordenlijst Nederlandse Taal*. Tielt/Den Haag: Lannoo/Sdu.
- Woordenboek der Nederlandsche Taal op CD-Rom*. Rotterdam: AND

Publishers.

Woordenboek van de Brabantse Dialecten (1967-2005). Assen: Van Gorcum – Groningen/Utrecht: Gopher, 33 delen.

Woordenboek van de Limburgse Dialecten (1983-2008). Assen: Van Gorcum – Groningen/Amsterdam: Gopher, 39 delen.

Miet Ooms

VAN HEY ! TOT SALUT!

OF HOE ANTWERPEN DE DINGEN GROET...

1. Inleiding

In het kader van de tiende Nederlandse Dialectendag heeft de Stichting Nederlandse Dialecten een enquête verspreid over kleine woorden zoals begroetingen, formuleringen bij het afscheid, heildronken enz. Kortom, alles wat bij een normale, beleefd omgangsvorm hoort. Jammer genoeg is die in de provincie Antwerpen niet zo uitgebreid ingevuld – er waren slechts 17 ingevulde enquêtes - zodat in onderstaand artikel niets gezegd kan worden over variatie en verspreiding. Bovendien zijn er over dit onderwerp nauwelijks wetenschappelijke publicaties te vinden. Om deze redenen blijft dit artikel beperkt tot een opsomming van de antwoorden die deze enquête hebben opgeleverd en een algemene, persoonlijke interpretatie van deze gegevens.

2. Begroetingen

Het eerste wat je doet als je iemand ontmoet, is hem of haar begroeten. Een van de eerste dingen die je leert als je een andere taal leert, is goedendag zeggen. Een begroeting is het begin van alle communicatie, of het nu tegen je buurman op straat is, bij de aanhef van een mail of bij het opnemen van de telefoon. Begroeten doet iedereen altijd en overal. In de enquête zijn een aantal verschillende vragen opgenomen met betrekking tot het goedendag zeggen. Hieronder volgt een overzicht van verschillen en overeenkomsten tussen de begroetingen op verschillende

tijdstippen en onder verschillende omstandigheden:

Op de vraag ‘Met welk(e) woord(en) of welke uitdrukking begroet u in uw dialect andere personen in het algemeen?’ zijn de volgende antwoorden het vaakst gegeven: *hallo* (8), *hey* (6), *dag* (5) en *jow* (3). *Dag* is hierbij het enige antwoord waarbij altijd wordt gemeld dat het gevuld wordt door ofwel meneer/mevrouw, ofwel een naam, waardoor het een meer formele, afstandelijke begroeting lijkt.

Een opvallende vorm is *tsjeur* of *tsjuir* (Antwerpen). Dit is een verbastering van het Franse *bonjour*.

De groet ’s morgens is meestal *goeiemorgen* (11) of de verkorte versie *morgen* (2). Twee keer wordt er een vorm met een eind-t opgegeven: (*goeie*)*morgend* is waarschijnlijk gevormd naar analogie met *avond*, zoals ook het geval is met het Engelse *morning* dat gevormd is naar analogie met *evening*.

Ook de groet die opgegeven wordt voor ’s middags is niet verrassend: 10 keer werd *goeiemiddag* opgegeven en één keer het korte *middag*. Wel opvallend is dat er hier een kleine overlapping is met de algemene begrotingen: we vinden ook hier *dag* (2), *hallo* (2), *hey* (1) en *jow* (1).

In de avondlijke groeten zijn de invullers het meest eensgezind: vrijwel iedereen geeft *goeienavond* op. Hier werd slechts een keer een korte versie *avond* opgegeven. Wel kregen we twee vermeldingen van *hallo* en telkens één van *hey* en *jow*.

Uit het feit dat er een, weliswaar heel kleine, overlap is tussen de algemene begroting en de begroting van ’s middags en ’s avonds, kunnen we afleiden dat die twee tijdstippen van de dag de meest ‘prototypische’ zijn om iemand te ontmoeten en dus begroeten.

Op de vraag ‘Wat zegt u als u iemand begroet maar die persoon niets terugzegt omdat hij u niet gezien heeft of verstrooid is? (zeg maar niks ge moet ook geen mensen kennen kent ge geen kleine mensen meer ...)’ werden, naast de gesuggereerde, de volgende antwoorden gegevens:

*oek ne goeiemorgen, he
wa ist, zotte gedachten?
ge moet niks zegge, zenne!*

Zedde gij te schoeën om goeiendag te zeggen?

Omdat deze antwoorden telkens maar een keer gegevens worden, kunnen we hier niks zeggen over de algemeenheid van het gebruik of de verspreiding. Uit eigen ervaring wil ik wel meegeven dat *ook ne goiemorgen* wel meer gezegd wordt om de aandacht op de eigen aanwezigheid te trekken.

3. Afscheid nemen

Wat men begint, moet men ook op een goede en duidelijke manier kunnen afsluiten. Een afscheid is een signaal voor het einde: ‘dit gesprek is ten einde’ (bv. aan de telefoon) of ‘ik ga nu weg’ (bij een face-to-facegesprek). In onze enquête is er minder verschil bij het afscheid nemen tussen de verschillende tijdstippen van de dag als bij de begroetingen. Zowel in het algemeen als specifiek voor ‘s morgens, ‘s middags en ‘s avonds worden de volgende afscheidformules genoemd, in volgorde van frequentie: *salut* (19), *daag* (10), *saluukes/saluutjes* (8) en *dada* (5). Opvallende vermeldingen zijn *sladodder* (een variant op *salut*), en *houd’oe goe*. Een enkeling vermeldt voor het afscheid dezelfde woorden als voor de begroeting: *goiemorgen*, *goiemiddag*, *goeienavond*. Op de vraag hoe men in zijn dialect ‘welterusten’ zegt, wordt vrij algemeen *slaapwel* genoemd, meestal in de lokale uitspraakvariant *sloppel*. Verder meldt één informant *slaap lekker* en *slaap zacht* en een andere het wat kindertaalachttige *dodo*.

Als men eventjes weggaat, zegt men tegen zijn huisgenoten over het algemeen *tot sebiet* (10, plus een *tot sebietekes*) of *tot seffens* (7). *Sebiet* komt van het Franse *subite* ‘onmiddellijk’, ‘seffens’. Als men langer weggaat, wordt dat *tot straks* (5) / *tot strak* (3) / *tot strakskes* (2). Ook *salut* wordt hier genoemd. De informanten maken niet alleen bij deze vragen, maar ook bij de expliciete vraag ‘Kan ‘tot straks’ in uw dialect hetzelfde betekenen als ‘tot dadelijk/tot seffens’ (ook in de voor- of namiddag) of verwijst het enkel naar ‘tot vanavond’?’ een duidelijk onderscheid tussen de twee: *tot straks* en varianten wijst op een beduidend langere periode dan *tot seffens* of *tot sebiet*.

4. Andere wensen

4.1. Veel geluk

‘Veel geluk’ laat een duidelijke invloed van het Frans op de Antwerpse dialecten zien: *veel chance* (10) wordt duidelijk vaker vermeld dan *veel geluk* (5). *Succes* komt maar één keer voor, bij *mazzeltof* merkt de informant het volgende op: ‘enkel gebruikelijk in contact met leden van de Joodse gemeenschap’.

4.2. Felicitaties

Bij het feliciteren zijn de informanten het roerend met elkaar eens: *proficiat* wordt door iedereen vermeld, nog twee mensen geven *gefeliciteerd* op.

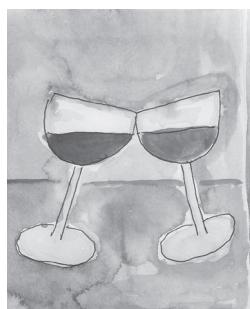
4.3. Smakelijk

Ook bij het smakelijk eten wensen is slechts een variant algemeen: *smakelijk*. Een persoon vermeldt ook *laat het smaken*.

4.4. Heildronk

Bij het heffen van het glas vinden we een beetje meer variatie. De topantwoorden zijn *schol* (10) en *santé* (7). Hiernaast krijgen we ook *gezondheid* (1) en *tsjingtsjing* (2, het geluid van klinkende glazen). Twee respondenten vermelden de volgende uitdrukkingen/wensen: *én a g'er ni f van dreengt dan bléf et vol!* (en als je er niet van drinkt, dan blijft het vol, in rijm met ‘schol’), *én da we ze nog laengk muige muige!* (en dat we ze nog lang mogen mogen = lusten)’ (2).

5. Verzoeken, bedanken, verontschuldigen

5.1. Verzoekwoorden

Ondanks de grote invloed van het Frans bij andere kleine woordjes, is die hier niet te bespeuren. *Alstublieft* (5) en variant *astemblieft* (5) zijn de duidelijke koplopers. Het is niet duidelijk of –em in *astemblieft* een vervorming is of een samentrekking van ‘hem’ (God?) is. De ‘u’ in ‘alstublieft’ is in ieder geval niet noodzakelijk de objectsvorm van het beleefdheidspronomen ‘u’, maar waarschijnlijk eerder van het algemeen-Vlaamse pronomene ‘ge’.

5.2. Bedanken

Bij het bedanken duikt de Franse invloed wel weer overduidelijk op: *bedankt* (5) legt het met ruime minderheid af tegen *merci* (10) / *merciekes* (1). Ook *danke* (2, verdroffing van dank u) en *dankuwel* (1) worden vermeld.

Als reactie hierop kan je het volgende te horen krijgen: *geire gedaon* en varianten (8, graag gedaan) en *'t is niks* (6) / *da's nikske* (1). Ook de volgende antwoorden worden telkens een keer vermeld:

mee plezier gedaan
k zal 't zeggen
onder dank
genen dank
geen dank, vijf frank

5.3. Verontschuldigingen

Bij het verontschuldigen strijdt het Engels met het Frans. Hoewel *sorry* (9) al flink ingeburgerd is, wordt *pardon* (7) ook vaak gebruikt, naast *excuseer* (3). Het enige echt Nederlandse antwoord *mijn verontschuldigingen* wordt maar één keer vermeld.

Het antwoord op een verontschuldiging lijkt sterk op dat bij een bedankwoordje: *'t is niks* (9) / *'t is nikske* (2). Daarnaast krijgen we ook *'t is nie erg* (2) en telkens één keer *geeft niks, trek het je nie aan, lot mor vallen* en *kan gieën kwoud*. Die laatste drie kunnen duidelijk niet gebruikt worden na een bedanking.

6. Slotbedenkingen

Uit de antwoorden blijkt dat de dialecten uit Antwerpen voor dit soort woorden en uitdrukkingen de sterke invloed van het Frans ondervinden, zeker als het gaat om meer emotionele zaken, zoals bedankwoordjes en verontschuldigingen. Veel mensen hebben de neiging om zich achter een andere taal te ‘verbergen’ als ze gevoelige dingen moeten of willen zeggen. Hoe vaak zegt een bedeesde verliefde jongen of meisje ‘I love you’, omdat hij of zij de woorden ‘Ik hou van jou/Ik zie je graag’ niet over de lippen krijgt?

Verder kan over de resultaten weinig gezegd worden, omdat er zo weinig ingevulde formulieren beschikbaar waren en omdat de herkomst van de invullers van deze formulieren zich concentreerde rond de stad Antwerpen. Uit de dagelijkse praktijk blijkt echter wel dat bovenstaande antwoorden, en zeker de topantwoorden, als algemeen geldend voor de provincie kunnen worden beschouwd en dat er op dit vlak zeer weinig regionale variatie te verwachten valt. Maar hiervoor zou er eerst veel grondiger en uitgebreider materiaal verzameld moeten worden.

Wat de antwoorden betreft op de laatste vragen, of men ook dialect gebruikt in de ‘nieuwe’ media zoals chat en sms, blijkt dat men niet geneigd is dat te doen. De grote meerderheid van de invullers verklaarden in ieder geval dit niet te doen, en degenen die zeiden het wel te doen, gaven voor concrete begroetingen geen andere woorden op dan voor de begroetingen in het dagelijkse leven. Chat- en sms-taal is een apart medium, dat zich minder goed leent om dialect in te gebruiken. In de eerste plaats heeft zich, zeker bij jongeren, een bijzondere sms-taal ontwikkeld, die bulkt van de afkortingen en die vooral gemakkelijk en snel te typen moet zijn (zie daarvoor ook de bijdrage van Reinhild Vandekerckhove in deze bundel). Dat staat haaks op het (proberen te) schrijven van dialect, waarbij heel wat mensen proberen hun klanken zo goed mogelijk weer te geven. Bovendien bevinden de contacten van chattende mensen zich meestal op een wat grotere afstand, en is daarom de kans op een contact dat hetzelfde dialect spreekt al wat kleiner dan bij een gesprekspartner ‘in real life’. Toch zullen er hier en daar dialectwoorden in dit taalgebruik sluipen, al is het maar omdat het stoer klinkt en als een soort slang of jongerentaal gebruikt kan worden, net zoals het dialect die functie kan hebben op de speelplaats. Maar net omdat dialect nog steeds in de eerste plaats een gesproken taal is van een beperkte regio, maakt het weinig kans in de digitale wereld.

Lode Pletinckx

**“SALU EN DE WIND VAN ACHTER!”
MET VLAAMS-BRABANTSE GROETEN**

1. Inleiding

‘Goedendag zeggen’ hebben we van thuis en later nog eens van op school meegekregen, want het stond absoluut niet en het gold bovendien als hoogst onbeleefd iemand niet als eerste - én met twee woorden! - te groeten. Hoe dikwijls hebben we het niet moeten horen: “Wat zegt ge?”, “Wat moet ge zeggen?”, “Zegt ge nijs?”, “Zijt g’uw tong kwijt?”, terwijl moeder of vader grote ogen opzette en een toon hanterde die niet mis te verstaan was.

Het groeten hebben we sedertdien niet meer afgeleerd, ook niet in een groter wordende landelijke gemeente waar het de normaalste zaak blijft dat we de mensen die we kennen groeten, niet alleen wanneer we ze voorbijgaan, ook als we een gesprek met ze voeren en als we nadien van ze afscheid nemen.

Welk groetwoord daarbij wordt gebruikt wordt mede bepaald door het deel van de dag waarin wordt gegroet (overdag of ’s avonds), door de leeftijd van de begroete(n), door de sociale status van wie wordt gegroet, door de kwantiteit (individu of groep), het geslacht (man(nen), vrouw(en)), maar ook door de mate waarin de verschillende ‘partijen’ bekenden zijn, of door de graad van amicaliteit waarmee ze elkaar begrepen.

2. Groetwoorden

Ik maak in dit artikel een onderscheid tussen twee (groet)situaties: 1. groeten bij het voorbijgaan van iemand, en 2. het ontmoeten van een bekende met wie een gesprek wordt gevoerd. In beide gevallen wordt opgegeven welk groetwoord wordt gebruikt; hiervoor wordt overwegend geput uit het via de SND-enquête verkregen materiaal (m.b.t. vragen 15 tot en met 27), maar ik maak ook gebruik van persoonlijke gegevens verzameld voor het woordenboek van een Pajottenlands dialect (zie de bibliografie).

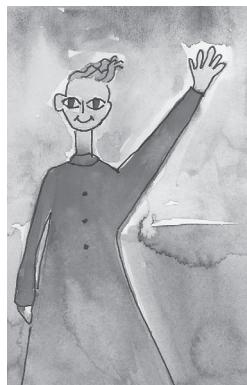
2.1. Groetwoorden bij het voorbijgaan

In onze streek worden alleen mensen gegroet die elkaar kennen. Kennen ze elkaar oppervlakkig dan wordt doorgaans a. één groetwoord gebruikt; nl. *dag!*, of zijn gerekte variant *da-ag!* die als minder sec wordt ervaren. In meer en meer gevallen komt ook b. groetwoord + aansprekking voor: *Dag, meneer!*, *Dag, madam!* ('mevrouw'), *dag, uffra!* ('juffrouw').

Het arsenaal groetwoorden wordt ruimer als de mensen elkaar goed tot zeer goed kennen en als ze vrij tot zeer vertrouwelijk met elkaar omgaan. In dat geval is er de keuze tussen:

- de voornaam: *Jef!* (m.), *Marie!* (v.), *Janneke!* (kind);
- een groetwoord: *hallo!* (gebruikt door jongere generaties), *joo!*, met als variant *jaa!* (herkomst onduidelijk), *jour!* (< Fr. *bonjour*);
- groetwoord + voornaam: *dag, Jef!, joo,*
Jef!;
- groetwoord + tussenwerpsel: *dag, zè!*, met de variant *dag, hè!* (de interjectie stemt overeen met het Ndl. *hoor!*);
- groetwoord + tussenwerpsel + voornaam: *Dag, zè, Jef!, Dag, hè, Jef!*;
- groetwoord + lidwoord + substantief: *Joo,*
de man!.

Wordt de groet gericht tot een groep, dan zeggen jongeren: *Hallo!, Joo!, Joo, de mannen!*, terwijl ouderen eerder kiezen voor *Companie!* 'gezelschap', *Dag, (g(e)heel) de companie!*, of

Minsn! ‘mensen’, *Dag, minsn allemaa(l)!*, groetwoorden die nu plaats maken voor *Dag allemaal!*, *Allemaal dag!* die ook nog vaak worden gehoord wanneer iemand bv. een winkel binnentreedt en de aanwezige klanten groet.

Ouderen groeten jongeren wel eens met a. de familienaam: *Jansens!*, en ook met b. groetwoord + familienaam: *Dag, Jansens!* of met c. interjectie + familienaam: *Ha, Jansens!*. Deze groetformule wordt door de jongeren niet geapprecieerd en veelal als afstandelijk en neerbuigend ervaren. Het overkomt me persoonlijk ook dat ik met de familienaam wordt gegroet, al hoor ik het zeker niet graag. Ik troost me met een voor de hand liggende verklaring: ik heb een tweelingbroer die sprekend op me gelijkt, en omdat de mensen niet kijken, kiezen ze vaak - uit gemakzucht - maar voor de familienaam, wat alle verwarring meteen vermijdt. Ook jongere leeftijdsgenoten maken van bovenstaande vormen gebruik en laden de achternaam meteen met een gevoel dat lang niet altijd negatief is.

Is er tussen bekenden een statusverschil dan kan de mindere de meerdere groeten met:

- a. een functie: *Meester!* (aansprekking en groet voor onderwijzer), *Burgemeester!*;
- b. groetwoord + functie: *Dag, meester!*;
- c. aansprekking + lidwoord + functie: *Mijnheer (de) 'n doktoor!*, een gallicisme waarin de oude buigingsuitgang nog altijd doorklinkt;
- d. groetwoord + aansprekking + lidwoord + functie: *Dag, mijnheer 'n doktoor!*.

Als de meerdere een vrouw is dan wordt die hier nog altijd met *madam!* (mevrouw) begroet. Dat men nog lang niet altijd gewoon is in hogere beroepen een vrouw te ontmoeten blijkt uit het verhaal van mijn nichtje die longarts is en nog wel eens met *mijnheer 'n doktoor!* wordt begroet, tot wanneer de patiënt zijn vergissing inziet en herstelt met “Oei, oei, 't is madam!”. De meesten hebben ondertussen wel geleerd een vrouwelijke arts met *dokter* te groeten.

Ook tussen gezins- en (dichte) familieleden bestaat statusverschil en dat wordt in de groet en in de aansprekking onderstreept. Het jongere lid van een gezin of familie heeft al naargelang van het geval de keuze tussen de vermelding van:

a. de functie:

(voor ouders) *pa(pa)!*, *paps!*, *ma(ma)!*, *mams!*, *moe(der)!*, *va(der)!*;

(voor grootouders) *oma!*, *opa!*;

(voor personen in of buiten de familie die het peter- of meterschap hebben aanvaard) *meter!*, *peter!*;

(voor ooms en tantes) *tante!*, of de variant *matant*, *nonkel!*.

Ook b. functie + voornaam komen voor: *Papa Jan!* (vader van de zoon), *Papa, Frans!* (vader van de schoondochter), Peter Jan!, Meter Katrien!, Nonkel Jef!, Tante Tinne!.

Leuk is c. functie + plaatsnaam: *Meter Aalst!* (meter die in Aalst woont), *Meter As!* (de meter die in Asse woont).

Uit de SND-enquête, maar ook uit eigen bevinding, blijkt dat het Vlaams-Brabantse groetwoord *dag!*, samen met de gerekte variant *da-ag!*, het frequentst wordt gebruikt; de groet met de positieve wens, *goedendag!*, wordt minder vaak in de mond genomen; de *goede morgen!*- en *goedemiddag*-groet zijn vrij ongebruikelijk, in tegenstelling tot de *goedenavond!*-groet die algemeen is.

2.2. Groetwoorden ter inleiding van een gesprek

Als goede bekenden elkaar (eerder onverwachts), bijvoorbeeld op de wekelijkse markt, ontmoeten, en daarbij aangenaam verrast zijn, dan wordt ter inleiding meestal a. een interjectie gehoord: *Ha!*, *Hé!*, *Hela!*, *Helaba!* (Fr. *he là-bas*, oorspronkelijk gebezigd om iemand te roepen), *Sie!*, met variant *Sé!* of b. een uitroep: *Hie(r)-zie!*, met de variant *Hie(r)-se!* (een uitroep die in het Pajottenland ook vaak als roepnaam voor dieren gold, en die humoristisch nog vaak met *Daa(r)-zie!* en de variant *Daa(r)-sé!* beantwoord wordt), *Zie nekeer!* (gevolgd door *Wie dat er daar is!* of *Wie dat we hier hebben!*, *Wat doede gij hier (, hè)?* Nog altijd hoor ik de humoristische vragen: *Loopte gij hier ni verloren, hè?* of *Kende gij uw weg hier wel, hè?*

Op deze inleiding volgt dan de groet - meestal volstaat de voornaam of de groet + voornaam (*dag, Jef!*) - en het eigenlijke gesprek dat op zijn beurt afgerond wordt met een afsluitende formule. Die slotzin wordt bijna altijd ingeleid door een interjectie, gevolgd door een afscheidsgroet en een tussenwérpsel: *Allez, tot de naaste keer, hè!*, of de varianten *Allez, tot nog eens!*, *Allez, tot nog ne keer, hè!*, *Allez, tot als we malkander nog eens zien, hè!*, *Allez, dag, hè!*, *Allez, ne goejendag nog, hè!* of *Allez, salu, hè!* (< Fr. *salut*).

Een vaak gehoorde conversatieafsluiting luidt: *En doet de complimenten, hè!*, var. *De complimenten thuis, hè!*, wat wordt beantwoord met ‘*k Zal’t doen!*’, ‘*t Zal ni mankeren!*’ (gallicistisch *je ne manquerai pas!*), ik doe het beslist) of *Gij ook, hè!*.

Als -meestal in een drukte- iemand een bekende (of een groep bekenden) niet opmerkt of herkent dan heeft deze laatste (of iemand uit de groep) de keuze uit een reeks humoristische inleiders: *Hé, gij kent geen mensen, zeker!*, var. *Hé, gij kent ook geen gewoon mensen niet meer, zeker!*, *Hé, gij beziet geen mensen (niet meer) zeker!*, *Hé, ge moet niks zeggen, zè* (var. *zlè, zuje*!), *Hé, gij moet geen goedendag niet meer zeggen, zeker!*, *Hé, ik ben te gemeen voor u geworden, zeker?*, *Hé, ik zeker te gemeen voor u geworden?*, *Tegen gemeen* (var. *gewoon*) *volk moet ge nik s zeggen, zè!*, of *Ik ben (Wij zijn) zeker niet schoon genoeg voor u!*, *Ik ben niet schoon genoeg voor u, zeker?*.

3. Interjecties en groetwoorden

Groetwoorden worden vaak afgesloten met tussenwerpsels. Die interjecties zijn voor het taalgevoel van de Vlaamse Brabanders absoluut noodzakelijk; ze maken de groet niet alleen af maar ook minder sec en dwingend.

Koploper in Vlaams-Brabant is *hè!* dat beantwoordt aan het Nederlandse *hoor!* en *nietwaar?*: *Dag, hè!, Salu, hè!, Tot fleus ‘straks’, hè!, Ge komt toch, hè?*. Minder vaak gehoorde interjecties met dezelfde betekenis zijn *zè!, zènne, zlè: dag, z(l)è!, salu, zenne!*. Respondenten uit Leuven (Hagelands) en Tienen (Getelands) gebruiken het tussenwerpsel *zuje* in dezelfde zin. Mogelijk zijn dit gereduceerde vormen uit *zult ge?*.

Uit de SND-enquête blijkt het gebruik van het tussenwerpsel ook als zinsencliticum: *Ge moet nik s zeggen, zè!, Ge moet nik s zeggen, zuje!*. De interjectie komt als afsluiter meestal voor in negatieve zinnen en nagenoeg altijd in vraagzinnen: ‘*t Is toch ni erg, hè?*’, ‘*t Is toch ni zo erg als ge zoudt peizen, zuje!*’

In het Getelands en het Hagelands komt *dan* (met de variant *dèn*) en zijn geapocopeerde vorm *da* als encliticum voor uitsluitend in vragende zinnen: *Zijt ge ziek dan?*, *Zijt ge dèn ziek?* hetgeen zoveel betekent als ‘ben je ziek of wat?’

4. Slot: groeten met humor

Het is al terloops vermeld dat de humor nooit ver weg is, vooral niet in de vele openingszinnetjes die aan de eigenlijke groet kunnen voorafgaan. In onze streek worden nog vaak de enigszins schampere afsluiters gehoord: *Salu, en de kost!* en *Salu! En de wind van achter!*, waarmee de groeter - meestal terzijde en/of aan derden - te kennen geeft dat men de begroete liever ziet gaan dan komen.

NOTEN

1. Pletinckx, L. (2003), *Woordenboek van het Asses. Bijdrage tot de studie van de West-Brabantse streektaal*. Z.p.: Koninklijke Heemkring Ascania.

Tineke De Pauw

ALLO, SALIE!

GROETEN EN AFSCHEIDNEMEN IN OOST-VLAANDEREN

1. Inleiding

We doen het allemaal elke dag, en zelfs met ongeveer iedereen die ons pad kruist: groeten en afscheidnemen. We denken er gewoonlijk ook niet bij na, maar het opzet van dit SND-boek is nu net om dat wel eens te doen, en dan nog wel per provincie. Echt grote verschillen tussen Oost-Vlaanderen en haar buurprovincies lijken er niet te zijn (we doen het allemaal wel eens met een buitenlander), maar een algemene schets van de Oost-Vlaamse begroetingen is daarom niet minder interessant.

We baseren ons in dit artikel op verschillende bronnen. Het Amsterdamse Meertensinstituut stelde al in 1973 een vraag naar de meest gebruikte afscheidsgroet (lijst 48, vraag 7). De Stichting Nederlandse Dialecten hield in 2008 een uitgebreide enquête, maar die leverde voor Oost-Vlaanderen niet zo veel gegevens op. We hielden dus een aanvullende mondelinge rondvraag en doorzochten een aantal dialectwoordenboeken. Gelukkig beschikken we in Oost-Vlaanderen over enkele goede auteurs die de volkstaal trouw weergeven. We maakten dankbaar gebruik van de groeten uit de boeken van Virginie Loveling (Nevele, 1836-1923), Reinard Stijns (Mullem, 1850-1905), Isidoor Teirlinck (Zegelsem, 1851-1934) en Cyriel Buysse (Nevele, 1859-1932). We delen in dit artikel de groeten op in begroetingen en afscheidsgroeten.

2. Begroeting

2.1. *Dag/goedendag, goedemiddag, goedenavond, goedenacht*

De klassieke begroeting bij een ontmoeting is *dag* of *goedendag/goeindag/goendag*. De verklaring voor deze groet vinden we in het WNT bij *goed*: “— *Iemand goeden dag bieden, zeggen, wenschen*, eigenlijk: hem toewenschen dat zijn dag gelukkig moge wezen, doch vaak niet veel anders dan: iemand gemeenzaam groeten.” De korte variant *dag* wordt veel vaker gebruikt dan *goedendag/goeindag/goendag*.

Deze groet is in bijna elke denkbare situatie, en tussen elke rang en stand bruikbaar. De begroeting tussen een hereboer en zijn dienstmeisje wordt door Cyriel Buysse, die in het Nevelse dialect schreef, als volgt weergegeven (Tantes):

- Dag, meneer Raymond, groette zij beleefd, ietwat schuchter.
- Dag Tieldeken, antwoordde hij, vriendelijk eventjes omkijkend.

De begroeting *dag* wordt zoals in dit voorbeeld vaak gevolgd door een naam of aanspreektitel. Op die manier kan onderscheid in rang en stand toch weergegeven worden. Het belang van het namen-noemen blijkt uit een passage bij Virginie Loveling (*Polydoor en Theodoor*), waar een landbouwer de groet ‘Dag Mijnheer Polydoor en uw gezelschap!’ gebruikt, wanneer hij absoluut mijnheer Polydoor wil groeten, maar diens gezelschap niet bij naam kent. Ook Teirlinck geeft i.v. gezelschap soortgelijke voorbeelden: *Gendag, Pier en gezelschip. Genave(n)d, Emiel en ou gezelschip*.

Wanneer men zich bij een groot gezelschap voegt, wordt vaak de groet *elk zijn goeindag* of *elk zijn goeindag* gebruikt, bv. Teirlinck (i.v. dag en i.v. elk): *Alk ne goeën dag! Elk ne goeën dag!* Dezelfde bron vermeldt ook de elliptische groet *elk eenen!*

Naast *goedendag* zijn ook de tegenhangers *goedemiddag/goeiemiddag, goedenavond/goeienavond/goenavond* en *goedenacht/goelenacht* gebruikelijk. Deze vormen worden minder vaak gebruikt en hebben meer van de oorspronkelijke wensinhoud bewaard.

2.2. Bonjour, bonsoir

De Franse tegenhanger van *dag*, *bonjour*, wordt vooral in het zuiden van de provincie - onder invloed van het nabije Wallonië wellicht - vaak gebruikt. De uitspraak is echter nogal variabel, en kan gaan van westelijk *bonzoer* (Teirlinck) en *bezoers* tot oostelijk *zjoer* en *zjeur*. Het gebruik is informeel, zoals in het voorbeeld uit het Lokerse dialectwoordenboek (i.v. dzjuir): *dzjuir mannen* ‘goedendag iedereen’.

In het noorden van de provincie is *bonjour* ook wel gekend, maar wordt het als verouderd of hoogdravend aangevoeld. Het werd en wordt vooral gebruikt door de hogere, verfranste klasse - of zij die zich graag als dusdanig voordoen. Tussen mensen van stand die elkaar behoorlijk goed kenden kon *bonjour* ook wel een vertrouwelijke begroeting zijn. Zo vinden we bij Buysse (Tantes) een ontmoeting tussen de hierboven al vermelde hereboer en zijn vriend-advocaat:

- Bonjour, Max, ik kom u eens opzoeken! riep hij.
- Kom binnen, kom binnen... zei Max naar hem toe gaande (...)

In de provinciehoofdstad Gent was het Frans tot halverwege de vorige eeuw erg ingeburgerd, een Gentse ontmoeting wordt bij Buysse ('t Bolleken) ingeleid met Franse groetwoorden:

- Bonsoir, meniere.
- Bonsoir, mademoiselle.

2.3. Hoi, heui, huij, hey

De begrotingen *hoi*, *heui* en *huij* zijn beperkt tot het informele register tussen vrienden, maar in die situatie zijn deze groeten vooral in het noorden van Oost-Vlaanderen erg populair. Ze ontstonden waarschijnlijk spontaan, als uitroep om de aanwezigheid kenbaar te maken (Van Dale). De variant *hey* wordt vooral gebruikt om de aandacht te trekken. Dat gebeurt bv. bij Teirlinck in Arm Vlaanderen:

‘He, Everaart, gaat ge mee?...’ roept Dries.

De uitroep komt ook voor in het populaire lied *De Wilde Boerndochtere* van de Meetjeslandse zanger Ivan Heylen:

“*Hey, schoen wijveken, ge wit da'k ou gère zie*”

2.4. Hallo

Hallo is vandaag de dag een veelvoorkomende groet onder Oost-Vlaamse jongeren, maar kan ook informeel gebruikt worden tussen mensen die elkaar weinig of niet kennen.

Over de oorsprong van het woord *hallo* is geen duidelijkheid; het staat wel vast dat de uitroep zijn populariteit dankt aan het gebruik als begroeting aan de telefoon. Dat blijkt ook uit het literatuuronderzoek: in geen van de oudere bronnen werd *hallo* teruggevonden, noch als uitroep, noch als begroeting.

2.5. Jo(w)

De uitroep *jo(w)* wordt door Van Dale omschreven als een uitroep waarmee bepaalde jongeren (rappers, hiphoppers) elkaar begroeten.

Het gebruik is in Oost-Vlaanderen zeker ruimer dan dat. *Jo(w)* is zowel bij jongeren als ouderen als begroeting mogelijk, maar is altijd zeer informeel. In sommige streken wordt deze groet als macho aangevoeld en blijft het gebruik beperkt tot mannen onder elkaar. In de literatuur werd deze begroeting niet teruggevonden.

2.6. Begroeting zonder groetwoord

Niet elke begroeting wordt door een expliciet groetwoord voorafgegaan. Het is in Oost-Vlaanderen ook mogelijk iemand te begroeten door hem of haar bij de naam of de functie te noemen. Deze aansprekking wordt gevolgd door een iets langere pauze om het gebruik als groet te markeren. Dit werd goed geobserveerd door Buysse (Tantes):

- Tante Clemence... begon Max, (...)
- Max,... antwoordde tante Clemence (...)

2.7. Uitgebreidere begroeting

Soms wordt gekozen voor een meer uitgebreide begroeting, zodat met een enkele bijkomende emoties toegevoegd kunnen worden aan de begroeting.

Zo kan meteen duidelijk gemaakt worden dat het bezoek erg welkom is met de zegswijze *ge zijt welgekomen*. Slechte karakters voegen daar

meteen aan toe: *en wanneer zijde weer voort?* We lezen in Tantes:

Joajoa z' menier Max, kom moar binnen; ge zij welgekomen,
zulle! antwoordde Eemlie vriendeljk glimlachend en onder-
danig buigend.

Bezoek aan de deur kan ook meteen verder binnengevraagd worden:

Ala toe, kom moar binnen en zet ulder bij de stove! riep Manse
die al even familiair deed met de Verstratsjes als met haar ei-
gen meester. (Tantes)

Ook verrassing kan meteen met de welkomstgroet meegegeven wor-
den:

Tiens, tiens, tiens! Wat is dat! Quel bon vent vous amène? riep
hij verrast, als naar gewoonte Fransch en Vlaamsch door el-
kaar mengend. (Tantes)

Ook de uitroep *Wie dat we hier hebben* kan verrassing uitdrukken; het is
een groet die men gebruikt voor iemand die men al een tijdje niet meer
zag. Ter versterking kan daar nog aan toegevoegd worden *ge zoudt geld
geven om u ne keer te zien*.

Een meer negatieve begroeting is de vraag *Wat smijten ze hier nu bin-
nen?* - vooral gebruikt wanneer één persoon zich bij een groep komt
voegen. Een laatkomer kan ook nog de (ironische) frase *hoe later op de
avond hoe schoonder 't volk* naar de kop geslingerd krijgen.

2.8. Aankondiging bij het binnenkomen

Bezoekers kunnen zichzelf bij het binnenkomen aankondigen met de
uitroep ‘*Goed volk!*’ en meteen vragen of ze niet storen. Dat gebeurt
met de vraag *derangeren we niet?* of, vaker, met de frase (*est-er*) *geen
belet?* Dat laatste lezen we ook bij Cyriel Buysse (Het leven van Rozéke
van Dalen):

Nauwelijks waren zij binnen of een gestamp van sneeuw-af-
kloppende voeten klonk aan de voordeur en met het geikte
“gien belet?” verschenen de insgelijks genoodigde, vroegere
bewoners van het hoevetje: boer en boerin Dons.

Teirlinck en Lievevrouw-Coopman vermelden de schertsende binnen-
komer *Ik he(b) d'eer ou te groete(n) mee handen en voeten*. Het zinne-
tje is echter ook gekend als aankondiging van een pak slaag...

3. Afscheid

3.1. Algemene afscheidsgroeten

Net als bij de begroeting, kunnen *dag*, *goedendag* en *goedenavond* als neutrale afscheidswoorden gebruikt worden, bv. in Arm Vlaanderen (Isidoro Teirlinck):

‘n Avond, Everaarde, ‘n avond....’

Het valt wel op dat het korte dag vaak verlengd wordt bij een afscheid: men zegt *dag hè* of *daag*.

Kinderen moeten leren *dag zeggen*, vertelt Joos: *zegt dag aan moeder, want wij gaan vertrekken*. Een echte kindervariant is *dada*, wat in Oost-Vlaanderen niet door volwassenen gebruikt wordt. Dat is ook duidelijk in de voorbeelden bij Teirlinck:

Dada! Gade dada? Zegt ne keer dada! Dada roepen. Gee ’ne keer ne schoonen dada, groet eens schoon met de hand.

Ook bij het afscheidnemen is het Frans populair, zowel *bonjour* als *bonsoir* worden gehoord en ook in de literatuur genoteerd. In ‘t Bolleken van Cyriel Buysse wordt vaak in het Frans afscheid genomen:

- Allons, bonjour, mesieu Vital. Zien we mallekoar van den oavend in d’ Ope van vrede?
- ‘k Peis ’t toch. Bonjour.

3.2. Tot gauw

Wanneer men weet wanneer men elkaar zal terugzien, kan bij het afscheid al naar de volgende ontmoeting verwezen worden, zoals in de afscheidsgroeten *tot vanavond* en *tot volgende week*. Iets vager zijn *toet dan* en *tegen tons*. Door oudere mensen wordt daar soms de bezwering *als ’t God belieft* aan toegevoegd.

Verwijzend naar de directe toekomst zijn de groeten *tot seffens*, *tot sebiet* en *tot fleus*. Deze laatste groet wordt in onze provincie enkel in het zuidoosten gebruikt. Jongere informanten kennen de groet nog, maar gebruiken hem zelf niet meer. *Fleus* is in het zuidelijke Oost-Vlaams een bijwoord met de betekenis ‘straks, seffens, aanstonds’ (Joos, Teirlinck). Het woord ontstond uit Middelnederlands *vloges* en *vluchtes*, waarvan vorm en betekenis dooreenliepen (MNW), en is verwant met het mo-

derne Nederlandse *fluks*.

Wanneer men niet precies weet wanneer men elkaar weerziet, kunnen ook de vrijblijvende groeten *tot de naaste keer*, *tot één van dees (dagen)* of *tot in de draai* gebruikt worden. In de enquête uit 1974 werd de Franse groet *au revoir* enkele keren opgetekend in Gent.

3.3. *Salu*

Afscheidnemen zonder verwijzing naar de toekomst gebeurt gewoonlijk door *salu*, een groet die ontstond uit een wens, nl. *salut*, ‘gezondheid’. *Salu* is de populairste afscheidsgroet in Oost-Vlaanderen. Wanneer men de gesprekspartner graag ziet vertrekken, kan dat uitgebreid worden tot *salu en de kost*, en kan er nog in stilte *en de wind vanachter* aan toegevoegd worden. Lievevrouw-Coopman vertelt volgende anekdote:

Toen in 1439 het landjuweel te Gent werd ingericht, zond het Sint-Jorisgilde zijn boden het land door om het feest aan te kondigen. De boden werden overal heerlijk onthaald en kregen niet alleen herbergzaamheid, maar ook geschenken, waarvan zij zorgvuldig de lijst moesten opmaken. Daaronder kwam een muntstuk van dien tijd voor, dat de saluut heette. De bode Jan Maeyaert ontving te Rupelmonde eenen *saluut en de cost*; het muntstuk in kwestie en de herbergzaamheid.

In de streek rond Aalst wordt *salu* ontrond naar *salie*, een vorm die werd vereeuwigd in het refrein van het Aalsterse carnavallied “Den bachelor”:

Allo, salie, ik ben nen iejte vroigezel
ik ben roik
ik ben schoein
en ik zoek een mademoizel

De vraag is hoe lang de groet *salu* al zo populair is. In de door ons onderzochte romans van Virginie Loveling en Cyriel Buysse lijkt de groet nergens voor te komen. Reimond Stijns daarentegen, een generatiegenoot van Buysse nochtans, gebruikt *salu* verschillende keren in zijn roman *Hard labeur*:

Nardus monkelde niet meer, kuchte eens, en staarde dubbend op den grond. ‘t Was zoo niet gemeend, Speeltie’, verzoette hij. ‘t Was om wel te doen. Nu, stel het goed; ge zult er ‘nen

keer op denken, en ‘k zal thuis op uw aanbod wachten. Salu, allebei!’ (...)

‘Bien, een goeden raad: steek die muizenissen uit den kop. Allei, salu! Tot later!’

(...)

‘Ja, ‘t werd laat, en ‘k moest voort. Zoo, gelijk we besloten hebben; ‘k heb maar één woord. En laat hem nu alléén niet sterven, of het hangt weer aan ‘t klokzeel. Salu!’

In de vragenlijst van het Meertens Instituut uit 1974 was ongeveer de helft van de Oost-Vlaamse antwoorden op de vraag naar de meest gebruikte afscheidsgroet *salu*; het was ook toen al de populairste algemene afscheidsgroet van Oost-Vlaanderen. Tegenwoordig krijgt *salu* concurrentie van de varianten *saluutjes*, *salukes* en *sluukes*. In mijn eigen streek, de noordwestelijke grens met West-Vlaanderen, hoorde ik de laatste jaren verschillende kerken de groet *saludada*, een combinatie van het algemene *salu* en het toch als erg West-Vlaams of kindertaal gemarkerde *dada*.

3.4. Meer uitgebreide afscheidswensen

Meer uitgebreide afscheidsformuleringen dragen een duidelijker wens en worden aangepast aan de situatie.

Met *amuseert u of de leute hé* wordt de ander nog veel plezier toegewenst.

Met *wel thuis* wenst men iemand een behouden thuiskomst. En wie naar huis gaat, kan daar meteen ook de groeten van zijn gesprekspartner overbrengen: het toevoegsel *en de complimenten thuis* is vooral bij oudere mensen erg gebruikelijk. Lievevrouw-Coopman (i.v. compliment) kent daarbij de geekscherende varianten *Complimenten thuis en geeft de paraplu af*, *Complimenten thuis en steekt de kerre binnen en geeft den hond eten*.

Wanneer iemand ziek is, worden bij het afscheid nog beterschapwensen geuit: *Houd u goed hé!*, *Courage hé!*

Iemand die weer aan het werk moet, krijgt *de naarstigheid* te horen. Volgens Lievevrouw-Coopman (i.v. nistigheid) komt dan soms het antwoord *Merci, de luiheid komt van tzelfs*.

Soms wordt bij een afscheid na een bezoek ook verwezen naar een

mogelijk volgend bezoek : *alstublieft* en *oas e wilt* (als je wil) duiden aan dat de bezoeker mag langskomen wanneer hij maar wil. Een gescherende variant op die laatste groet is *oas e wilt, en oas e nie 'n wilt ueek*.

Men kan zijn vertrek ook zelf aankondigen met de formulering '*k ga u laten* of '*k zij der vanonderen*. Helaas is zo'n aankondiging niet bindend, en vooral bij dit soort formuleringen blijft de spreker nog urenlang - vaak al rechtstaand en met één hand op de deurklink - verderkwebben.

Opmerkelijk is vaak een tweede, korte afscheidsgroet, nl. *jo(w)* - we zagen het woord al bij de begrotingen. Nadat men wederzijds (lange) afscheidswensen uitgesproken heeft, wordt dan nog een kort *jow* toegevoegd - en daarmee is het afscheidnemen echt wel gedaan!

Allez, tegen tons hé!

Ja, en de complimenten thuis hé!

Jow!

3.5. Afscheid voor een lange tijd

Wanneer iemand voor een lange tijd vertrekt, is het gepast hem alle goeds toe te wensen. Daarvoor zijn verschillende formuleringen mogelijk, zoals *stel het wel, doe het goed, houd u goed, de goe reize, de goe vacanse...*

Wanneer het hoofdpersonage Everaart uit Arm Vlaanderen (Teirlinck) naar de stad vertrekt om daar de driejarige onderwijzersopleiding te volgen, komt het hele dorp hem uitwuiwen:

'Zoo dat ge vertrekt, mijn ventje?...'

'Ja, Rik; dezen voornoen nog!...'

'Houd u kloek, mijn manneke!' wenscht Rik hem toe.

'Stel het wel, mijn jongske!' voegt Trien er bij.

'Dag, Everaarde!' sluit Wannes. (...)

De geburen komen vóór de vensters of op den dorpel en roepen hem toe:

'Dag, Everaart!... Ge gaat?... Goede reis!' (...)

De kerkbaljuw, met vrouw en zoon, arbeidt er.

Everaart hoort iets van:

'Mijn kereltje, mijn vriendje, Everaarde, goede reis...'(...)

‘Dag, Everaart... Stel het goed!’ klinkt zacht haar afscheid.

‘Dag, Stina,... Tot weerziens!...’ spreekt hij en hij ziet ze met hijgenden boezem na.

‘Vaarwel, vriendinne!’ murmelt zijn hart!...

Als hetzelfde hoofdpersonage ten slotte afscheid neemt van zijn moeder, komt ook de klassieke katholieke groet *God zegene en beware u* naar boven. Deze groet - gewoonlijk begeleid door een kruisje met de duim over het voorhoofd van de begünstigde - werd vaak gebruikt door ouders wanneer hun kinderen gaan slapen, maar ook wanneer ze op reis vertrekken:

Everaart komt in de keuken. Nu is het zeker uiterst tijd: met haast den appel in het pak!... Beef zoo niet, Everaart, en luister naar uwe kristelijke moeder: ‘Vergeet de geboden Gods niet, noch uw morgen- en avondgebed... Leg nooit uw schapulier af... Allee! God zegene en God beware u, jongen...’

Ook Joos en Lievevrouw-Coopman vermelden deze groet.

In de hogere klassen werd de afscheidsgroet zoals gewoonlijk vaak verfranst, ook na een gesprek in het Nederlands (Tantes, Buysse):

- Papa, ‘t wordt onze tijd, fluisterde Max.
- Allons, bon voyage! zei meneer Dufour
- Bon voyage!... et heureux retour! herhaalde hij met een korten hik in de stem.

Wanneer men iemand niet meer zal terugzien, kan de Franse groet *adieu* gebruikt worden. Virginie Loveling noteert in haar oorlogsdagboek uit Gent (later uitgegeven als *In oorlogsnoed*) op 26 augustus 1914:

Onder degenen, die het eerst vielen, is de kapitein-commandant uit mijn straat, die bij het heengaan - was het een voorgevoel? - zoo luide riep: ‘Adieu, adieu à vous tous,’ en niet ‘au revoir!’

1. Slot

Weinig sociale plichtplegingen zijn zo vanzelfsprekend als de begroeting en het afscheidnemen. De meeste groeten zijn automatismen geworden; we denken er nauwelijks bij na en kiezen automatisch de

gepaste groet uit het uitgebreide gamma. Wie een uitstap naar Oost-Vlaanderen plant en nog twijfelt over de groetwoorden: het eenvoudige *dag* blijft altijd een goede keuze.

BIBLIOGRAFIE

- Buysse, Cyriel (1906, 1959²), *'t Bolleken*. Hasselt: Uitgeverij Heideland.
- Buysse, Cyriel (1906), *Het leven van Rozeke Van Dalen*. Online reader van Project Gutenberg, oorspronkelijk uitgegeven in 1906.
- Buysse, Cyriel (1924), *Tantes*. Gent / Bussum: Van Rysselberghe & Rombaut / C.A.J van Dishoeck. (dbnl)
- Buysse, Cyriel (1900), *'n Leeuw van Vlaanderen*. Brussel: De Lage Landen, 193. (diplomatische weergave uit dbnl)
- De Brabandere, F. (2005), *Oost- en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.
- Joos, Amaat (1900), *Waasch Idioticon*. Gent – Sint-Niklaas.
- Lievevrouw-Coopman, L. (1950-1955), *Gents Woordenboek*. Gent.
- Loveling, Virginie (1881), ‘Polydoor en Theodoor.’ In: *De Gids*. Jaargang 1881. (dbnl)
- Loveling, Virginie (2007), *In oorlogsnood* (ed. Bert Van Raemdonck). Herziene editie in de dbnl (eerder verschenen in het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie van de KANTL, Gent 2004).
- Pieters, M. (1995), *Woordenboek van het Lokers dialect*. Lokeren: Oelbrandt.
- Stijns, Reimond (1904), *Hard labeur*. Rotterdam/Brussel: Meindert Boogaerd Jun./De Vlaamsche boekhandel (Leo J. Krijn). (dbnl)
- Teirlinck, Isidoor (1908-1922), *Zuid-Oost-Vlaandersch idioticon*. Gent.
- Teirlinck, Isidoor en Reimond Stijns (1884), *Arm Vlaanderen*. Roeselare: De Seyn Verhoughstraete. (dbnl)
- MNW: *Middelnederlandsch Woordenboek*. Den Haag – Antwerpen, 1998.
- Van Dale: *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. 's Hertogenbosch, 2005.
- WNT: *Woordenboek der Nederlandsche Taal op CD-Rom*. Rotterdam:

Roxane Vandenberghe

ELK ZIJNEN GOEIENDAG!

HOE GROETEN ZE IN WEST-VLAANDEREN DE MENSEN?

1. Inleiding

In deze bijdrage wordt een overzicht gepresenteerd van de verschillende woorden en uitdrukkingen die in het West-Vlaams gebruikt worden om mensen te begroeten en om afscheid van ze te nemen. Het overzicht is in de eerste plaats gebaseerd op gegevens die werden verzameld met de SND-enquête, die in december 2008 verspreid is. Toen echter bleek dat er betrekkelijk weinig respons was gekomen op de enquête en het opgevraagde materiaal bovendien van twijfelachtige kwaliteit was, hebben we ons oor ook te luisteren gelegd bij een aantal familieleden en kennis-sen uit West-Vlaanderen, van wie we weten dat ze zeer dialectvast zijn. Het gaat om Roberte De Groote (°1949) en Claire Hernaert (°1926) uit Adinkerke in de Westhoek, om Magda Devos (°1948) uit Klemsskerke bij De Haan (°1948) en om Ludo Huyghe (°1965) uit Ledegem in de buurt van Kortrijk.¹ Daarnaast hebben we ook nuttige gegevens gevonden als antwoord op vraag 7 op vragenlijst 48 van de Amsterdamse Dialectcentrale (1973), die weliswaar enkel betrekking heeft op (informeel) afscheid nemen. Ten slotte hebben we nog een aantal lokale woordenboeken en idiotica geraadpleegd, die echter weinig nuttige informatie bleken te bevatten, namelijk De Bo voor West-Vlaanderen, De Brabandere voor Kortrijk, Desnerck voor Oostende, Vallaeys voor Poperinge en het Brugs Woordenboek. Uiteindelijk kunnen we op basis van al die verschillende bronnen een betrekkelijk duidelijk en volledig beeld geven van de manier waarop West-Vlamingen de mensen groeten.

Er is in de laatste vijftig jaar in onze maatschappij nogal wat veranderd in de manier waarop mensen elkaar aanspreken en begroeten, zowel schriftelijk als mondeling. Vroeger was er bijvoorbeeld een grote kloof in de communicatie tussen formele en informele situaties: de dorpspastoor en de dokter werden op veel onderdaniger wijze begroet en bejegend dan de bakker om de hoek en de caf閑vriend. Vooral sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is dat registerverschil alsmaar kleiner geworden en evolueren we steeds meer naar een “eenheidsbegroeting”, vooral onder de jongere generaties. *Goeiemorgen!*, *Hallo!* of *Hoi!* zijn zowel bedoeld voor de dokter, de bakker als de onbekende. Bovendien moeten de traditionele aansprekingen en begroetingen geleidelijk aan plaats maken voor woorden en uitdrukkingen uit de Angelsaksische wereld, onder invloed van o.a. de media. We denken hierbij bijvoorbeeld aan *hallo*, *hi* en *hey/huy*, of nog informeler *yie(t)*, *yep/yup* en *jow*. Ook woorden uit andere regiolecten of de standaardtaal raken stilaan ingeburgerd, zoals *doei!* en *hoi!*. Wij concentreren ons in deze bijdrage op de toestand van weleer. We beschrijven m.a.w. de manier waarop mensen elkaar tot zo'n vijftig jaar geleden aanspraken en begroetten, waarbij we aandacht geven aan situationele - en registerverschillen.

Uit het onderzoek bleek al snel dat in heel West-Vlaanderen vergelijkbare gewoontes bestaan om mensen - in verschillende situaties - te begroeten, en dat overal min of meer dezelfde woorden en uitdrukkingen worden gebruikt. Aangezien er dus nauwelijks dialectgeografische variatie is in het goedemorgenzeggen, heeft het geen zin om woordkaarten te tekenen. Toch is het wel zo dat bepaalde, vaak humoristische en/of scabreuze begroetingen idiosyncratisch zijn, d.w.z. dat ze bedacht zijn binnen een kleine groep van familie en/of vrienden en ook in gebruik tot die mensen beperkt zijn.

We maken in het onderstaande overzicht van aansprekingen en begroetingen grofweg een tweedeling tussen woorden en uitdrukkingen om iemand te begroeten en woorden en uitdrukkingen om afscheid van iemand te nemen. We gaan niet in op non-verbale manieren van groeten, zoals handenschudden, buigen, kussen of zwaaien.

2. De mensen begroeten

De lexicale mogelijkheden om mensen goedendag te zeggen zijn in het West-Vlaams beperkt. De dialectsprekers maken gebruik van een aantal algemene wendingen, die wel verschillen naargelang van de relatie met de andere: kennen de begroeters elkaar en wat is het statusverschil tussen beiden?

2.1. Een bekende of een klein gezelschap van bekenden

In West-Vlaanderen is het de gewoonte om als je een of meer bekenden ontmoet in een relatief klein gezelschap, die mensen niet algemeen een *goedendag* te wensen, maar om dat persoonlijk te doen. Als je dus op straat, bij de bakker, op bezoek,..., een vriend of kennis tegenkomt, dan noem je altijd zijn of haar voornaam, vaak voorafgegaan door *Dag*. Het antwoord klinkt dan ook hetzelfde: *Dag* + voornaam. Dus: *Dag Magda, dag Clairtje, dag Ludo, dag Jef*, enz. *Dag* is eigenlijk gewoon een verkorte vorm van *goedendag*, vermoedelijk via *goeiendag* > *goendag* > *gendar* > *dag* (zie verder).

Naast die neutrale begroeting zijn er echter nog veel andere mogelijkheden om een kennis of vriend uitgebreider te begroeten. Als je bijvoorbeeld verrast bent om iemand te zien die je al lang niet meer hebt gezien, dan volstaat een eenvoudig *Dag Clairtje* niet. De begroeting klinkt dan bijvoorbeeld als:

- Magda: *Mo, wien da m'ier en, Clairtje. Oe is da me joen?*
Maar, wie dat we hier hebben, Clairtje. Hoe is dat met jou?
'Hé, wie we hier hebben, Clairtje. Hoe gaat het met je?'
- Clairtje: *Mo, kiekt e ki ieér, Magda. Da's lange geleen. En oe goat et me joen?*
Maar, kijk een keer hier, Magda. Dat is lang geleden. En hoe gaat het met jou?
'Hé, kijk eens hier, Magda. Dat is lang geleden. En hoe gaat het met jou?'

Een begroeting kan ten slotte ook nog veel informeler en familiairder zijn, zoals (*H)é/(h)ey Jef!*

2.2. Een groter gezelschap van bekenden (en onbekenden)

Als je in een groter gezelschap terechtkomt van bekenden, bijvoorbeeld als je je stamcafé binnenstapt, of in een groep van onbekenden, bijvoorbeeld als je een treincoupé binnengaat, is het ondoenbaar om iedereen afzonderlijk te begroeten en bijvoorbeeld alle namen op te sommen. Op dat ogenblik wordt er overgegaan tot een algemene groet, meestal is dat *goeindag*, dat vaak verkort wordt tot *goendag* > *gendag*, en zelfs tot 'ndaag, met rekking van de klinker in *dag*. In de avond wordt specifiek de begroeting *goeienavond* gebruikt, dat vaak klinkt als *goenavend* > *genavend* en soms zelfs als 'navend. Om die begroetingen te versterken wordt daar in sommige omstandigheden *elk zijn* of *elk een* aan toegevoegd, bijvoorbeeld *elk zijnen goeienavond!* (*elk se(ne) genavend*) of *elk een goeindag!* (*elk e goendag*).²

Enkele informanten hebben ook een specifieke begroeting opgegeven voor 's ochtends, namelijk *goeienochtend* (> *goenuchtend*) en *goeiemorgen*. Het is echter goed mogelijk dat die twee begroetingen later in gebruik zijn gekomen, en dat meer bepaald *goeienochtend* gevormd is naar analogie met *goeindag*, en *goeiemorgen* overgenomen is uit de standaardtaal (of een andere regionale taalvariëteit). In tegenstelling tot *goeindag* en *goeienavond* zijn ze enkel bekend en gebruikelijk bij een beperkt aantal West-Vlaamse (SND-)informanten, en bovendien zijn ze niet zo sterk gereduceerd in vorm. *Goeiemorgen!* klinkt m.a.w. ook als *goeiemorgen(d)!*. *Morgen* is trouwens als woord niet bekend in West-Vlaanderen in de betekenis 'ochtend'.

Een andere algemene begroeting is *bezjoer(s)*, soms verkort tot *joers!*, uiteraard van het Franse *bonjour* afgeleid. Volgens Magda Devos werd er in de buurt van Klemkerke ook wel eens *Volk!* gezegd.

2.3 Een notabele

In elk Vlaams dorp waren er tot in het midden van de vorige eeuw een aantal notabelen die met veel egards benaderd en begroet werden. Die werden dan bijvoorbeeld aangesproken met *Dag mijnheer de docteur* (*Dag meneeër den docteur*), *Dag mijnheer pastoor* (*Dag meneeëre pastre*), *Dag mijnheer de notaris* (*Dag meneeër de notoaries*), enz. Ook andere specifieke beroepen, zoals de onderwijzer van de dorpschool, of

de plaatselijke nonnen (vaak als onderwijzeres of verpleegster), werden steevast aangesproken met respectievelijk *Dag meester* (*Dag meeëstre*) en *Dag zuster* (*Dag zustre*) of *Ma soeur*.

2.4 Speciale begroetingen

Ten slotte vermelden we hier nog enkele begroetingen die enkel op speciale dagen gebruikelijk zijn, zoals *Met de wens (van het jaar)!* bij het begin van het nieuwe jaar, of *Zalige Hoogdag* (*zaaliegn/zôöliegn oochtach*) op elke Katholieke feestdag, zoals Pasen of Pinksteren.

3. Afscheid nemen van de mensen

Om afscheid te nemen van een (kleiner gezelschap van) bekenden zijn de mogelijkheden in het West-Vlaams iets uitgebreider. Hieronder volgt een overzichtje. Afscheid nemen van een groter gezelschap van bekenden en/of onbekenden gebeurde meestal op dezelfde manier als de begroeting, dus *goeiendag / goeienavond, Dag X of Dag meneer/ madame*.

3.1 Algemeen afscheid nemen van een goede bekende

De meeste algemene en neutrale afscheidsgroet in West-Vlaanderen, en ook in de rest van Vlaanderen, is *saluut!* (op zijn Frans als *saluu* uitgesproken). Dat is afgeleid van het Franse *salut!*, dat op zijn beurt teruggaat op het Latijnse *salutem!* Oorspronkelijk was het een heilgroet, om iemand voorspoed te wensen, maar van daaruit is het geëvolueerd tot een algemene (afscheids)groet. *Saluut* is eigenlijk uit de plechtige schrijftaal in de dialecten overgenomen, vermoedelijk via de hogere sociale klassen, die Frans spraken. Intussen wordt *saluut* vaak op verschillende manieren vervormd, in het West-Vlaams bijvoorbeeld tot *saluutjes, sluutjes*, maar ook tot *saluukes, sluukes*.

Deze afscheidsgroet wordt, ook in de algemene Vlaamse omgangstaal, soms schamper verlengd tot *saluut en de kost (en de wind van achter)!*, wat zoveel betekent als ‘*salut, en maak dat je weg komt*’. Volgens Debrabandere in het Kortrijks Woordenboek (sub SALUT) zou deze uitdrukking te verklaren zijn “uit het loon van een bode, nl. de kost en een

muntstukje ‘saluut’, genoemd naar de leuze erop ‘Salus populi suprema lex’”. Desnerck vermeldt voor Oostende (sub SALUU) nog deze uitgebreidere variant:

*saluu én de kost
en de wiend van achter
én de torre van Lampernisse
van voorn*

Andere ‘ouderwetse’ afscheidswoorden die ons bekend zijn, maar die vermoedelijk niet algemeen gebruikelijk zijn, zijn *au revoir* (uitgesproken als *orvwaar*) en *de complimenten* (*de complementn*), wat kort is voor *doe de complimenten* ‘de groeten’ aan (*je moeder/...*). Zoals gezegd gaan we niet in op de moderne gewoonte om afscheid te nemen met één roepwoord, als *jo(w)!*

Afscheid nemen van kinderen doe je in zowat heel West-Vlaanderen met het reduplicerende woordje **tata!** In sommige lokale gemeenschappen, zoals in de streek van Veurne, kent dat kinderwoord een algemener gebruik en is het zelfs niet ondenkbaar dat twee volwassen mannen die een erg nauwe, meestal familiale band hebben, afscheid van elkaar nemen met *tata!* (bv. ook aan de telefoon).

3.2 Tot ...

Net zoals in de standaardtaal zijn er in het West-Vlaams nogal wat mogelijkheden om afscheid te nemen op basis van het voorzetsel **tot** + een tijdsanduiding, afhankelijk van hoelang je van iemand afscheid neemt. In het AN kennen we bijvoorbeeld *tot straks*, *tot later*, *tot vanavond*, *tot ziens*, *tot de volgende keer*,.. De equivalenten daarvan in het dialect zijn min of meer vaste combinaties die steeds terugkeren. Het voorzetsel *tot* zelf klinkt in het West-Vlaams vaak als *toet* of zelfs als *toe*. Dat is wel opvallend want de vorm *tot* uit de standaardtaal is in het Oudnederlands ontstaan uit een samenvoeging van de bestaande voorzetels *toe* en *te* (WNT sub TOT), die allebei een richtingsbetekenis uitdrukten. Mogelijk is het West-Vlaamse *toe* nog een overblijfsel van voor de samenvoeging met *te*, en is de vorm *toet* een contaminatie van het oude *toe* en het recentere *tot*.

Als je voor heel korte tijd afscheid neemt van een bekende, dan zijn er, behalve *saluut*, niet zoveel mogelijkheden in het West-Vlaams. De meeste frequente en ruimst verspreide uitdrukking is *tot toene* (*toe toene/tonne*), letterlijk dus ‘tot toen/dan’. Ook *tot sebiet* (van het Franse *subit*) en *tot seffens* hebben we enkele kerken opgetekend, maar het is niet zeker of die uitdrukkingen wel authentiek West-Vlaams zijn. Beide lijken eerder Brabantse tijdsaanduidingen te zijn. Een andere vaste combinatie is ook *toe t’avond < tot ten avond* ‘tot vanavond’.

Als je verwacht dat je iemand niet onmiddellijk, maar wel bijvoorbeeld over enkele dagen terug zult zien, dan zeg je in West-Vlaanderen zeer algemeen *tot later* (*toe(t) loater*) ‘tot later’. In de streek van Ieper-Poperinge komt ook het typische *tot tefête* (*toetefête*) voor (zie ook Vallaeys sub *TE FEITE*), of zelfs *tot tefetens*.³ Volgens Debrabandere in het *West-Vlaams etymologisch woordenboek* is *tefête* afgeleid van de Franse combinatie *de fait*, wat ‘straks, aanstonds’ zou betekenen.

Andere uitdrukkingen die we hebben opgetekend in de betekenis ‘tot later’, zijn *tot bij een beetje* (*toet bie e bitje*) ‘tot over een tijdje’ of *tot over/bij een letje* (*toe over/bie e letje*) ‘tot over een beetje/tijdje’, *tot in het korte* (*toe in ’t korte*) ‘tot binnenkort’, *tot een dezer* (*dagen*) (*toe eeën dezer* (*daagn/doagn*)), *tot de naaste keer* (*toet noaste keeë*) (zie ook Desnerck toe *tnoasteki* i.v. NOAST) en *tot de naaste kwestie* (*toete noaste kjesje*) ‘tot de volgende kwestie/keer’. De woorden *letje* en *kwestie/kjesje* hier verdienen misschien een woordje uitleg. *Letje* is een typisch westelijk Vlaams woord en betekent ‘beetje, weinig’; in het Frans-Vlaams is de variant *lietje* heel typisch (De Bo sub *LETJE*). Het is verwant met het woord *luttel*, dat we kennen uit de standaardtaal in die betekenis, en *little* uit het Engels. *Kwestie* betekent in het West-Vlaams in de eerste plaats ‘ruzie, geschil’ (zie De Bo sub *KWESTIE*), maar kan ook een algemenere betekenis hebben, zoals ‘geval’.

Wie ten slotte voor onbepaalde tijd afscheid van iemand neemt en niet verwacht die persoon binnenkort terug te zien, en veleer misschien bij toeval opnieuw tegen het lijf te lopen, heeft diverse mogelijkheden. Het meest gebruikt is de uitdrukking *tot in de draai* (*toe(t) in den droaj*); Desnerck voegt daar voor Oostende nog aan toe: *os j’jém nie mist* = ‘als hij hem (= de draai) niet mist’. Andere mogelijkheden zijn *tot dat het nog een keer past* (*toe dat et nog e ki past*) en *tot in het keren* (*toe in*

tkreeëren), waar soms voor de grap aan wordt toegevoegd *van de jaren* (dus de menopauze). Eigenlijk is deze laatste wending gewoon ontstaan met het idee dat degene van wie je afscheid neemt, langs hier terug zal keren, “alsof men zei: *vaarwel, tot dat gij wederkeert, wij verwachten u in 't wederkeeren*” (De Bo sub KEEREN).

Magda Devos kent ook nog *tot in het pret pikken* (*toe int pret pekng*), letterlijk ‘tot we nog eens prei pikken’. Aangezien prei helemaal niet gemaaid wordt met een zicht, zoals in de uitdrukking gesuggereerd wordt, betekent dit dus zoveel als ‘misschien tot nooit meer’.

Desnerck vermeldt nog de volgende scabreuze uitdrukking voor Oostende. Als twee oudere mannen afscheid nemen en verwachten dat het nog aan tijdsje zal duren voor ze elkaar weer ontmoeten, dan wordt er gezegd: *tot dat hij nog eens staat* (*toe dat hen nog e ki stoot*). Dat betekent zoveel als ‘tot de volgende erectie’.

3.3 Specifiekere afscheidsgroeten

Naast die tamelijk neutrale en inhoudloze afscheidsgroeten bestaan er nogal wat andere, specifieke uitdrukkingen om afscheid te nemen die toegespitst zijn op de situatie of gemoedstoestand waarin een van beide of beide sprekers zich bevinden.

- Als je bijvoorbeeld iemand geluk wil wensen in iets wat die binnenkort gaat doen, dan zeg je *de goe chance* ‘Veel geluk’.
- Iemand veel plezier in iets wensen, doe je met *'t Amusement!*
- Als je iemand moed inspreekt, bijvoorbeeld omdat hij/zij ziek is, dan doe je dat met de woorden (*goe*) *courage* (, *hé joengk*) ‘veel sterkte’. Minder sterk zijn bijvoorbeeld *hou(d) je kloek* (*oed je kloek*) of *hou(d) je aan het gars* (=gras) (*oed j'an tgas*), die in het algemeen ‘hou je goed’ betekenen.
- Als je op straat hebt staan praten met de buurvrouw die de stoep aan het schrobben is, dan wens je haar bij het vertrekken *de naastigheid* (*de naestechheit*).

- Als je een vriend tegenkomt in de boekenwinkel, die (vruchteloos) op zoek is naar een boek, dan is het niet ongebruikelijk om hem *de goede jacht* ‘een goeie vangst’ te wensen.
- Wie op vakantie vertrekt, die wens je een *goe reize/voyage*, maar het is ook gebruikelijk om te zeggen *stel het wel*.
- Als je afscheid neemt van een bekende die bij jou op bezoek is, dan zeg je *kom wel thuis hé* (*kom wel tuus é*) – zeker als de omstandigheden buiten niet optimaal zijn (bv. slecht weer en donker).

3.4 De voorbereiding van het afscheid: We zijn weg!

Om dit artikel af te ronden presenteren we nog een aantal stereotiepe en leuke wendingen waarmee je in West-Vlaanderen aangeeft dat je de mensen bij wie je op bezoek bent, zult verlaten en dat je afscheid zult gaan nemen. Het gaat dus om uitdrukkingen van het type *We zijn weg*. In de praktijk zien we dat “weggaanders” vaak nog heel lang met de hand op de deurklink blijven staan praten en herhaalde keren een *We zijn (nu echt) weg*-boodschap uiten, soms tot ergernis van de bezochte, vooraleer ze daadwerkelijk de afscheidsgroet uitspreken en vertrekken. Enkele voorbeelden :

We zijn (d'r) mee weg	(Me zien (dermee) weg)
soms afgekort tot We zijn hé...	(Me zien hé...)
We zijn door	(Me zien deure)
We gaan jullie laten	(Me goan julder loatn).
We gaan het jullie wensen	(Me goan 't julder wensjchn)
We zijn/gaan een keer gaan kijken	(Me zien/goan e ki goan kiekng)
We gaan naar moeder	(Me goan noa moeëdre)

Heel wat informeler klinken ten slotte:

We gaan onze schop afkuisen	(Me goan nuze sjchuppe ofkaujschn)
We zijn schoppens	(Me zien sjchupms).
We zijn het gat in/uit	(Me zien 't gat in/uut)

NOTEN

1. Ik dank mijn informanten voor hun nuttige bijdrage aan dit artikel.
2. Wie een onbekende toch individueel en persoonlijk wilde spreken, deed dat met *Dag meneer / Dag madame*.
3. Bij tijdsanduidingen zien we heel vaak die adverbiale buigings-*s* opduiken, zoals in *straks*, *seffens*, *aanstonds*, enz. Het is goed mogelijk dat een vorm als *tefētens* volgens dezelfde regel gevormd is als die andere tijdsanduidingen op -*s*. Verlenging van de begroeting met -*s* zien we ook in *bejoers*!

BIBLIOGRAFIE

- Werkgroep Brugs Dialect (red.) (2001), *Brugs Woordenboek*. Brugge: Brugs Ommeland.
- De Bo L.L. (1892), *West-Vlaamsch Idioticon*. Gent: Alfons Siffer.
- Debrabandere, F. (1999), *Kortrijks Woordenboek*. Kortrijk: De Leiegouw.
- Debrabandere, F. (2002), *West-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de West-Vlaamse woorden*. Amsterdam / Antwerpen: L.J. Veen.
- Desnerck, R. (2006), *Oostends Woordenboek*. Vierde verbeterde en vermeerderde druk. Oostende.
- Vallaeyns, A. (1997), *Woordenboek van het Poperings*. Poperinge: Danneels n.v.
- WNT: *Woordenboek der Nederlandsche Taal op CD-Rom*. Rotterdam: AND Publishers.

WEGWIJZER NEDERLANDSE DIALECTOLOGIE

Rubriek A geeft een overzicht van relevante literatuur die er op het gebied van de Nederlandse streektalen en dialecten is verschenen. De rubriek is onderverdeeld in:

A1, een overzicht van literatuur die de dialecten op landelijk niveau behandelt of een groter gebied als onderwerp heeft.

A2, een overzicht van de belangrijkste literatuur over het dialect of de dialecten van een bepaalde regio of deel daarvan.

Rubriek *A* is alfabetisch op eerste auteursnaam geordend.

Rubriek B bestaat uit een inventarisering van adressen van instellingen en instituten die zich in Nederland en Vlaanderen bezighouden met de bestudering van de streektalen en dialecten. Bovendien zijn er de adressen in opgenomen van een aantal bibliotheken die bij dialectonderzoek van belang kunnen zijn. De rubriek is onderverdeeld in:

B1, een overzicht van adressen van landelijke instituten of instellingen.

B2, een overzicht van adressen van regionale instituten of instellingen.

De Wegwijzer is ook via internet te raadplegen:

<http://www.flwi.rug.ac.be/dialect/>

<http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/rewo/>

A1. PUBLICATIES LANDELIJK

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- R. Belemans, H. van de Wijngaard (red.), *Het dialectenboek 3. Dialect in beweging*. Groesbeek 1995.
Geeft per regio een overzicht van de veranderingen in de Nederlandse en Vlaamse dialecten in de laatste honderd jaar. Bevat literatuurverwijzingen.
- Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap 1965-... . Antwerpen enz.*
- Bibliografie der dialecten van Nederland 1951-1964*. Amsterdam 1982.
- Aanvulling op Meertens en Wander.
- H. Bloemhoff, *Taaltelling Nedersaksisch. Een enquête naar het gebruik en de beheersing van het Nedersaksisch in Nederland*. Groningen-Oldeberkoop 2006 (tweede, ongewijzigde druk).
- J. Daan, J.P. Blok, *Van Randstad tot Landrand. Toelichting bij de kaart dialecten en naamkunde*. Amsterdam 1967.
- J. Daan, K. Deprez e.a., *Onze veranderende taal*. Utrecht 1985.
Bevat literatuurverwijzingen.
- H. Entjes, *Dialecten in Nederland*. Haren 1974.
- M. Gerritsen (red.), *Taalverandering in Nederlandse dialekten: honderd jaar dialectvragenlijsten, 1879-1979*. Muiderberg 1979.
Bevat literatuurverwijzingen.
- J. Goossens. *Inleiding tot de Nederlandse dialectologie*. Groningen 1977².
Bevat literatuurverwijzingen en auteursregister.
- J. Goossens, ‘Wat is dialectologie?’ In: B.T. Vervoort (ed.), *Wetenschap en taal*. Muiderberg 1977, blz. 173-189.
- J. Goossens, ‘Geschiedenis van de Nederlandse Dialektstudie’. In: D.M. Bakker, G.R.W. Dibbets (red.), *Geschiedenis van de Nederlandse Taalkunde*. Den Bosch 1977, blz. 285-311.
- K. Heeroma, J. Naarding (ed.), *Oostnederlands. Bijdragen tot de geschiedenis en streektaalkunde van Oost-Nederland*. ‘s Hertogenbosch 1964.
Heeft betrekking op Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- R. van Hout, T. van de Wijngaard, *Lang leve de dialecten*.

Streektaalbeleid in Nederland. Roermond 2006.

- J. van der Kooi (ed.), *Dialectliteratuur. Balans en perspectief van de Moderne Streektaalletterkunde in Oostnederland en Nederduitsland*. (Nedersaksische Studies 14), Groningen 1990.
Bevat o.m. veel bibliografische gegevens over naoorlogse dialectliteratuur in Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- J. Kruisjen, N. van der Sijs (red.), *Honderd jaar stadstaal*. Amsterdam 1999.
Bevat bijdragen over en woordenlijsten van de dialecten van de grotere steden in Nederland en Vlaanderen
- P.J. Meertens, B. Wander, *Bibliografie der Dialecten van Nederland, 1800-1950*. Amsterdam 1958.
Bibliografie van dialectteksten in Nederland tot 1950.
- P. Th. van Reenen, M.E.H. Schouten (eds.), *New Methods in Dialectology*. Dordrecht 1990.
Bevat literatuurverwijzingen.
- H. Scholtmeijer, *Naast het Nederlands: dialecten van Schelde tot Schiermonnikoog*. Amsterdam 1999.
- J. Stroop, *Nederlands Dialectonderzoek. Artikelen uit de periode 1927 - 1982*. Amsterdam 1983.
- J. de Vries, R. Willemyns, *Het verhaal van een taal*. Amsterdam 1993.
- A. Weijnen, *De Nederlandse dialecten*. Groningen/Batavia 1941.
- A. Weijnen, *Nederlandse Dialectkunde*. Assen 1958 en 1966².
Bevat literatuurverwijzingen.
- R. Willemyns, W. Daniëls (red.), *Het verhaal van het Vlaams. De geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden*. Utrecht 2003.
- J. te Winkel, *De Noordnederlandse tongvallen*. Leiden 1899-1901.
- J. Winkler, *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*. 's Gravenhage 1874. (2 delen). [Herdruk: Walluf bei Wiesbaden 1972].

HULPMIDDELEN

- H.J. Claeys, *Vlaams dialectenwoordenboek*. [Antwerpen] 2001.
- G. Geerts (e.a.), *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)*. Groningen/Deurne 1997². (2 delen)
- G. Geerts, H. Heestermans, m.m.v. C. Kruyskamp, *Van Dale. Groot*

- Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen 1999¹³. (3 delen).
- L.W. Schuermans, *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1865-1870. [Herdruk: Torhout 1984].
- L.W. Schuermans, *Bijvoegsel aan het Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1883.
- P. van Veen, i.s.m. N. van der Sijs, *Etymologisch Woordenboek*. Utrecht/Antwerpen 1997².
- A.A. Weijnen, *Etymologisch dialectwoordenboek*. Assen 1996. In 2003 verscheen een vermeerderde tweede druk.
- Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's Gravenhage/Leiden 1882-1998. Ook op cd-rom beschikbaar. Sinds 2007 online te raadplegen op <http://wnt.inl.nl/>

TAALATLASSEN

- S. Barbiers (e.a.), *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, Deel II*. Amsterdam 2008. (verkrijgbaar in Nederlandse en Engelse editie)
- J. Daan, M.J. Francken, *Atlas van de Nederlandse Klankontwikkeling*. Amsterdam 1972-1977.
- M. Gerritsen (red.), *Atlas van de Nederlandse dialectsyntaxis*. Amsterdam 1991.
- J. Goossens, J. Taeldeman, G. Verleyen, *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (F.A.N.D.)* Deel I. Gent 1998. Deel II en III. Gent 2000. Deel IV. Gent 2005.
- K. Heeroma, *Taalatlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden*. Assen 1957-1963.
3 Afleveringen van elk 10 kaarten met toelichtingen. Beslaat het hele gebied ten oosten van het IJsselmeer tot aan het noorden van Limburg.

Reeks Nederlands(ch)e Dialectatlassen.

1. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Klein Brabant*. Antwerpen 1925 en 1952² (met aanvullingen door Fr. Vanacker).
2. E. Blancquaert, H. Vangassen, *Dialect-atlas van Zuid-Oost Vlaanderen*. Antwerpen 1930.
3. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen*. Antwerpen 1935.

4. H. Vangassen, *Dialect-Atlas van Vlaamsch-Brabant*. Antwerpen 1938.
 5. E. Blancquaert, P.J. Meertens, *Dialect-Atlas van de Zeeuwsche eiland*. Antwerpen 1940-1941.
 6. W. Pee (m.m.w. van E. Blancquaert), *Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen*. Antwerpen 1946.
 7. W. Pee, *Dialektatlas van Antwerpen*. Antwerpen 1958.
 8. E. Blancquaert, J.C. Claessens, W. Goffin, A. Stevens, *Dialektatlas van Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands-Limburg*. Antwerpen 1962.
 9. A. Weijnen, *Dialect-atlas van Noord-Brabant*. Antwerpen 1952.
 10. A. Hol, J. Passage, *Dialect-atlas van Oost-Brabant, Noord-Limburg en de Rivierenstreek*. Antwerpen 1966.
 11. L. van Oyen (m.m.w. van E. Blancquaert en Chr. J. van der Voet), *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht*. Antwerpen 1968.
 12. H. Entjes, A.R. Hol, *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijssel*. Antwerpen 1973.
 13. Jo Daan, *Dialektatlas van Noord-Holland*. Antwerpen 1969.
 14. H. Entjes, *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel*. Malle 1982.
 15. K. Boelens, G. van der Woude (m.m.w. van K. Fokkema en E. Blancquaert), *Dialect-atlas van Friesland*. Antwerpen 1955.
 16. A. Sassen, *Dialekt-atlas van Groningen en Noord-Drenthe*. Antwerpen 1967.
Alle Groningse plaatsen zijn ook te raadplegen via internet: <http://rnd.eldoc.rug.nl>
De RND bestaat telkens uit twee delen. In het atlasdeel zijn per aflevering meestal 150 op kaart ingetekende verschijnselen voor de betrokken regio ondergebracht. Het tekstdeel bevat per plaats de in fonetisch schrift weergegeven vertalingen van plusminus 140 zinnen en woordenreeksen.
- Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland*. Deel I, afl. 1-5 (1939-1952), uitgegeven door G.G. Kloek en zijn medewerkers. Deel II, afl. 6-8 (1956-1965), voortgezet door de Dialectencommissie van de Kon. Ned. acad. v. Wetenschappen te Amsterdam.
- Taalatlas van het Nederlands en het Fries*. Leiden 1981-...
- G. De Vogelaer, *De Nederlandse en Friese subjectsmarkeerders: geografie, typologie en diachronie*. Gent 2008.

TIJDSCHRIFTEN

Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, sinds 1927.

Bevat bijdragen op het gebied van de naamkunde en dialectologie.
Nederlandse Taalkunde, sinds 1996.

Algemeen taalkundig tijdschrift.

Onze Taal, sinds 1932.

Tijdschrift van het Genootschap Onze Taal.

Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde, sinds 1881.

De vakgebieden zijn onder meer: lexicografie, etymologie, dialectologie.

Leuvense Bijdragen, sinds 1896.

Het vakgebied is vooral de indogermanistiek.

Taal en Tongval, sinds 1949.

Het vakgebied is uitsluitend dialectologie en verwante gebieden.

Driemaandelijkse Bladen, van 1949-2006.

Tijdschrift van het Nedersaksisch Instituut te Groningen. Het vakgebied is dialectologie.

Jaarboek Zannekin, sinds 1977.

Uitgegeven door de Vereniging/Stichting Zannekin (Ieper/Soest).

A2. PUBLICATIES PER REGIO

• Friesland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- P. Breuker, *J.H. Halbertsma, Gysbert Japicx en de Fryske dialekten*. Ljouwert/Leeuwarden 1973.
- P. Duijff, *Fries en Stadsfries*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- S. Dyk, J. Hoekstra (red.), *Ta de Fryske syntaksis*. Leeuwarden 1987.
- A. Dykstra, R.H. Bremmer Jr. (red.), *'n Skiednis fan de Fryske taalkunde*. Ljouwert 1999.
- K. Dykstra, B. Oldenhof, *Lyts hânboek fan de Fryske literatuer: ta-heakke: de resinte fryske literatuer*. Tweede verbeterde en bijgewerkte druk. Ljouwert 1977.
- K. Fokkema, *Dialecten van de Friese west- en zuidkust*. Het veldwerk van prof.dr. K. Fokkema samengevat door H.T.J. Miedema en T.J. Steenmeijer-Wielenga. Leeuwarden 1972.
- K. Fokkema, *Het stadsfries. Een bijdrage tot de geschiedenis van de grammatica van het dialect van Leeuwarden*. Dissertatie, Assen 1937.
- J. Hoekstra, *Fryske wurdfoarming*. Ljouwert 1998.
- J. Hoekstra, P.M. Tiersma, Frisian. In: E. Koenig en J. van der Auwera (red.), *The germanic languages*. London/New York 1994, blz. 505-531.
- J.J. Hoff, *Friesche Dialectgeographie*. Den Haag 1933.
- J.J. Kalma, J.J. Spahr van der Hoek en K. de Vries (red.), *Geschiedenis van Friesland*. Drachten 1968.
- G. Knop, *De spraakkunst der Terschellinger dialecten*. Assen 1954.
- T. van der Kooy, *De taal van Hindeloopen*. Den Haag 1937.
- H. Munske (red.), in collaboration with N. Århammar, V. Faltings, J. Hoekstra, O. Vries, A. Walker and O. Wilts, *Handbook of Frisian Studies*. Tübingen 2001.
- B. Sjölin, *Einführung in das Friesische*. Stuttgart 1969.
- P.M. Tiersma, *Frisian reference grammar*. Dordrecht 1985.
Tweede druk 1999 (met bibliografische aanvullingen).
- Klaas F. van der Veen e.a., *Dialekgeografyske oantekens fan J.J. Hof*. Ljouwert 2001.

HULPMIDDELEN

- G. Blom, *Hylder wurdboek*. Leeuwarden 1981.
- J. Boersma, *De Fryske stavering*. Leeuwarden 1980³.
- Ph. Breuker, *Oriëntatie in de frisistiek*. Leeuwarden 1985.
- A. Dykstra, J. Reitsma en W. Visser, *Omkearwurdboek fan de Fryske taal*. Ljouwert 1992.
- D. Eisma, *Tiidwurden*. Leeuwarden 1989.
- D. Fokkema, *Wezzenlist fan it Schiermonikoogs mooi ieursatting yn it Friesk en Hollands*. Leeuwarden 1968.
- T. Hoekema, *Lânfrysk-Skiermûntseager wurdlist. Mei de fokaal-fo- neem korrespondinsje v.v. en de Aldwestfrysk-Skiermûntseager lûdûntjouwing gearstald út Arne Spenter syn eilander stûdzjes*. (Estrik 56). Groningen 1979.
- C. Roggen, *Woordenboek van het Oostterschellings. Wêdenboek fon et Aasters*. Leeuwarden 1976.
[Vertalingen en aanvullingen in: C. Roggen, *Woordenlijst Nederlands-Aasters*. Leeuwarden 1980].
- J.W. Zantema, *Frysk Wurdboek. Deel I: Frysk-Nederlânsk; Deel II: Nederlâns-Frysk*. Leeuwarden 1984.
- Literatuerlisten *Stûdzje Frysk*. Frysk Ynstitút RUG 1992.
- Wurdboek fan de Fryske taal/Woordenboek der Friese taal*. Leeuwarden 1984-...

TIJDSCHRIFTEN

It Beaken, tydskrif fan de Fryske Akademy, sinds 1939.

Tydskrif foar Fryske taalkunde, 1985 – 1995.

Us Wurk, tydskrif foar de Frisistyk, sinds 1952.

• Groningen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

Bibliografie van Groningen 1983- ... Groningen/Haren [1986-...]

Verschijnt jaarlijks.

R. Diemer, J. Loer (red.), *Twee eeuwen Gronings. 'n Golden Toal*. Assen 2005.

- Bloemlezing Groninger letterkunde.
- P.J. van Leeuwen, *Geschiedenis van de Groninger Literatuur*. Scheemda 1984.
Bevat zeer veel bibliografische gegevens over de Groninger dialectliteratuur.
- S.J.H. Reker, *Groninger Grammatica*. Veendam 1991-...
Losbladige uitgave waarvan in de periode 1991-1995 zeven afleveringen (plm. 260 pagina's + registers) verschenen.
- S.J.H. Reker, *Kennismaking met het Gronings. Een introductie op het eigentijdse dialect van Stad en Provincie*. Assen 2008. (Met CD)
- S.J.H. Reker, *Kiek als hier! Brokjes taal en letteren van het Hogeland en elders in Groningen*. Scheemda 2004.
- S.J.H. Reker, *Goidag! Taalgids Groningen*. Assen 2005.
- S.J.H. Reker, *Gronings. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2002.
- S.J.H. Reker, *Toal Oost-Groningen. Een cursusboek Oost-Gronings in tien lessen*. Assen 2005.
- S.J.H. Reker, *Toal West-Groningen. Een cursusboek West-Gronings in tien lessen*. Assen 2005.
- S.J.H. Reker, *Toal Noord-Groningen. Een cursusboek Noord-Gronings in tien lessen*. Assen 2005.
- G. Vos en P. Reitsema, *Zeg 't mor. Gronings spreken, Grunnegers praten*. Assen 2008.

HULPMIDDELEN

- P. Boeles (1795-1875), *Idioticon Groninganum*. Uitgegeven door Siemon Reker m.m.v. Ludie Postmus en Jochem Abbes. Groningen 1997.
- J.J. Boer, *Dij t dut mout t wachten. Het Groot Gronings Spreekwoordenboek*. Veendam 1989 en 2001². Tweede druk met aanvullingen van F.C. Schreiber
- H. Feenstra, *Duizend jaar Gronings taallandschap. Talige ontwikkelingen in cultuurhistorisch perspectief*. Bedum 1998.
- D. van der Heide, *De taal van oud gereedschap*. Bedum 1994.
- D. van der Heide, *De taal van oude ambachten*. Bedum 1995.
- D. van der Heide, *De taal van de oude veehouderij*. Bedum 1996.
- D. van der Heide, *De taal van de oude akkerbouw*. Bedum 2002.
- K. ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*. Groningen enz 1929 en 1952².

- [Van beide drukken zijn ongewijzigde herdrukken verschenen].
- K. ter Laan, *Proeve van een Groninger spraakkunst*. Winschoten 1953.
- H. Molema, *Woordenboek der Groningsche Volkstaal in de 19de eeuw*. Winsum 1887. [Ongewijzigde herdruk Groningen 1985].
- S.J.H. Reker, *Zakwoordenboek Gronings-Nederlands-Nederlands-Gronings*. Veendam 1998⁵.
- Bevat een beredeneerde literatuurlijst, een overzicht van Groninger plaatsnamen en een apart katern over de Groninger spelling.
- S.J.H. Reker, *Omgekeerd is ook wat weerd: retrograde woordenlijst van het Gronings annex rijmwoordenboek* (Nedersaksische Studies 9). Groningen 1985.
- S.J.H. Reker, *Hou is dat? Het dialect van Groningen*. Den Haag 1992.

TIJDSCHRIFTEN

Krödde, sinds 1982.

Bevat literaire teksten, vooral in het Gronings.

Toal en Taiken, sinds 1983.

Algemeen cultureel tijdschrift met veel teksten in en aandacht voor het Gronings.

• Drenthe en Stellingwerf

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- S. Boerma, *Drèentse Schrieverij*. Zuidwolde 1993.
- A. Darwinkel, J. Germs, H. Slot, m.m.v. S. Reker, *Moi! Taalgids Drenthe*. Assen 2005.
- H. Nijkeuter, *Geschiedenis van de Drentse literatuur 1876 – 1956*. Assen 2003.
- H. Bloemhoff en Ph. Bloemhoff-de Bruijn, *Veldnaemen van Stellingwarf*. Lopende reeks over de veldnamen van de Stellingwerver dorpen. Oosterwoolde resp. Berkooop/Oldeberkoop 1982 - ...
- H. Bloemhoff, *Stellingwerfs*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- H. Bloemhoff en H. Nijkeuter, *Drents*. (Taal in stad en land). Den Haag 2004.

R. Broersma (ed.), *Scheupers van de taol. Bloemlezing van de Drèentse Schrieverij 1837-2003*. Zuidwolde 2003.

*Feest van (h)erkenning. Wark van 31 Stellingwarver schriever*s.

Berkcoop/Oldeberkoop 1997.

Met beknopte geschiedenis van de Stellingwerfse literatuur.

HULPMIDDELEN

H. Bloemhoff, *Fonologie en morfologie van het Stellingwerfs*.

Groningen, 1981. Met taalkaarten.

H. Bloemhoff, *Stellingwarfs Woordeboek*. Berkcoop/Oldeberkoop 1994-2004. 4 delen.

H. Bloemhoff, *Hoe schrijfje 't Stellingwerfs? Spelling en overzicht van vormen*. Berkcoop/Oldeberkoop 1999.

H. Bloemhoff, *Stellingwarfs-Nederlands verklarend handwoordenboek*. Berkcoop/Oldeberkoop 2005.

K. Bos, e.a., *Spellingcursus Drents*. Zuidwolde 2001.

S. van Dellen,, E. Koster en S. Reker, *Aansumme de plaat. Retrograde woordenlijst op Kocks' WDD annex rijmwoordenboek*. Groningen 2003.

J. Germs, *Kom in de kunde*. Assen 2002. Oriënterende cursus over taal en cultuur van Drenthe.

H. Haddering, B. Veenstra, *Drents Woordenboek*. Schiedam 1979.

G.H. Kocks, *Die Dialekte von Südostdrente und anliegenden Gebieten*. Groningen 1970. Met taalkaarten.

G.H. Kocks e.a., *Woordenboek van de Drentse Dialecten*. Assen 1996-1997. (2 delen).

G.H. Kocks, *Woordenboek van de Drentse Dialecten, Register Nederlands – Drents*. Assen 2000.

M. Kool e.a., *Drenthecursus*. Assen 1991/1997.

Cursus in 15 varianten van het Drents.

A. Sassen, *Het Drents van Ruinen*. Assen 1953. Met veel taalkaarten.

H. Slot e.a., *Drentse Spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal*. Zuidwolde 2000³.

R. Smit, *Woordenboek van het Drents van Dwingelo*. Meppel 1996.

TIJDSCHRIFTEN

Oeze Volk, sinds 1956.

- Teksten in het Drents.
Roet, sinds 1979.
Literair tijdschrift met teksten in het Drents.
De Ovend. Stellingwarfs tidschrift, sinds 1972.
Literatuur, taalkunde, volkskunde, geschiedenis in het
Stellingwerfs
De Taolkraant, sinds 1997.
Over taalactiviteiten en boeken in het Drents.

• Overijssel

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- H. Bloemhoff, *Stellingwerfs*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
Bespreekt ook het Stellingwerfs van Noordwest-Overijssel.
K. Heeroma, *Het West-Overijssels taallandschap*. Amsterdam 1955.
L. Kremer, *Mundarforschung im ostniederländisch-westfälischen
Grenzgebiet. Eine Bestandsaufnahme (1900-1975)*. Amsterdam
1977.
Beredeneerde bibliografie van dialectstudies in Achterhoek,
Twente, Bentheim en Westmünsterland.
J. Nijen Twilhaar, *Sallands, Twents en Achterhoeks*. (Taal in Stad en
Land). Den Haag 2003.
H. Scholtmeijer, *Utrechts, Veluws en Flevolands*. (Taal in stad en
land). Den Haag 202.
H. Scholtmeijer, *Mörn! Taalgids Overijssel*. Assen 2006.

HULPMIDDELEN

- Ph. Bloemhoff-de Bruijn. *Het dialekt van Wijhe*. Klank- en vormver-
schijnselen. Kampen 1994.
Ph. Bloemhoff-de Bruijn. *Het dialect van Ommen*. Klank- en vorm-
verschijnselen. Kampen 1998.
G. Bos-Vlaskamp (e.a.), *Olster woorden*. Olst [z.j.]
G.J.H. Dijkhuis, *Twents woordenboek “Twents in woord en gebruik”*.
Derde herziene en uitgebreide druk. Enschede 1991.
H. Entjes, *Die Mundart des Dorfes Vriezenveen in der niederländi-
schen Provinz Overijssel*. Groningen 1970.

- A. Fien (e.a.), *Woordenboek van de Kamper Taal*. Kampen 2000.
- J. Gigengack, *Twentse woorden en gezegden. Deel 1*. Enschede 1979.
- D. van der Haar, *Gaellemun en 'et Gaellemunegers*. Nijmegen 1967.
- A.H. Hottenhuis, *Wat (nog) niet in Dijkhuis staat*. Hengelo 2001. (aanvullingen op het woordenboek van G. J. Dijkhuis).
- E. Jans, *Streektaaltermen voor onderdelen van de traditionele boerderij in Twente*. Enschede [z.j.]
- R. Kamman, *Woordenlijst van het dialect van Kuinre*. Kampen 1990.
- G. Kinds, *Een bössie uien en een kilo jappels. Wat wel en niet verandert in het West-Overijssels*. Kampen/Groningen, 2001.
- G. G. Kloek, *Kamper Spreekwoorden*. Assen, 1959.
- G.J. Kraa (e.a.), *Jewilmke. Lessen voor het basisonderwijs*. Enschede, 2000-2001.
- Diverse dialect-edities.
- Kreenk vuur de Twentse Sproak: *Twents - Hoo schrief ie dat?*
Enschede 1997.
- L. Kremer, *Grenzmundarten und Mundartgrenzen. Untersuchungen zur wortgeographischen Funktion der Staatsgrenze im ost-niederrheinisch-westfälischen Grenzgebiet*. Köln/Wien 1979. (2 delen). Een tekstband en een kaartenband, waarin op 208 kaarten ook Twente wordt behandeld. Geeft o.a. inzicht in de relatie tussen Oostgelderse en Westfaalse dialecten.
- G.W. Kuijk, *Grammatica van het Dèventer dialect*. Deventer 1993.
- F.G.H. Löwik, *Om de taal van Twente. Historisch overzicht van een taalbeweging*. Hengelo 1989.
- W. Mateboer, *Gaellemuniger Woordboek*. Zwolle 2000.
- Nieuw Sallands woordenboek. Raalte 1995.
- J. Nijen Twilhaar, *Generatieve fonologie en de studie van Oostnederlandse streektalen*. Utrecht 1990.
- P. Poorter, *Blokzielugger schippers*. Kampen 1989.
Bevat een taalkundige inleiding over het Blokzijls.
- H. Scholtmeijer, *Woordenboek van de Overijsselse Dialecten*. Kampen 2000 - ...
Thematisch woordenboek. Verschenen zijn 3 afleveringen.
- H. Scholtmeijer, *Water werk woorden*. Vier vaktalen uit het westen van Overijssel. Kampen 2002.
- K.D. Schönfeld Wickers, *Woordenboek van het Rijssens dialect*. [z.p.] 1959.
- K.D. Schönfeld Wickers, *Woordenboek Nederlands-Twents*. Enschede

- 1979; *Woordenboek Twents-Nederlands*. Enschede 1983.
- J.J. Spa, *Het dialekt van de Stad-Vollenhove*. Klank- en vormleer. Kampen 1996.
- J.J. Spa, *De dialecten van Groot-IJsselmuiden*. Klank- en vormleer. Kampen 2000.
- J.J. Spa, *De dialecten van Kallenkote, Steenwijk en Steenwijkerwold*. Klank- en vormleer. Kampen 2004.
- J. B. van der Velde, *Grammatica van het Twents*. Enschede 1994.
- H. van Vilsteren, *Wie spreekt de taal van de streek*. Streektaalproject voor de groepen 4, 5, 6, 7 en 8 van de basisschool. Kampen 1999.
- G.G. van der Vliet, *Dialecticon Twents*. Digitaal woordenboek.

TIJDSCHRIFTEN

De Moespot, driemaandelks tidschrift van 't Verbond van Neersasse dialectkringen, sinds 1958.
Tijdschrift van Twentse, Sallandse en Oostgelderse dialectkringen.
Bevat verhalen en gedichten.

De ni-je tied.

Literair tijdschrift.

• Flevoland

HANDBOEKEN

- H. Scholtmeijer, *Het Nederlands van de IJsselmeerlanders*. Leiden 1992.
- H. Scholtmeijer, *Utrechts, Veluws en Flevolands*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- T. de Vries, *Leven en Taal van het eiland Urk*. Kampen 1992.

• Gelderland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Berns, *Zuid-Gelderse dialecten*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.

- A.R. Hol, *De Betuwe*. Leiden 1957.
 Bevat o.a. een hoofdstuk over de taal en literatuur van de Betuwe.
- A. Keij, *Onderzoek naar dialectgrenzen en articulatorische verschillen in het middelnederlandse Rivierengebied*. Amsterdam 1982.
- L.A. van Prooijen, *De vakleu en et vak, boerderijbouw in Oost-Gelderland vanaf de eeuwwisseling tot ca. 1940. Vaktermen en werkwijze*. Arnhem 1984.
- A.H.G. Schaars, *Boerentermen in Achterhoek en Lijmers*. Zutphen 1977.
 Waarin een indeling van de Achterhoekse en Liemerse dialecten.
- A.H.G. Schaars, De Veluwse dialecten. In: *Veluwse Almanak 1987*, blz. 138 vv.
- H. Scholtmeijer, *Utrechts, Veluws en Flevolands*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- W. van Schothorst, *Het dialect der Noord-West-Veluwe*. Utrecht 1904.

HULPMIDDELEN

- A. van den Bremen-Van Vemde en L. van den Bremen, *Woordenboek van het dialect van Epe*. Epe 1982.
- A. van den Bremen-Van Vemde en L. van den Bremen, *Anvulling op ut Woordenboek van het dialect van Epe*. Epe 1988.
- J. van den Hatert, A. Datema, *Dialectwoordenboek van de Neder-Betuwe*. Kesteren 1998.
- Nol Hell, *Kuiere ien de Duffelt, woorden, zegswijzen en anecdotes in de streektaal van de Duffelt naar Millingse tongval opgetekend eer het te laat is*. Millingen aan de Rijn 1991.
- W. Giesbers-Müskens (e.a.), *De woordenschat van het Groesbeeks*. Utrecht 2007.
- J. van Os, *Maas en Waals Woordenboek en 22 verhalen in de streektaal*. Zutphen 1982.
- D. Otten, A. Klein Kranenburg, *Woordenschat van het Heerder en Wapenvelder dialect. Herziening en uitbreidiging van het Beknopt Heerder Woordenboek van L. Bosch*. Heerde [1979].
- M. van der Schaaf-Kamphuis, G.J. de Vries-van het Loo (e.a.), *Apeldoornse woord veur woord*. Apeldoorn 1998.
- A.H.G. Schaars, *Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten (WALD)*. Doetinchem 1984-...
 Thematisch woordenboek waarin o.a. (ook aan de hand van

kaartjes) een verantwoording van de verspreiding van Achterhoekse en Liemerse dialectwoorden. Verschenen zijn zeven delen.

A.H.G. Schaars, *De WALD-spelling*. Doetinchem [1985].

Geeft regels voor de spelling van Oostgelders dialect.

Thijs van Woerkom, *Groebele ien de ben, buukske mit Betuwse woerde, uitdrukkinge en verhoale*. Zetten [1983].

Woordenboek van de Gelderse Dialecten. Utrecht 2005-2008

Thematisch dialectwoordenboek met aparte uitgaven voor de Veluwe en het Rivierengebied. Verschenen zijn drie afleveringen, over de thema's 'het huis', 'de mens' en 'de wereld'.

TAALATLASSEN

Georg Cornelissen, Alexander Schaars, Timothy Sodmann, *Dialect à la carte: Dialektatlas West-Münsterland-Achterhoek-Liemers-Niederrhein*. Doetinchem/Köln/Vreden 1993.

• Noord-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

J. Berns m.m.v. S. Steusel, *Noord-Hollands*. (Taal in stad en land). Den Haag 2004.

J. Berns, J. van den Braak, *Amsterdams*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
Dialectbeschrijving met woordenlijsten.

J. Daan, Noordhollandse dialecten. In: *Taal en Tongval* jrg. 8 (1956), blz. 113-121.
Besprekking van de verschillende dialecten die in Noord-Holland gesproken worden en hun onderlinge verwantschap.

E. Hoekstra en H. Scholtmeijer, The dialects of Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. In: *Leuvense Bijdragen* jrg. 93 (2004), 77-149

M. Janssen, M. van Oostendorp, *Taal van de Wadden*. (Taal in stad en land). Den Haag 2004.

J. Jonker [=K. Woudt], *Zaans voor beginners. Enkele kenmerken van een streektaal*. Zaandijk 1976.
Onder andere grammatica.

H. Langedijk, *Hé, is dat Westfries?* Hoorn [z.j.]. [Herziene uitgave in

1971].

Woorden/uitdrukkingen in kontekst, grammatica, spreekwoorden, verhaaltjes.

- J. Pannekeet, *Het Westfries. Inventarisatie van dialectkenmerken*. Wormerveer 1995.

HULPMIDDELEN

- G.J. Boekenogen, *De Zaansche Volkstaal. Bijdrage tot de kennis van de woordenschat in Noord-Holland*. Leiden 1897. [Herdruk 1971].
Dialectbeschrijving en woordenboek.
- J. Bouman, *De volkstaal in Noord-Holland (...)*. Purmerend 1871.
Woordenlijst.
- J. Daan, *Hij zeit wat. Grepen uit de Amsterdamse volkstaal*. Amsterdam 1949. [door J. Berns bewerkte herdruk: 's-Gravenhage 1993].
Allerlei taalkundige observaties.
- J. Daan, *Wieringer land en leven in taal*. [Amsterdam 1950]. [Herdruk Wieringen 1981].
Grammatica en woordenschat.
- J. van Ginneken, *Drie Waterlandse dialecten*. Alphen aan de Rijn 1954. (2 delen).
Dialectbeschrijving van Marken, Volendam, Monnikendam.
- B. de Haar, Laren tussen oost en west. In: *Mededelingen van het P.J. Meertens-Instituut* 1981, blz. 14-18.
- M. 't Hart, 't Buurts. *Het niet meer gesproken dialect van Aalsmeer in woorden en uitdrukkingen*. Aalsmeerse Historische Reeks nr. 2 (2000).
- K.H. Heeroma, *Hollandsche dialektstudies; bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van het algemeen beschaafd Nederlands*. Groningen 1935.
Vergelijking van klank- en vormverschijnselen vóór 1500 met die van nu in Texel, Wieringen, Enkhuizen, Callantsoog, Petten, Egmond aan Zee, Marken, Volendam, Oostzaan, Assendelft, Zandvoort, Aalsmeer, Huizen.
- M. van den Hombergh-Bot, *Structuur in de woordenschat van drie Waterlandse dialecten*. Alphen aan den Rijn 1954.
Woordenschat Marken, Volendam, Monnikendam.
- G. Jansen, *Tessels woordenboek met sèèggies. Nederlands - Texels*. Den Burg 1993.

- G. Karsten, *Het dialect van Drechtsterland*. Purmerend 1931.
Dialectbeschrijving en woordenboek.
- S. Keyser, *Het Tessels. Inleiding, vocabulaire en teksten*. Leiden 1951.
Woordenboek.
- K. Kuiper, *Schets van het Westfriesche dialect*. Warmenhuizen 1952.
Grammatica en woordenlijst.
- J. Pannekeet, *Mooi zoid. Westfriese uitdrukkingen en gezegden*. Hoorn 1971. [Herdruk: Hoorn 1987].
Tevens woordenlijst.
- J. Pannekeet, *Woordvorming in het hedendaags Westfries*. Amsterdam 1979.
Grammatica.
- J. Pannekeet, *Westfries Woordenboek*. Wormerveer 1984.
- H. Schatz, *Lik op stuk. Het dialect van Amsterdam*. ‘s-Gravenhage 1987.
Allerlei taalkundige observaties.
- Sj. Spoelstra, *Enkuizer woordenboek*. Amsterdam 1981.
- K. Woudt, *Deer hoor ik je. Gedachten over de Zaanse streektaal*. Wormerveer 1984.
Taalkundige observaties en woordenboek.

• Zuid-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- C. van Bree, *Zuid-Hollands. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2004.
- J. Daan, Streektalen in Zuid-Holland. Een eerste verkenning. In: J. Daan, K. Heeroma, *Zuidhollands. Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXX*. Amsterdam 1965, blz. 5-31.
Bevat ook gegevens over Utrechts dialect.
- M. Elias i.s.m. T. Goeman, *Haags. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2002.
- E. Hoekstra en H. Scholtmeijer, The dialects of Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. In: *Leuvense Bijdragen* jrg. 93 (2004), 77-149
- M. van Oostendorp, *Rotterdams. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2002.
- D. Wortel, *Leids. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2002.

HULPMIDDELEN

- R. van den Berg, *Klankleer van het Sliedrechts dialect*. Leiden 1989.
- S. Brol, M. Rueb, R.J. Rueb, *Ut groen-geile boekie. De offisjeile spel-ling vannut Haags*. Den Haag 1998³.
- Dialectbeschrijving met woordenlijst.
- S. Brol, M. Rueb, R.J. Rueb, *Haags, de kugsus*. Den Haag 2002.
- Geestige dialectcursus met jargon en een CD.
- N. van der Ent, *Van IJzendijkers, Nijpnaarzen en andere Minne Breiers. Een verzameling woorden uit de Krimpenerwaard*. Schoonhoven 1990.
- Woordenboek.
- A. van Gaalen, F. van den Mosselaar, "Kèk è nâh...". *Plat & bekakt Haags*. 's-Gravenhage 1985. (9e druk 1998)
- Allerlei taalkundige observaties met woordenlijst.
- A.C.M. Goeman, *Klank- en vormverschijnselen van het dialect van Zoetermeer*. Amsterdam 1984.
- Grammatica.
- Historische Vereniging Sliedrecht, *Slierechs van a tot z. Woorden, uit-drukkingen en taaleigen van het Sliedrechts dialect*. Sliedrecht 2006.
- Woordenboek.
- A.P.M. Lafeber, *Het dialect van Gouda*. Gouda 1967.
- Beknopte dialectbeschrijving en woordenboek.
- H.C. Landheer, *Het dialect van Overflakkee*. Assen 1955.
- Grammatica en woordenboek.
- W. de Leeuwerk, *Onder ons gezeed*. Hardinxveld-Giessendam 1996.
- Woordenboek.
- H. Meijdam, *Aspers woordenboek*. Asperen 2000.
- A. Opprel, *Het dialect van Oud-Beierland*. 's-Gravenhage 1896.
- Grammatica en woordenlijst.
- J. Oudenaarden, *Wat zeggie? Azzie val dan leggie! Een speurtocht naar het dialect van Rotterdam*. Utrecht/Antwerpen 1984.
- Allerlei taalkundige observaties.
- J. Oudenaarden, *De terugkeer van Opoe Herfst. Over de woordenschat van Rotterdam*. Utrecht/Antwerpen 1986.
- Allerlei taalkundige observaties.
- G.S. Overdiep, *De volkstaal van Katwijk aan Zee*. Antwerpen 1940.
- Grammatica.
- G.S. Overdiep, *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee*.

- Antwerpen 1949. [Herdruk: Katwijk 1987].
Woordenboek.
- D. Roeleveld, *De Scheveningse woordenschat. Dialect van een vis-sersdorp*. ‘s-Gravendeel 1986.
Woordenboek.
- J. van der Spek (red.), *Zoetermeers woordenboek*. [Zoetermeer] 1981.
Beknopt woordenboek.
- H. Tetteroo, *Kreen en Gruizig. Over de streektaal van Delfland*. Delft 2001³.
- L. de Vink, *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee*. Delft 2004.
- L. de Vink, *Kleine grammatica van het Katwijks: voor iedereen die het dialect wil spreken, lezen of schrijven*. Leiden 2004.
Met een woordenlijst.
- M.A. van Weel, *Het dialect van Oost-Voorne*. Leiden 1904.
Grammatica en woordenlijst van Goeree, met name Ouddorp.
- Werkgroep Dialect O.V.S., *Waffere momme? Meer dan 1250 woorden en uitdrukkingen in het Sliedrechts dialect*. Sliedrecht 1998.
Dialectbeschrijving met woordenlijst.

• Utrecht

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- E. Hoekstra en H. Scholtmeijer, The dialects of Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. In: *Leuvense Bijdragen* jrg. 93 (2004), 77-149
- H. Scholtmeijer, *Utrechts, Veluws en Flevolands*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- T. van Veen, *Utrecht tussen oost en west. Studies over het dialect van de provincie Utrecht*. Utrecht 1964.
Vooral over klankverschijnselen in de provincie Utrecht en aangrenzende gebieden.
- T. van Veen, B. van den Berg, Utrechts. *Bijdragen en Mededeelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXXI*. Amsterdam 1966.
Twee voordrachten over de taal in de provincie Utrecht vroeger en nu, met een grammofoonplaatje.

HULPMIDDELEN

- P.M. Heijmink Liesert, *'n Haonderik vol ruggemeters. Schalkwijsks dialect*. Houten 2000.
Woordenboek
- B.J. Martens van Vliet, m.m.v. H. Scholtmeijer, *De vollekstaol van de Stad Uterech*. Utrecht 2003. (4e bijgewerkte druk).
Woordenlijst met inleiding over de klank- en vormleer van het Stad-Utrechts. In 1997 verscheen een vermeerderde tweede druk.
- M. Nagel, M.W. Hartog, *Woordenboek van Bunschoten-Spakenburg en Eemdijk*. Bunschoten 1996.
Uitgebreid lokaal woordenboek. Afzonderlijk is een dialect-cd verschenen.
- W. van Schothorst, *Het dialect der Noord-West-Veluwe*. Utrecht 1904.
Klankleer, vormleer en woordenlijst van een gebied dat, in tegenstelling tot wat de titel doet vermoeden, ook tien plaatsen in het oosten van de provincie Utrecht omvat.
- H. Scholtmeijer, *Zuidutrechts woordenboek: dialecten en volksleven in de Kromme-Rijnstreek en Lopikerwaard*. Utrecht 1993.
Woordenlijst met inleiding over de klank- en vormleer van de Zuidutrechtse dialecten, en enkele volkskundige bijdragen.
- T. van Veen, m.m.v. H.J. van Es, *Taal en leven in de Utrechtse Vechtstreek*. Zutphen 1989.
Vooral woordenlijsten; verder hoofdstukken over klank- en grammaticale verschijnselen en over de taal in de provincie Utrecht in het algemeen.

• Noord-Brabant

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. van Ginneken, Het Brabantsch-Frankisch, resp. Het Limburgsch-Frankisch. In: *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel 1. Nijmegen 1913, blz. 123-205. [Tweede druk 's-Hertogenbosch 1931].
- H. Heestermans, J. Stroop, *West-Brabants*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- J. Swanenberg, C. Swanenberg, *Oost-Brabants*. (Taal in stad en land).

- Den Haag 2002.
- J. Swanenberg, H. Brok, *Het Brabants beschreven*. Alphen aan de Maas 2008.
- J. Swanenberg, *Houdoe!*. Taalgids Noord-Brabant. Assen 2006.
- A. Weijnen, *Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant, in aansluiting aan geographie, geschiedenis en volksleven*. Fijnaart 1937.
- A. Weijnen, *De dialecten van Noord-Brabant*. [z.p.] 1952. [Tweede bijgewerkte uitgave: 's-Hertogenbosch 1987].

HULPMIDDELEN

- R. Belemans, W. Evenepoel, J. Swanenberg e.a., *Harba Lorifa. Brabantse volksliedjes*. 's-Hertogenbosch 2006.
Lesmap voor het basisonderwijs met en over volksliedjes in 20 verschillende dialecten uit het voormalig hertogdom Brabant (cf. www.harbalorifa.eu).
- A.P. de Bont, *Dialekt van Kempenland. Meer in het bijzonder d'Overstaol*. Deel I: *Klank- en vormleer*; Deel II: *Vocabularium*. Assen 1958-1962; Deel IV: *Bestiarium*. 's-Hertogenbosch 2005; Deel V: *Herbarium*. Almere/Enschede 2008
- W. Daniëls, *Brabants mooiste woord*. 's-Hertogenbosch 2005.
- J.H.A. Elemans, *Woord en Wereld van de boer. Een monografie over het dialect van Huisseling*. Utrecht 1958.
Klank- en vormleer, inventarisatie boerenwoordenschat.
- W. van Gompel, *Reusels woordenboek*. Reusel 2002-2006.
- H. Heestermans, *Witte nog? Over Bergse en Westbrabantse woorden en uitdrukkingen. 1-8*. Roosendaal 1988-1994.
- Hoe schrijf ik mijn dialect? Een referentiespelling voor alle Brabantse dialecten*. Leuven/ Amersfoort 1999.
Dialectspelling voor de Brabantse dialecten.
- C. Hoppenbrouwers, *De taal van Kempenland, van ààwbätte tot zwie-mele*. Eindhoven [1996].
- H. Mandos, M. Mandos-van de Pol, *De Brabantse Spreekwoorden. Uitdrukkingen in Brabant gebruikt en opgetekend*. Zaltbommel 2003⁶.
- J. Stroop, *Sprekend een Westbrabander 1-2. Krantestukjes over dia-lektverschijnselen in West-Noord-Brabant*. Amsterdam 1979-1981.

- C. Swanenberg, J. Swanenberg, *Eige grèij, 'n Meierijs woordenboek*. Enschede 1996.
- C. Swanenberg, J. Swanenberg, *Bij wijze van spreuken. Brabantse spreuken vergaard en verklaard*. Almere/Enschede 2008.
- J. Swanenberg, C. Swanenberg, *Op goei gevul. Vormleer van de Meierijsche dialecten*. Almere/Enschede 2007.
- Woordenboek van de Brabantse Dialecten*. Assen/Maastricht/Groningen/Utrecht 1967-2005.
Systematisch dialectwoordenboek; inventariseert ook de woordenschat van de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen. Verschenen zijn 33 afleveringen. Cumulatieve registers en materiaalbases zijn via internet raadpleegbaar: <http://dialectruhosting.nl/wbd/>

TIJDSCHRIFTEN

Brabants Heem, sinds 1948.

Uitgave van de Stichting Brabants Heem.

Brabant Cultureel, sinds 1951.

Brabants, tijdschrift voor de Brabantse taal, literatuur, muziek, dialect- en naamkunde, sinds 2004.

• Zeeland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

L. van Driel, *Zeeuws. (Taal in stad en land)*. Den Haag 2004.

P.J. Meertens, 'De plaats van het Zeeuws onder de Nederlandse dialecten'. In: [P.J. Meertens], *Meertens over de Zeeuwen. Zeeuwse studies uitgegeven naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag*. Middelburg 1979, blz. 121-138.

J. Taeldeiman, Op fonologische verkenning in Zeeuws-Vlaanderen. In: *Taal en Tongval* jrg. 31 (1979), blz. 143-193.

J. Taeldeiman, De dialecten van de Vier Ambachten. Een historische en geografische situering. In: A.M.J. de Kraker, H. van Royen en Marc E.E. de Smet (red.), "Over den Vier Ambachten". *750 jaar Keure. 500 jaar Graaf Jansdijk*. Kloosterzande 1993, blz. 957-966. *Encyclopedie van Zeeland*. Middelburg 1982, blz. 321-327. ['Dialec-

ten, Zeeuwse'].

Van dialect tot turbotaal. De toekomst van onze dialecten. Middelburg/
Brugge/Gent 1997, blz. 44-48.

Internet de Zeeuwse taelsite, [http://people.zealandnet.nl/evenhuis](http://people.zeelandnet.nl/evenhuis)

HULPMIDDELEN

- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialecten in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Groede [z.j.]
- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialect in het Land van Axel*. Terneuzen 1981.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.L. Eggermont, *Dialecten in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Kloosterzande 1982.
- E.J. van den Broecke-De Man en A. Francke, *Dialect op Walcheren*. Kruiningen 1987.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.A. van Gilst, *Dialect op Zuid-Beveland*. Kruiningen 1985.
- E.J. van den Broecke-De Man en L. Eikenhout, *Dialect op Noord-Beveland*. Kruiningen 1984.
- E.J. van den Broecke-De Man en A.A. Krijger-Goedegebuure, *Dialect op Tholen en St.-Philipsland*. Kruiningen 1986.
- E.J. van den Broecke-De Man, D.K. Soldaat-Poortvliet en P. Heerschap, *Dialect op Goeree-Overflakkee*. Ouddorp 1988.
- M.J. Evenhuis, *Het einde van een tijdperk? Dialectgebruik op Walcheren*. Vlissingen 1993.
- M.J. Evenhuis, *De guus van Beekérke. Verslag van een socio-lingüistisch onderzoek naar het gebruik van streektaal onder Walcherse basisschoolleerlingen en hun ouders*. West-Souburg 1994.
- H.M. Kesteloo, *Het dialect van het platte land van Walcheren, met uitzondering van Arnemuiden en Westkapelle met Zoutelande*. [z.p.] 1917. Hs Zeeuwse bibliotheek.
- J.H. Kluiver en R. Willemsen, *Inventaris van het archief van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek 1928-1976*. Middelburg 1991.
- A. Menheere, *Nederlands als opvoedtaal bij Zeeuwstalige ouders. Verslag van een onderzoek naar taalgedrag en taalattitudes bij ouders van vierjarige kinderen in de gemeente Borsele*. Amsterdam 1988.

- A.M. Riemens, *Hoe ‘zuinig’ zijn we op onze taal? Dialectgebruik in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Vlissingen 1993.
- A. Verschuur, *Klankleer van het Noord-Bevelandsch*. Amsterdam 1902.
- A. de Vin, A.F. van de Zande-Vleugels Schutte en B. Oele, *Dialect op Schouwen-Duiveland in de tweede helft van de twintigste eeuw*. Bievliet/Zierikzee 1998.
- A. de Vin, *Het dialect op Schouwen en Duiveland*. Leiden 1952.
- B. Voortman, *Regionale variatie in het taalgebruik van notabelen: een sociolinguïstisch onderzoek in Middelburg, Zutphen en Roermond*. Amsterdam 1994.
- G. Will, ‘Ben’ en ‘zijn’ in de dialecten van Zeeuws-Vlaanderen. In: *Taal en Tongval* jrg. 46 (1994), blz. 142-151.
- G. Will, *Zeeuws of Vlaams. (Morfo-)syntactische verschijnselen in de dialecten van Zeeuws-Vlaanderen*. Oosterhout 2004.
- J. Zwemer, *Plat Walchers*. Vlissingen 1995.
- Woordenboek der Zeeuwse Dialecten*. Red. Ha.C.M. Ghijssen. Krabbendijke 1998⁹.
- Alfabetisch woordenboek op dialectwoorden. Bij ieder woord wordt de verspreiding over het Zeeuwse gebied aangegeven. Van het woordenboek bestaat ook een versie op cd-rom, gebaseerd op de achtste druk (Bievliet 1999). Hierin zijn 300 oude foto’s, 3000 ingesproken voorbeeldzinnen en een Nederlandstalige ingang op de dialectwoorden opgenomen.
- Supplement op het Woordenboek van de Zeeuwse Dialecten*. Red. K. Fraanje. Bievliet 2003.

TIJDSCHRIFTEN

- Nehalennia. Bulletin van de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek*, sinds 1964. Ledenorgaan van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialect-onderzoek, met achterin de Mededelingen van de vereniging.
- Noe. ‘n Bitje uit ‘t zuudwesten*, sinds 1997. Tijdschrift met verhalen, gedichten, reportages en interviews in (en over) het Zeeuws. Een uitgave van de Stichting Zuudwest 7.

• Belgisch- en Nederlands-Limburg

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

Een uitgebreide bibliografie van Limburgse publicaties is te downloaden op: <http://dialect.ruhosting.nl/wld/>

- P. Bakkes, *Venloos, Roermonds en Sittards*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.
- R. Belemans, R. Keulen, *Belgisch-Limburgs*. (Taal in stad en land). Tielt 2004.
- H. Brok, Publicaties over dialect in Limburg. In: *Veldeke* jrg. 63 (1988), nr. 2, blz. 25-29; nr. 3, blz. 27-29; nr. 4, blz. 7-9; nr. 5, blz. 28-30; nr. 6, blz. 23-25; *Veldeke* jrg. 64 (1989), nr. 2, blz. 50-52; nr. 3, blz. 82-87; nr. 4, blz. 109-110; *Veldeke* jrg. 65 (1990), nr. 3, blz. 85-90; *Veldeke* jrg. 66 (1991), blz. 172-177; *Veldeke* jrg. 68 (1993), blz. 8-12; *Veldeke* jrg. 69 (1994), blz. 15-24; *Veldeke* jrg. 70 (1995), blz. 5.
Bevat literatuuroverzicht; per plaats geordend; betreft vooral Nederlands Limburg.
- L. Cornips, *Nederlands van Heerlen*. (Taal in stad en land). Den Haag 2003.
- W. Dols, Iets over Limburgsche Dialecten. In: *Publ. Soc. Hist. et Arch. dans le Limbourg LXXVIII-LXXXII* (1942-1946), pag 129-147.
Ook in: H. van de Wijngaard (red.), *Een eeuw Limburgse dialectologie*. Hasselt/Maastricht 1996, blz. 182-200.
- R. Keulen, T. van de Wijngaard (e.a.) (red.), *Riek van klank. Inleiding in de Limburgse dialecten*. Sittard 2007.
- S. Kroon, T. Vallen, *Dialect en school in Limburg*. Amsterdam 2004.
Bevat o.m. de resultaten van een grootschalig onderzoek in Limburg naar de effecten van tweetaligheid op schoolresultaten.
- J.G.M. Notten, *De Chinezen van Nederland*. Valkenburg aan de Geul 1973 en 1988².
Bevat literatuurverwijzingen en kaarten.
- B. Salemans, F. Aarts, *Maastrichts*. (Taal in stad en land). Den Haag 2002.

HULPMIDDELEN

- F. Aarts, *Mestreechs, eus moojertaol*. Maastricht 2001.
Dialectgrammatica in en over het Maastrichts.
- E. Achten, L. Achten, *'t Zoo.ëneves woo(ë)rdebòk. Het Zonhovens woordenboek*. Zonhoven 1996.
- J. Aldenhoff, (e.a.), *Diksjonäär van et Jömelejer Plat*. Eupen 2003.
- L. Amkreutz (e.a.) (red.), *Kirchröadsjer Dieksiejoneer*. Kerkrade 1997².
- P. Bakkes (e.a.), *Spelling 2003 voor de Limburgse dialecten*. Maastricht 2003.
De *Spelling 2003* is ook te downloaden via de website van Bureau Streektaal Nederlands-Limburg: www.limburgsedialecten.nl (onder ‘Limburgs sjrieve’).
- P. Bakkes (red.), *Dien eige taal*. Roermond 2005-2007.
Lespakket voor groep zeven en acht van het basisonderwijs, bestaande uit docentenhandboek, Nederlandstalig leerlingenboek en leerlingenboeken in diverse Limburgse dialecten.
- P. Bakkes, T. van de Wijngaard (red.), *Wiejer in dien taal*. Roermond 2006-2009.
Lespakket voor het tweede leerjaar van het VO, bestaande uit docentenhandboek, Nederlandstalig leerlingenboek en leerlingenboeken in diverse Limburgse dialecten.
- P. Bakkes, *Mofers waordebook*. Montfort 2007.
- R. Belemans, J. Van Thienen, *Ich kal ooch Limburgs. Creatief lespakket voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs*. Hasselt 2000².
- P. Brouns, G. Chambille (e.a.), *De nuie Mestreechsen dictioneer*. Maastricht 2004.
- J. Cajot (red.), *Hoe maak ik een dialectwoordenboek*. Hasselt 1995.
Handleiding voor het maken van een dialectwoordenboek.
- C. Cuppens, G. Dreesen (e.a.), *Bocholter Woordenboek. Meer dan 10.000 Bocholter woorden met uitdrukkingen en gezegdes, verbuigingen en vervoegingen*. Bocholt 2004.
- J. Dewael, L. Evens (e.a.), *De slupp'ndraa:g'r. Dialectwoordenboek van Kaulille*. Bocholt 2004.
Diepenbeeks eigenwoordig en eigenzinnig. Heemkundige kring Diepenbeek. Diepenbeek 2000.
- W. van Dinter (e.a.) (red.), *Dialectwoordenboek van de gemeente*

- Gennep*. Gennep 1993.
- H.J.E. Endepols, *Diksjenaer van 't Mestreechs*. Maastricht 1955.
- P. Hermans (e.a.) (red.), *De Weertlandse dialecten*. Weert 1998.
- J.C.P. Kats, *Remunjs waordebook*. Roermond 1985.
- J. Kruijssen (red.), *Een eeuw lang Limburgs*. [z.p.] 2006.
Bevat cd-rom met 196.000 Limburgse dialectgegevens van de dialectenquête van Schrijnen-Van Ginneken-Verbeeten uit 1914.
- M. Maasen, J. Goossens, *Limburgs Idioticon. Verzameling dialectwoorden ("Woordenzangen")*, van 1885 tot 1902 verschenen in het tijdschrift "t Daghét in den Oosten". Tongeren 1975.
Alfabetisch geordend woordenboek met ong. 2500 woorden; betreft vooral Belgisch Limburg.
- H. Meuffels, *Zjwaams waordebook*. Swalmen 2008².
- 't Neigemenneke, *Sintriünse Diksjonèèr*. Sint-Truiden 1998.
- J. Oris, *Diksjenér van Kotshove*. Kortessem 2000.
- P. Prikken, *De taal van de Maas, Nederlands-Limburgs Woordenboek*. Sittard 1994.
- Rheinisches Wörterbuch*. Uitgegeven door J. Müller en anderen. Bonn 1929, Berlin 1931-1971 (9 delen).
- Alfabetisch geordend woordenboek. Bevat woordkaarten.
- A. Rutten, *Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*. Antwerpen 1890.
- P.J.G. Schelberg, *Woordenboek van het Sittards dialect*. Amsterdam 1986. [Herziene herdruk 2005]
- W. Schols, G. Linssen, *Venrays woordenboek*. Venray 1998².
- X. Staelens, *Dieksjenèèr van 't (H)essels*. Hasselt 1989.
- A. Stevens, *Túngërsé Diksjenéèr; Woordenboek van het Tongers*. Tongeren 1986.
Woadbook Heëlesj-Hollendsj. Woordenboek Heerlens-Nederlands. Veldeke Heële en umsjtrieëke. [Heerlen] 2000.
- Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD). Assen/Maastricht/Groningen 1982-2008
Systematisch dialectwoordenboek voor de beide provincies Limburg en het Duitstalig deel van België. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen. Verschenen zijn 39 afleveringen. Cumulatieve registers en materiaalbases zijn via internet raadpleegbaar: <http://dialect.ruhosting.nl/wld/>

TIJDSCHRIFTEN

Jaarboek Veldeke. Sinds 2006.
Bevat publicaties over de Limburgse taal en volkskunde.

Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde.
Sinds 1999.
Bevat dialectologische en naamkundige publicaties over de beide Limburgen.

't Velleke, nieuwsbrief van Veldeke Bels(j) Limburg. Sinds 2001.
Bevat dialectteksten uit de Belgische provincie Limburg.

• Antwerpen en Vlaams-Brabant

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- R. Belemans, J. Goossens, *Inleiding en klankgeografie van de Brabantse dialecten.* (WBD-Deel III). Assen 2000.
- G. de Schutter, J. Nuyts, *Stadsantwerps.* (Taal in stad en land). Tielt 2005.
- S. De Vriendt, *Brussels.* (Taal in stad en land). Tielt 2004.
- M. Ooms, J. Van Keymeulen, *Vlaams-Brabants en Antwerps.* (Taal in stad en land). Tielt 2005.

HULPMIDDELEN

- R. Belemans, S. De Vriendt (red.), *Brabantse dialecten springlevend.* Publicatie bij de Tweede Brabantse Dialectendag. Leuven 1998.
- R. Belemans, W. Wellekens (red.), *Brabantse dialecten in de kijker.* Publicatie bij de eerste Brabantse Dialectendag. Leuven 1997.
Behandelt de dialecten in Noord-Brabant, Vlaams-Brabant en Antwerpen; bevat spellingsoverzicht voor Brabantse dialecten en literatuurverwijzingen.
- R. Belemans, W. Evenepoel, J. Swanenberg e.a., *Harba Lorifa. Brabantse volksliedjes.* 's-Hertogenbosch 2006.
Lesmap voor het basisonderwijs met en over volksliedjes in 20 verschillende dialecten uit het voormalig hertogdom Brabant (cf. www.harbalorifa.eu).
- P.J. Cornelissen, J.B. Vervliet, *Idioticon van het Antwerpsch Dialect.*

- Gent 1899-1903. Daarbij: *Aanhangsel*. Gent 1906 en *Bijvoegsel*. Turnhout 1936-1939.
- M. De Schrijver, *Eie ma vast?* Brussel 1998.
- S. De Vriendt, *Grammatica van het Brussels*. Gent/Brussel 2003.
- H. Diddens, *Woordenboek van het Mechels dialekt. Een poging tot inventarisatie van het taalmateriaal en typisch taalgebruik*. Mechelen 1986.
- L. Goemans, *Leuven Taaleigen, Woordenboek*. Brussel/Tongeren 1936-1954.
- Hoe schrijf ik mijn dialect? Een referentiespelling voor alle Brabantse dialecten. Leuven/Amersfoort 1999.
Dialectspelling voor de Brabantse dialecten.
- M. Janssens, *De Tiense taal ès saaikerzùjt. Tiens lexicon*. Tienen 1992.
- J. De Keyser, M. Ooms (red.), *Brabantse dialecten gesproken en geschreven*. Publicatie bij de derde Brabantse dialectendag. Leuven 2000.
- A. Meulemans, *Hoe zei men dat weleer in het Leuvens*. Leuven 1990.
- J.L. Pauwels, *Het dialect van Aarschot en omstreken. Deel I: tekst. Deel II: kaarten*. In: *Reeks Bouwstoffen en Studiën voor de Geschiedenis en de Lexicografie van het Nederlands*, deel V, 1 & 2. [z.p.] 1958.
- L. Quievreux, *Dictionnaire du dialecte bruxellois*. Brussel 1951.
- L. Pletinckx, *Woordenboek van het Asses. Bijdrage tot de studie van de West-Brabantse streektaal*. Asse 2003.
- R. Poinet, *De sappege Leivenieer*. Leuven 1993.
- J.F. Tueringckx, *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*. Gent 1886.
- W. Wellekens, *Diksjonér van 't Leives, Woordenlijst van het heden-dagse Leuvens*. Leuven 1994².

TIJDSCHRIFTEN

Brussels Dialect, sinds 1991.

Ledenblad van de Academie van het Brussels v.z.w.

Eigen schoon en de Brabander, sinds 1911.

Ons Heem, sinds 1946.

Uitgave van het Verbond voor Heemkunde v.z.w.

Ons Leives, sinds 1990.

Berichtenblad van de Academie voor het Leuven dialect.

• Frans-, Oost- en West-Vlaanderen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Taeldeman, Het Klankpatroon van de Vlaamse Dialekten. Een inventariserend overzicht. In: M. Devos, H. Ryckeboer, J. Taeldeman, *Woordenboek van de Vlaamse Dialekten. Inleiding*. Gent /Tongeren 1979, blz. 48-120.

- Frans-Vlaanderen

- H. Ryckeboer, Het Vlaams van de Franse Westhoek in het geheel van het Nederlandse taalgebied. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 4* (1979), blz. 173-180.
- H. Ryckeboer, L. Maeckelberghe, Dialect en Cultuurtaal aan weerszijden van de rijksgrens in de Westhoek. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 12* (1987), blz. 129-151.
- H. Ryckeboer, *Het Nederlands in Noord-Frankrijk. Sociolinguistische, dialectologische en contactlinguistische aspecten*. Gent 1997.
- H. Ryckeboer, *Frans-Vlaams*. (Taal in stad en land). Tielt 2004.

- West-Vlaanderen

- F. Debrabandere, Het Kortrijkse Dialect. *Verhandelingen van de Leiegouw X* (1986).
Met uitvoerige bibliografie over het Westvlaams in het algemeen en Kortrijks in het bijzonder.
- M. Devos, R. Vandekerckhove, *West-Vlaams*. (Taal in stad en land). Tielt 2005.
- J. Jacobs, *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden*. [z.p.] 1927.
- W. Pee, Het Westvlaams. In: *West-Vlaanderen 1958*, blz. 289-301.
- R. Vandekerckhove, *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering. De dynamiek van het Deerlijkse dialect*. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. [ook uitgegeven als nr. 21 van de Werken van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Vlaamse afdeling.] Gent 2000.
- R. Van Sint-Jan, *Het West-Vlaamsch van Guido Gezelle*. [z.p.] 1931.

- Oost-Vlaanderen

- J. Taeldeman, De vokaalstruktur van de Oostvlaamse Dialekten.
Bijdr. en Meded. van de Dialectencommissie 51. Amsterdam 1978.
- J. Taeldeman, *Oost-Vlaams.* (Taal in stad en land). Tielt 2005.
- I. Teirlinck, *Klank- en Vormleer van het Zuid-Oost-Vlaandersch Dialect.* Gent 1924.

HULPMIDDELEN

- L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon.* Gent 1892; Handzame 1977².
- J. Craeynest, *LOQUELA, Taalkundig maandblad uitgegeven door G. Gezelle van 1881 tot 1895 en omgewerkt tot woordenboek.* Amsterdam 1909; Tielt, Amsterdam 1946³.
- F. Debrabandere, *Kortrijks Woordenboek.* Kortrijk 1999.
- F. Debrabandere, *West-Vlaams etymologisch woordenboek: de herkomst van de West-Vlaamse woorden.* Amsterdam 2002.
- F. Debrabandere, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek: de herkomst van de Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden.* Amsterdam 2005.
- R. Desnerck, *Oostends Woordenboek.* Handzame 1972.
- A. Joos, *Waasch Idioticon.* Gent/Sint-Niklaas 1900; Sint-Niklaas 1979.
- L. Lievevrouw-Coopman, *Gents Woordenboek.* Gent 1950; Gent 1974⁴.
- I. Teirlinck, *Zuid-Oostvlaanders Idioticon.* Gent 1908-1922; Handzame 1987.
- Woordenboek van de Vlaamse Dialekten.* Gent/Tongeren 1979-...
Systematisch dialectwoordenboek. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen.

TIJDSCHRIFTEN

Biekorf.

Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Volkskunde.

De Leiegouw.

Driemaandelijks tijdschrift van de Leiegouw, Vereniging voor geschied-, taal- en volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.

Oost-Vlaamse Zanten, sinds 1925.

- Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen.
Van Mensen en Dingen, sinds 2003.
- Opvolger van *Oostvlaamse Zanten en Mengelmaren*.
WVD-Kontakt, sinds 1988.
- Mededelingenblad van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten.
- Barbiers, S. et al. (2008): Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, Deel II. Amsterdam: Amsterdam University Press. (verkrijgbaar in Nederlandse en Engelse editie)
- De Vogelaer, G. (2008): De Nederlandse en Friese subjectsmarkeerders: geografie, typologie en diachronie. Gent: KANTL.

B1. LANDELIJKE INSTITUTEN EN INSTELLINGEN

Fryske Akademy
Doelestrjitte 8
NL-8911 DX Ljouwert
Tel. 058-213 14 14 / E-mail: fa@fa.knaw.nl / Internet www.fa.knaw.nl

Katholieke Universiteit Leuven
Instituut voor Naamkunde en Dialectologie
Blijde-Inkomststraat 21
B-3000 Leuven
Tel. 016-32 48 25 / Fax 016-32 47 67

Katholieke Universiteit Leuven Campus Kortrijk
E. Sabbelaan 53
B-8500 Kortrijk
Tel. 056-24 61 11 / Fax 056-24 69 99

Meertens Instituut
Joan Muyskenweg 23
NL-1096 CJ Amsterdam
Tel. 020-462 85 00 / Fax 020-462 85 55 / E-mail info@meertens.knaw.nl

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Donderstraat 1
NL-3572 JA Utrecht
Tel. 030-276 02 44 / Fax 030-273 61 11 / E-mail ncv@volkscultuur.nl
/ Internet www.volkscultuur.nl

Radboud Universiteit Nijmegen
Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde
Erasmusplein 1
NL-6525 HT Nijmegen
Tel. 024-361 20 56 / Internet www.ru.nl/dialect/

Rijksuniversiteit Groningen
Nedersaksisch Instituut / Fries Instituut
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9712 EK Groningen
Tel. 050-363 59 44 / Fax 050-363 49 00

Stichting Nederlandse Dialecten
Secretariaat: Generaal Gavinstraat 344
NL-6562 MR Groesbeek
Tel. 024-361 13 76
Secretariaat Vlaanderen: Beukendreef 11
B-9770 Kruishoutem
Tel. 09-264 40 79 / Fax 09-264 41 70
E-mail dialectendag@gmail.com / Internet www.nederlandsdialecten.be

Universiteit Antwerpen
Departement Taalkunde / Campus Drie Eiken
Universiteitsplein 1
B-2610 Antwerpen (Wilrijk)
Tel. 03-820 27 61 / Fax 03-820 27 62

Universiteit Antwerpen
Departement Taalkunde / Stadscampus
Grote Kauwenberg 18
B-2000 Antwerpen
Tel. 03-820 45 50 / Fax 03-820 45 50

Universiteit Gent
Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
B-9000 Gent
Tel. 09-264 40 79 / Fax 09-264 41 70

Universiteit van Tilburg
Departement Taal- en Cultuurstudies
Postbus 90153
NL-5000 LE Tilburg
Tel. 013-466 26 68

Variaties. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen vzw.
Kraanlei 65
B-9000 Gent
Tel. 0478-65 79 85 / E-mail variaties@huisvanalijn.be / Internet www.variaties.be

FARO
Priemstraat 51
B-1000 Brussel
Tel. 02-213 10 60 / E-mail info@faronet.be / Internet www.faronet.be

BIBLIOTHEKEN

Bibliotheek Katholieke Universiteit Brabant
Hogeschoollaan 225
Postbus 90153
NL-5000 LE Tilburg
Tel. 013-466 21 24

Campusbibliotheek K.U. Leuven Campus Kortrijk
E. Sabbelaan 53
B-8500 Kortrijk
Tel. 056-24 61 07

Katholieke Universiteit Leuven
Bibliotheek Faculteit Letteren
Blijde-Inkomststraat 21
B-3000 Leuven
Tel. 016-32 49 00

Koninklijke Bibliotheek
Prins Willem Alexanderhof 5
NL-2595 BE 's Gravenhage
Tel. 070-314 09 11

Koninklijke Bibliotheek Albert I
Keizerslaan 4
B-1000 Brussel
Tel. 02-519 53 54

Radboud Universiteit Nijmegen
Universiteitsbibliotheek
Erasmuslaan 36
Postbus 9100
NL-6500 HA Nijmegen
Tel. 024-361 24 28 / Internet www.ru.nl/ubn/

Rijksuniversiteit Groningen
Bibliotheek Faculteit der Letteren
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9700 HS Groningen
Tel. 050-363 59 40

Tresoar
Boterhoek 1
NL-8911 DH Leeuwarden
Internet www.tresoar.nl

Universiteit Antwerpen
Stadscampus
Seminariebibliotheek Germaanse
Rodestraat 14
B-2000 Antwerpen
Tel. 03-220 45 70

Universiteit Antwerpen
Campus Drie Eiken
Bibliotheek Letteren
B-2610 Antwerpen
Tel. 03-820 21 37

Universiteit Gent
Bibliotheek Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
9000 Gent
Tel. 09-264 40 75

Vrije Universiteit Brussel
Centrale Bibliotheek
Pleinlaan 2
B-1050 Brussel
Tel. 02-629 26 09

B2. INSTITUTEN EN INSTELLINGEN PER REGIO

SONT (Streektaal Organisatie Nedersaksisch Taalgebied)
secretariaat:

Akker 52
NL-7621 GJ Borne
Tel. 074-267 10 33 / E-mail hansmetz@wanadoo.nl
Federatie van streektaalorganisaties in Oost-Nederland.

• Friesland

Frysk letterkundich museum en dokumintaesjesintrum
Boterhoek 1
NL-8911 DH Leeuwarden
Tel. 058-789 07 89 / Internet www.tresoar.nl

Algemiene Fryske Underrijocht Kommisje (AFUK)
Boterhoek 3
NL-8911 AC Leeuwarden
Tel. 058-234 30 70 / Internet www.afuk.nl.

• Groningen

Grunneger Cultuurcentrum
Stationsstraat 11B
NL-9679 EA Scheemda
Tel. 0597-59 10 25 / Internet www.grunnegercultuur.nl

Bureau Groninger Taal en Cultuur RUG
Postbus 716
NL-9700 AS Groningen
Tel. 050-363 59 43 / E-mail bgtc@let.rug.nl en s.j.h.reker@let.rug.nl

Huis van de Groninger Cultuur
Cascadeplein 4 (bezoekadres)
Postbus 30040
NL-9700 RM Groningen
Tel. 050-599 20 60 en 050-599 20 61 / Internet www.huisvandegroningercultuur.nl

• Drenthe en Stellingwerf

Huus van de Taol
Wattweg 2a
NL-9411 PX Beilen
Tel. 0593-371010 / E-mail info@huusvandetaol.nl / Internet www.huusvandetaol.nl

Stichting Het Drentse Boek
Wattweg 2a
NL-9411 PX Beilen
Tel. 0593-371010 / E-mail info@hetdrentseboek.nl / Internet hetdrentseboek.nl

Stichting Stellingwarver Schrieversonnte
Willinge Prinsstraat 10
NL-8421 PE Berkooop/Oldeberkoop
Tel. 0516-45 11 08 / Fax 0516-45 11 09 / E-mail info@stellingwarfs.nl / Internet www.stellingwarfs.nl

• Overijssel

IJsselacademie
Molenstraat 28A
NL-8261 JW Kampen
Tel. 038-331 52 35 / Internet www.ijsselacademie.nl

Twentse Welle
Het Rozendaal 11
NL-7523 XG Enschede
Tel. 053-480 76 80 / Internet www.twentsewelle.nl

Stichting GrensOverschrijdende Streektalen GOS
Postbus 244
NL-8260 AE Kampen
Tel. 038-331 52 35

• Flevoland

Nieuw Land Erfgoedcentrum
Oostvaardersdijk 01-13
Postbus 73
NL-8200 AB Lelystad
Tel. 0320-26 07 99 / Fax 0320-26 04 36 / Internet www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl

• Gelderland

Staring Instituut
Grutstraat 31
NL-7001 BW Doetinchem
Tel. 0314-33 28 31 / Internet www.staringinstituut.nl
Centrum voor het streekeigene van Achterhoek en Liemers.

Stichting Gelders Erfgoed
Postbus 4040
Oude Wand 31
NL-7200 BA Zutphen
Tel. 0575-511 826 / Fax 0575-543 223 / Internet www.gelderserfgoed.nl
Geeft o.a. kwartaalblad uit waarin activiteiten, publicaties van oudheidkundige/heemkundige verenigingen e.d.

Gelders Archief
Markt 1
NL-6811 CG Arnhem
Tel. 026-352 16 00

• **Noord-Holland**

Genootschap Oud West-Friesland
Secretariaat: Timmermansgildehuis
Postbus 2125
NL-1620 EC Hoorn

Stichting Creatief Westfries
Kasteellaan 23
NL-1829 BE Oudorp (NH)
Tel. 072-512 89 99

• **Zuid-Holland**

Stichting Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden
Slingelandseweg 17C
NL-3381 KZ Giessenburg
Tel. 0183-69 96 38 / E-mail a.trappenburg@12move.nl / Internet
www.demauwerd.nl

• **Noord-Brabant**

Stichting Het Brabants
Parade 18
NL-5211 KL 's Hertogenbosch
Streektaalfunctionaris: J. Swanenberg
Tel. 073-615 62 82 / Josswanenberg@erfgoedbrabant.nl / Internet
www.brabants.org.

Stichting Brabants Heem
Postbus 1203
NL-5200 BD 's Hertogenbosch
Tel. 0486-46 19 82

Koepelorganisatie van ruim 90 heemkundekringen in de provincie Noord-Brabant. Uitgeefster van het tijdschrift *Brabants Heem* en van enkele boekenreeksen.

Het Noordbrabants Genootschap
Postbus 1104
NL-5200 BD 's-Hertogenbosch
Tel. 073-613 94 84
Algemeen-culturele vereniging in de provincie Noord-Brabant.

• Zeeland

Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Groenmarkt 13 (bezoekadres)
Postbus 49
NL-4330 AA Middelburg
Tel. 0118-67 08 70 / Fax 0118-67 08 80 / E-mail info@scez.nl /
Internet www.scez.nl
Consulent streektalen: Veronique De Tier
Tel. 0118-67 08 83 / E-mail v.de.tier@scez.nl

Stichting De Zeeuwse Taele
Postbus 8004
NL-4330 EA Middelburg
Faciliteert het project Supplement bij het Woordenboek der Zeeuwse Dialecten.

Stichting Johan Hendrik van Dale
Kloosterstraat 36
NL-4524 BL Sluis
E-mail info@stichtingvandalesluis.nl
Ondersteunt en initieert projecten over taal en dialect.

Stichting School & Dialect
Van Vollenhovestraat 5
NL-4561 JJ Hulst

Houdt zich bezig met een door de provincie ondersteund dialectproject voor basisscholen.

Stichting De Zeeuwse Taele
Postbus 8004
NL-4330 EA Middelburg

Faciliteert het project Supplement bij het Woordenboek der Zeeuwse Dialecten.

Stichting Zuudwest 7.
Ritthemsestraat 14
NL-4388 JR Oost-Souburg
E-mail noe@zeelandnet.nl

Geeft het Zeeuwstalige tijdschrift *Noe* uit, organiseert een jaarlijks streektaalfestival, etc.

Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek
Boterzandestraat 15
NL-4521 AS Biervliet

Houdt zich o.a. bezig met dialectonderzoek en publicatie van onderzoeksresultaten.

• Belgisch- en Nederlands-Limburg

Huis voor de Kunsten Limburg
Kapellerlaan 36 (bezoekadres)
Postbus 203
NL-6040 AE Roermond
Tel. 0475-39 92 80 / Fax 0475-39 92 98 / Internet www.hklimburg.nl
Streektaalfunctionarissen: T. van de Wijngaard, Mieke Steegs
Tel. 0475-39 92 80 / E-mail streektaal@hklimburg.nl / Internet www.limburgsedialecten.nl

Landschaftsverband Rheinland
Institut für Landeskunde und Regionalgeschichte
Endenicher Strasse 133
D-53115 Bonn

Tel. 0228-983 40 / Fax 0228-983 41 19 / E-mail rheinische-landeskunde@lvr.de / Internet www.rheinische-landeskunde.lvr.de

Publicaties over dialect en volkskunde in het Rijnland en aangrenzende gebieden.

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG)
Brusselsestraat 10 D
NL-6211 PE Maastricht
Tel. 043 321 25 86 / Internet www.lgog.nl

Limburgs Museum
Keulsepoort 5
NL-5911 BX Venlo
Tel. 077-352 21 12 / Fax 077-354 83 96 / E-mail limburgsmuseum@wxs.nl / Internet www.limburgsmuseum.nl
Publicaties over volkskunde in de beide Limburgen.

Veldeke-Limburg
Kapellerlaan 36
NL-6041 JC Roermond
Tel. 0475-39 92 62 / Internet www.veldeke.net
Jaarboek Veldeke; publicaties in en over de Limburgse streektaal.

Veldeke-Bels(j)-Limburg
Secretariaat: Theo Vandael
Belestraat 61
B-3640 Kinrooi
Tel. 089-70 26 68 / Internet www.veldeke.be
Veldeke-kring voor de provincie Belgisch-Limburg.
In Hasselt en Genk zijn onderafdelingen.

Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde
Secretariaat: Sparrenhof 13
B-3290 Diest

Tel. 013-33 38 83 / Internet www.vldn.be

Jaarboek VLDN; publicaties over dialect- en naamkunde in de beide Limburgen.

Uitgeverij TIC
Th. Schaepkensstraat 32
NL-6221 VZ Maastricht
Tel. 043-326 24 14 / Internet www.uitgeverijtic.nl

Heeft een speciaal fonds, de Limburgse Literaire Lies (LiLiLi-reeks) voor uitgaven in het Limburgs. Organiseert jaarlijks de LiLiLi-daag.

BIBLIOTHEKEN

Stadsbibliotheek Maastricht
Centre Ceramique
Avenue Ceramique 50
NL-6211 KV Maastricht
Tel. 043-350 56 00 / Internet www.centreceramique.nl

• Vlaams-Brabant

Academie van het Brussels v.z.w.
p/a Marcel de Schrijver
De Smet de Naeyerlaan 275 bus 7
B-1090 Jette
Tel. 02-428 05 86
Publicaties in en manifestaties over het Brussels dialect.

Academie van het Tiens
p.a. Wim Mertens
Broekstraat 49
B-3300 Tienen

Academie voor het Leuven Dialect VZW
Brusselsestraat 46/6
B-3000 Leuven
E-mail floryvloebergs@hotmail.com / Internet www.onslieves.be
Publicaties in en manifestaties over het Leuven dialect.
Tijdschrift: *Ons Leives*

Academie West-Brabantse Dialecten
p/a Remy Van Ransbeeck
Kouter 48
B-1785 Merchtem

ARA! Vzw
Basilieklaan 347/2
B-1081 Brussel
Tel./fax 02-414 20 25 / E-mail rdelathouwer@skynet.be / Internet
[www.ara-vzw.be](http://wwwара-vzw.be)
Streektaalcoördinator : Geert Dehaes
E-mail geert.dehaes@telenet.be
Brussels steunpunt voor de andere dialectinitiatieven; organiseert
jaarlijks de Weik van 't Brussels.

De manne van de Platou
Basilieklaan 347/2
B-1081 Brussel
Tel./fax 02-414 20 25 / E-mail rdelathouwer@skynet.be
Actief met het Brussels dialect in Koekelberg ; organiseert conver-
satietafels

De speegelmanne
De Smet de Naeyerlaan 275 bus 7
B-1090 Brussel
Tel. 02-428 05 86 / E-mail lodewijk.vandeneynde@chello.be
Inventariseren, bestuderen, promoten van het Brussels dialect

Kommetèèt va Pikke Stijkès

Waaiberg 54

B-3300 Tienen

Tel. 016-81 69 05 / E-mail jovdstap@scarlet.be

Uitgave van een Tiens woordenboek met bijbehorende CD.

• **Frans-, West- en Oost-Vlaanderen**

- *Frans-Vlaanderen*

Akademie voor Nuuze Vlaamsche Tale

Institut de Langue Régionale Flamande

Mairie de Cassel

F-59670 Cassel

E-mail infos@anvt.org / Internet www.anvt.org/index.html

Comité flamand de France

62 Rue Leclerc

F-59840 Perenches

Tel. 0328-41 45 54

Onderzoek van, studie naar en stimulering van het Vlaams in
Frans-Vlaanderen.

C.U.E.F.

Coördination Universitaire pour l'Etude de la langue et de culture fla-
mandes en France

60 Boulevard Vauban

F-59800 Lille

Tel. 0320-13 47 00 / Fax 0320-13 41 66 / E-mail jean.heuclin@flsh.fupl.asso.fr

Yser Houck

78 Route de Broxeele

F-59285 Rubrouck

Tel. 0328-42 30 71 / E-mail yser.houck@free.fr

Le Reuzekoor
Château Coquelle
Rue de Belfort
F-59240 Dunkerque
E-mail ph.rousselle@infonie.fr
Houdt zich bezig met volksliederen en volksmuziek en organiseert cursussen over het Vlaams in Frans-Vlaanderen.

- *West-Vlaanderen*

De Leiegouw
Bergstraat 39
B-8511 Aalbeke
Tel. 056-42 33 05 / Fax 056-42 33 05
Vereniging voor geschied-, taal- en volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.

Dialectgenootschap Bacht'n de Kuupe
Klinieklaan 2
B-8630 Veurne
Tel. 058-31 46 23 / E-mail wim@dialectbachtendekupe.be / Internet www.dialectbachtendekupe.be

- *Oost-Vlaanderen*

Zuidwest-Meetjeslands Dialectgenootschap
p/a Eric Wille
Sint-Pietersveld 25
B-8750 Wingene

Algemieën Bekoest Nienofs
Werkgroep Stedelijke Cultuurraad
p/a Eddy De Cleer
Omer Van Trimpontstraat 5 bus 1
B-9400 Ninove
Tel. 054-25 02 84 / E-mail eddy.decleer@pandora.be

De Gentsche Sosseteit
p/a Jo Van Overmeire
Sparrenlaan 12
B-9080 Lochristi

E-mail eddy.levis@skynet.be / Internet www.sosseteit.centerall.com

Wil contact leggen tussen Gentenaars, organiseert een jaarlijkse wandeling en de uitreiking van de Gentse Handjes aan verdienstelijke Gentenaars, publiceert een elektronische nieuwsbrief